dr. IVO KORSKY

IZ IDEALA U STVARNOST

I.

1. U odlučnom času

- Demokracija i samoodređenje naroda, *Republika Hrvatska* 166(1989), str. 3 – 18
- U odlučnom času, *Republika Hrvatska* 167(1989), str. 1 – 27
- Travanjski izbori, *Republika Hrvatska* 169(1990), str. 19 – 45
- Deseti travnja i Trideseti svibnja, *Republika Hrvatska* 188(1995), str. 12 – 20

2. **Zapad i srpski osvajalački rat protiv Hrvatske**

- Zapad i srpski osvajalački rat protiv Hrvatske, *Republika Hrvatska* 175(1992),str. 27 – 63
- Sučeljeni interesi, br. 182(1993.-1994.), str. 75 – 82
- Strani utjecaji na našem području i naši bitni narodni interesi, *Republika Hrvatska* 189(1995), str. 11 – 22

3. Rat u BiH – Hrvatski nacionalizam i bosansko-hercegovački muslimani

- Jedinstvena ili savezna Hrvatska?, *Republika Hrvatska* 164(1989), str. 16 – 37
- Srpske podvale protiv Hrvatske i BiH, *Vjesnik* 15. VII. 1993.
- Tito je "uvezao" fundamentalizam u Bosnu, *Nedjeljna Dalmacija* 30. XII. 1994.
- Hrvatski nacionalizam i bosansko-hercegovački muslimani, *Republika Hrvatska* 210 (2001.), str. 7-22)

II.

1. Iz ideala u stvarnost

- Kritički osvrt na današnju stvarnost, *Republika Hrvatska* 183–184(1994), str. 13 – 16
- Ne prihvaćamo kult vođe, *Nedjeljna Dalmacija* 13. X. 1995.
- Izbori – i nakon izbora, *Republika Hrvatska* 190(1995), str. 1–10
- Nakon ponovnog izbora Predsjednika Republike, *Republika Hrvatska* 196(1997),

str. 6-17

2. Duboki tragovi totalitarizma

- Otvoreno suočavanje, *Republika Hrvatska* 201 (1999.), str. 9-17)
- Hrvatska uoči izbora, *Republika Hrvatska* 203 (1999.), str. 7-12)
- Početna iskustva slobode, *Republika Hrvatska* 209 (2001.), str. 3-15)

3. Hrvatska, međunarodna zajednica i euro-atlantske integracije

- Pritisci i zapusi, *Republika Hrvatska* 197(1998), str. 16-26
- Pakt o stabilnosti, *Republika Hrvatska* 203(1999.), str. 48-54)
- Granice popuštanja, *Republika Hrvatska* 208 (2001.), str. 45-57)

III.

1. NDH – "Crna legenda"

- Sličnosti i razlike, *Republika Hrvatska* 176(1992), str. 1 – 4
- Oduševljenje nije bilo slučajno, *Republika Hrvatska* 181(1993), str. 74 – 78
- Bilo je i stvari kojih se moramo stidjeti!, *Slobodna Dalmacija* 1. VIII. 1997.
- Uoči 10. IV. 1998, *Republika Hrvatska* 198 (1998.), str. 68–77
- Proces protiv Dinka Šakića, *Republika Hrvatska* 199 (1998), str. 15-19

2. Budućnost hrvatskog nacionalizma

- Ante Starčević i hrvatska budućnost, *Republika Hrvatska* 185(1994), str. 59 – 78
- Život je uništio jugoslavenstvo i dao potvrdu hrvatskom nacionalizmu, *Hrvatski književni list* br. 11 (30), god. V., listopad-prosinac 1996.
- Vjera u hrvatski narod, *Republika Hrvatska* 200 (1998.), str. 5-14
- Budućnost hrvatskoga nacionalizma I.-II., *Republika Hrvatska* 201 (1999.), str. 48-52) (*Politički zatvorenik* 84. (III. 1999), str. 3-4.)

IV.

- Ivo Korsky - Bibliografija

I.

1. U odlučnom času

- Demokracija i samoodređenje naroda
- U odlučnom času
- Travanjski izbori
- Deseti travnja i Trideseti svibnja

DEMOKRACIJA I SAMOODREĐENJE NARODA

Preko četiri desetljeća govorilo se na Zapadu da je Jugoslavija najslobodnija zemlja od svih komunističkih država. Zato je posebno značajno kad danas moramo ustanoviti da je proces demokratizacije daleko više napredovao u Poljskoj i Mađarskoj, pa i u Sovjetskom Savezu, nego u toj «najslobodnijoj» komunističkoj državi.

U Jugoslaviji se prvi tragovi demokratizacije, ili bar popuštanja monolitnog političkog jedinstva, ne pokazuju jednako u svim krajevima. Poslije uništavanja «masovnog pokreta» u Hrvatskoj i «liberalizacije» u Srbiji nastale su godine šutnje, kad se diktatura spremala na smrt doživotnog predsjednika-diktatora, a zatim je nastala stagnacija tipičnog epigonstva, koju su prekinule demokratizacija u Sloveniji i buđenje virulentnog, ekspanzionističkog nacionalizma u Srbiji. Samo u SR Hrvatskoj i u SR Bosni i Hercegovini ostali su režimi nepokretnosti, koji su postajali sve više reakcionarni (a ne konzervativni kao što se to naziva u Jugoslaviji). Afera «Agrokomerca» potresla je stagnaciju u Bosni, a stvaranje novog pokreta srpske ekspanzije sa središtem u Kninu znači šok za javni život u Hrvatskoj.

Pojava Hrvatske demokratske zajednice, Hrvatskog socijalno liberalnog saveza i Udruženja za jugoslavensku demokratsku inicijativu predstavlja prve, slabe znakove političkog buđenja. Za sada se to buđenje očituje - bar u javnosti - samo među inteligencijom koja spada u vladajuću klasu ili je vezana uz neke privilegirane sredine, odnosno bila je u prošlosti dio tih, tako da se još ne može govoriti o širem pokretu disidenata, nego samo o pojedinim disidentima izvan toga povlaštenog kruga.

Pokušat ćemo na jednom konkretnom primjeru izvršiti pregled mogućnosti i ograničenja tih novih političkih pojava, svjesni da jedan primjer ne znači potpunu analizu današnjeg stanja, nego samo djelomično osvjetljenje tih pojava.

U *Nedjeljnom Vjesniku* od 9. srpnja 1989. objavljeni su odgovori dr. Zvonka Lerotića, profesora na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu, predsjednika Izvršnog odbora Hrvatskog socijalno liberalnog saveza i pisca knjige «Nacije». Prema voditelju razgovora, Draganu Đuriću, »poznavaoci političkih prilika dodijelili su mu epitet ideologa Hrvatskog socijalno liberalnog saveza, za koji će Lerotić ustvrditi da je još riječ o inicijativnoj grupi koja nije registrirana». Iz toga inače veoma opširnog razgovora, izvadit ćemo samo neke teme.

Politička sloboda

Dr. Lerotić drži da se trebaju objavljivati postavljena pitanja i odgovori. “Neka ljudi čitaju. To je i zadatak HSLS-a, nastojanje da se može razgovarati slobodno o svim stvarima. Ako netko ima uvjerenje da Hrvatska nema nikakvih šansi, to treba onda reći. Snaga demokracije je u otvorenosti. To znači da time što pokazujete hrabrost, vi automatski ohrabrujete milijune ljudi. Šutnja je dobra kad je čovjek ocijenio da šutnja može biti korisna. Ali, ja se uvijek sjetim Musiilove priče u kojoj je rekao za prijatelje koji su šutjeli, da je konačno sam uvidio da nemaju što reći.

Tumačeći pojam “liberalni”, koji je u imenu novoga saveza, Lerotić iznosi da “za razliku od dosadašnjeg političkog sistema koji se bazira na kolektivnostima koje su dominirale u vođenju politike, a to je Partija i partijnost, klasa i klasnost, zatim ideologija, država itd., da je riječ o principu modernog društva, gdje je pojedinac najviša vrijednost sa svim svojim neotuđivim pravima bez obzira na uvjerenja. Bez obzira na to da li je komunist ili nekomunist, da li je socijalist ili kršćanin itd. To je moderno shvaćanje koje je razriješilo probleme moderne ekonomije i moderne politike. To je najprihvatljiviji i najprikladniji način da se ide s najmodernijim shvaćanjima u sferi politike.”

Ali sloboda nije dostupna svima u društvu u kojemu je vladala totalitarna diktatura kroz skoro pol stoljeća. Ljudi su se naučili na diktaturu, prilagodili su joj se, da bi mogli preživjeti. Njima je, čini se, sustav neslobode postao normalnim, pa zato Lerotić mora reći: “Dimenzija slobode najprije je stvar jakih pojedinaca. Grupa može unijeti nešto snage u pojedince, ali ako se ostane samo na sekcijama, odborima i grupama, opet će pojedinci biti neaktivni. Liberalizam upravo to hoće izbjeći, da grupa ne preuzima snagu od pojedinca.”

Stvarno Lerotić opisuje herojsko doba uvođenja slobode, kad se jaki pojedinci izlažu opasnostima, a nekada i žrtvuju, da bi sloboda postala normalom u društvu koje na nju nije naviknulo. Jer točna je njegova tvrdnja da sloboda ima za temelj pojedince, a ne skupine. U kasnijem, slobodnom društvu, skupine slobodnih pojedinaca, u dobrovoljnim političkim, sindikalnim, ekonomskim, vjerskim i kulturnim organizacijama djeluju za zajednicu, ali uvijek mora biti naglasak na pojedincu, ako želimo imati slobodno društvo.

“Za sada je Hrvatski socijalno liberalni savez okrenut najprije prema

Hrvatskoj, a to znači da je najviše zainteresiran da se u Hrvatskoj sve političke potencijalne snage aktiviraju i pridonesu političkom definiranju Hrvatske. To znači da HSLS misli da ne bi trebalo ići na stvaranje politike koja će biti reakcija na kojekakve događaje izvan Hrvatske…”. Ovo mišljenje jasno pokazuje ograničenja pod kojima djeluju nove političke skupine. Neka se bave teoretskim pitanjima slobode i demokracije, ali neka ne ulaze u konkretna politička pitanja zajednice, ako žele zadobiti dopuštenje za javno djelovanje.

“Dakle, rekonstrukcija, odnosno redefiniranje Hrvatske, to bi bio posao Hrvatskog socijalno liberalnog saveza.” Ovo prvo oranje na političkoj njivi nije slučajno, jer je Lerotić svjestan, kako sam kaže: “Po mom mišljenju unutrašnje političke snage Hrvatske su potpuno umrtvljene. Njih treba oživjeti, a kad ih se oživi, onda nećete trebati odgovarati (na vanjske događaje, moja primjedba), već će sam život odgovarati automatski na događaje koji se zbivaju izvan Hrvatske i koji Hrvatskoj štete.” Veoma je vješto, dakle, izbjegnuo odgovoriti na pitanje “Kakav stav ima vaš savez prema aktualnoj politici SK Srbije, odnosno glavnom protagonistu Slobodanu Miloševiću?” No time je još jedanputa pokazao da u Hrvatskoj vlada oštrija diktatura nego u Sloveniji ili u Srbiji.

Demokratizacija-s ograničenjem

Riječ demokracija nije jednoznačna. Izvorno se primjenjuje na način izbora predstavnika koji bi u ime suverenog puka vladali u političkoj zajednici, državi.

Povezivanjem ovog vladavinskog oblika s pojmom osobne slobode, a kasnije i socijalne pravednosti, došlo je do jednog vrednosnog termina, koji radi svoga sadržaja, više nego li radi svoga oblika, ima značenje nečega superiornog. Pa kako je lakše o tome superiornom govoriti, ili deklamirati, nego ga ostvariti u dnevnom životu, imamo od konca drugog svjetskog rata čiste diktature koje se nazivaju demokracijom. Zar nije novostvorena Titova Jugoslavija, u razdoblju svoje najkrvavije diktature, u svom službenom nazivu nosila pridjev demokratski? Zar nije Istočna Njemačka, koja je od svih europskih komunističkih država imala najizgrađeniji diktatorski sustav, uzela za svoj naziv Njemačka Demokratska Republika? Zar nisu pučke demokracije (na srpskom “narodne demokratije”) bile sinonim za diktaturu proleterijata? Pa i jugoslavenski samoupravni socijalizam, koji se temelji na jednostranačkom monopolu vlasti- danas već dobrano načetom bacilom

truleži- smatra sebe posebnom, socijalističkom demokracijom.

U toj babilonskoj kuli pojmova, gdje svatko upotrebljava svoj jezik da istim riječima daje različit smisao, teškom se mukom probija izvorni pojam demokracije kao oblika vladavine i dodatni pojam slobode i pravednosti, koji kao dobro vino treba napuniti taj mijeh. Lerotić je svjestan tih poteškoća, iako ne smije otvoreno označiti krivca. Zato upozorava svoje slušatelje: “Svi koji očekuju da će se demokratizacijom političkog života u Hrvatskoj na brzinu nešto napraviti i svi koji misle da će brzina biti oznaka demokratizacije u Hrvatskoj, čini se da nisu u pravu. Jer, demokratizacija i opstanak HSLS-a je dugoročna politika koja ovisi o nizu faktora.”

Faktor koji nijedan opozicionalac u Hrvatskoj ne smije spomenuti jest sam jugoslavenski državni okvir kojemu je potrebna diktatura i državna sila, da bi se mogao održati. Prema tome, najveća smetnja za stvarnu demokratizaciju, kraj psihološke koju predstavlja diktatorska tradicija u kojoj su odgojene generacije hrvatskih državljana, nalazi se u postojanju Jugoslavije kao nasilne zajednice različitih naroda, čiji interesi, kao i tradicije, nisu istovjetni i koji bi tek svaki zasebno, u okviru svoje političke i kulturne tradicije, mogli ostvariti sustav slobode, ako im strane, veće sile, kako one socijalističkog tako i one kapitalističkog smjera, ne nametnu diktaturu.

Ali osim jugoslavenskog državnog okvira, koji kao takav rađa diktaturu, što se je najjasnije vidjelo 6. siječnja 1929. godine, ni komunistički sustav, koji želi silom, preko “inženjera duša”, stvoriti novog socijalističkog čovjeka, kotačića u stroju radničke države, nije pogodan za razvitak demokracije, što osjećaju svi oni koji ju pokušavaju ostvariti bez otvorenog napadaja na taj vladajući sustav.

“Proces demokratizacije u svim socijalističkim zemljama u pravilu ide dotle dok ne ugrozi vlast,” iznosi dr. Zvonko Lerotić. “Dakle, i ekonomske i političke promjene uvijek su išle do jedne granice. Kada je ta promjena ugrozila strukturu vlasti, onda su se reforme zaustavljale, pa ni jedna reforma u socijalističkim zemljama nije dovedena do kraja niti je uspjela.”

Radi te “dvoznačnosti” vlasti u SR Hrvatskoj, Lerotić postavlja veoma realan, pa prema tome i ograničen zadatak novom savezu. “Zadatak HSLS je da u kriznim situacijama, koje se očituju ne samo po tome što se HSLS-u ne daje politički legitimitet, već mu se on postupno i oduzima, očuva egzistenciju za ono vrijeme u kojem će biti moguće politički djelovati i mnogo slobodnije i mnogo prirodnije.”

Prema tome, po ideologu ove političke struje, za sada se HSLS ne bi smio pretvoriti u političku stranku, nego bi morao ostati samo klica buduće političke strukture dok se stanje ne popravi. Ovo pak može se promijeniti ili daljnjim raspadanjem komunističke vlasti ili pojačanjem narodnog otpora. Sigurno je samo jedno, da pod zajedničkim pritiskom jugoslavenskog državnog okvira i komunističke vlasti i ustavno zajamčenog monopola te vlasti u rukama "radnog naroda", tj. komunista, demokratizacija, pa ni formalna, još nije ostvariva u SR Hrvatskoj. Da li će ikada biti ostvarena u SR Srbiji s pokretaško-mitingaškim oblikom "direktne demokratije" pod Slobodanom Miloševićem, u to možemo otvoreno sumnjati, unatoč ideja Dobrice Ćosića i dr. Vojislava Šešelja.

Toga je svjestan Lerotić, koji kaže: "…hrvatska politika je u ovome jednopartijskom sistemu bila konzervativnija od slovenske i posljedica toga je da su demokratski procesi u Hrvatskoj prisutni, ali su mnogo sporiji." Prevedeno s opreznog jezika koji vlada u komunističkim zemljama, ovo znači da je diktatura u SR Hrvatskoj oštrija od one u SR Sloveniji i da je službeno vodstvo u Hrvatskoj daleko nesigurnije od onoga u Sloveniji, gdje ipak postoji osjećaj slovenske solidarnosti, što znači da slovenske državne i partijske vlasti ne proganjaju svaku pojavu slovenskog narodnog duha, dok hrvatske državne i partijske vlasti, u svom iskrenom jugoslavenskom nacionalizmu i Titovom diktatorskom obliku komunizma, ne trpe nikakve znakove slobodnog mišljenja, osim onih dopuštenih, kozmetičkih, koji su potrebni da vlasti zadobiju legitimaciju progresivnosti u očima Sjedinjenih Američkih Država i Savezne Republike Njemačke, glavnih financijera i političkih zaštitnika posttitovske Jugoslavije.

Vanjski utjecaji na hrvatski javni život

Unatoč formalnoj državnosti koju predstavlja postojanje SR Hrvatske kao okvira hrvatskog narodnog života (postojanje SR Bosne i Hercegovine ne predstavlja takav okvir nego legalizaciju cijepanja hrvatskog narodnog tijela), hrvatski se život ne odvija u smislu hrvatskih tradicija i hrvatskih narodnih potreba, pa ni stvarnih potreba nehrvatskih stanovnika Hrvatske, nego stoji pod jakim pritiskom čimbenika izvan Hrvatske. Ovaj je pritisak od 1945. predstavljala vladajuća klasa sa središtem u Beogradu, u kojoj su glavnu riječ imali Srbi, isto kao što je ta klasa, s drugim

političkim predznakom, imala glavnu riječ u predratnoj Kraljevini Jugoslaviji. Pritisak koji dolazi iz Srbije danas je mnogo jači nego zadnjih godina, jer je u Srbiji došlo do sprege između srpskih komunista i srpskih nacionalista. Postoje doduše znakovi da je ta sprega samo privremena i da su odlučili zajednički djelovati samo dok ne ostvare vanjski, srpski državni okvir, te da će se sukobiti kad se bude radilo o političkom i socijalno-ekonomskom uređenju srpske države. No dok postoji to zajedništvo i ekspanzija koju ta sprega vodi izvan granica SR Srbije, osjeća se pojačani pritisak središnje komunističke vlasti i srpskog teritorijalnog širenja na hrvatski javni život.

Slavoljub Zečević iz Zagreba postavio je Lerotiću veoma konkretno pitanje u tom pogledu, a koje glasi: “Ne ostvaruje se, s obzirom na miting u Virovitici, prvobitni plan Šolevića da preko pravoslavne crkve pokuša destabilizirati Hrvatsku?”

Dr. Lerotić priznaje da jedan dio politike “antibirokratske revolucije” ima za svrhu destabilizaciju pokrajina i republika, te ističe da ti ciljevi dolaze do izražaja u Šolevićevim izjavama, u Memorandumu (tj. Memorandumu SANU) i u nastupima mnogih srpskih književnika i intelektualaca. “Ti ciljevi nisu jednoznačni,” kaže Lerotić, “a idu od toga da se stvori unitarna Jugoslavija na principu: jedan čovjek-jedan glas koji bi se proveo preko par partijskih struktura.”

Ovaj cilj ugrožava postojanje pojedinih nesrpskih naroda u Jugoslaviji. Posebno je opasan, jer je moguće na zapadu (ali ne u Sovjetskom Savezu) prikazati ga demokratskim. Jedan Francuz, na primjer, koji je mentalno izgrađen u poistovjećivanju francuske narodnosti s francuskim državljanstvom, neće shvatiti da načelo “jedan čovjek-jedan glas”, koje se ističe u zapadnim demokracijama, u jednoj višenarodnoj državi ne znači sustav slobode, nego nasilje većinskog ili brojnijeg naroda nad manjim narodima. Kako prikazati da je to napadaj na manje narode, kada na primjer ista ta lozinka, primijenjena na Južnu Afriku u pogledu danas politički obespravljenih crnaca, predstavlja glavni borbeni poziv svih onih koji osuđuju “apartheid” (diobu državljana po rasama i određivanja prava po istom ključu). Dakle, zastupnici jugoslavenskog unitarizma pokušavaju svoj napadaj na prava manjih naroda u Jugoslaviji zaodjeti načelom priznatim u demokratskom svijetu.

No isti taj zapadni svijet, koji ne vidi što to načelo znači u Jugoslaviji, dobro je shvatio pokušaje Estonaca, Letonaca i Litvanaca, na Baltičkom moru, te Gruzijaca i Armenaca na Kavkazu, kad pokušavaju demokratizirati javni život u okviru svojih

narodnih država, a ne kao sitne manjine u Sovjetskom Savezu, gdje preko polovice pučanstva pripada ruskom (velikoruskom) narodu.

Lerotić shvaća da se radi o složenom pitanju i da je taktika unitarističkih i velikosrpskih snaga isto složena, te nastavlja: "Drugi cilj, ako se prvi ne postigne, jest da se uspostavi klasični tip federalizma dvodomnog tipa, kojem je funkcija da se nacije u Jugoslaviji proglase nacionalnim manjinama, gdje ne bi bilo većinske nacije. Drugim riječima da se nacionalno pitanje, nacionalni pluralitet kao takav isključi iz politike."

Federacije, naime, nisu zajednice narodnih država, nego jedna država u kojoj je suverenitet u savezu (federaciji) dok dijelovi federacije, bez obzira zvali se oni države, republike ili pokrajine, znače samo priznavanje razlika koje su nastale u prošlosti i kojima treba dati neka formalna zadovoljstva, da bi se polako izgubile, dok se stvara i učvršćuje jedinstveni narod. Savezna država (federacija) kao stabilni oblik (za razliku od državnog saveza ili konfederacije) ne štiti nacionalni identitet pojedinih naroda u savezu nego ga uspavljuje. Danas, na primjer, Švicarska, koja je počela kao konfederacija (i još uvijek se tako naziva) stvarno je federacija u kojoj su prvotne suverene jedinice toliko oslabile da predstavljaju regionalne autonomije a ne narodne zajednice.

"Treći cilj je, ako se ta dva ne postignu," dokazuje Lerotić, "da se Srbija konstituira kao unitarna država, kao jedinstvena unitarna država na bazi apstraktnih građana, s prevlašću većinske nacije, koja bi se svojom novom konstitucijom postavila kao temeljac jedne treće ili četvrte Jugoslavije, na čisto konfederativnom principu. Ali pitanje je dokle bi sezale teritorijalne pretenzije takve jedne moćne jedinstvene Srbije. No za ostvarivanje bilo kojeg od tih ciljeva neophodno je da se destabiliziraju Hrvatska i Slovenija."

Stvaranje Velike Srbije unutar Jugoslavije bilo bi slično stvaranju povećane Prusije u Njemačkoj, koja je onda, kao daleko najveća njemačka država, nakon što je pripojila znatne dijelove drugih jedinica, uspjela zadobiti ne samo stvarnu nego i pravnu hegemoniju u drugom njemačkom Reichu (1871. godine), koja je slomljena tek nakon što je Treći Reich izgubio rat.

Vjerujemo da je ovaj treći cilj danas na putu ostvarenja i da je upravo on pravi cilj sprege komunista i nacionalista u Srbiji, koji žele iskoristiti postojanje Jugoslavije. U njoj su naime srpska osvajanja i "prisajedinjavanja" za strani svijet

unutrašnje, administrativno pitanje Jugoslavije, a ne agresija protiv područja drugih nacionalnih država. Dr. Zvonko Lerotić ne može reći da je jedina obrana od te politike izlaz iz Jugoslavije. Što dulje će Hrvatske ostati u okviru Jugoslavije, to će veći biti teritorijalni gubici koje će morati podnijeti. Iskustvo sa stvaranjem muslimanske nacije, toga Titovog remek-djela austrijske politike "divide et impera", trebalo bi biti opomena Hrvatima. U nepunih dvadesetak godina te politike ozbiljno je ugrožena integracija hrvatskog naroda, koja je bila uspjela uvelike prevladati vjerske razlike i stvoriti jedinstvenu hrvatsku svijest u cijeloj povijesnoj Hrvatskoj. Taj proces integracije koji traje od početka Starčevićeve djelatnosti, preko širenja ideja Stjepana Radića, pa sve do zajedničke borbe Hrvata islamske i katoličke vjere za vrijeme drugog svjetskog rata, danas je u krizi.

Preko mitingaške politike, koju je uveo Slobodan Milošević, počelo je sada rastakanje onoga dijela Hrvatske koji je pod vladom u Zagrebu, te otvoreno brisanje hrvatske svijesti u onom dijelu koji je pod vladom u Sarajevu. Samo radikalno rješenje, odvajanje Hrvatske od Srbije, može zaustaviti taj proces postupnog smanjivanja hrvatskog područja i odvajanja velikih dijelova etnički hrvatskog pučanstva od hrvatske narodne matice.

Hrvatska i njeno samoodređenje

Nema dvojbe da je dr. Zvonko Lerotić veoma inteligentan čovjek i da ima veliko znanje. Po nekim njegovim javnim odgovorima vidi se da je hrabar čovjek, koji se pokušava oduprijeti pritisku totalitarnog režima u Jugoslaviji; ne da bi kao žrtva uvjerenja došao u zatvor i izgubio pravo na javno djelovanje, nego da bi iskoristio do maksimuma one mogućnosti koje u Jugoslaviji imaju Hrvati. Upravo zato što ide do krajnje granice tih mogućnosti, on je zanimljiv, jer njegova ograničenja predstavljaju istovremeno granicu dokle u Jugoslaviji smiju ići Hrvati a da ne dođu u zatvor, odnosno da im se ne zabrani javno izražavanje. Ove su granice sada nešto šire nego što su bile u razdoblju nakon Titova državnog udara u Karađorđevu, ali ipak nisu tako široke kao u Sloveniji gdje se smije govoriti o slovenskim interesima, slovenskom narodnom programu i o eventualnom odcjepljenju Slovenije, ili u Srbiji gdje se ne samo govori nego se sa strane srpskih komunista radi na rušenju avnojske Jugoslavije i stvaranju što veće jednonacionalne srpske države

bez obzira na postojeće granice.

Prvo ograničenje očituje se u Lerotićevu odgovoru na pitanje Marina Horvata iz Varaždina, zašto je izabran naziv Hrvatski socijalno liberalni savez i da li je savez isključivo hrvatska stranka.

"Naziv Hrvatski socijalno liberalni savez označava da je prvo hrvatski odnosno, da se naslanja na hrvatski narod i na cijelu Hrvatsku, uključujući sve narodnosne skupine u Hrvatskoj. On se odnosi na republiku," tumači Lerotić pojam hrvatstva kako ga shvaća novi savez. "Dakle republička državnost je osnovica pridjeva hrvatski. Međutim to znači da se ne može pojam hrvatski samo odnositi na hrvatski narod, nego na cjelokupnost Hrvatske."

U ovoj formulaciji, dakle, ne bi se radilo o hrvatskom narodu kao o kulturno-povijesnoj i etničkoj zajednici, nego o određenom upravnom području u okviru današnjeg državnog uređenja i o stanovnicima toga područja. Ne radi se o narodnoj državi hrvatskog naroda, u kojoj bi po prirodnom pravu ista prava građana i istu zaštitu zakona trebali uživati i oni koji nisu hrvatske narodnosti, no koji žive na hrvatskom području. Radi se o području koje se slučajno, ili voljom vlasti, zove Hrvatska, kao što je za vrijeme diktature kralja Aleksandra jedan dio hrvatskog narodnog područja bio ustrojen kao Savska banovina, drugi dio kao Primorska banovina, a ostali su dijelovi bili "prisajedinjeni" drugim, narodno izmiješanim "vodenim" banovinama, ali s razlikom da tada stanovnici tih banovina nisu bili nazivani ni Savci, ni Primorci. Lerotićeva "republička državnost" je regionalizam sličan pijemontskom ili sicilijanskom u Italiji, ili bavarskom ili hesenskom u Njemačkoj.

Pravu prirodu ovoga pridjeva hrvatski u Lerotićevoj terminologiji možemo procijeniti tek kad to hrvatstvo spojimo s njegovim pogledima na pitanje uređenja Jugoslavije.

Lerotić odbija i federaciju i konfederaciju kao modele, te tvrdi da HSLS "pokušava… izbjeći klasični model federalizma i konfederalizma, koji odgovora jednonacionalnim državama." Mislimo da je već u tome Lerotić krivo postavio pitanje. Dok se za federaciju, u kojoj je suverenost u zajednici, a ne u njezinim sastavnim dijelovima, može ustvrditi da pripada sustavu jednonacionalnih država, ili bar država koje teže takvom stanju (kroz hegemoniju jedne nacije u savezu), konfederativni model priznaje suverenost sastavnim državama, koje se samo odriču

izvršenja nekih od svojih suverenih prava, odnosno prenose ih na zajednicu - dok to hoće ili dok se ne raspadnu ili pretvore u federativni oblik.

Lerotić uvodi načelo konsocijacije, koje preuzima, kako tvrdi, od nizozemskih i američkih sociologa, te "u kojem se na razini saveza odluke donose konsenzusom kao sistemom dogovaranja, Jedan opći konsenzus zajedničkog života, gdje se zajednički živi, gdje se zajednička politika stvara principom konsenzusa kao principom koji je najadekvatniji za donošenje političkih odluka i odluka u drugim aspektima državnog života. Taj princip počinje primjenjivati Europa."

Lerotić, govoreći dalje o Europi, dokazuje da se nju se ne može svrstati "ni u federaciju ni u konfederaciju, nego je to model koji pripada konsocijativnom političkom sistemu. Model konsocijacije je za nas najprikladniji. Iz toga slijedi da HSLS, poštujući Ustav (tj. sadašnji jugoslavenski Ustav iz 1974. godine, moja primj.) i zakonodavnu regulativu, poštuje sadašnje republičke granice. Drugim riječima, teritorij postaje manje važna vrijednost od znanja, informacija, tehnologije itd. Recimo, Nizozemska koja je mala zemlja, spada među najrazvijenije zemlje, ima najviše izvezenog kapitala. Zbog čega? Ne zbog toga što ima mali ili veliki teritorij, nego zbog toga što je to radin i pametan narod.

U prvom redu valja istaknuti da konsocijacija koju navodi Lerotić vlada samo među suverenim državama. Europa koja se danas izgrađuje ne ukida suverenost pojedinih država, nego usklađuje njihove djelatnosti, pogotovo na specifičnim područjima materijalne civilizacije kao što su promet, kapital, proizvodnja, carine, tehnologija i slično, ne ulazeći u političke tradicije država (a ne naroda) članica Europske gospodarske zajednice, a još manje u njihove kulturne i osjećajne tradicije. Europska zajednica za sada nije nova država, pa ni konfederacija, nego ono što se javno kaže: zajednica, to jest skup država povezanih međunarodnim ugovorima.

Da li je time dr. Zvonko Lerotić želio reći da bi se Jugoslavija trebala pretvoriti u takvu zajednicu država i to s onim granicama koje danas vrijede? Da li time želi osigurati hrvatskom narodu onu minimalnu Hrvatsku koja je danas priznata kao "republička državnost" od srpskih pokušaja da na račun Hrvatske ostvare Veliku Srbiju? Da li je to obrambena politika maloga naroda koji želi preživjeti buru i napadaj jednog probuđenog, u biti imperijalističkog srpskog pokreta, čiji je cilj oduzeti susjednim narodima sva područja koja su Srbi manje ili više naselili, jedni bježeći pred Turcima ili iz Turske, a drugi kao turski podanici i turske pomoćne čete?

U današnjem stanju neslobode u SR Hrvatskoj, u kojoj vladajući Savez komunista Hrvatske zastupa jugoslavenstvo Titova tipa, nije moguće otvoreno raspravljati o hrvatskim pitanjima, pa su zato ovakvi šifrirani odgovori vjerojatno jedini način javnog izražavanja. No svakako pokazuju da je pojam hrvatskog naroda sveden na uski teritorij koji je u opasnosti da se i nadalje smanjuje, a narodna se zajednica otvara toliko da ni na tom području Hrvati ne bi bili državni narod (kao što su Slovenci u Sloveniji, Srbi u Srbiji i, bar za sada, Makedonci u Makedoniji). Kao jedini model za bolju budućnost Lerotić se usuđuje savjetovati takvoj Hrvatskoj da se ugleda u Nizozemsku koja je bogata, jer ima "radin i pametan narod", ali ne spominje da je do toga došlo tek kad se taj narod oslobodio velikog španjolskog carstva, dakle glasovite europske, habsburško-katoličke integracije Karla V., i kao mali ali slobodan narod počeo raditi za sebe a ne za zajednicu u kojoj je bio neslobodan.

Prema Lerotiću, narod više nije ni određeno područje ni duhovna zajednica ljudi, nego skup materijalnih interesa, što može biti zanimljivo, ali što nije nikakvo jamstvo za stvaranje demokratskih odnosa.

Zato nas ne začuđuje neodređenost Lerotićevih odgovora na ključno pitanje današnje Hrvatske (odnosno hrvatskog naroda), koje mu je postavila Nada Radić iz Zagreba: "Da li pravo naroda na samoodređenje odnosno udruživanje i odcjepljenje vrijedi i za jugoslavenske narode, odnosno republike?"

Potpuno neznanstveno, no u jugoslavenskim prilikama vjerojatno jedino pametno, Lerotić uspoređuje pravo naroda na samoodređenje s pravom pojedinaca na slobodno kretanje i na slobodno putovanje, te da zato "prema tradicionalnom demokratskom pravu, koje glasi da je sloboda nedjeljiva, to isto pravo vrijedi za sve subjekte. To isto načelo kad se primijeni na naciju, onda glasi ovako: jedna nacija kao i pojedinac, jer je politički subjekt, ima pravo na samoodređenje." Ali da ne bi slušatelji pomislili da bi to pravo značilo pravo na slobodnu, narodnu državu, odmah nadodaje: "Samoodređenje uključuje u sebi i integraciju, pa se Zapadna Njemačka, Francuska i Velika Britanija integriraju u Europsku zajednicu. To je put da se cijela zapadna hemisfera ujedini zbog interesa." Zanimljiv je logični skok koji je izveo. Od samoodređenja prelazi odmah na integraciju ne spominjući da je od oslobođenja do integracije svaki od tih naroda živio i izgrađivao se stoljećima u potpuno nezavisnim vlastitim narodnim državama, koje ne ukidaju ni u integraciji. Da li će ta integracija dovesti do ujedinjenja, to je pitanje budućnosti o kojoj se smije sanjati, ali koje nije ni

predviđeno u ugovorima što trebaju dovesti do pojačavanja veza između država članica Europske gospodarske zajednice.

"Nacija, ako hoće postati svjetski značajna, mora imati pravo da se udružuje s kim hoće," nastavlja Lerotić, no još uvijek ne odgovora na ključno pitanje, da li jugoslavenski narodi imaju pravo da se odcijepe u ostvarivanju prava na samoodređenje.

Tek uspoređujući sporazume između velikih država (ne naroda) i "velikih sistema" kao što su Japan, Sovjetski Savez i SAD (zašto bi Japan bio isto takav "sistem" kao Sovjetski Savez koji po svom ustavu predstavlja petnaest posebnih republika za razliku od Japana koji je jednonacionalna i veoma homogena narodna država?), Lerotić prelazi na Jugoslaviju i tvrdi da isto vrijedi i za nju. Uspoređujući Jugoslaviju s jednom obitelji, "onaj koji razbija jedinstvo zajednice, ne šteti samo sebi, nego šteti i ostalima", pa zato priznaje ostalima pravo reći da li je nešto pametno ili nepametno, opravdano ili neopravdano, da li se smije ili se ne smije tako raditi.

Drugim riječima, u bujici riječi i pojmova, Lerotić u pitanju Jugoslavije i naroda koji je sačinjavaju, zastupa ograničenje prava na samoodređenje, koje više nije pravo naroda koji sam želi odlučivati o svojoj budućnosti kao slobodna narodna zajednica, nego postaje ovisnim od volje i odluke drugih, i ograničava se interesima drugih. Drugim riječima, neizravno priznaje da hrvatski narod nema pravo na samoodređenje do odcjepljenja, ako mu to ne bi dopustili ostali narodi koji se nalaze u jugoslavenskoj državi. Time se hrvatska "republička državnost" svodi na lokalnu ili regionalnu autonomiju kakvu imaju danas regije u Italiji ili "zemlje" u Njemačkoj, koje mogu odlučivati o nekim lokalnim pitanjima ali ne o svojoj sudbini, te koje nisu suverene nego su pod suverenošću jednonacionalne države, Italije u prvom slučaju a Savezne Republike Njemačke u drugom.

"Problem odcjepljenja postaje svjetski problem," tvrdi Lerotić uspoređujući jugoslavenske narode s europskim narodima (stvarno s europskim državama), te da izbjegne otvorenom odgovoru kaže: "Ako se, recimo, Crna Gora hoće izdvojiti iz Jugoslavije, nije u pitanju samo njezin odnos prema Srbiji, prema BiH ili Hrvatskoj, nego je to europsko i svjetsko pitanje."

Samoodređenje postaje po Leroticu pojam za odricanje od prava na državnu nezavisnost i jedino se može upotrijebiti za stvaranje većih zajednica, koje znače "participaciju u svim dobrima koju sve nacije u svijetu daju". "Ne može se nacija

odcijepiti od Europe i svijeta," lebdi u višim sferama autor knjige "Nacije", jer mu je nemoguće baviti se konkretnim pitanjima svojeg maloga naroda i svoje male zemlje. Svakako u Jugoslaviji je dopušteno sanjati o povišenom standardu života koji bi "jugoslavenski narodi" uživali ako bi ušli u Europsku zajednicu u sklopu Jugoslavije i, razumije se, s postojećim ustavom koji jamči Savezu komunista Jugoslavije monopol vlasti. No kako Europska zajednica zahtijeva ne samo politički pluralizam nego i slobodnu tržišnu ekonomiju, a ni jugoslavenski ustav ni jugoslavenske vlasti ne dopuštaju uvođenje političke slobode i slobode u ekonomsko-socijalnoj sferi, a da ne spomenemo nizak standard industrije i poljoprivrede u Jugoslaviji koji ne bi izdržao prisniji dodir sa slobodnim europskim tržištem, to su sanjarije o "konsocijaciji" s Europom doista samo puko snatrenje, bez ikakve političke vrijednosti. Zato ih vlasti toleriraju, jer predstavljaju sigurnosni ventil, način da se narod malo izjada dok je Jugoslavija u krizi.

Ali da ni demokracija nije najviši kriterij kad se radi o pravu "jugoslavenskih" naroda na samoodređenje, dokazuje i Lerotićev argument obzirom na integraciju. O njoj ne bi trebao odlučivati narod "kao masa, jer bi to bilo katastrofalno," tvrdi Lerotić. "Dakle, ne pitati narod kao jedan statistički skup da odluči o tome, nego bi to trebali reći ljudi koji znaju o čemu se radi, koji mogu adekvatno interpretirati interese." Ovo nije demokracija, nego u najboljem slučaju aristokratski sustav, gdje elita odlučuje što je najbolje za narod. A znade se da u elitu koja treba odlučivati spadaju samo oni koji su na vlasti i koji zbog toga odlučuju.

I to znači konac demokratskih iluzija, a ne samo konac pojma o pravu naroda na samoodređenje uključujući odcjepljenje.

Zato, unatoč tome što privlači Lerotićeva hrabrost i inteligencija, ostajemo pri svom tradicionalnom pogledu da "Narodi nisu samo masovni potrošači među kojima je potrebno dotjerivati tehničke savršenosti, nego su i kulturne, diferencirane tisućgodišnje vrijednosti, koje stalno obogaćuju život razvitkom beskrajnih različnosti. Po tome su u sukobu s materijalističko–tehničkim shvaćanjem o niveliranom jedinstvu i razvitku svijeta. I po tome se opiru, revolucionarno opiru, u ime slobode čovjeka rusko–američkom diktatorskom pritisku tehničko-mehaničke prosječnosti." (Ivan Oršanić, Oslobođenje i Sloboda, str. 23, br.8).

U današnjem svijetu još je uvijek narodna država jedino sredstvo da se izgrađene narodne zajednice mogu slobodno razvijati, jer "Znanstveno govoreći,

svrhotna orijentacija životnog stanja označenog pojmom narod je organizacija vlastite države. Tko dakle jednom narodu negira pravo na organizaciju njegove vlastite države, čini to potpuno neznanstveno. Tko to silom onemogućuje, taj mora ostvarivati negativno životno stanje, zločin, mržnju, nesklad, divergentno i neuravnoteženo životno stanje." (Isto, str. 24, br. 14.)

Stvaranje nezavisnih narodnih država pak ne znači izoliranje naroda od drugih narodnih zajednica. "Danas samo lud čovjek može misliti, da samostalnost i nezavisnost znače neko odjeljivanje i izlučivanje od života s drugim narodima u svijetu," napisao je još 1966., dvije godine prije svoje smrti, hrvatski politički filozof prof. Ivan Oršanić. "Nezavisnost znači samo sigurnost i potrebu sigurnosti, da jedan narod može slobodno i nezavisno od drugih naroda stavljati svoju političku, kulturnu, vjersku i ekonomsku zrelost u međunarodnu suradnju kako hoće i s kim hoće, slobodno, a ne po bratskom nasilju." (Isto, str. 23, br.11.)

U ODLUČNOM ČASU

"*Svaki Hrvat može biti normalno više ili manje junak ili kukavica, pošten ili nepošten, učen ili neuk, siromah ili imućan, spretan ili nespretan, kriv ili nekriv, vezan ili nevezan s neprijateljem, ali za sudbonosni čas mora stvoriti odluku da ima biti čas najvećeg uloga, čas u kome se imaju usvijestiti tisuću godina povijesne težnje za slobodom, jer više vrijedi jedan trenutak uloga u pravo vrijeme, negoli stotine tisuća u nevrijeme."* (Ivan Oršanić)1.

Prije nekoliko mjeseci, u jednom sjevernoameričkom gradu imao sam sastanak s jednom skupinom Hrvata, kojima sam održao prikaz stanja u domovini. U diskusiji, nakon predavanja, prigovorio mi je jedan od prisutnih isticanje Slobodana Miloševića i novog, fanatičnog velikosrpskog pokušaja koji se odvija pred našim očima, te moju tvrdnju da ovaj pritisak koristi hrvatskom narodu, jer budi njegove zapretane snage. Hrvatima nije potreban nikakav srpski pritisak, niti demagogija Slobodana Miloševića, da bi se borili za uspostavu svoje hrvatske države, rekao je moj sugovornik.

---

1 "Ekonomska snaga iseljeništva u Americi", brošura s pregledom misli Hrvatske republikanske stranke, izdana 1956. godine, koju je priredio prof. Ivan Oršaniæ. Uvod, koji je on napisao, sadržava upute za djelovanje u èasu hrvatskog oslobodilačkog ustanka, ponovno je objavljen u zbirci izvadaka iz spisa Ivana Oršaniæa, izdanoj prigodom pete godišnjice njegove smrti pod naslovom "Oslobođenje i Sloboda", Buenos Aires, 1973. Gornji citat nalazi se na str. 13 navedene

Točno je da svaki narod, pa i hrvatski narod, nosi u sebi želju da se očuva kao posebna zajednica i da tu zajednicu osigura u političkom obliku narodne države. Ali ovakvi osjećaji postaju djelatni u širokim slojevima puka tek onda kad postoji vanjski pritisak koji ugrožava narodni život ili silom sprečava izgrađivanje narodne zajednice. Tek u samoobrani izbijaju na površinu sve prikrivene snage jednoga naroda. Nacionalizam, onaj iskonski, etički opravdani nacionalizam, nije uvijek jednako jak. Budi se i jača u časovima kad je ugrožena narodna zajednica, skup ljudi, i kad je u opasnosti domovina, područje na kojemu živi ta zajednica. Svako popuštanje pritiska dovodi do uspavljivanja nacionalizma, jer normalni ljudi, za razliku od svetaca i junaka, bez velike opasnosti bave se samo svojim osobnim stvarima, svojim prirodnim obiteljskim i poslovnim životom. Narod ne može stalno živjeti u stanju napetosti. Ne može stalno usredotočiti sve svoje snage za upotrebu u velikoj borbi za očuvanje zajednice. Obično brani zajednicu samo do izvjesne granice, pasivnim otporom, koji je dovoljan da bi se ona nekako očuvala. Ali taj pasivni otpor nikada nije dostatan da bi zajednica izvršila skok iz manje ili više snošljivog stanja neslobode u novo stanje pune slobode i započela izgradnju svojeg vlastitog političkog okvira, države. Za taj skok, koji je kvalititivne prirode, potreban je silan ulog, potrebne su velike žrtve i potrebna je duševna napetost velike većine pripadnika narodne zajednice. A ovaj grč djelatnosti nastaje samo ako je vanjski pritisak tolik da i najpriprostiji pripadnik zajednice osjeća da je ova ugrožena.

Prvih deset do petnaest godina postojanja Titove Jugoslavije pritisak na hrvatski narod bio je veoma velik, te se postavlja pitanje, zašto tada nije došlo do takve oslobodíteljske reakcije. Razlog je jednostavan i jasan. Oslobodíteljski je napor bio izvršen 1941., kad je stvorena Nezavisna Država Hrvatska, prva hrvatska narodna država poslije pada hrvatskog kraljevstva 1102. godine. Napor je ustrajao tijekom cijelog njenog četirigodišnjeg postojanja, kroz rat, građanski rat, okupacije, izdaje, pogreške i slabosti, sve do konačnog poraza i do strahovitih nasilja pobjednika nad poraženim hrvatskim narodom. Poraz nije bio samo politički, rušenje svih postojećih pravnih, gospodarskih i socijalnih odnosa, do čega dovodi komunistička revolucija u svim zemljama gdje je uspjela, nego je istovremeno došlo i do nacionalnog nasilja, kad je hrvatstvo kao poseban nacionalni pojam stavljeno izvan zakona. Svi načini represije koje je moderno doba izumilo u totalnom ratu i svi načini represije koje su izumili totalitarni režimi u uvođenju i učvršćivanju svoje vlasti ujedinili su se s

knjige.

primitivnim atavističkim nasiljima jedne sredine koja je trpjela od ostataka srednjevjekovnih a možda i ranijih oblika nasilja. Hrvatska se je tada zatvorila u sebe da bi mogla preživjeti. Jedan je nacionalno-politički naraštaj, nositelj hrvatske nacionalne svijesti, bio tada dijelom desetkovan a dijelom duševno sputan, te je bilo potrebno da hrvatska narodna zajednica preboli rane poraza i da odraste nov naraštaj koji će biti sposoban da obnovi borbu.

Ovaj novi naraštaj pokazao je od 1967. do 1971. da želi očuvati hrvatski narod kao posebnu nacionalnu zajednicu, te da se ne želi utopiti u socijalističkom jugoslavenstvu kao što se prethodni naraštaj Hrvata nije htio pretvoriti u kraljevske Jugoslavene. Titov državni udar 1971. godine u Karađorđevu, na simbolički važan nadnevak 1. prosinca, zaustavio je razvitak ovog, po oblicima novoga, ali po bitnim ciljevima tradicionalnog hrvatskog nacionalizma, no nije uspio uspostaviti ono mrtvilo koje je vladalo u Hrvatskoj tijekom prvih dvadeset godina komunističke Jugoslavije.

Novi poraz i nove represije uništile su mladenačku romantiku novog hrvatskog osloboditeljskog poriva, te su dovele do dozrijevanja koje je išlo usporedno s pojačanom krizom jugoslavenske države.

Dok je kriza vladala samo u jugoslavenskoj državi i jugoslavenskim nacionalno-političkim odnosima, izgledi za uspjeh hrvatskog osloboditeljskog djelovanja nisu bili dovoljni da bi se ovo proširilo u svim slojevima. Novo jačanje i produbljivanje hrvatskog javnog života ima za uzročnike dvije vanjske pojave, potpuno izvan okvira hrvatskog naroda.

Vremenski prvi po redu je razvitak u Srbiji, gdje je pod vodstvom srpskih intelektualaca lijeve orijentacije, okupljenih oko Srpske akademije nauka i umetnosti, uz prešutnu (a možda i ne tako prešutnu) suradnju sprskih nacionalista tradicionalne desničarske, četničke orijentacije, te uz otvorenu pomoć znatnog dijela svećenstva Srpske pravoslavne crkve, izrađen novi srpski narodni program, koji ima za cilj stvaranje jedinstvene srpske narodne države na cijelom području na kojemu ima Srba, bez obzira da li se radilo o zemljama izvan Srbije i bez obzira na današnja razgraničenja između jugoslavenskih federativnih jedinica. Ovaj program, koji je preuzeo i počeo ostvarivati novi vođa srpskih komunista, Slobodan Milošević, pokazao je svoje ciljeve prvo u ukidanju autonomije Kosova i Vojvodine. Time se

položaj nesrpskih naroda uključenih u Socijalističku Republiku Srbiju sveo na položaj narodnih manjina, a Srbija se je pretvorila u narodnu državu srpskoga naroda. Rušenjem dotadašnjeg komunističkog vodstva u SR Crnoj Gori jasno je izraženo da je cilj novog spskog narodnog programa ujedinjenje svih Srba, uključivši i one izvan Srbije, u jednu jedinstvenu srpsku državu. (Ne ulazimo u raščlambu pitanja da li su Crnogorci Srbi ili poseban narod, jer do sada je iz crnogorskih vrela, komunističkih kao i nekomunističkih, došlo veoma malo znakova da bi crnogorstvo bilo nacionalni a ne samo regionalni pojam.) Pojačani sprski pritisak u SR Bosni i Hercegovini s javno izraženom namjerom da bi se bosansko-hercegovački muslimani proglasili Srbima, a ako to ne ide odmah, onda privremeno barem posebnom muslimanskom narodnošću (prema tome i narodnom manjinom u budućoj srpskoj narodnoj državi), te konačno potpuno javni iz Srbije poticani plan odvajanja Srba u hrvatskim krajevima, po kojemu bi se sve općine u kojima ima Srba ujedinile u posebno tijelo, Ujedinjenu Srpsku Krajinu s glavnim gradom Karlovcem, dokazuje da se srpsko vodstvo sprema ostvariti Veliku Srbiju, po mogućnosti u okviru Jugoslavije. U takvom slučaju Jugoslavija bi se pretvorila u konfederaciju u kojoj bi Hrvatska (odnosno njezini sitni ostaci) i Slovenija bile nebitni privjesci. Ako se ovaj plan ne bi mogao ostvariti u okviru Jugoslavije, ovi su krugovi spremni razbiti državni okvir, jasno uz prethodnu "amputaciju" hrvatskih krajeva, odnosno nuđenja zapadnih hrvatskih krajeva Italiji, što je preuranjeno i veoma netaktično predložio ideolog lijevog srpskog nacionalizma, književnik Dobrica Ćosić. Još nije potpuno jasno da li bi ova Velika Srbija trebala obuhvatititi i sadašnju SR Makedoniju, kako to priželjkuje Srpska pravoslavna crkava, ili bi ova, bar na početku, ostala privjesak Srbije na istoku, kao što bi Hrvatska i Slovenija bile njezini privjesci na zapadu u slučaju da se uspije ostvariti srpski plan bez razbijanja jugoslavenskog državnog okvira.

Očevidno je da stvaranje Velike Srbije bez razbijanja jugoslavenskog državnog okvira pradstavlja lakše rješenje, budući da ukidanje različitih autonomija kao i promjene u granicama i nadležnostima sastavnih federativnih jedinica ima u očima zapadnog svijeta značaj unutrašnjeg, upravnog pitanja jedne općenito priznate države, dok bi stvaranje Velike Srbije nakon razbijanja Jugoslavije dovelo do međunarodne krize. U jednom i u drugom slučaju za nesrpske narode Jugoslavije budućnost nije ružičasta, osim možda za slovenski narod koji je radi svojeg perifernog pložaja u boljoj mogućnosti da ostvari svoju nezavisnu, narodno jedinstvenu državu. Naravno da za Hrvate budućnost ne mora biti tako nepovoljna,

ako se na vrijeme odluče za novu, samostalnu politiku i srpskom nagrizavanju hrvatskog narodnog prostora suprotstave modernu obranu u obliku jasnog zahtjeva za stvaranje slobodne i nezavisne države Hrvatske, dakle ako hrvatsko pitanje izdvoje iz jugoslavenske unutrašnje politike i pretvore ga u međunarodni problem.

(Upotrebljavam riječi "nezavisna država" u njihovom izvornom značenju, a ne kao ime hrvatske države koja je postojala od 1941. od 1945. U životu naroda nikada ne dolazi do restauracije, jer i slične pojave obično imaju drugi temelj i nastaju pod drugim okolnostima. Niti je Nezavisna Država Hrvatska bila obnova hrvatskog kraljevstva, niti će buduća nezavisna i slobodna država Hrvatska biti restauracija države koja je silom uništena 1945. godine. Sve su to samo politički i državnopravni oblici jedne te iste težnje hrvatskog naroda da bude gospodar svoje sudbine, upodobljeni povijesnom času.)

Druga vanjska pojava, koja danas bitno uvjetuje razvitak hrvatske osloboditeljske borbe, jest duboka kriza komunističkog sustava koja je zauzela europske, a djelomično i vaneuropske razmjere. Pogrešno bi bilo vjerovati da će u doglednoj budućnosti komunizam nestati kao politička snaga, a još manje kao svjetonazor, no sigurno je da je u svojoj unutrašnjosti već počeo proživljavati proces preispitivanja koji može dovesti u nekim predjelima do bitnih promjena, tipa reformacije, a u drugima do ukrućivanja tipa protureformacije. Komunizam više ne predstavlja politički oblik izgrađivanja budućnosti ni u jednom području, tako da je time Jugoslavija, u kojoj je komunizam nakon Titove smrti ušao u epigonsku fazu degeneracije i slabljenja, izgubila svoj politički temelj isto kao što je pojavom novog srpskog imperijalizma izgubila svoj nacionalni temelj. Danas je poremećena labilna ravnoteža postignuta ustavom od 1974., koji se temelji na jednoj strani na samoupravnom socijalizmu, dakle hibridnom, poluanarhističnom komunizmu, što su ishitrili Tito i Kardelj da bi opravdali komunistički sustav u savezu sa zapadnim kapitalizmom, a na drugoj, na prilično širokoj autonomiji pojedinih dijelova Jugoslavije, da bi se izbjeglo preoštrim međunacionalnim sukobima. Ova se ravnoteža više ne može uspostaviti, unatoč očajničkim pokušajima jugoslavenskih nacionalista tipa Stipe Šuvara da bi se život opet nekeko vratio na 1974. godinu. Takvo očekivanje bilo bi realno ili kad bi se Srbi iskreno odrekli ekspanzionističke politike koju vode od početka ovoga desetljeća ili kad bi se jugoslavenski komunizam uspio u sebi toliko reformirati da bi zadovoljio temeljne životne zahtjeve širih slojeva naroda, što je više nego nevjerojatno ako uzmemo u obzir iskustvo u Poljskoj i Mađarskoj gdje je

izvršen taj pokušaj, ili u Sovjetskom Savezu, gdje je taj pokušaj za sada zastao na pol puta radi neželjenih drugotnih posljedica (buđenje nacionalizma u perifernim narodima), ili u Narodnoj Republici Kini gdje je uglavnom zaustavljen zanimljivi pokušaj ekonomske liberalizacije uz političku pravovjernost staljinističkog tipa, jer se je takva simbioza pokazala neodrživom.

Jugoslavenska je kriza, dakle, tako duboka da Hrvati moraju uočiti svoj položaj: ili će se odlučiti za preuzimanje odgovornosti za svoju budućnost i za samostalni život hrvatskog naroda mimo i izvan Jugoslavije, što svakako predstavlja skok u nepoznato i u velike opasnosti, ili će se pretvoriti u ostatak jugoslavenstva, sitniš koji će probuđeno srpstvo upotrijebiti za potkusurivanje susjeda koji bi im mogli smetati u izgradnji Velike Srbije. Dakle, Hrvati se moraju odlučiti: ili će se boriti do pobjede i do nezavisnosti, ili će nestati kao narod. Produljivanje sadašnjeg stanja samo odgađa ovu odluku i slabi daljnje mogućnosti. Što će dulje potrajati taj prijelazni krizni oblik jugoslavenske države, to veće gubitke u pučanstvu i području doživljavat će Hrvati, te dok će Srbi i Slovenci zaokupljati zanimanje svijeta u tom preuređivanju današnjeg jugoslavenskog prostora, Hrvati će biti identificirani u očima toga vanjskog svijeta kao nosioci preživjele, propale politike Titova komunizma i Titova jugoslavenstva. Pa kao što se poslije 1945. prigovaralo hrvatskoj desnici da je ostatak preživjelog "novog poretka ", hrvatskoj će se ljevici moći prigovoriti s mnogo više opravdanja da je ostatak propalog Titovog "posebnog socijalističkog puta".

II.

"Tko na svom mjestu, za svoje mjesto i sa svog mjesta, ma gdje bio, ne može ni nakon nekoliko mjeseci ili godina izgraditi mogućnost makar i najskromnijeg djelovanja ili sudjelovanja u uništenju hrvatskog nacionalnog neprijatelja, ili je budala ili je toliko komotan, da njegova komotnost sama po sebi definira izdaju i neprijateljstvo prema vlastitom narodu." (Ivan Oršanić)2

Ako uočimo da je već započelo razdoblje u kojemu bi moglo doći do bitnih promjena u državnopravnim odnosima na području današnje Jugoslavije, moramo u

2 Nav. djelo, str. 14.

prvom redu usvijestiti u svim slojevima Hrvata spoznaju da politika čekanja, koja je bila za mnoge jedini razuman stav u većem razdoblju postojanja druge Jugoslavije, danas nije opravdana. Više se ne može smatrati da je bitno čuvati hrvatske snage za budućnost, jer kad se počinje aktivno spremati ta budućnost – a ovo se može učiniti samo u časovima duboke krize postojećega stanja – oprezu i čekanju nema mjesta.

No ulaženje širih slojeva u djelatnu političku borbu za oslobođenje, osim što ima prednosti, dovodi i do nekih neželjenih pojava. U uskom krugu boraca za oslobođenje lakše je održati čistoću ideja, stegu u djelovanju i međusobno poštivanje nego kad se taj krug počinje širiti i kad se u borbu uključuju ljudi čiji su ideali manje izgrađeni i kod kojih je jači oportunizam od ideologije. Ipak, i takvi su potrebni u borbi, jer nema naroda koji sačinjavaju samo sveci i junaci. Sjećam se da sam prije mnogo godina čitao da je prvi predsjednik vlade novostvorene države Izrael, David Ben-Gurion, rekao da će Izrael biti država a Izraelci narod (u modernom smislu) kad budu imali policajaca i prostitutki. Što je time htio reći? Ne može se očekivati da će moderan narod biti na onoj intelektualnoj i moralnoj razini na kojoj su bili prvi židovski useljenici, pioniri agrarnog socijalizma, nego ovi idealisti moraju shvatiti, da će postati narod tek ako budu obuhvatili i one koji su na nižem moralnom stupnju kao i one koji silom održavaju re. Domoralnom stupnju kao i one koji silom održavaju red. Dobro je da se sjetimo te primjedbe, da nas prvi koraci na putu prema obnovi države ne bi doveli do razočaranja i klonulosti. Time ne opravdavam ni odstupanje od visokih etičkih načela niti primjenu sile, nego upozoravam da osloboditeljsko djelovanje u svojoj masovnoj fazi nema onaj uzvišeni značaj koji ima razdoblje teorijskog spremanja i da je potrebno shvatiti neke negativne pojave, a isto tako i obuzdavati izgrede. Jer potrebno je uključiti sav narod, a ne samo elitu, potrebno je pridobiti i dotadašnje protivnike.

U tom razdoblju posebno ćemo se susresti s dvije pojave koje nisu spontane, a koje će nam smetati. S jedne strane pojavit će se nepotrebni, pa i neshvatljivi ekstremni stavovi, koji će zahtijevati čistunstvo, uništavanje svih protivnika pa i onih koji žele prijeći na stranu osloboditeljskih struja, te koji će propovijedati potrebu osvete za sve što su navodno pretrpjeli. Ove će ekstremne stavove zastupati uglavnom ljudi koji su sami nešto skrivili, po logici "drž´te lopova", ali i posebno izobraženi provokatori u službi represivnog aparata današnje vlasti. Svaki poziv na odmazdu sumnjiv je, pa i onda kad dolazi od osobe koja može dokazati da je bila žrtva. Prava žrtva normalno ne traži osvetu, jer je pad vlasti koja ju je tlačila dovoljna

zadovoljština.

Ali kraj tih pojava ekstremizma, očitovat će se i težnje takvih koji će zahtijevati potpunu pasivnost, naravno u ime promjena, tvrdeći da je najbolje čekati i ništa ne učiniti, dok se stvari ne riješe same od sebe. Pogotovo je negativna pojava onih koji savjetuju neaktivnost u prijelomnim časovima s izgovorom da sami ne možemo ništa i da će odluku donijeti strane sile, velike sile, pa je najbolje čekati na njihovu odluku. Ni ovo ne dolazi uvijek samo od sebe, nego poticaj daju često isti represivni organi dosadašnje vlasti, koji kroz druge osobe potiču na luđačke i neopravdane nasilne djelatnosti.

Svrha ovih poticaja, koji se naravno hvataju ljudskih slabosti, jest da ne dođe do javnih manifestacija osloboditeljskog značaja, koje jedino mogu dovesti do intervencije vanjskih sila i do promjena koje narod želi ostvariti. Da su Lech Walesa i njegovi suradnici u Solidarnosti propovijedali mržnju i osvetu, a imali su dovoljno razloga da žude za osvetom, nikada ne bi došlo do promjena u Poljskoj. Njihova suzdržljivost u razdoblju kad su bili progonjeni i u času kad im se pružila mogućnost uspjeha, dovela je do beskrvne revolucije koja je povela Poljsku putom slobode (jer do pune slobode još nije stigla). U Mađarskoj je pak u odlučujućem dijelu komunističke vlasti pobijedila spoznaja da bi bilo štetno sijati mržnju i želju za osvetom kod opozicije, što je omogućilo da prvi koraci prema sustavu slobode budu bez nepotrebnih žrtava.

Dakle, nije uputno ni osvećivanje ni kruto održavanje na vlasti, ako se želi doći do sustava slobode bez većih žrtava. Za sada još ne možemo znati da li će Poljska i Mađarska uspjeti dovršiti svoje političko oslobođenje bez krvi, ali u obadva se slučaja pokazalo ispravnim ako jedna i druga strana nastoje upotrebom etičkih načela dovesti do promjena i već u samom procesu oslobođenja postaviti temelje za budući slobodan i pravedan poredak. Posebno je korisno kad se u osloboditeljski proces uključe ljudi i žene na vlasti, na svom mjestu, pa makar i u posljednji čas.

U Sloveniji se do sada vidjelo da postoji slična težnja i umjerenost slovenskih komunista u izvršavanju vlasti te razboritost slovenske opozicije u javnim nastupima, što je znatno unaprijedilo razvitak slovenskog političkog života. Nije vjerojatno da će se ovaj proces u Sloveniji odvijati onako glatko kao što je do sada tekao u Poljskoj i Mađarskoj. Čuvari Jugoslavije, vojničko-politička kasta koja nastupa pod imenom Jugoslavenske narodne armije, pokazali su na listopadskom zasjedanju Centralnog

komiteta Saveza komunista Jugoslavije da ne žele dopustiti promjene poljskog ili mađarskog tipa i da se JNA kao čuvarica Titove baštine protivi političkom pluralizmu. Zahjev predstavnika Armije da se pluralizam ima skučiti na samoupravni pluralizam unutar Socijalističkog saveza radnoga naroda, te da nema nužne veze između uvođenja različitih tipova vlasništva s jedne strane i političkog pluralizma s druge strane, pokazuje da ovi krugovi ne poznaju razvitak u socijalističkom svijetu. Jer slučaj Narodne Republike Kine pokazao je da je nemoguć ekonomski liberalizam u komunističkom političkom sustavu. A što znači tvrdnja predstavnika Armije u Centralnom komitetu da bi depolitizacija vojske pretvorila ovu u plaćeničku snagu koja bi služila svakoj stranci na vlasti, ako ne zahtjev da oružane snage moraju i nadalje biti u službi komunista. U takvim prilikama, svako popuštanje na gospodarskom ili na političkom polju bilo bi uvjetovano dopuštenjem tih snaga, dakle svaka reforma bila bi privremena, jer vojska, koja treba predstavljati narod pod oružjem, ostaje i nadalje oružana ruka jedne određene političke ideologije i jedne političke klase ili organizacije.

Kod takvog stava jugoslavenske vojske, slovenska liberalizacija moći će se održati samo tako dugo dok to dopušta vodstvo te vojske, koje je u svojoj većini srpske narodnosti, osim ako ovo vodstvo odluči da izgura Sloveniju iz Jugoslavije, kao periferni i nebitan dio države, da bi komunizam lakše održao svoju vlast nad ostatkom države.

Posebno sam istaknuo slučaj Slovenije. Za ostvarenje promjena u Hrvatskoj potreban je naime što glasniji i što jasniji hrvatski nastup u domovini upravo sada dok zajednički slovenski i hrvatski nastup može utjecati na daljnji politički razvitak na cijelom području današnje Jugoslavije. Ako Hrvati budu čekali dok Slovenci budu sputani (kao što su to Slovenci učinili Hrvatima 1971.) ili izgurani iz Jugoslavije, izgledi za miran razlaz između Hrvatske i Srbije znatno će se smanjiti.

Ali zajednički nastup ne znači stvaranje “Zapadne Jugoslavije”, kao što je to insinuirala ljubljanska *Mladina* u glasovitoj karti koja obuhvaća današnje socijalističke republike Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, te koju je objavila londonska *Nova Hrvatska* na naslovnoj stranici broja 6 od 26. III. 1989. Ili su Slovenci i Hrvati dva posebna naroda i kao takvi žele stvoriti svoje narodne države, da bi se mogli slobodno ravijati i uspostaviti u svojim narodnim državama sustav slobode (kao što to pokušavaju Poljaci i Mađari u svojim narodnim državama), onda

takva mala Jugoslavija predstavlja novu smetnju u njihovom slobodnom razvitku, ili su dijelovi (ili plemena) jednog jugoslavenskog naroda, u kojem slučaju nema nikakvog opravdanja za cijepanje Jugoslavije. Sedam desetljeća zajedničkog života u Jugoslaviji i nagomilane mržnje i nepravde dovoljan su dokaz da ne postoji nikakav jugoslavenski narod i da prema tome ne može doći do demokratizacije i slobode u Jugoslaviji upravo radi postojanja nacionalnih suprotnosti, te da jedino razlaz omogućava stvaranje novog poretka slobode (iako ne dovodi automatski do nje).

Zapadna ili mala Jugoslavija, koju je ubacila *Mladina*, korisna je samo kao argument i dokaz da jedinstvo i integritet Jugoslavije nisu aksiomi kao što je to na Titovu sprovodu izjavio tadašnji predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, Jimmy Carter, nego da podjela (bez obzira kakva bila) predstavlja nužni korak ako se želi doći do napretka na političkom i ekonomskom polju. A predstavlja osim toga i znak (bar u Sloveniji ako ne u Hrvatskoj) da u današnjim vladajućim strukturama postoje osobe spremne sudjelovati u oslobodilteljskom procesu sa svojih položaja i unutar tih struktura. A to je pozitivno.

III.

"Hrvatsko-srpski odnosi posebno su opterećeni problemom Bosne i Hercegovine, koje geografski čine takvu gospodarsko-prometnu cjelinu s južnom i sjeverozapadnom Hrvatskom, da to i laik može zaključiti iz samo letimičnog pogleda na zemljovidnu kartu, a s njome su pretežito vezane i povijesno i etničko-jezičnom istovjetnošću, a velikosrpski je hegemonizam, od stvaranja zajedničke države, činio sve da se te prirodne veze što više smanje i onemoguće, i one što više vežu za Beograd, u čemu nikada nije postigao trajnije rezultate, pogotovo ne u posljednje doba federativnog razvitka." (Dr.Franjo Tuđman).*3*

3 Franjo Tuđman: Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi. München-Barcelona, 1981., Knjižnica

U razdoblju pooštrenja jugoslavenske krize Bosna i Hercegovina ponovno stupaju u središte pažnje kao sporno područje između Srba i Hrvata, a u nekim krugovima i kao argument protiv razlaza Srbije i Hrvatske. Prema tim, uglavnom jugoslavenskim nacionalističkim krugovima, pogotovo u hrvatskoj sredini, nije moguće odijeliti Hrvatsku od Srbije, jer Bosna nije ni hrvatska ni srpska, pa je prema tome ili sporna, ako se želi podijeliti, ili je prirodna spona kao neki hrvatsko-srpski ili srpsko-hrvatski kondominij. Pa kad već Srbi i Hrvati trebaju zajednički vladati Bosnom, nije moguće da se odijele i stvore posebne države. Nikada se ta alternativa nije tako jasno izrekla, ali lišena vanjskih dodataka i retoričkih ukrasa, u biti se argumentacija svodi na navedene dvije alternative.

Stvarno, postoje u srpskoj i u hrvatskoj politici novoga vijeka dvije sučeljene konstante. Srpska je konstanta u biti etnička i imperijalistička, a ne povijesna. One zemlje u kojima su se Srbi naselili bilo bježeći pred Turcima bilo kao turske pomoćne čete pri osvajanju drugih kršćanskih krajeva i gdje su se uspjeli održati u većem broju, time su postale srpske zemlje i po toj logici trebaju se pripojiti Srbiji. Naravno, u sukobu s jakim mađarskim pa djelomično i rumunjskim nacionalizmom, jedan dio novodošlih Srba pretočio se u Mađare ili u Rumunje, što Srbi prešutno priznaju. Ali u hrvatskim krajevima, gdje je strana vlast bila sklona novim useljenicima ili ih je iskorištavala da bi te krajeve izdvojila iz vlasti domaćega plemstva (što se dešavalo u različitim oblicima u kršćanskoj kao i u islamskoj Hrvatskoj) Srbi su postepeno zauzimali stav gospodara tih krajeva i sada iz njih žele stvoriti nove pokrajine srpske jednonarodne države.

Hrvatska je konstanta naprotiv bila povijesna. Niti radi turskih osvajanja, niti radi naseljenih Srba "hrvatski krajevi nisu prestali biti hrvatski", pa stoga zastupa "da na granicama između Hrvatske i Srbije prestaju sva prava jednih prema drugima i da započinje apsolutno poštivanje, u kojem bi slučaju Srbi u Hrvatskoj normalno živjeli kao i Hrvati".4 Dakle hrvatsko je gledište u pitanju Bosne i Hercegovine, jednako kao i u pitanju drugih krajeva "*totius Regni Chroatiae*" (tj. cijelog hrvatskog kraljevstva), jednako na desnici kao i na ljevici: Bosna i Hercegovina tvore s Dalmacijom i banskom Hrvatskom jednu cjelinu, cjelokupnu Hrvatsku. Ta cjelina mora tražiti

---

Hrvatske Revije, str. 182.

4 Prof. Ivan Oršaniæ: Hrvatska i Srbija, **Republika Hrvatska** (tromjeseènik) br. 3 (travanj 1952.), str. 7.

adekvatne političke oblike da bi osigurala slobodu, sreću i blagostanje svih stanovnika Hrvatske, ali uvijek predstavlja hrvatsku narodnu državu. Još je Ante Starčević rekao: "U svakoj zemlji ima pučanstva različnih jezikom, vjerom, pasminom, itd., pa se po tom i različnim imenima zovu. I u Hrvatskoj ima pučanstva talijanskoga, židovskoga, ciganskoga itd. – Mi ne uviđamo da ti nazivi općenitosti stanovništva ili domovini škode. Dok je tako, naše je načelo: te nazive ne otimati ni narivavati; neka ih svatko rabi i mijenja kako hoće."

Ali ovo povijesno gledište u suvremenoj politici vrijedi samo ako je većina stanovništva toga područja po nacionalnom opredjeljenju hrvatska. Nije dovoljno povijesno pravo, pa ni zajedničko etničko podrijetlo, da bi strani svijet priznao tu jedinstvenu Hrvatsku, cjelokupnu Hrvatsku, ako se većina ne smatra Hrvatima. To je posebno bitno u pitanju Bosne i Hercegovine. Narodni zastupnik dr. Džaferbeg Kulenović, kasnije predsjednik Jugoslavenske muslimanske organizacije (dakle političke stranke bosansko–hercegovačkih muslimana u prvoj Jugoslaviji), a u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj potpredsjednik vlade u Zagrebu, rekao je za vrijeme ustavne debate u Beogradu 1920. : "Pitate me, čija je Bosna i Hercegovina? U prvom redu nas Bosanaca i Hercegovaca. A provedite slobodne izbore, pa ćete vidjeti, da je BiH hrvatska." Kad je nakon smrti dr. Mehmeda Spahe (29. svibnja 1939.) dr. Kulenović izabran njegovim nasljednikom, dao je načelnu izjavu o nacionalnom opredjeljenju bosansko-hercegovačkih muslimana, koju je novinarima tri puta ponovio: "Gospodo, ja sam Hrvat i hrvatski nacionalista... I ne samo da sam ja Hrvat i hrvatski nacionalista, nego su i bosanski muslimani kao cjelina Hrvati, dio hrvatskog naroda."5

Ako je još uvijek na snazi ova izjava dr. Džafera Kulenovića, ako se dovoljan broj bosansko-hercegovačkih muslimanskih prvaka u današnjoj krizi Jugoslavije bude izjasnio Hrvatima, obnova cjelokupne Hrvatske moći će se ostvariti, jer će uz povijesne, etničke i gospodarsko-prometne argumente biti i jasno izražena nacionalna odluka većine pučanstva, što je danas u svijetu mjerodavno.

Ovakva izjava ne znači da bi obnovljena Hrvatska brisala posebnost svoga muslimanskog dijela. Naprotiv, samo na temelju pune vjerske i kulturne slobode i posebnosti islamskog pučanstva, može doći do mirnog i sporazumnog stvaranja takve Hrvatske. Ako bosansko-hercegovački muslimani prihvate Titovo rješenje da su oni

5 Dr. O. Dominik Mandiæ: Etnièka povijest Bosne i ercegovine, Rim 1967., str. 422.

posebna narodnost, nikakvi argumenti u korist hrvatstva cjelokupne Bosne i Hercegovine neće biti prihvaćeni. Titovo rješenje moglo je značiti predah za bosansko-hercegovačke muslimane nakon Rankovićevih progona, izgrađivanje neke mjesne autonomije, no u procesu podjele Jugoslavije predstavlja opasnu nepoznanicu. Jer kojim pravom mogu Hrvati zahtijevati priključenje Bosne i Hercegovine Hrvatskoj ako su muslimani poseban narod, ako nisu Hrvati, ako se hrvatstvo u Bosni i Hercegovini svodi na onu petinu pučanstva koja je katoličke vjere? Jedanput je jedan bosansko-hercegovački musliman u emigraciji, inače pristalica Zulfikarpašićeva Saveza Bošnjaka, dakle političke organizacije koja zastupa posebnu nacionalnu pripadnost bosansko-hercegovačkih muslimana, u polemici protiv onih Hrvata koji zastupaju hrvatstvo Bosne, citirao jednu njemačku poslovicu koja glasi: Ako ne želiš biti moj brat, razbit ću ti glavu. Time je optuživao Hrvate-katolike da silom pohrvaćuju bosansko-hercegovačke muslimane. Ovo je više nego netočno. Hrvati-katolici mogu dokazivati da su muslimani BiH većinom hrvatskog podrijetla, kao što jedan dio Srba tvrdi za njih da su srpskog podrijetla, no Hrvati-katolici nemaju ni snagu ni namjeru da ikoga sile da se izjasni Hrvatom. Samo slobodno izražena volja muslimana BiH biti će odlučna za budućnost Bosne i Hercegovine. Jedino što katolički Hrvati mogu učiniti u tom pogledu jest da pokažu da iskreno žele poštivati slobodu i posebnost bosansko-hercegovačkih muslimana i to ne samo na riječima, nego u političkom obliku savezne države Hrvatske, u kojoj bi Bosna i Hercegovina bila jednakopravna politička jedinica kao i Trojednica (Hrvatska, Slavonija i Dalmacija). No pri tome ni Hrvati muslimani ne smiju zaboraviti da savezne države (federacije) nisu višenarodne tvorevine, nego su jednonarodne države u kojima zbog povijesnih razloga i razlika pojedini dijelovi uživaju političku i kulturnu autonomiju. Samo savez država (konfederacija) predstavlja oblik suživljavanja različitih naroda, jer u konfederaciji svaka je jedinica suverena država koja je privremeno i do opoziva povezana s drugom državom. Konfederativni oblik je obično prijelazno rješenje na putu prema samostalnim državama ili prema saveznoj jednonarodnoj državi (federaciji), te ne može biti rješenje hrvatskog pitanja ako se jugoslavenski čvor treba konačno razriješiti i stvoriti nov, stabilni red na nesretnom području koje se danas zove Jugoslavija.

Zato je logična rezolucija donijeta na kongresu muslimana Bosne, Hercegovine i Sandžaka, održanom u Washingtonu dne 14. i 15. listopada 1989., u kojoj se prisutni zalažu za slijedeće:

“Uspostavu slobodne Bosne i Hercegovine sa Sandžakom u sastavu Savezne Države Hrvatske, zasnovane na principima slobode, demokracije i pluralizma.

Za neopozivo poštivanje i garanciju odvojenosti vjere od države.

Za apsolutnu garanciju vjerskih i građanskih sloboda svih stanovnika hrvatske države (muslimana, kršćana, židova i svih vjera.)”

Ovi se zahtjevi temelje na hrvatskom narodnom opredjeljenju bosansko-hercegovačkih muslimana i prema tome su potpuno logični. Isto je tako logičan zaključni zahtjev koji glasi:

“Na osnovu gore izloženih zaključaka, upućujemo zahtjev skupštini Bosne i Hercegovine da predloži amandmane na Ustav Bosne i Hercegovine, koji će garantirati pravo na samoodređenje do odcjepljenja a poštujući želju većine naroda koji u njoj živi, donese odluku o istupanju iz zajednice koja nas preko 70 godina ponižavajuće eksploatira i parlamentarnim putem nas uvede u Saveznu Državu Hrvatsku.”6

Nasuprot tome, zahtjev Saveza Bošnjaka da se muslimani Bosne i Hercegovine proglase posebnom bošnjačkom narodnošću, što je došlo do izražaja u zajedničkoj izjavi sa srpsko-jugoslavenskim Savezom Oslobođenje (u Londonu), predstavlja pokušaj radikalnog odvajanja muslimana od hrvatskog naroda s očiglednom namjerom održavanja Jugoslavije, odnosno pripajanja Bosne i Hercegovine Srbiji u slučaju podjele Jugoslavije. Isti bi učinak postignula, najnovija kampanja u samoj Bosni, gdje neki muslimanski krugovi pokušavaju zamijeniti narodnu oznaku Musliman s oznakom Bošnjak, ne sluteći da takva politika ne dovodi do male ili “zapadne” Jugoslavije, predložene slovensko-hrvatsko-bosanske konfederacije kako se očitovala u zemljovidnoj karti ljubljanske *Mladine*, nego da vodi do “prisajedinjenja” Bosne Srbiji, i to jednonarodnoj Srbiji u kojoj će sve posebnosti i autonomije biti samo privremene.

IV.

6 U gornjem tekstu nismo citirali èetvrtu toèku Rezolucije, koja je izraz muslimanske vjerske solidarnosti prema Albancima na Kosovu, te je prema tome izvan naše teme. Ovaj zahtjev u Rezoluciji glasi: “Za opæu amnestiju svih politièkih osuðenika i puštanje na slobodu izoliranih Kosovara. (Naše je uvjerenje da Albanci Kosova imaju pravo na samoodreðenje i da sami odluèe o svojoj sudbini.)” Ovaj je zahtjev opravdan ne samo kao izraz vjerske solidarnosti nego i kao izraz solidarnosti Hrvata s Albancima, koji se bore za svoja narodna prava i za svoju narodnu i

"Srbin u Hrvatskoj ipak je hrvatski građanin i mora prvo da poštuje zakone države-članice u kojoj živi, ili jedan Hrvat u Vojvodini, on je građanin Srbije i mora da bude privržen toj jedinici. Ali na Hrvatskoj i na Srbiji je da poštuju njihovu ravnopravnost." (Dr. Bogoljub Kočović)7

U hrvatsko-srpskim odnosima u današnjoj Hrvatskoj, a isto tako i u budućoj slobodnoj, nezavisnoj državi Hrvatskoj, potrebno je uočiti dvije bitne komponente, kojima niti Hrvati niti Srbi ne posvećuju dovoljno pažnje i radi čega postoje stalni sukobi između njih.

Od prvoga časa kad je u XIX. stoljeću uspostavljena srpska država, na početku doduše samo u embrionalnom obliku, Srbi su ispravno uočili da Srbija mora biti država srpskoga naroda, a ne puko područje, dakle treba biti matica koja će u političkom pogledu ostvariti srpstvo. Jugoslavenstvo je Srbima privremeno zamračilo tu spoznaju, prekinulo je razvitak započet 1804. godine, i u prvom oduševljenju, kad su otkrili da vladaju "velikom" državom a ne malom Srbijom, počeli su vjerovati da je ta "velika" Jugoslavija isto tako država srpskoga naroda kao dotadašnja Kraljevina Srbija. Ovo je dovelo do pokušaja posrbljivanja drugih južnoslavenskih naroda i do reakcije kod tih nacionalno ugroženih zajednica, ali je u isto vrijeme pomutilo idejnu čistoću srpske nacionalne misli. Kad su se Srbi konačno uvjerili, da Jugoslavija nije i ne može biti srpska narodna država te da u njoj trebaju dijeliti vlast i sve druge prednosti s ostalim narodima, dakle da su proširivanjem svoje vlasti izgubili svoju srpsku narodnu državu, došlo je do reakcije koju predstavlja Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti. Ali za razliku od Hrvata i Slovenaca, koji su od početka bili u podređenom položaju dok su Srbi imali vlast u Jugoslaviji, njihov novi nacionalizam nema obrambeni značaj kao nacionalizam u Hrvatskoj i u Sloveniji, nego se odmah pretvorio u pokret širenja i osvajanja, u mali imperijalizam

Kad su dakle Srbi osamdesetih godina otkrili da Jugoslavija ugrožava srpstvo i da radi Jugoslavije srpski narod nema svoju narodnu državu, prirodno je bilo da su počeli raditi na obnavljanju svoje narodne, srpske države. Normalno je da Srbi žele što veći broj svojih sunarodnjaka okupiti u toj svojoj narodnoj, srpskoj državi. Nije

građansku slobodu.

7 "Koèoviæ", intervju objavljen pod tim naslovom u magazinu **Start** od 30. rujna 1989., str. 18.

normalno kada pokušavaju svoju vlast protegnuti i na one krajeve koji su izvan srpskog područja i razbijati državna područja susjednih naroda. Normalno je i prihvatljivo da održe kulturnu i osjećajnu vezu sa Srbima izvan srpske države, no nije ni normalno ni prihvatljivo ako preko tih Srba žele sputati slobodu zemalja u koje su se ti Srbi sklonuli ili naselili i gdje su pustili duboki korijen. Srbi u srpskoj narodnoj državi moraju priznati da Srbi ukorijenjeni u drugim narodnim državama imaju ne samo formalne obveze prema državi u kojoj žive, nego i da su im svi dnevni ekonomski i obrambeni interesi istovjetni s državnim narodom na čijem se području nalaze. Srbi dakle moraju shvatiti da nova srpska narodna država ne može biti nastavak Jugoslavije pod srpskim imenom, jer pojmovno Jugoslavija nikada ne može biti ničija narodna država, nego samo zajednički, uglavnom neprirodni i nasilni okvir koji za nečije interese, većinom tuđe, održava na okupu povijesne narode kojima se tako sprečava prirodan razvitak i uvođenje režima slobode.

U odnosu prema Hrvatima Srbi, kako oni u Srbiji tako i oni u Hrvatskoj, moraju razumjeti ono što je 1971. godine upravo s bolju izrekao tadašnji vodeći čovjek u Savezu komunista Hrvatske, Miko Tripalo, po tradiciji svoje obitelji jugoslavenski nacionalist, a nakon životnog iskustva i razočaranja s integralnim jugoslavenstvom Hrvat jugoslavenske orijentacije: ”...hrvatski narod nigdje na svijetu ne može stvoriti svoju državu nego samo ovdje na svom historijskom tlu. Hrvatska nije neki geografski pojam. To je ime matične nacije. (...) Srbi u Hrvatskoj dio su srpskoga naroda, ali njihova država nije Socijalistička Republika Srbija. Domovina i država Srba u Hrvatskoj je Socijalistička Republika Hrvatska.”8 Želim ovdje upozoriti na jugoslavenstvo koje je i u posljednjoj fazi svoje javne djelatnosti pokazivao Miko Tripalo. Ni na čas mu nije pala na pamet pomisao da je hrvatsko narodno i povijesno područje veće od područja SR. Hrvatske koju on naziva hrvatskom državom i da su više od sto godina prije njegova usklika bosanski begovi dolazili u Zagreb dr. Anti Starčeviću kao ocu domovine i izjasnili su se dijelom hrvatskog naroda. Jugoslavenska magla bila je kod njega kao i kod mnogih današnjih nosilaca komunističke vlasti u Hrvatskoj još toliko jaka da nisu vidjeli Hrvata preko Une, a neki od njih ni do Une.

Druga je komponenta, koja leži kao hipoteka na hrvatsko-srpskim odnosima, duboko nerazumijevanje koje su Hrvati pokazali u svom odnosu prema Srbima

---

8 **Vjesnik** od 1. IV. 1971.

naseljenim na hrvatskom području kao i prema onom pučanstvu pravoslavne vjere koje je tijekom druge polovice XIX. stoljeća svoje pripadništvo istočnoj crkvi pretvorilo u srpski nacionalni osjećaj. Vodeći hrvatski krugovi nisu mogli shvatiti kako je ovo pučanstvo, koje je još 1871. tvorilo srž ustanka prvog hrvatskog revolucionara Eugena Kvaternika, moglo stupiti u službu svih neprijatelja hrvatske državne samostalnosti, svih onih koji su sputavali hrvatski narod u času kad su se budili i oslobađali drugi europski narodi. Nisu razumjeli da manjine ili doseljenici obično traže povlastice kod vlasti da bi se održale kao posebno tijelo, da bi očuvale svoje tradicije ili da bi se uklopile u postojeću vlast, u vladajući narod, i tako prestale biti manjinom. A vlast u Hrvatskoj tada, kao ni danas, nije bila hrvatska. Postojali su neki ostaci formalne hrvatske vlasti, oličeni u banskoj časti i u hrvatskom saboru, ali stvarna je vlast bila u rukama Nijemaca i Mađara, a u bivšim posjedima Mletačke Republike u rukama potalijančenog višeg staleža koji je svoje klasne povlastice osiguravao vjernom službom carskom Beču, čekajući povoljan čas da bi se mogao osloniti na novu talijansku državu. Što je bilo prirodnije nego da su i srpski krugovi tražili oslonac na tu stvarnu vlast, austrijsku odnosno mađarsku, a kad su tu stvarnu vlast u hrvatskim krajevima 1918. preuzeli Srbi iz Srbije, da su postali produljena ruka te nove vlasti.

Ova je uloga prirodno dovodila do reakcije u hrvatskoj većini i ta je reakcija, kao svaka reakcija, bila odviše osjećajna a premalo razumska, te prema tome politički nepodobna. Dok su jedni nijekali postojanje te srpske manjine, drugi su rješenje vidjeli u stvaranju novog jugoslavenskog naroda, u "bratstvu" s njima, što je kasnije dovelo do sve većih međusobnih sukoba, kad se bratstvo pokazalo kao krinka za dominaciju Srba nad Hrvatima. U tim političkim lutanjima samo su rijetki Hrvati bili logični i shvatili da nikakvi progoni, nikakvo nijekanje, ali i nikakvo prihvaćanje nekog bratstva, ne rješavaju položaj narodnih manjina. Rješanje je hrvatska vlast. Ne hrvatsko nasilje, niti nasilno pohrvaćivanje. Ne pokušaj ujedinjavanja preko crkvenog jedinstva, kao što je to želio ostvariti đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, niti prevođenje na katolicizam, kao što se protiv volje zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca i crkvene hijerarhije pokušavalo od polovice 1941. do druge polovice 1942. u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Normalni odnos između većinskog, matičnog naroda u Hrvatskoj i svih manjina, pa prema tome i srpske manjine, mogao bi nastati samo organskim putom, uz priznavanje razlika i poštivanje različnosti, izgradnjom hrvatske državne svijesti i

hrvatske državne nezavisnosti. Pa kao što su doseljeni Srbi u Mađarskoj bez gubitka svoje vjerske i narodne posebnosti poštivali mađarsku vlast, tako će Srbi u Hrvatskoj poštivati hrvatsku vlast, kad se Hrvati stvarno budu odlučili da stvore i očuvaju svoju državu. Bez sile i nasilja, ali odlučno i postojano, jasno i bez oklijevanja, Hrvati moraju već sada formulirati taj narodni cilj da bi svi stanovnici Hrvatske mogli uskladiti svoj život s ovim ciljem. Glavni krivci za neispravno držanje Srba u Hrvatskoj jesu oni Hrvati koji su tražili kompromisne putove i dokazivali da Hrvatska ne može biti samostalna. Time su upravo prisilili Srbe da traže rješenje za svoj položaj kod onih kojima su Hrvati priznavali vlast u Hrvatskoj.

Želja za stvaranjem hrvatske narodne države isto je tako opravdana kao i zahtjev Srba da imaju svoju srpsku narodnu državu. Narodna država naime nije "pravo na svoju zastavu, da pevaju svoje pesme", kao što to smatra dr. Bogoljub Kočović, 9 nego narodna država je u današnje doba jedini politički okvir unutar kojega se jedna povijesno izgrađena narodna zajednica može normalno razvijati i stvoriti sustav slobode u skladu sa svojim potrebama i svojim tradicijama. U tom pogledu nije važno da li će takva narodna država dio izvršavanja svojih suverenih prava prenijeti na neka međunarodna tijela, kao što je na primjer danas govor o Europskoj zajednici, jer u takvim međunarodnim tijelima i nadalje je osigurana suverenost svakog državnog naroda i mogućnost obrane narodne istovjetnosti.

Ali ni manjinama koje je povijest dovela na područje takve narodne države ne smiju biti uskraćena temeljna prava. Nije dosta priznati Srbima u Hrvatskoj pravo na upotrebu ćirilice, kao što to olako tvrdi Kočović koji, isto tako kao i Čedo Grbić u časopisu *Danas* od 22. VIII. 1989., polazi od aksioma da Jugoslavija treba postojati i da je samo potrebno priznati pojedinim zajednicama neku slobodu pa da sve budu zadovoljne. Srbima u Hrvatskoj treba priznati sva prava jedne svjesne zajednice, dakle punu vjersku, kulturnu i nacionalnu slobodu, te pravo na nesmetani, slobodni razvitak. Za uzvrat Hrvatska ima pravo zahtijevati da njezini državljani srpske narodnosti, kao i državljani drugog etničkog podrijetla, poštuju i brane državu u kojoj žive i koja je i njihova država, a ne samo država većinskog naroda.

U izgradnji hrvatske države ne smije biti nikakve prisilne etničke ni vjerske homogenizacije, nego poštivanje onoga što je povijest izgradila. Prema tome, ne bi smjelo biti ni prisilne izmjene pučanstva između buduće srpske i buduće hrvatske

---

9 Vidi bilješku 7.

države, nego samo priznavanje prava na dobrovoljno iseljivanje uz odštetu za imovinu u takvom slučaju. Ali naglasak ne smije biti na iseljivanju, nego na slobodnoj odluci. Dakle eventualno iseljivanje treba biti pravo svakog državljanina, a ne posljedica javne ili potajne prisile, jer iseljivanje kao i zaštita manjina danas spadaju u međunarodno priznata prava čovjeka.

Nikakvo rješenje neće biti moguće ako Srbi u Hrvatskoj budu i nadalje sredstvo u rukama stranih, izvanhrvatskih snaga, koje iskorištavaju njihovo srpstvo i njihovo nepovjerenje za promicanje svojih interesa. Masovni pokret u Hrvatskoj između 1967. i 1971., koji je doista bio više nego umjeren u svojim zahtjevima i koji nikada nije predložio logično rješenje, hrvatsku državnu nezavisnost, imao je upravo u Srbima u Hrvatskoj svoje najveće neprijatelje. Isto tako danas, novi srpski nacionalizam koji je zavladao u Srbiji iskorištava Srbe u hrvatskim povijesnim zemljama da destabilizira autonomne vlasti u tim krajevima, kako bi omogućio širenje Srbije na područja izvan srpskih povijesnih granica. Zanimljivo je da isti Srbi koji se na Kosovu pozivaju na srpsko povijesno pravo, kraj tamošnje osamdesetpostotne albanske većine, u hrvatskim zemljama prelaze preko hrvatskog povijesnog i državnog prava, iako su manjina u svim hrvatskim povijesnim pokrajinama. Ne gledaju ni na interese mjesnog srpskog pučanstva koje je ekonomski, kulturno i povijesno vezano sa zapadnim dijelovima Hrvatske, predlažu cijepanje povijesno i gospodarski integriranih regija i siju mržnju kod ovoga pučanstva prema narodu s kojim će i nadalje ovi Srbi morati živjeti na istom području.

Ovo iskorištavanje Srba u Hrvatskoj, koje je došlo do posebnog izražaja u proslavama šeststogodišnjice bitke na Kosovu, ne samo ugrožava mirno ostvarenje hrvatske države, što je danas cilj svih svjesnih Hrvata, nego i onemogućava daljnje postojanje Jugoslavije, bilo u federalnom bilo u konfederalnom obliku, tako da je Srbin i lijevi jugoslavenski nacionalist Čedo Grbić morao izjaviti: "Lično sam, i to želim naglasiti, protiv svih jednonacionalnih mitinga i istovjerskih okupljanja na kojima se, uz sve ostalo, manifestiraju i krajnje nacionalističke strasti. Od toga se treba uvijek i jasno ograditi jer to unosi zlu krv podjele."10 Razlog, međutim, njegove protivnosti nije briga za pravednost ili bratstvo, nego strah da to "dovodi u pitanje opstanak naše zajednice", tj. Jugoslavije.

Za ispravno suživljavanje srpskog pučanstva u Hrvatskoj s hrvatskom

10 **Danas** od 22. VIII. 1989., str. 14.

većinom nije dovoljno da se Srbi u Hrvatskoj prestanu smatrati produženjem ruke beogradskih vladajućih krugova, nego je potrebno da i oni postanu svjesni da zbog postojanja srpske manjine u Hrvatskoj hrvatski narod nije izgubio pravo da izgradi svoju hrvatsku narodnu državu kao državu slobode, jednako kao što zbog različitih etničkih manjina na njihovu području Srbi nisu izgubili pravo na stvaranje srpske narodne države.

Bilo bi svakako uputno kad bi hrvatski politički krugovi, i to oni u domovini više negoli oni u emigraciji, već danas izjavili da će hrvatska država proglasiti cjelokupni i nepromijenjeni tekst Opće deklaracije o pravima čovjeka, koju je dne 10. prosinca 1948. prihvatila skupština Ujedinjenih naroda (Rezolucija 217 [III]), neodvojivim dijelom hrvatskog državnog ustava. Upravo zato što se radi o tekstu koji ima međunarodno priznanje, nije potrebno izmišljavati nova jamstva. Tek je potrebno razjasniti da to ne bi bilo pusto deklamiranje kao u Jugoslaviji nego temeljni zakon, koji se kao takav i bez daljnjih zakonskih propisa primjenjuje u državnom životu Hrvatske.

V

"*To je razlog zašto ne želimo braniti pojam istinskog socijalizma nasuprot degeneriranom ili pokvarenom socijalizmu. Nema savršenog, konačnog rješenja za socijalne probleme kao što postoji rješenje za neki tehnološki ili znanstveni problem, jer sve što je ljudsko je prolazno.*

Ako socijalizam znači rješenje, nikada se neće ostvariti. Ljudsko društvo nikada neće biti u položaju rentijera kome stečeni kapital osigurava bezbrižni život do smrti." (Leszek Kolakowski)[11]

Preko četiri desetljeća komunističke vlasti u Hrvatskoj nije ostalo bez posljedica. Kraj vladajuće klase, čije su povlastice utemeljene na pripadnosti komunističkoj stranci, razvili su se široki slojevi naroda odgojeni pod komunizmom i u komunizmu, indoktrinirani komunizmom kao svjetonazorom više nego kao

11 Leszek Kolakowski: Razgovori. Objavljeno u pariškom magazinu **L`Express**, a citirano prema buenosaireškom dnevniku **La Nación** od 1. kolovoza 1980.

političkom ideologijom. Ali i izvan ovih indoktriniranih krugova postoji utjecaj stalne, dugogodišnje propagande, tako da i krugovi koji se smatraju nekomunističkim, pa i protukomunističkim, govore komunističkim rječnikom i u mnogim stvarima rezoniraju kao komunisti.

Ako netko rezonira prema jednom svjetonazoru ili ideologiji, nehotice prima i zaključke, a još više predrasude što izviru iz toga svjetonazora, i veoma se teško snalazi u novim idejnim ozračjima. Ovo se osjeća kod nekih demokratskih kao i kod nekih katoličkih krugova koji nesvjesno prihvaćaju komunističke pretpostavke i zato dolaze do hibridnih, polumarksističkih rješenja, te se čude što nove mjere, preuzete iz sustava slobodnog tržišnog gospodarstva ili slobodne, parlamentarne demokracije, ne daju one rezultate koje daju u zemljama u kojima se uspješno primjenjuju. Ne shvaćaju da nakalamljene ideje ne mogu biti uspješne i da nakalamljena rješenja obično dožive neuspjeh.

Poznati francuski popularizator modernog liberalizma, Guy Sorman, upozorio je na ranjivost svih tih novih pokušaja reformiranja različitih socijalističkih i polusocijalističkih režima, koji u posljednje vrijeme traže izlazak iz neumoljive krize u koju je zapao socijalizam, pa misle da bi preuzimanje nekih liberalnih i kapitalističkih mjera moglo popraviti postojeće stanje i spriječiti konačni slom vladavina koje su se do sada temeljile na različitim oblicima marksizma (lenjinističkog, afričkog ili europskog). “Politička i gospodarska sloboda nisu u Trećem Svijetu ni u sovjetskom imperiju rezultati dugotrajnog povijesnog dozrijevanja: radi se zapravo o površnoj naslagi na društvu, očajničkom traženju kratkog puta od nestašice do blagostanja (...) Narodi očekuju od nje (tj. od slobode, moja primj.) čudesa koja vlade, pa ni one (slobodno) izabrane, ne mogu ostvariti. Isto tako u Trećem Svijetu privatizacija se uzvisuje na postolje mita, kao što je to dugo vremena bila planifikacija.”12

Ova nakalamljena politička ili gospodarska sloboda, čiji se obrisi očituju u Jugoslaviji u primitivnijem obliku nego u drugim socijalističkim državama, kao na primjer u Poljskoj ili Mađarskoj, predstavlja posebnu opasnost, jer unaprijed zatvara put prema slobodi. U početnom kaosu ovih reforma moglo bi doći do nostalgije za redom koji je vladao u Titovo doba. Na tu se nostalgiju oslanjaju pripadnici komunističke vlasti koji još nisu obračunali s marksizmom, kao i oni koji se pod

---

12 Èlanak “Una victoria provisional” (Privremena pobjeda), objavljen u buenosaireškom dnevniku **La**

svaku cijenu žele održati na vlasti. Zato površno i nesustavno ili nedosljedno uvedene slobodarske reforme predstavljaju veliku zapreku u ostvarivanju slobodarskog političkog i gospodarskog sustava. Narod naime misli da već doživljava slobodarski sustav te je razočaran nastalim neredom i poteškoćama, a time i slobodarskim sustavom koji zapravo nikada nije ni uživao.

U ovakvim časovima dužnost je intelektualaca i političkih djelatnika u domovini da hrabro odbace ne samo komunističku vlast i njen totalitarizam, nego i marksističku terminologiju i obožavanje "socijalizma" koji dovode do tih neuspjelih, hibridnih oblika, ako doista žele uvesti sustav slobode na svim poljima javne djelatnosti. Još je sveto Pismo poučilo ljude da se ne smije nadolijevati novo vino u stare mješine. Ni djelomične reforme, a još manje sustavno uvođenje slobodarskih političkih i gospodarskih odnosa, ne može se ostvariti ni u okvirima samoupravnog socijalizma kao ni u oblicima lenjinizma ili staljinističke diktature, pa ni u okvirima marksističkog mentaliteta i marksističke političke terminologije, koja je odraz rezoniranja koje se u stvarnosti, još više nego u teoriji, pokazalo pogrešnim.

Ova radikalna reforma u intelektualnom prilaženju problemima kod onih koji žele ostvariti slobodu i suvremene, napredne gospodarske i političke oblike u Hrvatskoj, olakšat će uvođenje nove, slobodarske vlasti u času kad se bude lomila današnja komunistička vlast. Ali moramo biti svjesni da se ni s ovim predradnjama novi sustav slobode ne može učvrstiti bez velikih poteškoća, jer nakon diktature ljudi nisu zreli za slobodu, nego su spremni, mentalno i osjećajno, samo na drugu ili drugačiju diktaturu. No taj napor je nuždan, jer nijedna diktatura i nijedan sustav nasilja, pa makar bio protukomunistički, ne može dovesti do napretka. Može samo privremeno uvesti red, red mrtvih i urednost dobro organiziranog groblja.

Ali i oni koji budu shvatili potrebu novoga načina mišljenja kao preduvjet za ostvarenje slobodnog društva, moraju biti svjesni da će se ostaci Titova sustava još dugo održati nakon što Jugoslavije već ne bude bilo i da će u ime slobode i za učvršćenje slobode biti potrebno dopustiti svim vjernicima komunizma da slobodno ispoljavaju svoj svjetonazor i da se i nadalje izražavju preko socijalističke ili komunističke stranke, koja mora imati ista prava kao i druge stranke, ali nikakve povlastice. U mukotrpnom i dugotrajnom procesu hrvatski narod morat će sebe preodgojiti, morat će u slobodi naučiti biti slobodan. Pa ako na tom putu bude i

---

Nación od 6. studenog 1989., str. 9.

posrtavanja, treba znati da samo na pogreškama narodna zajednica uči što je sloboda.

Bez osvećivanja i bez međusobnog prigovaranja, ostvarujući slobodu a ne deklamirajući o njoj, izgradit će se slobodna i nezavisna država Hrvatska samo ako to bude željela većina hrvatskog naroda i svih koji žive na području Hrvatske. Ističem da nije dovoljno stvoriti nezavisnu državu Hrvatsku, kao što nije dovoljno stvoriti slobodnu Hrvatsku. Jer niti je državna nezavisnost jamstvo slobode pojedinaca, niti je slobodan politički poredak jamstvo slobode i nezavisnosti narodne zajednice. Tek slobodna i nezavisna država Hrvatska, dakle povezivanje slobode pojedinaca i nezavisnosti narodne zajednice, može Hrvatskoj osigurati konačni prijelaz iz zaostalosti u napredak. I u tom prijelazu moraju sudjelovati svi, bez obzira na njihov dotadašnji odnos prema komunističkoj vlasti, onako kao što je to 1956. godine oštrim riječima savjetovao hrvatski filozof i utemeljitelj Hrvatske republikanske stranke, prof. Ivan Oršanić, riječima: " U kobnom času, ono malo izdajica i kriminalaca razbježat će se s novcima, koje su već pripravili (...), a oni koji su zabludjeli i vjerovali u komunizam, pa se opravdano razočarali utvrdivši njegovu zločinačku odgovornost prema hrvatskom narodu, i koji su se u svojoj savjesti obratili, neka nipošto ne napuštaju svoje položaje, nego naprotiv neka ih što jače drže, da bi na njima mogli izvršiti u odlučnom času veliku dužnost oslobođenja, time popraviti svoje zablude i ući u hrvatski život slobode otkupljeni, čiste savjesti i herojski svježi za novi život."13

DESETI TRAVNJA I TRIDESETI SVIBNJA

Gledajući razvitak Republike Hrvatske, druge hrvatske države u XX. stoljeću, možemo zaključiti da je desetotravanjski naraštaj bio na ispravnom putu, jer isti je duh vodio i nove hrvatske naraštaje koji su početkom 1990. pod hrvatskim zastavama s povijesnim kockastim grbom ponijeli na svojim leđima obnovljenu hrvatsku osloboditeljsku borbu i, jednako kao pola stoljeća ranije, svoje živote uzidali u temelje nove hrvatske države.

Povijest se u potpunosti ne ponavlja, ali temeljne potrebe jednoga naroda i njegova područja mogu dovesti do sličnih pojava i do sličnih formulacija. Iako odbijam nostalgično gledanje u prošlost, nikada nisam odbijao pouke prošlosti. U tome se slažem s prosudbom koja glasi: “Povijest zna biti nevjerojatno nemilosrda prema svima koji nisu spremni iz nje učiti”, koju je izrekao u listopadu 1988., u Hrvatskoj kulturnoj zajednici u Stuttgartu, tadašnji hrvatski oporbeni političar dr. Franjo Tuđman u svom predavanju “Povijest rješavanja hrvatskog itanja u obzorju samoodređenja naroda i integracije u slobodnom svijetu”.[14]

Međutim, hrvatski narod nije mogao izvršiti neophodno potrebnu, široku i iskrenu raščlambu desetotravanjske revolucije, da bi iz nje izvukao pouke za svoju budućnost, jer nije bio slobodan. Hrvatsku povijest onoga razdoblja pisali su neprijatelji hrvatske države i oni Hrvati koji su sudjelovali u strukturama Titove vlasti. Na hrvatskom području rat nije nikada prestao, jer su pobjednici iz 1945. stalno nastojali uništiti i sam spomen na četverogodišnje postojanje hrvatske države. Zato su zastupnici hrvatske državne neovisnosti bili prisiljeni ograničiti se na stalnu obranu temeljne činjenice, Nezavisne Države Hrvatske, kao do tada jedinog ostvarenja hrvatske državnosti u novom vijeku. U podmuklom ratnom ozračju protiv hrvatske državne misli, što je vladalo donedavna, a ni danas nije još posve nestalo, svako

---

13 Vidi bilješku 1, str.16.

14 *Republika Hrvatska,* br. 164, 10. Travnja 1989., str. 64

priznavanje hrvatskih pogrešaka i zločina - a tih uvijek ima u oružanim sukobima - neprijatelj bi iskorištavao za osudu hrvatskog osloboditeljskog djelovanja i za opravdanje nasilnog nametanja druge, Titove Jugoslavije. Stoga je još uvije nedorečena objektivna raščlamba razdoblja Nezavisne Države Hrvatske.

Dr. Franjo Tuđman, povjesničar po struci, samo se je u opoziciji i u predizbornoj borbi uspio uzdići iznad ustaško-partizanskoga građanskog rata koji se od 1941. do 1945. vodio istodobno sa srpsko-hrvatskim nacionalnim ratom u okviru II. svjetskog rata, oružane borbe velikih međunarodnih ideoloških, strategijskih, političkih i gospodarskih sučeljavanja. U već navedenom predavanju dr. Tuđman je rekao:

“Gledano kroz povijesnu perspektivu, hrvatski narod je bio za Nezavisnu Državu Hrvatsku, ali nije bio za Pavelićev poredak u njoj. Pa ni ova činjenica da je narod bio za NDH ne može biti inkriminirajuća. Vladavine u jednom narodu su prolazne, a često puta i nametnute. NDH se u tom pogledu nije ništa razlikovala od brojnih država u kojima je bila nametnuta nenarodna vlast...”[15]

Ovo priznanje služi mu na čast, bez obzira je li bilo iskreno ili taktički potez za dobivanje pomoći od hrvatskih nacionalista, koju je trebao u borbi što ju je ispravno predviđao. Zatraženu je pomoć dobio tada u mnogo većoj mjeri nego što ju je u sličnom položaju 1941. dobio dr. Ante Pavelić od tada većinske Hrvatske seljačke stranke kad je proglasio Nezavisnu Državu Hrvatsku. Osim rijetkih pojedinaca, hrvatski marksisti nisu pružili svoju pomoć Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u prvim danima njezina opstanka.

Ali nova hrvatska vlast prestala je raditi na prebrođivanju ustaško-partizanskog sukoba iz doba II. svjetskog rata čim se osjetila sigurnom i u uvodnom, povijesnom dijelu Ustava nametnula je posve nepotrebno svoje pristrano gledanje na ustaško-partizanski rat koji je pola stoljeća ranije razdirao hrvatsko narodno tkivo i pomogao je neprijateljima u rušenju hrvatske države i stvaranju nove, ovaj put ne samo diktatorske nego i totalitarne vladavine.

***

Kratka usporedba između 1941. i 1990. može nam poslužiti za bolje razumijevanje današnjih poteškoća Republike Hrvatske.

---

15 *Republika Hrvatska,* idem, str. 69.

Deseti je travnja revolucionaran čin, energičan prekid s postojećim stanjem, iako uglavnom bez prolijevanja krvi. U socijalnom i gospodarskom pogledu, u prvom razdoblju nove države promjene su bile male i uglavnom postupne. U političkom, naprotiv, bile su brze i korjenite, često bezobzirne i nepotrebno oštre. Na tu oštrinu utjecali su samo djelomično unutrašnji čimbenici, dok je glavni poticaj dolazio od stranih sila. S jedne strane talijanski imperijalizam nastojao je iskorištavanjem domaćeg srpskog pučanstva odvojiti od Hrvatske što širi pojas uz Jadransko more, da bi ga pretvorio u talijanski zaljev s jakim mostobranom za daljnje napedovanje prema istoku. Bio je to pokušaj ostvarenja mussolinijevske koncepcije novoga rimskog carstva talijanske narodnosti, uglavnom na račun naroda Balkanskog poluotoka. Istodobno je u sjeveoistočnim dijelovima Hrvatske, Njemačka iskorištavala tamošnju do tada miroljubivu njemačku manjinu, da iz tih kao i iz susjednih mađarskih, srpskih i rumunjskih karajeva stvori u malome ono isto što je na račun Poljske i Ukarjine nastojala stvoriti u velikom: novo njemačko kolonijalno carstvo, (što je u svom djelu "Mit dvadesetog stoljeća" predlagao Alfred Rosenberg, fanatični mrzitelj svih Slavena).

Pritisnuta tim imperijalističkim porivima, razumljivo je da se je Hrvatska žurila da riješi pitanje unutrašnjih neprijatelja kako bi se lakše obranila od vanjskoga pritiska. Međutim, razumljivo ne znači da je bilo opravdano, pa ni razumno, i nakon pada hrvatske države 1945. hrvatska oslobodićeljska borba teško je trpjela od te hipoteke. Za razliku od srpskih komunista, koji su obustavili svoj sukob sa srpskom desnicom nakon kratkog i veoma krvavog osvetničkog razdoblja i kasnije se s njom i povezali, hrvatski su komunisti pogreške, poteškoće i zločine hrvatske strane u ustaško-partizanskom sukobu stalno podgrijavali i uspjeli su nametnuti mišljenje da su ti ekscesi nuždan i bitan dio hrvatskoga oslobodilačkog djelovanja. Na toj polustoljetnoj promidžbi lijevih snaga, ne samo srpskih nego i jugoslavensko-hrvatskih, temelje se današnje protuhrvatske predrasude mnogih zapadnoeuropskih i američkih krugova. Ta je promidžba bila toliko uspješna da su upravo zapadnoeuropski i američki krugovi, koji bi po svojim općim pogledima trebali prihvatiti pokušaje hrvatskog naroda da stvori svoju slobodnu državu, bili najuporniji branitelji jugoslavenske diktature i Titova komunističkog jednoumlja. Tako je pobjeda hrvatske oporbe na travanjskim izborima 1990., te izbor bivšeg komunista, a kasnije disidenta dr. Franje Tuđmana za predsjednika Republike Hrvatske bila objavljena u zapadnim sredstvima javnog priopćavanja kao pobjeda "nacionalista"

Tuđmana, u kojem je kontekstu naziv “nacionalist” imao neprikriveni prizvuk nacizma.

Zanimljivo je da su samo njemački politički krugovi shvatili bit te pobjede, no njemačka je vlada morala biti veoma oprezna u svojim odnosima prema Hrvatskoj, da ne bi bila optužena da pomaže svom bivšem savezniku iz razdoblja II. svjetskog rata u obnavljanju hrvatskog fašizma. To možda razjašnjava veoma nespretnu i nesretnu intervenciju njemačkih pravnih stručnjaka u izrađivanju planova za teritorijalnu autonomiju srpskog pučanstva u dijelovima Hrvatske, što je uz Vance-Owenov plan 1991. za okončavanje rata između Republike Hrvatske i Jugoslavenske narodne armije, temelj stvarne amputacije tih dijelova Hrvatske. Ta je intervencija ujedno i pravni presedan monstruoznog Nacrta sporazuma o Krajini, Slavoniji, južnoj Baranji i zapadnom Srijemu od 18. siječnja 1995., koji su izradili američki veleposalnik Peter Galbraith i ruski veleposlanik Leonid Kerestedžijanec, i koji prijeti da će se pitanje kninskih Srba pretvoriti u rak-ranu Balkana i ubuduće sprečavati normaliziranje odnosa između Srbije i Hrvatske.

Da je nakon svršetka II. svjetskog rata Hrvatska uživala samo malo slobode i da je mogla izvršiti iskrenu raščlambu svojih pogrešaka i propusta, ne bi bila sučeljena s teškim predrasudama 1989. Kad se srušio europski komunizam i kada je zatim, 1990., oporba uspjela srušiti u Hrvatskoj komunističku diktaturu na demokratski način. Hrvatski antifašisti, koji misle da su 1945. Bili pobjednici, svojim prihvaćanjem i stalnim obnavjanjem protuhrvatske crne legende iz II. Svjetskog rata, snose veliku odgovornost za poteškoće na koje danas nailazi Republika Hrvatska u svojim odnosima sa zapadnim svijetom. To je stanje posebno neopravdano, jer se od samoga početka na čelu nove države i na gotovo svim važnijim položajima nalaze ljudi koji dolaze s ekstremne ljevice i koji su prvih dvadesetak godina Titove vlasti bili djelatni protivnici Nezavisne Države Hrvatske i svakoga odcjepljenja Hrvatske od Jugoslavije.

***

Za razliku od NDH Republika Hrvatska nije nastala revolucionarnim načinom nego evolutivno, u okvuru postojećih zakona, demokratskim putom. Upravo zbog toga evolutivnog načina, ona nije nastojala brzo i oštrim rezom riješiti ni politička, ni ustavna, ni gospodarska, ni socijalna pitanja. Hrvatsko je odcjepljenje

posljedica postupnog procesa, naprije kao odgovor na politički pritisak i prijetnje savezne jugoslavenske vlade i na srpsku pobunu u dijelovima Hrvatske, a zatim na masovnu vojničku ofenzivu Jugoslavenske narodne armije.

Otvorena agresija Srbije protiv Republike Hrvatske nastupila je tek nakon strane intervencije. Najprije su u svibnju 1991. posjetili Beograd (ali ne Zagreb) gospoda Jacques Delors, predsjednik tadašnje Europske gospodarske zajednice, i Jacques Santer, predsjednik luksemburške vlade. Njihov je naglašeni cilj bio spriječiti raspadanje Jugoslavije, koje su strane obavještajne službe prorokovale bar jednu godinu ranije. Ponudili su novčanu pomoć od jedne milijarde dolara za ublažavanje jugoslavenske gospodarske krize i obećavali su da će Jugoslavija biti primljena u Zajednicu (iako po gospodarskim i političkim kriterijima nije bila za to kvalificirana) ako se održi kao jedinstvena država. Gospodin Santer je tada izjavio da Zajednicu zanima samo pristup Jugoslavije, a ne, kao što je tada izjavio, ulazak pregršta malih država, tj. samostalnih sastavnih republika tada još postojeće Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Iz usta predsjednika vlade jedne države koja je po površini i po pučanstvu manja od svih jugoslavenskih republika osim Crne Gore, ta je izjava dala neobično šaljivu notu u inače veoma ozbiljnom stanju.

Mjesec dana kasnije, 21. lipnja 1991., tadašnji državni tajnik Sjedinjenih Američkih Država, gosp. James Baker, izjavio je da je očuvanje integriteta Jugoslavije prioritetni interes američke vlade. Dakle, ni slobodna izborna pobjeda Hrvatske demokratske zajednice niti njezini pokušaji da proširi prava Hrvatske u okviru labave jugoslavenske federacije s nekim konfederalnim elementima, nisu tada bili prihvatljivi ni briselskoj tehnokraciji ni vladi Sjedinjenih Država. Da su tada Bruxelles i Washington ponudili petomilijunskoj Republici Hrvatskoj doslovce isti Nacrt za autonomiju koji su 18. siječnja 1995. izradili za pobunjene Srbe u kninskom i glinskom kotaru koji ne broje više od 200.000 duša, bojim se da bi nova hrvatska vlast objeručke prihvatila ponudu bez obzira na mišljenje hrvatskih nacionalista koji su tada, kao i sada, bili uvjereni da nikakav jugoslavenski okvir ne može na dulji rok osigurati Hrvatskoj slobodnu budućnost.

Jugoslaviju kao zajedničku državu nisu srušili ni Tuđman ni HDZ, tada jedini priznati i ovlašteni predstavnici Hrvatske, nego Srbi i Jugoslavenska narodna armija, uz potpuno nerazumijevanje i političko-ideološke predrasude Washingtona i Bruxellesa. Ni u ratu koji je nakon toga protiv Hrvatske započela Jugoslavenska narodna armija vodstvo nove, demokratske Republike Hrvatske nije se

borilo za rušenje Jugoslavije, nego je uglavnom s improviziranim, dobrovoljačkim snagama branilo hrvatski narod od potpunog uništenja. Pojedini koraci nove hrvatske vlasti prema potpunoj neovisnosti, dolazili su kao odgovor na srpski oružani ustanak i vojnički pritisak JNA.

Ali već prije otvorene vojničke ofenzive JNA protiv Republike Hrvatske jugoslavensko rješenje nije bilo ostvarivo. U raščlambi hrvatskog procesa prema neovisnosti napisao sam potkraj 1990.:

> "Sama koncepcija jugoslavenske konfederacije smrtno je ranjena 17. kolovoza 1990. kad su "migovi" Jugoslavenske narodne armije spriječili da helikopteri ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske nastave svoj let prema Kninu, gdje su trebali pojačati mjesnu miliciju i zaustaviti širenje pobune kninskih četnika. Još jednom pokazalo se je da svaka središnja vlast iskorištava Srbe u Hrvatskoj s ciljem da stavi Hrvatsku u podređeni položaj i tako stvarno, iako ne uvijek i namjerno, onemogući Hrvatima izgradnju slobodnog suvremenog i naprednog društva."[16]

Svjestan sam da je za hrvatsko rodoljublje, a posebno za hrvatsku romantiku, ljepše pisati o svjesnim borcima za hrvatsku neovisnost, ali za hrvatsku politiku u hladnom, materijalističkom svijetu, u kojemu se osim novca i materijalnih dobara poštuje samo sila, istina će nam više poslužiti. I danas, nakon svih ratnih strahota, Tuđman koji je korak po korak, pod pritiskom premoćne sile napadača, vodio Hrvatsku prema neovisnosti, u tom materijalističkom i egoističkom svijetu uživa manje simpatija od Slobodana Miloševića, glavnog organizatora oružanog napada najprije na Hrvatsku, a zatim i na Bosnu i Hercegovinu. Mislоševića danas, kad su Srbi osvojili veći dio područja koje žele uključiti u Veliku Srbiju te koji su to područje na najbrutalniji način etnički očistili, u slobodnom svijetu nazivaju čovjekom o kome ovisi mir, a Tuđmana zato što ne želi mirno pristati na amputaciju jedne trećine područja Republike Hrvatske, samo što ne proglašavaju ratnim huškačem i krivcem za nastavak rata.

***

Možemo se upitati zašto je međunarodna zajednica ipak priznala hrvatsku

---

16 "Hrvatski helikopteri i jugoslavenski "Migovi", *Republika Hrvatska,* br. 171, procinac 1990., str. 53.

neovisnost. Nema dvojbe da su za to priznanje zaslužni i Vatikan i Bonn koji su prvi priznali Hrvatsku kao neovisnu državu. Željeli su, naime, omogućiti međunarodnoj zajednici jači utjecaj na krvavi ratni sukob na području Hrvatske (tada u Bosni još nije bilo rata), računajući da bi time ratne operacije formalno izgubile značenje unutrašnjeg jugoslavenskog sukoba. No ti taktički potezi ne bi bili dovoljni da vodstvo zapadnog svijeta nije željelo prikriti svoju nedosljednost i prebaciti na međunarodnu zajednicu političku odgovonost za namjeravano priznavanje srpskih vojničkih osvajanja i već provedenih etničkih čišćenja, što se tada pričinjavalo lakšim ako srpsko-hrvatski sukob izgubi značaj unutrašnjega jugoslavenskog pitanja i pretvori se u međunarodni rat u kojemu je uvijek moguća promjena granica u korist pobjednika. Kako je pak Bosna u posljednji čas istupila iz jugoslavenskog saveza, od straha da bi mogla ostati sama u srpskom zagrljaju, a Sloveniju su zapadne sile ionako željele priznati neovisnom, jer Srbi nisu htjeli imati nikakvih veza s njom, sve tri republike istodobno su priznate neovisnim državama. Tako zapadni svijet nije bio prisiljen da se suoči sa specifičnim hrvatskim pitanjem koje je ostalo i nadalje dijelom općejugoslavenskog rješavanja. To pokazuje da su se zapadna središta moći i nadalje nadala da će prekidom rata doći do postupnog zbližavanja tih novih država i do stvaranja nove južnoslavenske zajednice, u nešto izmijenjenom obliku. Nisu naime računala s dinamikom stvaranja Velike Srbije i s promjenama koje je predstavljalo otvaranje novog bojišta u Bosni i Hercegovini.

Nevjerojatno je da ni nakon strahota srpskog osvajanja većega dijela Bosne i Hercegovine, u kojemu su najveće žrtve bili bosansko-hercegovački muslimani koji su se za vrijeme srpskog napada na Hrvatsku držali po strani, zastupnici jugoslavenskog rješenja na Zapadu nisu shvatili da je upravo Jugoslavija kao okvir za širenje Srbije odgovorna za sukobe, te je ponovno nastoje obnoviti. Ideju je stavila u promet poznata američka novinarka lijevoga usmjerenja gospođa Flora Lewis u člnaku “Jugoslavensko je rješenje Jugoslavija”, objavljenom u pariškom listu *International Herald Tribune,* koji izlazi na engleskom jeziku i ima veoma dobre veze s američkim intelektualnim, političkim i obavještajnim krugovima, tako da nije isključeno da se radi o pokusnom balonu. Flora Lewis tvrdi da je međunarodnoj zajednici ponestalo ideja, no da je ipak, na kraju svega, jedino rješenje za Jugoslaviju – Jugoslavija, konfederacija koja bil bila manje čvrsta od stare federacije, ali bi ipak povezivala sve te dijelove. Rat se predviđao i nije bio neizbježan, tvrdi Flora Lewis, i dodaje da su velike sile trebale voditi intenzivniju diplomaciju. Pri tome gospođa

Lewis ne spominje da su i Washington i Bruxelles bili veoma djelatni u Beogradu neposredno prije početka rata protiv Slovenije i Hrvatske, i da su odbili slovenske i hrvatske zahtjeve za većom slobodom unutar Jugoslavije zastupajući kruti status quo. Nakon tolikih ljudskih i materijalnih žrtava, koje su velikim dijelom posljedica pogrešne politike zapadnih središta moći, posve je neprihvatljivo prijeći spužvom preko svega i nametati rješenja koja danas više nisu ostvariva. Takvi prijedlozi služe samo da se izbjegne konačno rješenje koje bi uzelo u obzir da nakon svega što se dogodilo Srbija i Hrvatska ne mogu živjeti u jednoj državi koja je prouzročila toliko nevoljla i jednoj i drugoj strani, što građanska ljevica na Zapadu još uvijek nije shvatila.

To nerazumijevanje građanske ljevice očituje se osobito u pogledu problema Srba u Hrvatskoj. Problem Srba u Hrvatskoj nije nastao spontano, niti je posljedica pogrešaka sadašnje hrvatske vlade, kojih je svakako bilo, pa ni srpsko-hrvatskog rata iz doba NDH, iako su ostale nezacijeljene rane i na jednoj i na drugoj strani. Pravi je razlog u stavu srpske nacionalne inteligencije prema Srbima izvan Srbije. Ta inteligencija nikada nije nastojala izgraditi kulturnu autonomiju za te Srbe, nego ih je iskorištavala za teritorijalno širenje Srbije. Prostor, a ne ljudi, cilj su tih srpskih intelektualaca. Za ilustraciju tih pokušaja navest ću samo jedan tekst iz 1989. *Srpska zora* iz Chicaga (br. 166 od 15.08.1989.) u svom uvodniku pod naslovom "Jugoslavija" piše o proslavama kosovske bitke, a među ostalima i "na Dalmatinskom Kosovu, gde se kod crkve Lazarice okupilo 15 vladika, brojno sveštenstvo i monaštvo sa preko dve stotine hiljada Srpskog naroda, kad je ova crkva slavila i stogodišnjicu svoga osvećenja…"

"Sprečeno je – nastavlja taj list – da se kod crkve Lazarice pročita jedan srpski narodni manifest, po kome: Dalmacija, Lika, Krbava, Slavonija i Baranja treba da obrzuje zasebnu srpsku federalnu jedinicu pod nazivom: *Ujedidnjene Srpske Krajine.* Središte ove Krajine treba da bude u Karlovcu."

Samo su veoma malobrojni Srbi tada imali hrabrosti uprijeti prstom na takve imperijalističke zahtjeve po kojima bi takva srpska jedinica obuhvaćala ne samo povijesno hrvatsko područje, nego bi u njemu tvorila svega jednu četvrtinu pučanstava dok bi tri četvrtine bili Hrvati-starosjedioci. Tada se je dr. Bogoljub

Kočović, dugogodišnji emigrant, inače bosanski Srbin, osvrnuo na takve zahtjeve u intervjuu zagrebačkom *Startu* od 30. rujna 1989: “Srbin u Hrvatskoj ipak je hrvatski građanin i mora prvo da poštuje zakone države-članice u kojoj živi, ili jedan Hrvat u Vojvodini, on je građanin Srbije i mora da bude privržen toj jedinici. Ali na Hrvatskoj i na Srbiji je da poštuju njihovu ravnopravnost.”

Tada taj razumni stav nije naišao na odjek kod Srba. Ali ni danas, kada se predlažu rješenja u pogledu područja Republike Hrvatske koja su Srbi zauzeli oružjem, uz prešutni pristanak Europske Unije i Ujedinjenih naroda, strane sile koje odlučuju o hrvatskom području i o pravima slobodno izabrane hrvatske vlasti, Sjedinjene Države, Europska Unija i Ruska Federacija, ne uzimaju u obzir da se u Krajini ne radi o ugroženim Srbima, nego o oduzimanju područja Hrvatskoj na putu prema ostvarenju Velike Srbije, koja bi trebala ne samo okljaštriti Hrvatsku nego i prerezati je na dva dijela, da bi je prisilila na ulazak u novu, otvoreno srpsku Jugoslaviju. Da li namjerno ili iz neznanja i zbog predrasuda, Nacrt veleposlanika Galbraitha i Kerestedžijanca od 18. siječnja 1995. predstavlja ostvarenje onoga što su srpski intelektualci predlagali još za komunističkog režima u Jugoslaviji, a što su njemački pravni stručnjaci nehotice počeli izgrađivati svojim prijedlogom za stvaranje sprskih kotareva Knin i Glina. Taj američko-ruski prijedlog predan je 30. siječnja 1995. hrvatskom ministru vanjskih poslova dr. Mati Graniću, koji je diplomatski prihvatio spis kao temelj za daljnje razgovore.

Istodobno kad je Kontaktna skupina poslala taj Nacrt Srbima u Knin, gdje su ga prema vijesti francuske novinske agencije AFP (inače veoma sklone Srbima) vodeći Srbi odbili proučiti. Stvarno je srpsko odbijanje bilo daleko sočnije nego što su javljali Francuzi. U svom intervjuu torinskom dnevniku *La Stampa,* član izaslanstva Kontaktne skupine, talijanski ministar vanjskih poslova Andreatta, opisao je kako vodeći kninski Srbi nisu dopustili tom izaslanstvu ulazak u zgradu u kojoj su se nalazili, nego su ih ostavili pred vratima, na kiši, gdje su morali čekati dok se je vratio automobil kojim su bili došli. Ako su Srbi, kojima Nacrt poklanja gotovo jednu trećinu hrvatskog područja, na takav način izrazili što misle o američko-ruskom planu, što bi morali učiniti Hrvati koji po tome planu gube svako pravo na te krajeve i ostaje im, u ime nominalne suverenosti, samo dužnost da novčano uzdržavaju tu Srpsku Krajinu?

TRAVANJSKI IZBORI

1. Nedovršeni proces hrvatske nacionalne izgradnje

Izbori za Sabor SR Hrvatske, održani 22./23. travnja 1990. i 6./7. svibnja iste godine nisu samo posljedica današnjih prilika u Hrvatskoj, pa ni u Jugoslaviji. Oni su nastavak nedovršenog procesa hrvatske nacionalne izgradnje, koji je - u suvremenom obliku - započeo Ante Starčević, kojemu je dao snažnu ljudsku podlogu i socijalno opravdanje Stjepan Radić, a koji je pokušao politički ostvariti i ustaliti Ante Pavelić. Pokušaj izvršen između 1941. i 1945. svršio je s dvostrukom tragedijom. Jednu predstavlja građanski rat koji je, u okviru borbe velesila poznate pod imenom drugog svjetskog rata, planuo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nakon što je već bio započeo srpsko-hrvatski nacionalni rat. Druga je tragedija u načinu kako je propala Nezavisna Država Hrvatska, bez velike, konačne, epske bitke, uz djelatnu pomoć onih Hrvata koji su tada vjerovali da su pobjednici te su pomagali rušiti hrvatsku državu a ne samo ustaški režim. Polagano i postupno i ovi su "pobjednici", zahvaljujući Rankoviću, počeli uviđati da i sami spadaju u pobijeđene, što im je Tito velikim državnim pečatom potvrdio u Karađorđevu dne 1. prosinca 1971. Dvostruka simbolika imena mjesta i nadnevka nije mogla ostati bez učinka na daljnji razvitak hrvatskog javnog života.

Ne želim ulaziti u rašlanjivanje ni hrvatskih ni srpskih zločina u međusobnim borbama na koje su ih živo poticali i Zapadni Saveznici i Sovjetski Savez i Sile Osi, svaki za svoje interese. Ovi poticaji nisu imali ni idejni ni filizofski temelj nego su išli za štednjom krvi vlastitih građana na račun "drugorazrednih"naroda kao što su to bili, u svjetskim razmjerima, i Srbi i Hrvati.

Ne ulazim ni u raščlanjivanje ustaško-partizanskog rata, ni obostranih zlodjela koja su tipična za svaki građanski rat u kojemu neprijatelj nije tuđinac nego brat, školski drug ili susjed, dakle poznata osoba koju je lakše mrziti nego nepoznatu.

No oba ova sukoba još ni danas nisu prebrođena, jer iz posebnih razloga,

svojstvenih Titovom komunizmu, u Jugoslaviji je stala povijest ili, što je još gore, rat se na jeziku stalno obnavljao, broj žrtava je stalno rastao, pobjednici su dobivali sve svjetlije, nadljudske, upravo naivne boje, dok su pobijeđene hrvatske borce od ljudi pretvarali u "aveti", a pobijeđeni hrvatski narod u zločinački, genocidni narod.

I na tim nedovršenim i stalno oživljavanim ratnim sukobima, koji su postali idejnim temeljima jugoslavenskog školskog i građanskog odgoja, trebala se je izgraditi Jugoslavija "bratstva i jedinstva". Na lažnim statistikama i na uveličavanjima i iskrivljavanjima povijesnih događaja trebao se je roditi novi "jugoslavenski čovjek". Na "svetosti i herojstvu" jednih i na "genocidnosti"drugih trebala se je učvrstititi federacija jednakopravnih naroda.

Tko vjetar sije, buru žanje, kaže naš narod, a Tito i njegova klika sijali su vjetar bez prekida i iskorištavali su hladni rat između Amerike i Sovjetskog Saveza da im komunističku diktaturu, nasilje, nesposobnost i rasipanje narodne imovine financiraju uglavnom Sjedinjene Američke Države, a kasnije na američki zahtjev i Savezna Republika Njemačka; ova u želji da se bacanjem novca američkom miljeniku Titu obrani od njegovih stalnih iznuđivanja da će ponovno postaviti pitanje ratnih reparacija koje su, stvarno, bile ne samo isplaćene nego i preplaćene.

Svi ovi čimbenici, koji kao hipoteka tište nove hrvatske naraštaje, neke od rođenja a druge i prije njihova začeća, ne bi mogli dovesti do javne i miroljubive manifestacije hrvatskih želja za slobodom i nezavisnošću, nego samo do nove, revolucionarne eksplozije, da se prilike u istočnoj Europi nisu bitno promijenile. Slični miroljubivi pokušaj hrvatske inteligencije između 1967. i 1971. bio je lako ugušen uz prešutni pristanak slobodnih država Zapada koje su se bojale da bi raspadom Jugoslavije bio izgubljen navodno ključni položaj u obrambenom bedemu protiv Sovjetskog Saveza i komunističkog prodora, što je bila Jugoslavija u očima washingtonskih stratega, unatoč njezine prekarnosti i nesređenosti.

2. Filozofska i politička kriza komunizma i njezin odjek u osloboditeljskom djelovanju

Između 1971. i 1990. postoji velika kvalitativna razlika. Latentna kriza u

komunističkom svijetu izbila je na vidjelo elementarnom žestinom, te se filozofski i politički slom komunizma više ne može prikriti. Ovo ne znači da nema komunista, nego samo da je povijest pregazila komunizam kao političku i filozofsku ideologiju. Iluzija o stvaranju novog svijeta i novoga čovjeka na marksističkim postavkama održat će se u nekim, uglavnom gospodarski i društveno zaostalim sredinama, koje će se kao neki fosilizirani otoci vremenom smanjivati. Proces nestajanja ići će postupno ali neumoljivo, slično kao u drugim povijesnim procesima propadanja različitih imperija utemeljenih na posebnosnim kulturnim, vjerskim i političkim svjetonazorima.

Ovaj proces ne bi se očitovao tako brzo, jer i iscrpljene se ideologije i zastarjeli imperiji mogu dugo održavati u stanju dekadencije, da ispod pokrova tišine, koju je nametnuo totalitarizam, ljudski duh nije živo tražio nove putove. I prije Martina Luthera bilo je kritičara dekadencije u zapadnom kršćanstvu, no Lutherova je formulacija omogućila kritici da iz samostanskih ćelija i sveučilišnih knjižnica izađe u javnu arenu i pretvori se u živu snagu koja je pokrenula narode. I prije boljševičke revolucije bilo je u Rusiji mnogo intelektualaca koji su zahtijevali reformu nepravednog i nasilnog vladajućeg sustava. Tek je Lenjin tim snagama dao pobjedničku formulaciju i pretvorio ih je u pokretače revolucionarnih promjena.

Isto je tako jedan čovjek dao potrebni politički impuls da duboko nezadovoljstvo s komunističkim totalitarizmom izađe iz uskih kružoka i iz mnogobrojnih zatvora i koncentracionih logora, te prijeđe u sustavnu idejno-političku akciju. Ovaj puta taj detonator nije bio učeni redovnik kao Luther ni politički teoretičar kao Lenjin, nego elektromehaničar Lenjinova brodogradilišta u Gdansku, Lech Walesa, poljski rodoljub i uvjereni katolik, koji je započeo štrajk i stvorio prvi slobodni sindikat, Solidarnost, u tzv. socijalističkom lageru država i naroda. Naravno, Walesa nije začetnik procesa niti je sam postignuo uspjeh, ali je bio iskra koja je zapalila barut što se desetljećima skupljao i koji je u snažnoj eksploziji počeo rušiti tamnicu naroda.

Ako se nekada moglo reći *ex Oriente lux* (svjetlost dolazi s Istoka), u procesu oslobođenja od komunizma moramo reći *ex Polonia lux* (svjetlost dolazi iz Poljske). Poljski proces, duboko usidren u poljskom narodu i u poljskoj inteligenciji, potresao je ne samo komunizmom, nego je prisilio materijalistički Zapad da na čas zaboravi na

svoje gospodarske interese. Ne smijemo naime zaboraviti da su još nedavno zapadni politički analitičari, pozivajući se na Arnolda Toynbee-a, smatrali da su bitne trgovačke veze sa sovjetskim blokom i da će se onda, postupno i vremenom, riješiti suprotnosti i doći do nove integracije svijeta. Na toj filozofskoj konstrukciji, iluziji lagane i bezbolne evolucije, razvio se je praktični život sastanka Richarda Nixona i Leonida Brežnjeva, pod čijim su okriljem proizvodne organizacije Zapada otkrile da im više odgovaraju trgovački odnosi s monolitičnim gospodarstvima Istoka, gdje je državna i partijska korupcija izglađivala poteškoće i prihvaćala neopravdano visoke cijene, koje se ne bi mogle postići na slobodnim međunarodnim tržištima manjih, nekomunističkih država, gdje svaki posao treba posebno sklopiti i prilagoditi se različitim tržišnim snagama. Poljska je podsjetila zapadno industrijsko i potrošačko društvo da politička sloboda, tehnički napredak i slobodno tržišno gospodarstvo nisu povlastice onih koji ih danas uživaju nego i pravo onih koji su prisiljeni živjeti u neefikasnim, strogo dirigiranim (i duboko korumpiranim) socijalističkim društvima. Zapad doduše nije shvatio da je i nacionalna sloboda dio opće slobode i da je poljski nacionalizam bio isto tako dio idejnog oružja Solidarnosti kao i poljske slobodarske težnje i poljski katolicizam oličen u Ivanu Pavlu II. Još uvijek postoji na zapadu odbojnost prema nacionalnom oslobođenju manjih naroda, kao da proces dekolonizacije u Aziji i Africi nije dokazao da oslobođenje po sebi nije anarhično, ako ne postoje drugi čimbenici, kao zaostalost, nesposobnost i nepoštenje vodećih krugova u nekim novim državama, te utjecaj hladnog rata u kojemu su velesile iskorištavale te države u borbama za dobivanje uporišta, pa su pomagale pojedine diktatorske pokrete i hranile korupciju u tim velikim dijelom gospodarski manje razvijenim sredinama.

Slučaj Litve pokazao je nevoljkost bogatih potrošačkih društava, koja bi najviše voljela da ostane jedinstveno tržište jednog formalno reformiranog, cjelovitog Sovjetskog Saveza, da mogu s njime trgovati, a zaziru od promjena koje bi mogle dovesti do većeg broja manjih, narodnih država, koje bi u slobodnom političkom i gospodarskom razvitku postavljale različite zahtjeve i izražavale različite potrebe, što ne odgovara velikim proizvodnim jedinicama koje često pokušavaju nametnuti stvarni monopol. U stvarnosti je naime slobodno tržište često samo lijepa riječ koja treba pokriti upravo ovakve monopolističke porive, pa su se zato predstavnici velikih poduzeća bolje osjećali pregovarajući s ministrima Leonida Brežnjeva nego s trgovačkim ili industrijskim poduzećima manjih tržišta na kojima se treba stvarno

natjecati.

U času izbornog uspjeha hrvatskih snaga primjer Litve i drugih baltičkih naroda treba poslužiti kao opomena da put do stvarne političke slobode i narodne nezavisnosti nije lagan. Uspjeh Hrvatske demokratske zajednice na izborima u SR Hrvatskoj ne predstavlja konačnu pobjedu hrvatskih osloboditeljskih nastojanja. No to je važno javno svjedočanstvo hrvatskog naroda da želi biti slobodan i nezavisan, dakle velik uspjeh u procesu narodnog oslobođenja, snažan korak naprijed koji ni možebitne kasnije poteškoće ne mogu poništiti. O hrvatskoj svijesti i mudrosti ovisit će da li će ostatak puta do konačne pobjede biti dulji ili kraći, teži ili lakši, dok od stranih sila hrvatski narod ne treba očekivati skoro nikakvu pomoć.

3. Hrvatska demokratska zajednica pod pritiskom komunističke vlasti i velikosrpskih snaga

Raščlambu izbora za Sabor SR Hrvatske treba započeti pogledom na Hrvatsku demokratsku zajednicu koja je u ovom razdoblju hrvatskog javnog života odigrala glavnu ulogu. HDZ se razvijala, pa i idejno oblikovala, pod stalnim pritiskom Saveza komunista Hrvatske, koji je u borbu unio sva sredstva jedne ustaljene, dugogodišnje diktatorske vlasti, državne popagande i netaknutog represivnog aparata, pa i apsolutnu, zakonodavnu i upravnu vlast koja mu je omogućila prirediti izborne zakone i organizirati same izbore tako da bi pobijedili komunistički i njima skloni kandidati. Novim zakonom o pravima represivnog aparata, koji je priredio upravitelj toga aparata Vilim Mulc, "represivnijim od prethodnog i posve suprotnim od stidljive demokracije na koju se svi zaklinjemo"17, a koji je zakon komunistički Sabor SR Hrvatske u cijelosti prihvatio, bio je osiguran Damoklov mač nad opozicijskim snagama, te je omogućeno da organi vlasti prikrivaju masovne izborne prevare koje su se odigravale kod prebrojavanja glasova. Ali uspješna koncentracija hrvatskih glasova za HDZ-u bila je tako snažna da je Zajednica pobijedila unatoč tih prevara, koje su posve očigledno u nekim mjestima promijenile rezultat izbora u korist SKH i njegovih saveznika i tako onemogućile da bi HDZ zadobila dvotrećinsku većinu

17 Tatjana Tagirov, "Policajac u Zeusovoj fotelji", **Danas** od 27. ožujka 1990., str. 15.

potrebnu za promjenu ustava.

Kraj komunističkog pritiska, i tijesno povezan s njime, bio je i pritisak srpske narodne skupine u Hrvatskoj koja je pod utjecajem velikosrpskog pokreta Slobodana Miloševića počela zahtijevati komadanje ostatka hrvatskog područja, što predstavlja SR Hrvatska, i stvaranje posebne autonomne pokrajine. Gospodarski i prometno ovakva bi pokrajina bila nesreća i za samo srpsko pučanstvo u onim krajevima, što inteligentniji Srbi dobro znaju, no ovaj plan treba poslužiti kao prijetnja Hrvatima ako bi namjeravali zatražiti da se Jugoslavija pretvori u konfederaciju ili ako bi htjeli iskoristiti pravo na samoodređenje do odcjepljenja, što svim republikama u SFR Jugoslaviji osigurava Ustav u neprekinutoj tradiciji počevši od prvih ustavnih propisa druge Jugoslavije.

Ove pritiske pojačali su predizborni manevri komunističke vlasti, koja je iskorištavala normalne, osobne razmirice da oslabi HDZ-u, a stvaranjem Koalicije narodnog sporazuma pokušala je izgraditi formalno protukomunističku alternativu u kojoj bi nacionalno izrazite skupine kao Hrvatska demokratska stranka i Hrvatska kršćansko-demokratska stranka bile neutralizirane od skupina koje su jugoslavenski okvir izričito prihvaćale ili su bile prema tom pitanju indiferentne. Beogradski su krugovi bolje uočili nego zagrebački, da Koalicija narodnog sporazuma nije imala pozitivni politički smisao nego je u biti bila protutuđmanovska. Komunisitima nije smetala partizanska prošlost i bivši generalski čin dr. Franje Tuđmana, nego činjenica što se on nalazio na čelu jednog hrvatskog nacionalnog pokreta koji je imao izgleda da će ujediniti veliku većinu hrvatskih glasova i time spriječiti da predviđeni izborni mehanizam omogući SKH da s manje od 40% glasova zadobije većinu u budućem Saboru.

U NIN-u od 25. ožujka 1990. (str.9) Ratko Dmitrović iznosi iz jugoslavenske ili srpske perspektive (što je u biti isto) mišljenje o koaliciji. “Spomenuta koalicija,” piše Dmitrović, “gotovo je beznačajna bez Mike i Savke, čak ako se pođe od neoborive činjenice da su im programi, u suštini, isti: ogledaju se u ´novom hrvatskom zrcalu´. Posmatrano sa gledišta ´suverene i demokratske Hrvatske´, ova koalicija ima svoje opravdanje, ali nije nužno biti posebno inteligentan pa zaključiti da Savka Dabčević i Miko Tripalo nikada ne bi pristupili ovom taboru da nije činjenice koja se zove Franjo Tuđman. General i njegovi HDZ-sljedbenici locirani su

od većine posmatrača na rub opcije hrvatskog političkog fronta. Prema toj podjeli Račan je, što ne iznenađuje, na lijevom krilu, a u koliko se bez rezervi prihvati šemu po kojoj Tuđman drži ravnotežu Vuku Draškoviću, to znači da Račan izbore može čekati "ladan kao špricer". Pobjeda mu ne gine, jer je razumno očekivati da se narod, prije svega hrvatski, neće opredijeliti za program čije jezgro sadrži tvrdnju da je Nezavisna Država Hrvatska bila stoljetna težnja hrvatskog naroda."

Ova raščlamba sadržava dvije posve različite tvrdnje. Jedna je prava beogradska podvala, prema kojoj bi se dr. Franjo Tuđman izjasnio za ustaški režim kad je izjavio da je Nezavisna Država Hrvatska bila stoljetna težnja hrvatskog naroda. Dr. Tuđman je ustvrdio, povijesno posve ispravno, da je ostvarenje hrvatske države 10. travnja 1941. ispunilo stoljetni san hrvatskog naroda za nezavisnom državom, ali je u nastavku osudio NDH veoma oštrim riječima – za povjesničara preoštro, no za političara, koji mora paziti da mu jugoslavenski komunisti ne zabrane sudjelovanje na izborima, na neophodno potreban način – što je narod dobro razumio. Jednako kao i 1935., kad su jeftićevci ubacili parolu da "tko glasuje za Mačeka, glasuje za Jankapustu", tj. za dr. Antu Pavelića i ustaše, što je donijelo listi dr. Mačeka veliku većinu u svim hrvatskim krajevima, identifikacija dr. Franje Tuđmana s NDH, iako neistinita, nije odbila Hrvate od HDZ-e, nego ih je naprotiv još više ponukala da joj daju svoj glas. Na temelju takvih objeda i podvala hrvatski su glasači zadobili sigurnost da je glas za HDZ-u glas za hrvatsku državu. Normalni su Hrvati glasovali za buduću demokratsku i slobodarsku hrvatsku državu, pa ih spominjanje Nezavisne Države Hrvatske nije odbijalo niti ih je strašilo. Znali su da je NDH bio poseban, tragičan hrvatski pokušaj oslobođenja, koji je postao negativan radi neuspjeha, a ne radi toga što bi cilj bio neprihvatljiv. Narod je shvatio da je taj neuspjeh bio posljedica drugog svjetskog rata, dakle izvan same hrvatske države, a da je tom neuspjehu pomogao srpsko-hrvatski nacionalni rat i ustaško-partizanski građanski rat, ali da je u biti i taj tragični pokušaj bio na stoljetnoj liniji borbe hrvatskog naroda za svoju državnu nezavisnost i cjelokupnost hrvatskog područja.

4. Travanjski izbori u znaku polarizacije Hrvatska-Jugoslavija i demokracija-komunizam

Ovim nespretnim predizbornim manevrom jugoslavenskog komunističkog propagandnog aparata uništene su mogućnosti drugih autentično hrvatskih političkih skupina, Hrvatske demokratske stranke, Hrvatske kršćansko-demokratske stranke i Hrvatskog socijalno-liberalnog saveza, jer je razotkrivena uloga koju su komunisti namijenili Koaliciji narodnog sporazuma. Izbori su time izgubili višestranački značaj i došlo je do polarizacije između Hrvatske demokratske zajednice i Saveza komunista Hrvatske, u kojoj je prva bila općenito prihvaćena kao pobornica suvereniteta Hrvatske i slobodnog, pluralističkog sustava, a druga je predstavljala čuvanje Titove Jugoslavije i spasavanje vlasti, položaja i povlastica komunista svih kategorija kao i onih koji su im služili tijekom njihove 45-godišnje apsolutne vlasti u Hrvatskoj. Komunisti su doduše izvršili neke formalne, kozmetičke ustupke hrvatskoj želji za novim, slobodnim političkim i gospodarskim poretkom. Tako su dopustili Hrvatima da smiju govoriti o hrvatskoj državi, da se smiju nazivati Hrvatima i da smiju bez progona i kazne mahati hrvatskim zastavicama bez petokrake i sa zastavama koje su nosile u sredini povijesni grb hrvatskih kraljeva, da time pokažu velikodušnost i demokratičnost SKH-SDP. Tako su komunisti u Hrvatskoj "legalnim" načinom pokušali stvoriti jednu vrstu Fronte narodnog spasa po rumunjskom uzoru ne misleći koliko su opasna takva prividna rješenja, koja u konačnici uvijek dovode do nasilja, što je poznato ne samo iz Rumunjske nego još iz doba francuske revolucije kad je ostvaren prvi takav pokušaj pod imenom Odbor javnog spasa.

Polarizacija koju je nametnula politika zagrebačke komunističke vlasti prisilila je u roku od nepune jedne godine Hrvatsku demokratsku zajednicu da od zahtjeva za suverenitetom hrvatskog *naroda* u okviru odluka i granica AVNOJ-a, ZAVNOH-a i jugoslavenskog ustava, prijeđe na još formalno nedorečen zahtjev za suverenošću Hrvatske kao povijesno oblikovanog područja na kojemu su Hrvati izgradili svoj dom, dakle Hrvatske kao organskog spoja područja i naroda, što je bitna oznaka svih suverenih narodnih država u suvremenoj Europi. Ovaj tip narodnih država osigurava normalni razvitak matičnog, većinskog naroda, koji tako zadobiva svoj međunarodno priznati politički okvir, ali isto tako dopušta potpunu slobodu i pravnu zaštitu onih skupina drugog etničkog podrijetla, koje žele očuvati svoju posebnost, pa i veze sa svojim matičnim narodom koji pak ima svoju posebnu, narodnu državu. Kad govorimo danas o hrvatskom području, svjesni smo da je ono tijekom stoljeća doživjelo promjene i gubitke na svojoj periferiji, kao što je to slučaj i kod drugih oblikovanih narodnih područja. U biti, hrvatsko se je područje stabiliziralo

u kasnom srednjem vijeku, pa su i Turci u upravnoj podjeli Otomanskog Carstva poštivali hrvatsku geografsku posebnost i pripajali su bosanskom pašaluku samo osvojene zemlje bivšeg hrvatskog kraljevstva, dok su susjedne zemlje stavljali pod upravu beogradskog odnosno budimskog paše.

Unatoč ograničenja koja su vladala u predizborno doba u SR Hrvatskoj i kraj postojanja netaknutog represivnog aparata i netaknute komunističke uprave i komunističkog sudstva (u čemu se uvelike razlikuje od stanja u Istočnoj Njemačkoj i Mađarskoj), novi, logični stav HDZ-e očituje se u njenom posljednjem izbornom proglasu "Stanovništvu Hrvatske i cijelom hrvatskom narodu",18 gdje u točki 3. kaže da glas za HDZ-u jest "za gospodarsko-prometno i duhovno-civilizacijsko združenje SR Hrvatske i SR Bosne i Hercegovine, koje tvore prirodnu nedjeljivu gospodarsku cjelinu i koje su povijesnom sudbom upućene na zajedništvo." Ako tome dodamo da u točki 4. kaže da je "za preobrazbu Hrvatske u demokratsku, višestranačku, parlamentarnu državu, utemeljenu na poštivanju ljudskih prava i sloboda svih njezinih državljana," a u točki 6. "za punu i stvarnu ravnopravnost svih državljana Republike Hrvatske, bez obzira na njihovu narodosnu (hrvatsku, srpsku, talijansku, židovsku) ili inu pripadnost; za jednakopravnost rimokatoličke, pravoslavne, islamske i svake druge vjeroispovijesti i svih svjetonazora," onda možemo shvatiti da je Hrvatska demokratska zajednica uoči izbora prerasla od stranke u narodni pokret, te je njen izborni uspjeh sličan onome dr. Vlatka Mačeka na izborima od 5. svibnja1935., kada je narod isto tako glasovao protiv Jugoslavije i protiv kraljevske diktature a za slobodnu Hrvatsku i demokraciju, a ne za neki određeni stranački program.

Ovo je povijesna važnost uspjeha HDZ-e na izborima, ali i njezina povijesna odgovornost, da se ne bi počela osjećati jedinom hrvatskom strankom ili hrvatskim općenarodnim pokretom. Na izborima u demokratskim zemljama narod daje jednoj stranci, bloku ili koaliciji ograničeno povjerenje i mandat na određeno vrijeme, što će na slijedećim izborima potvrditi ili opozvati. To je pravilo višetranačke, parlamentarne demokracije koju je demokraciju HDZ izričito obećala u točki 4. svoga izbornog proglasa. Dugogodišnja borba predvodnika HDZ-e, progoni, zabrane i zatvori koje su pretrpjeli, sigurno su ih toliko očeličili, da neće podleći napasti, što uvijek predstavlja velika izborna pobjeda. Lojalna i konstruktivna opozicija drugih stranaka, u prvom redu hrvatskih i srpskih, a možda kasnije i onih koje nisu

nacionalno određene, omogućit će Hrvatskoj da se izgradi kao prava slobodarska država.

HDZ je shvatila da na tim prvim poluslobodnim izborima hrvatski narod želi svojim glasom "pridonijeti pobjedi demokracije, slobode i suverenosti hrvatskog naroda" (što stoji u uvodu njenog predizbornog proglasa), dakle bitnih preduvjeta za slobodan život. Hrvatski narod je naime toliko dozrio, da je tražio da se *istovremeno* ostvari hrvatska država kao jedini normalni okvir za osiguranje svoga suvereniteta, te slobodan, parlamentarni sustav u toj državi kao adekvatni sadržaj za taj okvir. Narod nije htio prvo hrvatsku državu, a tek zatim, kao slijedeći korak, slobodu građana, kako je to prigovarao predsjednik Srpske demokratske stranke dr. Jovan Rašković19.

Upravo dr. Rašković, kao čvrsti srpski nacionalist koji brani kult Slobodana Miloševića, "jer je on, otvoreno govoreći, identificiran kao zaštitinik srpskog naroda i kao njegov štit, a rekao bih čak i kao njegov mač," morao bi razumjeti da ni Hrvati ne mogu "prelamati simbole". Dok hrvatskim strankama prigovara "kroatocentrizam" i zalaže se, kad se radi o Hrvatskoj, "najprije za uspostavljanje slobode svih građana, koja će zatim uvjetovati slobodu naroda i opću ljudsku slobodu", kad se radi o srpskoj državi kaže, da se "ne može odbaciti sljedbeništvo prema onima koji su u očima naroda ujedinili matičnu Srbiju, od triju država formirali jednu. Milošević je srpskom narodu vratio vjeru i nadu." I to mu je priznaje, iako "dosad ta Miloševićeva grupa nije uspjela uspostaviti slobodu". Zanimljivi daltonizam toga liječnika-političara koji prigovara Hrvatima nešto što stvarno rade Srbi, a ne Hrvati.

Ipak je nakon izbora, čim su bili poznati prvi, neslužbeni rezultati drugog kruga, kao najugledniji političar u "srpskoj dijaspori" (njegova definicija) shvatio da je budućnost njegovih ljudi, Srba u Hrvatskoj, povezana s budućnošću Hrvatske, te je, prema *Večernjem listu* od 14. svibnja 1990., rekao da ti izbori "nisu bili pravi izbori za hrvatski parlament. To je zapravo bio plebiscit hrvatskog naroda o svojoj samostalnoj državi." Dr. Rašković priznaje da "smo se susreli sa zbiljom i to je dobro." Vrlo realistički dodaje: "Mi očekujemo mirni i demokratski rasplet svih ideja

---

18 **Glasnik HDZ,** travanj ´90.

19 Intervju s dr. Jovanom Raškoviæem, koji je vodila Davorka Blaževiæ, objavljen u **Nedjeljnoj Dalmaciji,** 1. travnja 1990., str. 8, i u kojemu dr. Raškoviæ veli: "Hrvatske partije smatraju da je najpotrebnije najprije uspostaviti naciju, onda slobodu. Iako smo srpska stranka, zalažemo se najprije za uspostavljanje slobode svih graðana, koja bi zatim uvjetovala slobodu naroda i opæu ljudsku slobodu."

i nesporazuma. SDS ne odgovaraju sukobi, nacionalni rovovi ili nacionalne parnice. (...) Očekujemo i želimo da gradimo hrvatsku državu zajedno s hrvatskim narodom, kao svoju državu. Jedino tako ćemo, poštujući nacionalno biće hrvatskog naroda, moći da očekujemo da nas Srbe u Hrvatskoj, naše nacionalno biće, barem podjednako i isto tako poštuje hrvatski narod."

5. Hrvatska demokratska zajednica u središtu hrvatske politike

Polarizaciju koja je nastala u Hrvatskoj uoči izbora i radi koje je HDZ postala središte hrvatske političke borbe, dobro je uočio dr. Zvonko Lerotić, kandidat Hrvatskog socijalno-liberalnog saveza, iako ta svoja opažanja previše personalizira u dr. Franji Tuđmanu. Prelazi preko činjenice da je HDZ prilično raznovrsna stranka, kao sve masovne stranke, da kraj jedinstva u nekim bitnim idejama sadržava i neke političke nijanse, tako da je nemoguće poistovjetiti Zajednicu s osobom dr. Tuđmana kao što to čini Lerotić, iako je nesumnjivo Tuđmanovo političko vodstvo u HDZ-i.

"On (tj. dr. Tuđman, naša primjedba) – piše dr. Zvonko Lerotić20 - udara u središte političkog problema Hrvatske i zato sebe naziva centrom, odnosno središnjicom hrvatske politike. Naum mu je bio da na taj način drugim partijama u Hrvatskoj ostavi krugove sporednih problema. On je to uradio pogađajući središnje pitanje Hrvatske, a to je pitanje slobode izražavanja građana Hrvata, slobode koju nisu imali jer je hrvatska svijest desetljećima bila potiskivana, napadana i prezirana. Svim građanima Hrvatske koji su ponižavani zbog upotrebe hrvatskog imena, Tuđman je dao i vratio ponos i vjeru zbiljskom upotrebom hrvatskih simbola, slobodnim govorom o hrvatskom pitanju, pjesmama i riječima gradeći zanesenost, a na tome i oduševljenje."

Možda zbog stilskih učinaka Lerotić želi iz Tuđmana, političara i stratega, napraviti vođu naroda. Ali bez obzira na taj pogrešni politički stav, daje u biti ispravnu definiciju glavne zasluge Hrvatske demokratske zajednice. "Pra vo na slobodno političko izražavanje omogućuje svim građanima da svim simbolima koji

---

20 Zvonko Lerotiæ, "Tuðman-Miloševiæ-Kuèan", **Danas,** 27. ožujka 1990., str.16.

im stoje na raspolaganju izražavaju svoja politička uvjerenja. Tuđman je tako preko HDZ-a uskrsnuo zaspalu i ušutkanu hrvatsku dušu, on je zbiljski dao, pa i učinio, da hrvatski kolektivni entuzijazam u Jugoslaviji stane usporedo sa srpskim i slovenskim."21

Što ni Lerotić ni drugi dobronamjerni analitičari fenomena Hrvatske demokratske zajednice i njenog predsjednika dr. Franje Tuđmana nisu opazili, jest da taj fenomen uopće nije ekstreman, niti predstavlja neku posebnu nacionalnu euforiju, nego da je u svojoj biti veoma umjeren i da predstavlja novi hrvatski pokušaj da dođe do narodne slobode miroljubivim, evolutivnim putom, bez revolucionarnog prekida, djelujući u okviru postojećih, nametnutih zakonskih pravila. U svom razgovoru nakon prvoga kruga, kada je već bila nedvojbena velika izborna pobjeda HDZ-e, dr. Tuđman ne poziva na rušenje Jugoslavije niti odbija svaki jugoslavenski okvir, dakle ne usvaja bitne postavke hrvatskog nacionalizma, koji već preko sedam desetljeća tvrdi da je nezavisna hrvatska narodna država neophodno potreban preduvjet za slobodan razvitak hrvatskog naroda i da se takva država ne može ostvariti unutar jugoslavenskog državnog okvira. Marinko Čulić, novinar tjednika *Danas*, upitao je dr. Tuđmana: "U Otočcu je konstatiran kraj jugoslavenske ideje. Da li je to stvarno tako, kada su i predstavnici dviju strana konstatirali da je ona ponikla na tlu Hrvatske i Slovenije?" Na ovo je odgovorio dr. Tuđman: "Da, ja mislim da je kraj jugoslavenske ideje kakvu smo dosad poznavali iz prakse, a tko to ne razumije, ne razumije ni sve ovo što se sada zbiva u Hrvatskoj i Sloveniji. Da se razumijemo: ja ne kažem da je kraj svake Jugoslavije. Ja samo kažem da je to kraj jugoslavenstva kao obaveznog bratstva kojem treba robovati i da je to kraj održavanja Jugoslavije pod svaku cijenu."22

Dr. Tuđman dakle odbija jugoslavenstvo kao praksu, dok hrvatski nacionalizam odbija jugoslavenstvo ne samo kao nesretnu stvarnost u kojoj se našao hrvatski narod, nego i kao zamisao, jer drži da višenarodne države, po svojoj prirodi, ne mogu zadovoljiti nijedan narod u toj zajednici, osim onoga koji u njoj uživa hegemoniju (a ni ovaj narod ne zauvijek, što pokazuje nezadovoljstvo Srba u Jugoslaviji, čim je bila samo malo ograničena njihova hegemonija). Dosljedan svojim stavovima, dr. Tuđman nastavlja: "Mi, dakle, nismo napustili avnojska načela,

---

21 Idem, str. 17.
22 Marinko Èuliæ, "Jamèim, revanšizma neæe biti", **Danas**, 1.svibnja 1990., str. 13.

suprotno reafirmirali smo pravo naroda na samoopredjeljenje, ali u novim okolnostima više nismo voljni pristati na očuvanje Jugoslavije po svaku cijenu, a pogotovo nismo voljni gledati kako se ona pretvara u veliku Srbiju.”23

Tuđman ističe da je HDZ stavila u pitanje avnojske granice radi srpskih pokušaja stvaranja Velike Srbije unutar Jugoslavije, “kada je zaprijetilo prekrajanje granica u Jugoslaviji i *ono se za nas postavlja samo u tom slučaju.”* (Podcrtao I. K.) U skladu s ovim stavom, u pitanju Bosne i Hercegovine, koje inače Tuđman oduvijek smatra hrvatskim narodnim prostorom, ističe da “ostajemo samo na zahtjevu za većim prometnim i gospodarskim združivanjem Hrvatske i Bosne i Hercegovine, jer one čine prirodnu cjelinu. Naravno, uz zahtjev da narod Bosne i Hercegovine sam odluči o svojoj sudbini.”24

I zaokružujući svoje poglede na hrvatsku suverenost u okviru Jugoslavije (dakle za savez država, tj. konfederaciju, umjesto sadašnjeg državnog saveza ili federacije) Tuđman zastupa načelo nemiješanja u unutrašnje poslove Srbije riječima: “Ali, govoreći iz povijesnog iskustva, za nas u Hrvatskoj nije bitno tko je na vlasti u Srbiji. Za nas je bitno da konstituiramo suverenu Hrvatsku koja više neće robovati nikakvim utopijama i nacionalnim idejama. Što se tiče susjeda na nama je da sredimo odnose s njima na obostranu korist, a nije bitno hoće li tamo biti na vlasti Milošević ili netko drugi. To je stvar srpskog naroda.”25

Ove izjave dokazuju da je pod Tuđmanovim vodstvom Hrvatska demokratska zajednica spremna bar za sada raditi na ostvarenju hrvatske suverenosti u okviru Jugoslavije kao konfederacije i da ne traži spajanje Hrvatske i Bosne u jednu upravnu jedinicu (državu) nego združivanje, što predstavlja, vjerojatno, savezni oblik. Da li je ovaj plan ostvariv? Bliska budućnost će to pokazati. No sigurno ne spada u ekstremni nacionalizam, kako su pisali neki zapadni novinari, a još manje u šovinizam, kako se govori u Beogradu. Prije bi se moglo govoriti o izrazitoj umjerenosti koja, sa svoje strane, zahtijeva od načelnih hrvatskih nacionalista strpljivost i razumijevanje, ali i rezervu, jer unatoč svih dobrih namjera koje su Hrvati već dva puta pokazali (1925. i 1939.), unutar Jugoslavije nije nikada bilo moguće osigurati hrvatsku slobodu.

---

23 Idem, str. 14.
24 Idem, str. 15.

6. Druge političke snage u Hrvatskoj

Bez obzira na temeljno pitanje da li je ostvariva trajna hrvatska suverenost unutar jugoslavenskog okvira, ne smijemo smetnuti s uma da izborni uspjeh HDZ-e ne predstavlja konačno oblikovanje slobodnog hrvatskog političkog života. Već na početku svoje izborne kampanje dr. Tuđman je jasno predvidio da će HDZ zauzeti središte hrvatskog političkog života, što se je doista ostvarilo u većoj mjeri nego što je to svijet očekivao, te da će na lijevo i na desno biti mjesta za različite druge stranačke izražaje. Vjerujemo da je dr. Tuđman kao i mi mišljenja da su u današnjem razdoblju hrvatskog političkog života "desno" i "lijevo" neprecizne oznake, možda više za oznaku političke prošlosti starijih hrvatskih naraštaja nego li za idejno obilježavanje današnjih političkih djelatnika. Mogli bismo reći da se radi o poštapalicama a ne o definicijama političkih i ideoloških stavova. Ako pod "lijevim" razumijevamo socijalne programe i prijedloge pojedinih stranaka, onda bi ne samo HDZ nego i Hrvatska demokratska stranka i Hrvatska kršćansko-demokratska stranka spadale u ljevicu, a Savez komunista Hrvatske-Stranka demokratskih pomjena u krajnju, reakcionarnu desnicu, dok ako "desnim" nazivamo izrazito nacionalne stavove, obranu posebnosti narodnih zajednica, a pod "lijevim" one koje narodne posebnosti ne zanimaju nego ih žele ukinuti ili bar sputati, onda ćemo otkriti da su na desnici skoro sve nove hrvatske stranke, dok su na lijevici, osim SKH-SDP i neke političke skupine koje sebe uopće ne smatraju lijevim.

Sigurno je da će ubrzo nestati većina novih stranaka, odnosno izbornih formacija. Neke su čisto pomodne, kopije stranih političkih oblika, i zastupaju samo jedno specifično pitanje (ekologiju, abortus, prava marginalnih manjina), a druge su osobnog ili lokalnog značaja. Nakon diktature, ovakve su pojave normalne. Druge će stranke nastati prema potrebama i razvitku javnoga života. Vjerojatno će neke emigrantske političke skupine prebaciti svoje organizacije u domovinu kad to bude zakonski moguće i kad budu ukinuta ograničenja za političko djelovanje koja su zahtijevala priznavanje jugoslavenske države, odnosno zabranjivala stranke koje načelno zastupaju pravo hrvatskog naroda da stvori svoju nezavisnu državu, dakle doista suverenu, međunarodno priznatu Hrvatsku.

---

25 Idem, idem.

a) Hrvatski socijalno-liberalni savez

Vjerojatno će porasti važnost, ili bar utjecaj, Hrvatskog socijalno-liberalnog saveza, sada Hrvatske socijalnoliberalne stranke, kad bude riješeno pitanje državnog okvira prema kojemu ova stranka nije zauzela jasan i odlučan stav. HSLS ozbiljno zastupa suvremeni liberalizam, koji u razvijenim državama predlaže ili provodi načela socijalnog tržišnog gospodarstva, ali u tome nije jedina, jer i HDZ i HDS polaze od sličnih idejnih postavaka, te u cijelosti prihvaćaju slobodno tržišno gospodarstvo uz dodatak socijalnih mjera po uzoru onih koje u zapadnoj Europi predlažu kršćansko-demokratske i kršćansko-socijalne stranke. Ipak, ozbiljnost HSLS u upravnim i gospodarskim pitanjima nije mogla prikriti njenu slabost u središnjem pitanju po kojemu su se dijelili građani Hrvatske: da li će Hrvatska ostati pokrajina Jugoslavije s nekim dodacima formalne državnosti kao ukrasom bez sadržaja (nešto slično onome što je imala Hrvatska i Slavonija poslije ugarsko-hrvatske nagodbe 1868. u okviru zemalja krune sv. Stjepana), ili će se oblikovati kao stvarno suverena država. Odgovor koji je dala HSLS: “Nismo za Jugoslaviju po svaku cijenu, niti smo po svaku cijenu za razdvajanje Jugoslavije. O tome moraju odlučiti narodi Jugoslavije u punoj slobodi, svaki za sebe, a zatim zajednički, miroljubivo i sporazumno, na demokratski način. To podrazumijeva pravo svakog naroda na samoodređenje, uključujući osamostaljivanje i udruživanje...”, nije mogao nikoga zadovoljiti, ni pristalice Jugoslavije, ni zastupnike hrvatske države. Jednostavno ova je stranka pokazala da nju ovo ključno pitanje ne zanima, niti išta predlaže biračima u tom pogledu, nego im prepušta odluku mimo i bez nje, te da tu stranku zanima samo oblik kako će se ovo pitanje rješavati. Ali ni taj oblik nije jasno definiran. Što se podrazumijeva pod hrvatskim narodom koji bi trebao donijeti takvu odluku? Jer Hrvati u Subotici, u Hercegovini i u Bosanskoj Posavini nedvojbeno su dio hrvatskog naroda, kao što su Srbi u Semberiji, Banjaluci, Kninu i Pakracu dio srpskog naroda. Da li bi zbog toga trebalo stvarati izborne listine po narodnosti za cijelu Jugoslaviju? Ili su pisci izbornog programa HSLS identificirali narodnost s postojećom upravnom podjelom Jugoslavije, samo to nisu željeli reći?

Nasuprot toj nejasnoći u ovom temeljnom pitanju Hrvatske, bili su veoma

određeni u točki 3. svoga izbornog proglasa u kojoj vele: "HSLS se zauzima da Jugoslavija bez ikakvih odgađanja podnese službene zahtjeve za primanje u Europsku zajednicu i druga integraciona europska tijela."26 Ovim prijedlogom HSLS je prejudicirala odluku naroda o ostajanju u Jugoslaviji ili odvajanju od nje, jer valjda ne misli da bi EZ pristala na podjelu Jugoslavije ako ova bude prihvaćena kao trinaesta članica. Od strane jedne skupine u kojoj ima vrsnih gospodarskih i upravnih stručnjaka ovakav zahtjev upravo iznenađuje, jer je poznato da uništeno jugoslavensko gospodarstvo nije sposobno uklopiti se "bez odgađanja" u Europsku zajednicu, nego bi moglo samo primati od nje potporu kao nerazvijena zemlja i i izvoznik jeftine radne snage. Tek nakon 15 do 20 godina sanacije gospodarstva pod strogim europskim tutorstvom, Jugoslavija bi bila u stanju da dostigne razinu na kojoj bi mogla ozbiljno zatražiti da bude prihvaćena kao pridružena država ali ne kao punopravna članica Europske zajednice.

S tako nejasnim i bestemeljnim prijedlozima nije čudo što glasači nisu imali poticaja da daju svoj glas HSLS, a da se ne spomene teški teret koji je na tu stranku pao ulaskom u Koaliciju narodnog sporazuma koju su široki slojevi naroda osjećali kao pokušaj komunističke vlasti da razbije hrvatsku opoziciju.

b) Različite socijalističke stranke

Vjerovatno će dio marksista, više iz sentimentalnih nego iz političkih razloga, odlučiti se za socijaldemokraciju zapadnoeuropskog i njemačkog tipa, u kojem bi slučaju Socijalnodemokratska stranka Hrvatske mogla povećati svoj udio u glasovima pod uvjetom da bude jasnija u pitanju državnog okvira. Ali će svakako morati dijeliti te glasove sa SKH-SDP i sa Socijalističkim savezom, koji će, bar neko vrijeme, okupljati marksiste, a osim ovih i sve one koji se smatraju nacionalno Jugoslavenima, te sve one Hrvate koji će nastojati sačuvati osobne povlastice stečene u Titovoj Jugoslaviji. Nasljednici bivšeg Saveza komunista Hrvatske morat će se boriti za ovaj dio glasačkog tijela, jer će vjerojatno izgubiti glavninu svojih glasača srpske narodnosti. koji su im u travanjskim izborima dali velik broj glasova i tako im

26 "Slobodan pojedinac u slobodnoj Hrvatskoj", **Veèernji list,** 29. ožujka 1990., str. 5.

omogućili da se pretvore u najjaču opozicijsku stranku. Srpski glasovi koji su pali za SKH-SDP nisu dani za stvaranje socijalne demokracije u Hrvatskoj. Hrvatski komunisti-reformisti dobili su ih, jer nije bilo kandidata Saveza komunista Jugoslavije, kojima su ti glasovi bili namijenjeni. Izborni neuspjeh Srpske demokratske stranke bit će vjerojatno privremen. Kad ovo srpsko pučanstvo, koje je pod vodstvom ljudi kao general Pekić živjelo u prošlosti i željelo sačuvati svoju pobjedu nad hrvatskim narodom, bude otkrilo da se prošlost ne vraća i da su 1990. potrebna druga rješenja, a ne osvetničke mjere iz 1945., vjerojatno će se priključiti većim dijelom toj stranci.

Ovaj moment nije uočio predsjednik SKH-Stranke demokratskih promjena Ivica Račan, koji je inače išao dosta daleko u priznavanju razloga zašto su komunisti dobili samo jednu trećinu glasova, iako su imali na raspolaganju ne samo svu državnu vlast, bez ikakvog nadzora, nego i materijalna sredstva te apsolutne vlasti. "U opredjeljivanju glasača negativan stav prema dosadašnjoj stvarnosti bio je dominantno izražen," rekao je Račan. "Riječ je o glasanju protiv ove situacije u kojoj smo se našli kao Hrvatska i u kojoj se Hrvatska našla u Jugoslaviji."27 Međutim, iz ove procjene nije jasno zašto su "reformirani" komunisti dobili toliko glasova koliko su dobili, jer frustracija je vladala kod svih hrvatskih glasača, i lijevih i desnih. Tek fenomen Petrove gore i govora na njoj, povezan sa zemljopisnom raspodjelom glasova koji su pali za kandidate SKH-SDP, tumači odakle su dolazili ti glasovi i zašto su dani. A ako je to točno, budućnost reformiranih komunista nije ružičasta, jer je veći dio glasova koji su dobili samo "posuđen".

c) Hrvatska demokratska stranka

Hrvatska demokratska stranka stoji na veoma sličnim idejno-političkim temeljina kao Hrvatska demokratska zajednica, što je prije nekoliko mjeseci posebno istaknuo prof. Božo Dugeč riječima: "Programi su im gotovo isti, samo što HDS već sada traži i zasebni hrvatski monetarni sistem i ´prijenos dijela suverenitita Hrvatske iz Beograda u Zagreb´. Dva biblijska brata (HDZ i HDS) nisu baš Kain i Abel, ali

27 "Bit æemo jaka i kvalitetna opozicija", intervju koji su vodili Mladen Pleše i Zoran Daskaloviæ,

nesloga pogađa obojicu, pogotovo one malobrojnije.”28 Ovo nije nikakvo čudo, jer obje skupine potječu iz istoga izvora, a i daljnji im je razvitak veoma sličan. Možda je u HDS kršćansko-socijalni aspekt izraženiji nego u HDZ-i, pogotovo radi pogleda njenog najjačeg političkog prvaka, dr. Marka Veselice, čiji sam politički razvitak većim dijelom predvidio već 1981. u svom eseju “Tri generacije na hrvatskoj ljevici”, kad sam o njemu napisao: “Nešto posve novo predstavlja dr. Marko Veselica, rođen 1936. godine. Kao sin poginulog partizanskog borca, s 18 godina staža u komunističkoj stranci, bez traga osjećaja krivnje koji u sebi nose starije nacionalističke generacije prignječene stalnim pranjem mozgova poslije 1945. godine, ali i bez odbojnosti prema porivima za ostvarenje hrvatske nezavisnosti, koja je značajka predratnih i ratnih hrvatskih komunista, Veselica pristupa hrvatskom problemu posve otvoreno.”29 Velika idejna srodnost s HDZ-om onemogućila je Hrvatskoj demokratskoj stranci uspjeh na izborima, budući da su širi slojevi glasača željeli koncentraciju hrvatskih nacionalnih snaga i pripisivali su stvaranje HDS-e osobnim pitanjima koja mogu biti važna u normalnim prilikama, ali koja ne zanimaju kad se vodi borba za rušenje jedne nacionalno-ideološke diktature, kao što je bila jugoslavenska komunistička diktatura, koja je 45 godina suvereno vladala u Hrvatskoj. Sudjelovanje u Koaliciji narodnog sporazuma, što je većina Hrvata smatrala pokušajem da se zaustavi hrvatski “separatizam” oličen u HDZ-i, potpuno je onemogućio stranci da dođe do jačeg izražaja.

U raščlambi njenog istupanja iz Koalicije narodnog sporazuma Željko Krušelj je napisao: “Kako (se) je u prvobitnom odnosu snaga Koalicija narodnog sporazuma deklarirala kao politički centar hrvatskog višestranačja, a Hrvatska demokratska stranka se privremeno suspregla od svojih radikalnih ciljeva, rasplet u prvom izbornom krugu bio je za tu stranku više nego šokantan. Činjenica je, naime, da su glasove dobili baš oni izborni ciljevi koje je, radi interesa Koalicije, zatomila upravo stranka koju predvode braća Veselica. To je, prije svega, inzistiranje na suverenitetu Hrvatske, čak i po cijenu samostalne države.”30

Nedjeljnji Vjesnik, 29. i 30. travnja i 1. i 2. svibnja 1990., str. 9.

28 Božo Dugeè, “Èetvrta hrvatska opozicija”, **Republika Hrvatska** br. 168, str. 40.

29 **Republika hrvatska** br. 131 (lipanj 1981.), str. 55. Ovaj je esej pretiskan u mojoj knjizi “Hrvatski nacionalizam “, objavljenoj u Bueonos Airesu 1983. godine, na stranicama 164-204. U njemu sam rašèlanjivao pojavu dr. Ivana Supeka, dr. Franje Tuðmana i dr. Marka Veselice kao disidenata poteklih s hrvatske ljevice.

30 Željko Krušelj, “Prestrojavanja na desnici”, **Danas,** 8.svibnja 1990., str. 10.

Dr. Marko Veselica je izlazak iz Koalicije narodnog sporazuma obrazložio načelno (što iz Kruševljevog veoma neobjektivnog prikaza nije jasno): "U koaliciji je došlo do konfrontacije oko suvereniteta. HDS smatra da se mora radikalno braniti hrvatski suverenitet i da hrvatski narod ima apsolutno pravo da odredi sebe i svoje odnose prema drugima. Došli smo do toga da se hrvatski desni centar mora legitimirati i precizno definirati. Koalicija je pokazala veliku neefikasnost u organizaciji i prezentaciji sebe i najbolje je da svatko radi u okviru svoje stranke, a ako bude potrebno - u budućnosti ćemo stvarati nove kaolicije."31 Ovaj preokret nije mogao imati učinka u drugom krugu izbora, jer je polarizacija bila potpuno određena, no ostao je kao temelj za možebitni daljnji razvitak stranke. Budućnost će pokazati da li će se stranka održati te koji će njezini dijelovi otpasti. Ako se bude održala i ako bude izgradila jasan politički profil na temeljima koje je skicirao dr. Marko Veselica u svom obrazloženju prigodom istupanja iz Koalicije, mogla bi se razviti u korisnu nacionalističku opozicijsku stranku, koja bi predstavljala ravnotežu prema lijevoj opoziciji koju će voditi komunisti. Naime, na vladi Hrvatska demokratska zajednica neće moći tako jasno izražavati neke zahtjeve kao u opoziciji, te bi zato ozbiljna opozicija s hrvatskih nacionalističkih polazišta mogla koristiti u općem hrvatskom razvitku. U prvom redu ta će stranka morati promijeniti svoje ime koje joj daje značajku "raskolnika" u odnosu na "matičnu" Hrvatsku demokratsku zajednicu, te tako, stvorivši svoj posebni identitet, mogla bi igrati važnu ulogu i obogatiti spektar hrvatskih nacionalnih stranaka suvremenog tipa.

d) Hrvatska kršćansko-demokratska stranka

Spomena vrijedna je samo još Hrvatska kršćansko-demokratska stranka, koja je istaknula da je politička organizacija "koja na temelju kršćanskih i demokratskih zasada želi preobraziti društvo i državu. Naime, u kršćanstvu mi ne gledamo samo vjeru. Ono znači i pripadanje europskoj civilizaciji. (...) Mi smo u biti konzervativna stranka, no naš konzervatizam nije u tome da bismo isticali ono što je nekad bilo nego u tome što ističemo vječne istine i vrijednosti."32

31 "Bio je to lapsus", bilješka u **Nedjeljnoj Dalmaciji,** 13. svibnja 1990, str. 11.
32 "Vjera u vjeène vrijednosti", intervju vodi Tihomil Dujmoviæ s dr. Ivanom Cesarom, zamjenikom predsjednika Hrvatske kršæansko-demokratske stranke, **Nedjeljna Dalmacija,** 1. travnja 1990., str. 9.

S hrvatskog nacionalnog gledišta najvažniji politički potez ove stranke bilo je stvaranje koalicije s Muslimanskom demokratskom strankom. Dr. Ivan Cesar tumači taj potez slijedećim riječima: "Muslimani su s nama ušli u koaliciju prije svega jer nam vjeruju da ćemo im omogućiti potpuni razvoj identiteta njihove stranke, jer nas prepoznaju kao one koji su ´odgovorni pred Bogom i ljudima´."33

Izgledi za daljnji razvitak ove stranke nisu povoljni, jer i druge stranke, kao na primjer Hrvatska stranka dr. Hrvoja Šošića i Hrvatska stranka prava Dobroslava Parage (koje su prekasno osnovane da bi mogle samostalno nastupiti na izborima, pa su se priključile bloku oko HDZ-e) prihvaćaju socijalnu nauku sadržanu u enciklikama, od one prve, povijesne, "Rerum novarum" Lava XIII. do "Populorum progressio" Pavla VI i "Sollicitudo rei socialis" Ivana Pavla II. Osim toga ustaljena politika Crkve u Hrvata ne podupire stvaranje katoličkih stranaka, što je u načelu ispravno. Htjeli ili ne htjeli, u očima naroda kršćansko-demokratske stranke dobivaju crkvenu "boju", pa i onda kad to niječu. Ne smijemo ni zaboraviti da je u hrvatskom katolicizmu proces odvajanja vjerskog života od stranačko-političkog djelovanja izvršen nakon oštre borbe između 1920. i 1935., tako da je velika većina katoličkih vjernika politički djelovala u hrvatskim općenacionalnim, nekonfesionalnim strankama, čime je crkvu oslobodila tereta što uvijek predstavlja iskorištavanje vjerskih osjećaja za stranačke svrhe, pa i onda kad se to čini u najboljoj namjeri.

Čini mi se, osim, toga, da je nejasan stav HKDS u pitanju suverenosti Hrvatske. Dr. Ivan Cesar kaže: "HKDS se zalaže za suverenu državu Hrvatsku, za njeno slobodno pravo izbora ostanka ili istupanja iz federacije. I ovdje moram istaknuti da je pravo na samoodređenje neotuđivo pravo Hrvatske i ono uključuje i pravo na udruživanje i, dakako, pravo na odcjepljenje."34 Ali odcjepljenje uvijek dodiruje prava drugih u federaciji. Prema tome, ako se jedan narod slobodno udružuje s drugim narodima, te ako zadržava pravo na odcjepljenje kao "neotuđivo", onda to već nije federacija nego ili konfederacija ili zavaravanje samoga sebe. Takvo "neotuđivo" pravo na odcjepljenje već je otuđeno dobrovoljnim (ne prisilnim) stupanjem u federaciju, koja je preuzela suverenost čim je slobodnom odlukom udruženih naroda donijet zajednički, savezni ustav.

---

33 Idem

e) Srpska demokratska stranka

Za normalan razvitak hrvatske države veoma važan čimbenik mogla bi postati Srpska demokratska stranka, kad se jedanputa oporavi od poraza što joj je nanio partizanski skup na Petrovoj gori, koji je srpske glasove predao SKH-SDP, dakle odveo ih je u osvetničku prošlost, i odvratio od budućnosti. Ova stranka mogla bi postati predstavnikom Srba u Hrvatskoj, ako se odluči da je to njezina uloga, i prestane vjerovati da mora pomagati Srbiji da se proširi na hrvatska područja. Vjerojatno bi ova odluka bila lakša da je SDS dobila veći broj zastupnika u Saboru i da bi u takvom slučaju bila prihvaćena neslužbena ponuda dr. Franje Tuđmana dr. Jovanu Raškoviću da postane potpredsjednik hrvatske vlade. U sadašnjoj situaciji moramo biti spremni da će se u ovoj stranci razviti jači srpski ekstremizam, jer će ona pokušati preoteti svoje prirodne glasače hrvatskim komunistima.

U već navedenom intervjuu objavljenom u *Nedjeljnoj Dalmaciji* od 1. travnja 1990., upitan za stav SDS obzirom na zahtjev Jovana Opačića (koji je izabran za jedinog zastupnika SDS u Društveno-političkom vijeću) da bi Srbi zatražili teritorijalnu autonomiju u Hrvatskoj, što znači da bi iz Hrvatske pokušali izdvojiti općine sa srpskom većinom i stvorili državu u državi, dr. Jovan Rašković kaže: "Pa dobro, ja isto nisam protiv, ali sam protiv rasprave o tome prije nego li se formira Sabor. Ako sabor bude izrazito etnocentričan, onda ćemo zahtijevati autonomiju."

Prosudba o takvoj etnocentričnosti obično je subjektivna, jer kao što je Srbija država srpskog naroda u kojoj bi, ako bude demokratska, druge narodnosne skupine imale pravo na čuvanje svoje posebnosti i razvitak svojih narodnih, kulturnih i vjerskih vrednota, u Hrvatskoj, kao narodnoj državi Hrvata – jedinoj zemlji na svijetu u kojoj Hrvati mogu stvoriti svoju državu, kako je to 1971. uskliknuo tadašnji glavni sekretar SKH Miko Tripalo – ne može vrijediti drugo načelo od onoga što vrijedi u Srbiji i u svim drugim demokratskim državama. O tome je pitanju upravo dr. Jovan Rašković bio više nego jasan u svojoj izjavi: "Albanci imaju, kad realno gledamo sve. Neko su vrijeme imali čak i državu. A ako postoji neki iracionalni zahtjev danas na Kosovu, onda je najiracionalniji zahtjev da se demokratskim pregovorima privoli jednu državu da jedan dio svoga teritorija dade drugoj državi, koja bi u stvari bila

34 Idem.

druga albanska država na Balkanu. Taj se zahtjev ne može riješiti bez krvi."[35] Primjenjujući Raškovićevu argumentaciju, autonomna srpska pokrajina usred Hrvatske bila bi "najiracionalniji zahtjev da se demokratskim pregovorima privoli jednu državu da jedan dio svoga teritorija dade drugoj državi," a koja bi stvarno bila druga srpska država na Balkanu. Za razliku od albanske pokrajine na Kosovu, koja je daleko od središta Srbije, ovakva bi srpska pokrajina bila u samom središtu Hrvatske.

Najbolje izglede za budućnost Hrvatske, a time i za Srbe u Hrvatskoj, pružila bi jedna jaka srpska demokratska stranka (pri čemu ne mislim da to mora biti Raškovićeva SDS), koja bi bez obzira na izazivanja marginalnih krugova među Srbima i među Hrvatima formulirala razumnu politiku za osiguranje narodnosnih, vjerskih, političkih i kulturnih prava hrvatskih državljana srpske narodnosti, i time uskladila srpske posebnosti i njihovo hrvatsko državljanstvo. U takvoj ozbiljnoj raspravi siguran sam da bi srpski prvaci naišli na razumijevanje hrvatskih narodnih zastupnika i velike većine hrvatskih nacionalnih snaga. U tim raspravama možda bi najveću smetnju predstavljali jugoslavenski unitaristi i anacionalni Hrvati, kojima je Hrvatska crvena krpa, a slobodna hrvatska država zločin.

7. Utjecaj globalne politike na daljnji tijek hrvatske osloboditeljske djelatnosti

Završavajući ovaj silom prilika samo općeniti pregled stanja u Hrvatskoj nakon izbornog uspjeha Hrvatske demokratske zajednice pod vodstvom njenog predsjednika dr. Franje Tuđmana, želim ukazati na jednu promjenu koja bi mogla olakšati daljnji miroljubivi razvitak prema hrvatskoj državnoj nezavisnosti. Ne smijemo naime vjerovati da je 30. svibnja 1990. izborom dr. Tuđmana za predsjednika SR Hrvatske i tedeumom u zagrebačkoj katedrali Hrvatska ostvarila svoje želje. Toga je dana Hrvatska učinila velik korak prema njihovu ostvarenju, ali put je još uvijek težak i pun opasnosti.

Od 1948., kada je Informbiro prekinuo s Titom (a ne Tito s Informbiroom kao što se to običavalo pisati u američkom tisku i u nekim zapadnoeuropskim

---

35 Vidi bilješku 3.

publikacijama), glavnu poteškoću u promicanju hrvatskog oslobođenja predstavljao je američki aksiom da su Titov posebni put u komunizam i Titova Jugoslavija važni elementi u globalnom američko-sovjetskom sukobu. Nasuprot tom argumentu nisu vrijedili nikakvi povijesni, etnički ili politički protuargumenti, pa ni pozivanje na ljudska prava i ukazivanje na jednostranački totalitarizam u Jugoslaviji. U tom pogledu Amerikanci su prema jugoslavenskom diktatoru primjenjivali istu politiku koju su desetljećima primjenjivali prema različitim srednjoameričkim i južnoameričkim diktatorima, a nakon dekolonizacije u Africi i prema još gorim afričkim diktatorima, koji su u gospodarskom pogledu ili u vanjskopolitičkoj borbi bili na američkoj liniji ili služili američkim strateškim ili gospodarskim interesima. U takvim slučajevima, na prigovore da se radi o diktatorima, izbornim prevarama, korupciji ili o povredama ljudskih prava, odgovarali bi (privatno): " He is *our* s.o.b." (Ne prevodim ovaj američki veoma često upotrebljavani izraz, da ne bih povrijedio osjetljivost hrvatskih licemjera.) Tita ipak nisu nazivali "our s.o.b.", jer je američka intelektualna ljevica, neko vrijeme prilično jaka u američkoj diplomaciji, a posebno jaka u jugoslavenskom odsjeku State Departmenta, bila iskreno oduševljena s Titovim komunizmom, što pojedincima nije škodilo u službi, dok bi javno izražene simpatije za bilo kojeg drugog komunističkog diktatora značile konac karijere. Kraj takvog stanja u središtu odlučivanja slobodnog svijeta, što su značile želje jednog malog naroda kao što je hrvatski?

Čini se da je prestankom hladnog rata i izbijanjem otvorene krize svjetskog komunizma Jugoslavija konačno izgubila svoju važnost u očima američke diplomacije. Bivši američki ambasador u Jugoslaviji, a sada ravnatelj Instituta ASPEN u Berlinu, David Anderson, sudjelovao je na skupu "Američki i jugoslavenski pogledi na devedesete godine".36 Govoreći o sebi, Anderson je rekao: "Kao prijatelj, o Jugoslaviji mislim više nego o bilo kojoj drugoj zemlji osim Amerike. I, kao prijatelj, osjećam da mogu kratko i iskreno reći kako danas netko sa strane gleda na tu zemlju. Slika nipošto nije privlačna."

Prema Andersonu, "na ulogu Jugoslavije u svijetu danas (se) gleda – i na Istoku i na Zapadu – kao na nevažnu, zaostalu za vremenom i (prvenstveno u financijskim institucijama) kao na neodgovornog posuđivača s crnom ekonomskom budućnošću."

“Možete proći kroz Washington, New York i druge vladine i trgovinske centre i teško ćete naći koga tko je imalo zainteresiran za Jugoslaviju. U sjedištima vlasti bilo kojeg zapadnog glavnog grada sve je manje i manje stručnjaka za Jugoslaviju. Sasvim jednostavno, nitko nije zainteresiran.”

Ovo je bitna promjena, ali ne znači da će sada Hrvatska zadobiti američku pomoć ili američke simpatije. Posljedice stare ljubavi prema Jugoslaviji i Titovom komunizmu osjećat će se i nadalje, sve dok ne dođu na više položaje novi diplomati koji nisu odgojeni u sjeni aksioma da je Titova Jugoslavija važno uporište u američkoj strategiji protiv Sovjetskog Saveza. Jedino na što možemo računati je da će se postupno smanjiti,a nakon nekog vremena i nestati, aktivni američki otpor protiv hrvatskih nastojanja za slobodom i nezavisnošću. Ako hrvatska politika bude suvremena, ozbiljna, umjerena i demokratska, ako Hrvati uspiju prebroditi ustaškopartizanski građanski rat, izliječiti posljedice 45-godišnjeg totalitarizma jugoslavenskog “bratstva i jedinstva” i “socijalističkog samoupravljanja”, te uspostaviti normalne odnose sa srpskom narodnom skupinom u Hrvatskoj; ako gospodarstvo bude ustrojeno na vlastitoj štednji, na ozbiljnom radu i u granicama stvarnih mogućnosti zemlje; ako uprava bude stručna, politički neutralna, pravedna, malobrojna i dobro plaćena; ako hrvatska država bude djelovala i radila skromno, kao mala, uredna sila, a ne prepotentno i neodgovorno kao Jugoslavija, onda ćemo moći računati na dobrohotnu indiferenciju stranog svijeta. A to je dovoljno da izgradimo Hrvatsku kao svarno nezavisnu i uravnoteženu državu, bez drogiranja što predstavljaju preveliki strani zajmovi i nepotrebne strane investicije.

Ne smijemo zaboraviti da nakon 45 godina Titove Jugoslavije Hrvatska je društveno, politički i gospodarski uništena zemlja i da je potrebno izgraditi je kao da je izašla iz rata i strane okupacije. S time moraju računati sve hrvatske stranke, ali toga moraju biti svjesni i svi hrvatski državljani, pa uspjeh neće izostati. Ali neće doći sam od sebe, ni odmah, nego s velikim naporom, postupno. I bit će trajan, ako budemo tako došli do cilja.

---

36 “David Anderson u Jugoslaviji - Razoèaran i zaprepašten”, **Danas,** 27. ožujka 1990., str. 51.

DESETI TRAVNJA I TRIDESETI SVIBNJA

2. Zapad i srpski osvajalački rat protiv Hrvatske

- Zapad i srpski osvajalački rat protiv Hrvatske
- Sučeljeni interesi, br. 182(1993.-1994.), str. 75 – 82

ZAPAD I SRPSKI OSVAJALAČKI RAT PROTIV HRVATSKE

Prva službena intervencija Europske zajednice u Jugoslaviji nije dovela do nekih važnijih posljedica, jer je očevidno bila rezultat neupućenosti u složenost krize ili, možda, pomanjkanja interesa europskih tehnokrata, za sve što nije organizacija međunarodne trgovine, bankarstva, industrije i zaštite vlastite poljoprivrede. Kad su Jacques Delors, predsjednik komisije EZ, i Jacques Santer, ministar predsjednik Luksemburga i tadašnji predsjednik (po rotaciji) Europske zajednice, posjetili Beograd 29. svibnja 1991., dakle kad se je već zaoštrila unutrašnja kriza SFRJ, novinske agencije Reuters i AP javile su zajedničkoj vijesti: "Poruka koju će dati jest da je potrebna jedinstvena Jugoslavija i da je zadatak naroda Jugoslavije da na miroljubiv i demokratski način srede svoje unutrašnje poslove, izjavilo je jedno vrelo blisko EZ."[37] Kasnije se je doznalo da je ovaj doista platonski savjet bio zaslađen obećanjem da će EZ priznati Jugoslaviji status "pridružene države" i udijeliti joj zajam od jedne milijarde dolara ako se kao jedinstvena država.

Za narode kao što su Slovenci i Hrvati, koji su se tek bili oslobodili željeznog zagrljaja jugoslavenskog komunizma i nastojali ustrojiti svoje demokratske državne strukture uz stalne prijetnje komunista u JNA pod vodstvom saveznog sekretara za narodnu obranu, generala Veljka Kadijevića, i velikosrpskih imperijalista, dijelom komunista a dijelom monarhista u privremenoj sprezi pod vodstvom Slobodana Miloševića, predsjednika Republike Srbije, ovakovo je obećanje bilo toliko

---

37**Buenos Aires Herald,** 30.V.1991.

neozbiljno, da nije moglo dovesti do neke reakcije. Beogradski krugovi, koji su se tada spremali za likvidiranje Slovenije i Hrvatske, nisu posvećivali veću pažnju predstavnicima Europske zajednice, jer su shvatili njihovo nerazumijevanje za postojeće probleme.

Posve je drugačiji bio učinak nesretne izjave američkog državnog tajnika Jamesa Bakera u beogradu 21. lipnja 1991. U Bakeru su sve sučeljene strane vidjele predstavnika jedine supervelesile i vjerovale su da je, za razliku od predstavnika Europske zajednice, ne samo dobro informiran nego i duboko zainteresiran da dođe do konačnog rješenja jugoslavenske krize koja je trajala već dvije godine.

Upravo radi ugleda Sjedinjenih Država Bakerova je izjava u beogradu bila iskra što je dovela do eksplozije tijekom sljedećih tjedana. U namjeri da očuva jugoslavensku državu čiju je propast u roku od 18 mjeseci američka izvještajna služba prorekla već godinu dana ranije, a što je objavio poznati američki novinar David Binder u svom članku "CIA prorokuje raspad Jugoslavije" (**New York Times** od 28.XI.1990.), Državni tajnik Baker je stavio u pogon Jugoslavensku narodnu armiju, koja je njegov "top priority" (glavnu brigu) da se očuva jugoslavenska država shvatila kao dopuštenje da smije silom ostvariti već prije izrađeni i djelomično objavljeni plan generala kadijevića za obnavljanje jugoslavenske države u obliku "čvrste federacije".

Danas je jasno da je državni tajnik Baker u Beogradu govorio a da se nije dublje pripremio za svoj nastup i da je samo ponavljao zastarjele formule svoga ministarstva, koje je po zakonu inercije pripisivalo Jugoslaviji onu važnost koju je ova imala prije sloma komunizma i slabljenja moći Sovjetskog saveza. Baker, zaokupljen krupnim pitanjima Bliskog i srednjeg Istoka kao i naslućenim raspadanjem obredno izražavanje za jugoslavensko jedinstvo dovesti do agresije JNAprotiv Slovenije i nakon uspješne slovenske obrane do divljega napadaja na hrvatsku i do srpsko-hrvatskog nacionalnog (a ne građanskog) rata.

Krivnja je njegovih stručnjaka –jer u propust ili slučajni promašaj ne vjerujemo- što mu nisu pripremili suvremeni i kritički obrađeni materijal za taj nastup.

I.

Već je prije navedeni članak Davida Bindera bio više nego dovoljan da upozori State Department na ozbiljnost jugoslavenske krize.

“Izvještajna služba Sjedinjenih država proriče da će se savezna Jugoslavija raspasti, po svoj prilici sljedećih 18 mjeseci, te da je veoma vjerojatno da će u toj višenarodnoj zemlji doći do građanskog rata,” napisao je Binder.

Binder nastavlja da je ova procjena stanja, izrađena u okviru CIA –e, “neobično određena i oštra za takav dokument”, te da je suprotna mišljenju o budućnosti Jugoslavije što prevladava u State Departmentu. Navoni da je i predsjednik jugoslavenskog SIV-a Ante Marković došao do sličnih zaključaka, te dodaje:

“Prema službenicima Sjedinjenih Država koji su pročitali ovaj izvještajni dokument, njegova su dva temeljna zaključka 'da je jugoslavenski pokus propao, te da će se zamlja raspasti' i da će se 'to odigrati uz etnička nasilja i nemire koji bi mogli dovesti do građanskog rata'. “

U nastavku piše:

“Autori procjene izvještajne službe, kao i svi drugi američki službenici kojim su s njome u vezi, krive gosp. Miloševića da je začetnik poteškoća u koje je zapala Jugoslavija radi represije koju je nedavno započeo protiv Albanaca na Kosovu i što je raspalio srpske nacionalističke strasti.”

Binder tvrdi da “pesimizam CIA-e dijele i neki službenici State Departmenta, a među mjima i zamjenik državnog tajnika Lawrence S Eagleburger, koji je u dva navrata službovao u Jugoslaviji. Do neke granice toga su mišljenja i drugi američki stručnjaci koji koji se već godinama specijaliziraju u pitanjima jugoslavenske politike i povijesti.

Razumljiv je Binderov oprez u iznošenju ovih mišljenja, jer je poznat po svojim dobrim vezama sa službenim krugovima, tako da njegovi članci imaju značaj poluslužbenih vijesti.

Otvoreniji je bio B. J. Cutler, kolumnist za vanjsku politiku organizacije Scripps Howard News Service,[38] koji o istoj temi piše:

“Prošli mjesec prorekla je Središnja izvještajna služba Sjedinjenih Država da će se Jugoslavija raspasti vjerojatno za 18 mjeseci i da je moguć građanski rat. (. . .) Vladajući kao diktator od 1945. do svoje smrti 1980. Tito je obuzdavao nemirne narodnosti da se međusobno ne hvataju za gušu.”

Prelazeći na današnje stanje Cutler piše:

“Milošević i oni koji misle kao on opasni su radi jugoslavenske savezne

---

38“Jugoslavensko bure baruta”, The Province (Kanada) , 16. XII. 1990.

vojske. Njezin je časnički zbor komunističke orijentacije i 70 % sastavljen od Srba. Časnici su povlašteni sloj u unitarističkoj državi i namjeravaju održati takvo stanje."

Upozorenja nisu dolazila samo od američkih i kanadskih sredstava javnog priopćavanja. Slično izvješće objavljeno je i u Engleskoj i u njemu stoji:

"Poteškoće u zapadnom dijelu Jugoslavije mogle bi započeti Srbi u Hrvatskoj, koji doduše čine samo 12 % pučanstva, ali su dobro naoružani i uživaju otvorenu potporu Srbije i prikrivenu pomoć Armije (u kojoj Srbi predstavljaju 70% časnika i dočasnika). U Kninu mjesni Srbi već od kolovoza prošle godine vode oružani ustanak. hrvati su izbjegavali otvoreni sukob, iako su Srbi oduzimali oružje u policijskim skladištima, prekidali cestovni promet i minirali željezničke pruge. hrvati se boje da je to provokacija sa svrhom da bi oni na nju odgovorili i time stavili armiju na stranu Srba."[39]

U istom engleskom izvješću daje se i sažeta, no veoma točna karakterizacija zapovjednika vojske:

"Ministar obrane general Veljko Kadijević, Srbin iz Hrvatske, spada u tvrdu liniju. Bio je jedan od organizatora nove komunističke stranke koju su u prosincu prošle godine osnovali pripadnici tvrde linije u Armiji, da bi zauzela mjesto dada propale stranke koju je bio stvorio Tito. Pripadnici tvrde linije mogli bi uskoro javno nastupiti."[40]

Srpska izazivanja bila su dakle poznata u zapadnom svijetu nekoliko mjeseci prije posjeta državnog tajnika Bakera.

Prigodom siječanjske krize u Jugoslaviji savezno sa famoznom videokasetom koju je Armija montirala da bi mogla započeti sudbeni proces protiv hrvatskog ministra obrane, generala Martina Špegelja, došlo je do privremenog sporazuma između generala Kadijevoća i predsjednika Tuđmana, čime je kriza neko vrijeme odgođena, ali sile koje su radile na njenom naoštranju nisu prestale djelovati. U posebnom izvješću dopisnika američke agencije AP Slobodana Lekla[41] stoji:

"Tek što je sklopljen kompromis u Beogradu, čuo se opasan glas iz Krajine, dijela Hrvatske u kojemu živi 500.000 osoba jaka srpska manjina. Jovan Rašković, neslužbena glava srpske manjine , otvoreno je izazivao Hrvate najavom da će se uskoro održati izbori za zakonodavnu skupštinu Krajine. . .

39**Foreign Report,** privatno izdanje The Economist Newspaper Limited, London, 24.I. 1991., str. 2.

40Idem, str. 2 i 3.

41**Buenos Aires Herald,** 31. I. 1991.

U međuvremenu predsjednik Srbije, Slobodan Milošević, komunist tvrde linije, obvezao se je da će braniti Srpsku manjinu u Hrvatskoj ako je potrebno i promjenom unutrašnjih granica između jugoslavenskih država.

Takav Miloševićev pokušaj sigurno će prisiliti Tuđmana da ispuni svoje obećanje da će oružanom silom braniti političku liniju Hrvatske. Hrvatski ekstremisti žele da bi Tuđman upotrijebio silu da uspostavi hrvatsku vlast nad srpskom manjinom.

Stvarno, pobuna tih Srba u kolovozu prošle godine bila je u prvom redu izgovor za ulazak Armije u Hrvatsku."

Da je pobuna Srba doista bila izazov i izgovor za intervenciju Armije, vidi se iz "Informacije o merama u JNA za sprovođenje Naredbe Predsedništva SFRJ o rasformiranju i razoružanju nelegalnih oružanih sastava", koju je pod naznakom "Vojna tajna –Strogo poverljivo" izdao Savezni sekretarijat za narodnu odbranu dne 25. siječnja 1991., kad je kriza bila na vrhuncu. Ni tada nije Armija ni uz najbolju volju mogla pronaći nekakav uvjerljiv dokaz za ugroženost i progone Srba u Hrvatskoj pa se je morala poslužiti slijedećim primjerima da opravda svoju pomoć:

"Iako nema direktnih upada policijskih snaga u područja nastanjena srpskim življenjenjem, pojačavaju se raznovrsni oblici pritisaka na srpsko stanovništvo. To je posebno izraženo na rubnom području. Krajnje grubo i agresivno vrši se kontrola saobraćaja – putnika i vozila i srpski živalj izlaže (se) svakovrsnim provokacijama. Najavljuje se vrlo brzi obraćun sa tzv. hajdučijom u Kninskoj krajini.
Na osnovu činjenice da je stanici milicije vraćeno oružje, pojedinci šire psihozu straha i nesigurnosti i podstiču srpsko stanovništvo da traži zaštitu. Zbog toga, srpsko stanovništvo se oseća direktno ugroženim i već se pojavljuje izbeglištvo."[42]

Kraj ovako odrešite angažiranosti Armije u korist srpskih pobunjenika i neredovitih srpskih oružanih snaga, posve je nerazumljivo poverenje zapadnih sila (Sjedinjenih Država i Europske zajednice) u neutralnost Jugoslavenske narodne armije u predstojećem sukobu. Ovo je povjerenje u JNA bilo temelj svih posredovanja, počevši od navedene intervencije državnog tajnika Bakera u Beogradu 21. lipnja 1991. pa sve do otvorenih operacija Armije u kolovozu 1991. Armija je svoj stav prema demokraciji formulirala uoči siječanjske krize u "Informaciji o aktualnoj situaciji u svetu i našoj zemlji i neposrednim zadacima JNA" koja je

42JNA – Rat protiv Hrvatske,**Globus,** specijalno izdanje , 11.II. 1991. str. 42.

pročitanau vojničkim jedinicama 21. siječnja 1991.[43]

U prvom redu Armija ne krije da je orijentirana prema Sovjetskom Savezu ("Informacija " je napisana prije pokušaja puča u Moskvi):

"Iako budući razvoj situacije u SSSR nije moguće pouzdano predvideti, u ovom momentu se može reći da je usporen proces dezintegracije te velike zemlje. (. . .) Ovih se dana preduzimlju odlučnije mere radi zaustavljnja separatističkih tendencija u pojedinim delovima zemlje. Čine to na način koji je ponegde vrlo problematičan, uz velike otpore u zemlji i pritiske s polja. Angažovana je i sovjetska armija. Takav razvoj situacije u SSSR, bez obzira u što će se izroditi, sputava slobodu akcije Zpada i domet njegovih uticaja na svetska zbivanja.

Ni u Jugoslaviji socijalizam nije dokrajčen i bačen na kolena. Jugoslavija je, doduše, uz visoku cenu, odolela prvom udaru i talasu antikomunističke histerije. Zadržani su realni izgledi za očuvanje zemlje kao federativne i socijalističke zajednice."[44]

Još je očitije iskonsko neprijateljstvo JNA prema Sjedinjenim Američkim Državama, iako je upravo iz Washingtona Armija tijekom 45 godina primala materijalna i novčana sredstva, te vojničku i političku pomoć. Ovo se neprijateljstvo odražava u riječima.

"Drugi front je cepanje Jugoslavije praćeno optuživanjem komunista. takva opredelenja potvrđuje niz već ispoljenih aktivnosti. O tome govori i poznato saopštenjeCIA 'da će se Jugoslavija raspasti za 18 meseci'. Poznato je s kakvim ciljem se daju takva saopštenja i da uvek imaju jasnu funkciju. To se odnosi i na izjavu Stejt Departmenta od 25. 12. 1990. godine, koja sadrži pretnju da će se SAD 'snažno suprostaviti svakoj upotrebi sile ili pritisaka kojima bi se zaustavili demokratski procesi ili uspostavilo nedemokratsko jedinstvo Jugoslavije.' Suština te poruke je sasvim jasna – srušiti socijalizam u Jugoslaviji, čak i po cenu njenog razbijanja. Istovremeno, poruka predstavlja i upozorenje Armiji da ne sprečava taj proces."[45]

Američki plan elastične konfederacije kao način da bi se očuvala Jugoslavija naišao je na najoštriju osudu Armije, koja se u tome ne razlikuje od stava Slobodana

---

43Prof. dr. Slaven Letica : Tehnologija kasnog Staljinizma. U tom prikazu dr. Letica citira cijeli tekst ove "Informacije" kao "krunski vojni dokument" .Njegov je prikaz objavljen u navedenoj knjizi "JNA – Rat protiv Hrvatske ", v. bilj. 6.

44Id., str.9.

45Id., id.

Miloševića i srpskih intelektualaca okupljenih oko Memoranduma SANU., iako se sve tri skupine razilaze u svojim političkim ciljevima, o čemu se namjeravaju "kusurati" ako bi američkom ili europskom pomoću, ili bar uz njihovo oklijevanje, uspjele razbiti hrvatski otpor. O obliku državnog uređenja piše "Informacija":

"U raspravi o budućnosti Jugoslavije treba da se angažuje i stalni sastav Armije, i kao institucija i kao građani ove zemlje. Kada je o tome reč, sva naša iskustva govore da Jugoslavija može postojati jedino kao država. Ako nije država, onda nije Jugoslavija, onda je nešto drugo. Ono što neki nude u Jugoslaviji kao konfederaciji, to faktički nije država, niti može biti. Država može biti ili unitarna ili federalna. Unitarna država nema nikakve šanse u Jugoslaviji, i ne može i neće biti prihvaćena, jer je pala na istorijskom ispitu. Jugoslavija može biti samofederalna zajednica sa izvornim pravima i funkcijama Federacije. Može se i treba siskutovati o vrsti i obimu tih prava."[46]

Što pak Armija misli o budućoj jugoslavenskoj demokraciji, vidljivo je iz kratke političke definicije koja slijedi:

"Usporedo se svi moramo angažovati u konstituisanju i osposobljavanju Saveza komunista –Pokreta za Jugoslaviju. Postojanje jedne takve partije socijalističke orijentacije Uslov je opstanka federalne Jugoslavije i pretpostavka očuvanja jedinstva i integritata naše armije."[47]

Ne možemo znati koje su informacije stručnjaci u State Departmentu pripravili državnom tajniku Bakeru prije njegova puta u Beograd, no ne možemo vjerovati da bi jedan tako inteligentan i paragmatičan političar kao što je James Baker dao onakvu izjavu kao što ju je dao u Beogradu 21. lipnja 1991. da je imao na raspolaganju barem ove informacije koje smo mi , posve strani svim stručnim službama, sami uspjeli dobiti.

Svjetska javnost – a prema tome i američki diplomatski krugovi – bola je upozorena da postoji vjerojatnost srpsko- hrvatskog rata još prije nego što je Republika Hrvatska, shvativši da ne može očekivati pravovremenu intervenciju Sjedinjenih Američkih Država i Europske zajednice, počela stvarati prve hrvatske obrambene jedinice. Do tada je, naime, hrvatska vlada vjerovala da će demokratizacija i strogo poštivanje ljudskih prava i prava nehrvatskih narodnih skupina u Hrvatskoj biti najbolj obrana te je očevidno zanemarila provesti naoružanje

---

46Id.,str. 10.

47Id., str. 11.

svojih snaga i stvoriti zapovjedničku strukturu za organizirano djelovanje u skladu s načelima općenarodne obrane u čijoj je teorijskoj izgradnji nakon uspostave druge Jugoslavije imao znatnog udjela sadašnji predsjednik dr. Franjo Tuđman, tada general JNA.

Ova nespremnost Republike Hrvatske očitovala se je prigodom operacija JNA protiv Slovenije, kada hrvatske vlasti nisu mogle ni pomisliti da bi presijekle prometne veze između armijskog središta u Srbiji i slovenske fronte. Treba imati na umu da je u svibnju 1990., kad su Srbi na vlasti u Beogradu shvatili da su demokratske snage pobijedile u Sloveniji i Hrvatskoj, 5. armijska oblast u Zagrebu nastojala pokupiti cijelo oružje i opremu Teritorijalne obrane u ovim republikama. Slovenski komunisti, tada na vladi u Ljubljani, djelomično su spriječili izvršenje ovih mjera, tako da je Slovenija imala temeljno naoružanje za svoju obranu, dok su komunisti na vlasti u Zagrebu ostali potpuno pasivni te je Hrvatska bila potpuno razoružana.

Zato je nova hrvatska vlada bola prisiljena nabaviti temeljno lako naoružanje, što je organizirao novi ministar obrane general Martin Špegelj, bivši komandant 5. armijske oblasti. To je dovelo do krize u siječnju 1991., kada je KOS uspio uhvatiti jednu skupinu Špegeljovih suradnika i pokušao protiv njega samoga montirati proces po najboljem Staljinističkom receptu.[48]

II.

Uzroci kninske pobune nisu nastali 30. svibnja 1990., kad je dr. Franjo Tuđman izabran za predsjednika Rrepublike Hrvatske, a još manje 25. lipnja 1991., kad je u načelu proglašena samostalnost Hrvatske. Potrebno je ići nekoliko godina unazad, u doba SR Hrvatske u kojoj su vladali jugoslavenski komunisti srpske i hrvatske narodnosti i u kojoj su Srbi uživali povlašteni položaj.

Već tada je srpska inteligencija pod vodstvom akademika Antonija Isakovića, intelektualnog začetnika i glavnog redaktora glasovitog memoranduma SANU, Vasilja Krestića autora teze o genocidnim svojstvima hrvatskog naroda, i Dobrice Ćosića, ideologa novoga srpskog imperijalizma, započela sustavno raditi na ostvarenju Velike Srbije. Ćosić se je tada proslavio tezom da je srpski narod znao dobivati bitke u ratu ali ih je gubio u miru, čime je ciljao na jugoslavenski (Titov)

48Vidi prikaz dr. Slavena Letice, bilješka 7.

Ustav od 1974., po kojem su sastavne republike i autonomne pokrajine SFRJ dobile veća prava nego u razdoblju Aleksandra Rankovića.

Tada se je u **Vjesniku** od 6. rujna 1989., u članku "Drskost Ćosića i hrvatska šutnja", Radovan Stipetić oštro osvrnuo na Ćosićev intervju u talijanskom listu **Il Tempo**, objavljenom 28. srpnja 1989. pod naslovom "Tabu titoizma paralizira Jugoslaviju". Stipetić je napisao da "prema Ćosiću, Tito je Hrvatima 'dao Istru, otjerao vas Talijane, zauzeo Zadar. ' A zatim, ulagujući se talijanskom sugovorniku, Ćosić dodaje: 'Tito je čak govorio kako je i trst naš' (tj. jugoslavenski). Tako je Ćosić u jednom novinskom razgovoru pokušao obračunati s dvije svoje najveće idiosinkrazije: s Titom i Hrvatima."

Radovan Stipetić ističe da je sve to dio jedinstvene političke kampanje "od pokušaja izazivanja skandala i međunacionalne mržnje na nedavnoj proslavi 600-godišnjice kosovske bitke kod Knina, do izmišljotina o tobožnjim nasiljima nad turistima iz Srbije duž hrvatske obale Jadrana, do poziva akademika SANU Antonija Isakovića na izdvajanje Baranje iz teritorija SR Hrvatske . . ." Cilj te kampanje, tvrdi Stipetić, jest "destabilizirati SR Hrvatsku kao društveno političku zajednicu ravnopravnih građana i prikazati Hrvate kao genocidne zatvorenike srpstva."

Obzirom na neslobodni režim koji je tada vladao u Hrvatskoj, Stipetić nije smio reći da je to zapravo nastavak onoga što su srbi radili 1941., kad su već prije hrvatsko-srpskoga sukoba pozivali Talijane, Mussolinijeve fašiste, da pripoje "srpske krajeve" Italiji, u čemu su se posebno isticali kninski četnici pod vodstvom bivšeg radikalnog narodnog poslanika dr. Nika Novakovića Longa. Unatoč tadašnjih ograničenja u tisku, Stipetić je uspio prikazati srž te protuhrvatske kampanje:

"Cjelovitom analizom čak bi se uvidjelo kako ove recentne ludosti imaju svoje davno i duboko korijenje od 'Načertanija' srbijanskog ministra vanjskih poslova Ilije Grašanina koji je prije poldrug stoljeća vidio južnislavensku zajednicu tek kao prošireni posjed hegemonističke Srbije, do ideje jugoslavenskog kralja Aleksandra I. o 'amputaciji' Hrvatske (pri čemu bi ona bila svesena na sićušne **reliquiae reliquiarum** iz doba atomanskih prijetnji) do sličnih ideja Draže Mihajlovića (ali potkrepljivanih koljačkim nožem) do izmišljotina iz memoranduma SANU o protusrpskoj genocidnosti Hrvata koje se izmišljotine sada 'razrađuju' i obogaćuju lažima, podvalama i ujdurmama na svim razinama propagandnog rata- od štampe koja je posve zaboravila etnička načela profesije do akademika . . . Upravo smo ocrtali kakvih."

U **Večernjem listu**[49] pak piše Branko Tuđen pod naslovom "Memorandum na djelu": "Svaka politika, pa i hrvatska, zaslužuje prijekore, osobitoako griješi, ali ono što se posljednjih dana i tjedana čulo daleko je od te vrste kritike. To je prava hajka na narod i republiku kojoj on ostvaruje svoja suverena povijesna prava."

Osvrćujući se na Ćosićev intervju u **II Tempo** u pitanju Istre, Zadra i otoka, Tuđen piše da "Ćosić" ne priznaje te krajeve hrvatskim teritirijem, pa tako ni jugoslavenskim, a s druge strane on priziva na ponovno otvaranje jadranskog pitanja i pridobijanje dijela talijanske javnosti za svoje ciljeve. Ako se zna što i kako Ćosić govori o Jugoslaviji i koliko mu je privlačna ideja o velikoj Srbiji, shvatljiva je i ta njegova poruka Talijanima. Ako je dakle Ćosić za veliku Srbiju, logično je da mu je svejedno za 'tamo nekakvu istru i dijelove Dalmacije'. Pogotovo u slučaju da u zamjenu dobije podršku za velikosrpski politički projekt."

"Oni koji kažu da stvari ne treba dramatozirati ," piše B. Tuđen u daljnjem dijelu svoje raščlambe, "vjerojatno se pozivaju na razboritost koje je, na žalost, sve manje. Ako Dobrica Ćosić ponavlj već jednom doživljeno: priziva Talijane da bi zaplašio i omekšao Hrvatsku i prisilio je na Ustav 'po mjeri Memoranduma' (tako je činio i kralj Aleksandar prije rata), zastrašujući je rječnik koji govori o mržnji. Ćosić kaže 'branimo se netrepeljivošću i mržnjom', dakle on priznaje da mrzi, odgovarajući tako na vlastitu hipotezu da njegov narod mrze drugi."

Ovaj kult mržnje prema Hrvatima, koji je tada izbijao iz javnih nastupa i spisa ideologa i sljedbenika skupine oko Memoranduma u SANU, šokirao je i neke srpske krugove koji su osjećali opasnost od takve politike raspirivanja protuhrvatske mržnje među Srbima.

"(. . .) Ono što posle protestne večeri u Francuskoj 7, ipak ostavlja neke nedoumice i zebnje jesu pojedina razmišljanja koja položaj Srba u Hrvatskoj objašnjavaju i tumače isključivo preko, manje ili više neprikrivene teze o genocidnosti čitavog hrvatskog naroda i njegove mržnje prema Srbima 'svom dubinom slovenske duše' " , pišu večernje novosti[50] poslije književne večere u Francuskoj 7. "Tako su se, da bi se opravdale tvrdnje o današnjem kulturnom genocidu uperenom na Srbe u hrvatskoj, povremeno okretale prastare ploče (ništa lakše od toga) i iz nekadašnjeg kulturnog i političkog miljea izvlače 'pouzdani' dokazi o kontinuitetu hrvatske politike od prošlog veka, preko 'endehazije', do danas

49Citiramo po **Slobodnoj Dalmaciji** od 5.IX. 1989.

50Idem.

. . .”

Na temelju tih pojava zaključuje list **Večernje Novosti** u tom osvrtu:

“Takvo pozivanje na istoriju nikako ne može biti u funkciji osvešćivanja, već pre obesvešćivana sopstvenog naroda. Umesto objektivnog preispitivanja svih nesporazuma i nedorečenosti koji sadašnji položaj Srba u Hrvatskoj objektivno nameće ovakvim bekstvom unazad vraćamo se zapravo u atmosferu netrepljivostikoji su naše prostore krasili još u vreme donošenja Vidovdanskog ustava.”

Pobijedili su, međutim, u Srbiji Ćosić i oni koji nisu dopustili demokratizaciju javnog života i normalno suživljavanje Srba u Hrvatskoj s tamošnjim većinskim hrvatskim narodom, nego su nastojali iskoristiti srpsku narodnu skupinu da po riječima Svetozara Pribićevića učine Hrvate “manjima od makova zrna”, kako bi održali svoju kolonijalnu vlast nad Hrvatskom ili, ako to ne bi bilo izvedivo, “amputirali” od nje dijelove za izgrađivanje Velike Srbije. Rezultat je bio kninska pobuna ljudi koji, iako objektivno sigurni u svojim ljudskim i narodnim pravima u novoj Republici Hrvatskoj, subjektivno su se osjećali ugroženima, jer su tako bili uslovljeni sustavnom protuhrvatskom propagandom beogradskih intelektualnih krugova.

III.

Pobuna u Kninu i stvaranje kninske krajine predstavlja novu fazu u sustavnom uništavanju Hrvatske koje Beograd provodi od 1918., a kojemuje najsnažniji polet dao Tito kad je proglasio bosansko-hercegovačke muslimane posebnim, muslimanskim narodom, čime je razbio hrvatski etnikum i omogućio Srbima da se ne moraju sukobiti s jednom Hrvatskom koja bi geografski i po pučanstvu bila podjednako jaka kao Srbija. U ime “bratstva i jedinstva” jugoslavenskih naroda i narodnosti Tito je zaustavio prirodni proces hrvatske integracije koji je započeo posjetom bosanskih begova dr. Anti Starčeviću. Vremensko podudaranje ovog Titovog poteza s pojavom muslimanskog fundamentalizma na Bliskom istoku olakšalo je podjelu hrvatskog povijesnog područja, te se danas samo Hrvati iz Republike Hrvatske, kao međunarodno priznati etnički subjekt, mogu suprotstaviti ostvarenju Velike Srbije, dok Bosna i Hercegovina pod vodstvom Alije Izetbegovića stoji po strani u nadi da će je mimoići ta gorka čaša, unatoč očitih priprema vodećih Srba u Bosni da sustav srpskih krajina, kao sredstvo

za smekšavanje otpora "prisajedinjenju" Srbiji, primjene i u Bosni.

Republika Hrvatska dosiže 56.538 km^2 u svojim službenim granicama ustanovljenim nakon uspostave druge Jugoslavije. Prema popisu pučanstva godine 1991. ima (u okruglim brojevima) 4.760. 000 stanivnika, i to 3.708.000 Hrvata, 581.000 Srba, dok 471.000 otpada na druge narodnosti.

Glavna tri područja koja su Srbi u prvi mah pokušali ustrojiti kaoautonomne oblasti, a zatim pripojiti Republici Srbiji, imaju sljedeće značajke:

Oblast	Područje u km^2		Pučanstvo u tisućama	
		Ukupno	Hrvati	Srbi
Krajina (Knin)	5.000	117	24	89
Kordun – Banija	2.097	77	18	55
Istočna Slavonija i Baranja	4.251	450	291	92
	____	____	____	____
Ukupno	11.348	644	333	236

Amputacija ovih oblasti predstavljala bi za Hrvatsku gubitak od 20,1% njenoga područja i 333.000 Hrvata, da bi se 236.000 stanovnika srpske narodnosti moglo priključiti Srbiji, koja bi za njihovo uključivanje trebala progutati daljnje dijelove Hrvatske s hrvatskom većinom ili velike dijelove Bosne i Hercegovine, kako bi ostvarila potrebni teritorijalni kontinuitet. U pretpostavci da bi se Hrvatskoj oduzelo samo ove tri samovoljno i protupovijesno zaokružene oblasti, ostalo bi u preostaloj Hrvatskoj još uvijek 344.000 stanovnika srpske narodnosti.

Zahtjev Srbije da se Baranja, zapadni Srijem i istočna Slavonija odcijepe od Hrvatske i od njih stvori posebna srpska autonomna oblast kao prelazni oblik "prisajedinjenju" Srbiji predstavlja čisti oblik otimanja tuđe zemlje, budući da je u tom kraju odnos između Hrvata i Srba 3:1. Istočnu granicu Hrvatske nisu odredili Hrvati nego Beograd nakon poraza Nezavisne Države Hrvatske. Zato je punim pravom Milovan Đilas, poslije rata prvi čovjek do Tita i jedan od najvećih progonitelja Hrvata (koji se kasnije pretvorio u "jugoslavenskog disidenta"), mogaoreći:

"Mene srpski nacionalisti povremeno prozivaju zbog tih granica. Pri povlačenju granica mi smo se služili etničkim načelom. Pri tome moram reći da smo u

obzir uzimali samo Srbe i Hrvate, Mađare nismo. Te su granice poštene. U Baranji su pretežno Hrvati; Ilok je doduše slijepo crijevo, ali je i tamo bila većina Hrvata. Sela oko Vukovara jesu nastanjena Srbima, no grad je bio pretežno hrvatski."[51]

Nelogičnost zahtjeva odlučenih u Srbu 25, srpnja 1990. zapazili su i neki Srbi u Beogradu prije nego što se je kninska pobuna pretvorila u oružani ustanak. Dok još nije došlo do otvorene agresije JNA protiv republike Hrvatske, za vrijeme tajnih i manje tajnih pregovora između Tuđmana i Miloševića – nakon sloma pregovora Tuđman – Rašković- napisala je Vesna Knežević za Radio Beograd [52] zanimljivu raščlambu pod naslovom "Kakav hrvatsko – srpski mir?" u kojoj kaže:

"Srba u Hrvatskoj ima 530 hiljada, što čini 11 odsto stanovništva te Republike. Prvi sledeći popis (koji se stvarno održao nekoliko mjeseci kasnije primj. I.K.) vjerovatno će povećati postotak Srba, a smanjiti postotak Jugoslavena. Ali kada bi se ta prognoza u potpunosti ispunila, srpski narod ostaje manjinski narod, nepovjerljiv prema novoj hrvatskoj vlasti, nesiguran u putove koji ga vode do ostvarenja želja koje ni on sam nije do kraja definisao."

U nastavku svoje raščlambe Vesna Knežević upozorava na posljedice izdvajanja hrvatskih krajeva u kojima Srbi žive u kompaktnijim skupinama.

"Kad bi se na tom mestu formirala Zapadna Srbija, u kakvoj bi se poziciji našli osta etnički Srbi u Hrvatskoj? Nju bi, određivalo neraspoloženje hrvatske vlasti što je stabilnost kupila prodajom hrvatske državne teritorije..."

Kneževićka, osim toga, upozorava i na mogućnosti napretka Srba koji bi ostali u Hrvatskoj izvan te zapadne Srbije.

"Ko bi tada imao moralno pravo da proziva Hrvatsku što bi sve glavne nacionalne raspodele zatvorila na 3, 4 ili 5 odsto, prihvatajući dijalog samo preko međunarodnih pravnih akata o zaštiti manjina?"

Gledajući pak na priključivanje tih krajeva Republici Srbiji, Vesna Knežević ističe:

"Srbija bi, opet, sa zapadnom Srbijom dobila jedan privredno nerazvijeni kraj, sa stanovništvom sa kojim će imati otežanu komunikaciju jer se radi o kulturološki drugačijem tipu, i koje se neće lako pomiriti sa tim da ima drugorazrednu poziciju u odnosu na Srbe i Srbiju."

Međutim, sjeme gradomanije i mržnje što su posijali tijekom osamdesetih

---

51 **Večernji list,** 12.VII.1991., intervju vodio B. Tuđen.

52 **Večernji list,** 9.VIII. 1990.

godina članovi Srpske akademije nauka i umetnosti već je bilo niklo i daljnji se razvitak mogao predvidjeti.

Nakon što je Milan Babić izuzeo kninsku općinu ispod vlasti Republike Hrvatske, u čemu je zadobio punu pomoć JNA koja je 17. kolovoza 1990. sa svoja dva "Miga" prisilila helikoptere hrvatskog MUP-a, što su trebali dovedti policijska pojačanja u Knin, da se vrate u Zagreb, pobuna je svjesno išla za zaoštravanjem srpsko – hrvatskog sukoba. Valja imati u vidu da tada nijedan Srbin nije bio ni progonjen ni ranjen i da su i nadalje stanice milicije u Lici i sjevernij Dalmaciji imale pedeset pa i do sedamdeset posto službenika srpske narodnosti. Primjenjivala se je dosljedno izjava dr. Tuđmana dana prije nego što je bio izabran predsjednikom Republike: "Nikakvog remanšizma neće biti! Možemo i jamčiti jer smo svjesni da su svi ti ljudi bili, zapravo slijepo oruđe u rukama kreatora takve (tj. protuhrvatske primj. I.K.) poolitike."[53]

Zato je srpski referendum u Krajini bio izazov Srba protiv hrvatske vlasti a ne reakcija na progone ili zapostavljanja. Na tom referendumu pučanstvo hrvatske narodnosti koje je živjelo u tim krajevima nije smjelo sudjelovati – isto kao što većinski Hrvati godinu dana kasnije nisu smjeli sudjelovati na referendumu u Iloku nakon što ga je "oslobodila" JNA, tako da je manjinsko srpsko pučanstvo moglo jednoglasno, bez popisa glasača, odlučiti da se Ilok pripoji Republici Srbiji. Referendum je bio rušenje autoriteta hrvatske vlade i pokušaj da se izazove hrvatsko – srpski oružani sukob, kako bi kninski Srbi mogli pozvati u pomoć Srbe iz Srbije, onako kao što su to učinili 1941. kad su se oslanjali na talijanske fašiste u rušenju hrvatske mjesne vlasti. Strani promatrači uočili su tu igru.

"U jugoslavenskoj republici Hrvatskoj", javili su tada u zajedničkoj vijesti novinske agencije Reuters i UP, "Srbi su otkazali poslušnost vlastima i glasovali su nareferendumu za autonomiju, što je pojačalo nacionalne napetosti i dovelo do ozbiljnog gubitka kredibiliteta nacionalističkog predsjednika republike (dr. Tuđmana, primj. I.K.) i gurnulo zemlju bliže građanskom ratu. (. . .) Referendum je podgrijao povijesnu napetost između Srba i Hrvata, čije su suprotnosti potencijalno najopasniji problem s kojim se suočava Jugoslavija. Njihovi su odnosi uvijek bili temelj svake vlasti u toj višenarodnoj državi, ali su se ubrzo pogoršali otkako je Hrvatska u svibnju odbacila komunističku vlast."[54]

53**Danas,** 1.V. 1990. , Intervju s dr. Franjom Tuđmanom vodio Marinko Čulić.

54**Buenos Aires Herald,** 20. VIII.1990.

Ovo svjesno izazivanje sukoba nastavilo se nesmanjenom žestinom. Vođe kninske pobune, u kojoj se nekoliko zaostalih općina pokušavaju proglasiti suverenom državom (pridjev "autonomni" samo je privremeni privid dok se ne ojačaju) nisu se zadovoljili time što su prisili svoga formalnog prvaka, prof. dr. Jovana Raškovića, da prekine pregovore s Hrvatskom vladom za definiranje državnopravnog položaja srpske narodne skupine u Hrvatskoj, nego su na svakom koraku nastojali zatrovati srpsko – hrvatske odnose.

Na Svesrpskom saboru održanom 13. listopada 1990. u Banjaluci Petar Štikovac, predstavnik SDS iz Knina, pozdravljen skandiranjem "Idemo u Knin", govori prisutnima da su Srbi u Kninu "kadri na strašnom mjestu postojati" , da bi na kraju pozvao na rušenje "hrvatske banana – države".[55]

Vrhunac izazivanja na tom saboru došao je međutim od stvarnih vođa i ideologa srpske pobune u Kninu, šurjaka Jovana Opačića i dr. Dušana Zelenbabe. Opačić je jasno ocrtao i cilj i sredstva što se je ostvarilo godinu dana kasnije kad je JNA prestala glumiti ulogu neutralne "jugoslavenske" snage u sukobu između Srba i Hrvata. U svojoj harangi Jovan Opačić je rekao:

"Dolazim iz Kninske krajine, tj. sa barikada na kojima se danas brani čast, ponos i dostojanstvo srpskog naroda. Te barikade jesu najveličanstveniji spomenici koje su potomci naših slavnih predaka podigli u čast srpske sloge i srpske slobode . . Ukoliko se Hrvatska izdvoji iz Jugoslavije, tada će Srbi pristupiti stvaranju integralne srpske države, koja bi obuhvatala sav srpski narod i sve srpske pokrajine na Balkanu – od Gorskog kotara do Timočke krajine i od Subotice do Nevesinja i Dubrovnika."

Sa svoje strane, dr. Dušan Zelenbaba nije zaostao. On smatra da "ovaj vaskoliki srpski lijepi narod" nema potrebu "da zagovara nekakvu federativnu Jugoslaviju" nego "da gradi srpsku jedinstvenu nacionalnu državu".

"Ja lično, poštovana gospodo," nastavio je dr. Zelenbaba "mogu reći da nemam ništa protiv da se ta zajednička i jedinstvena srpska država zove Jugoslavija, ali ne prihvatam da se stvara nekakva istočna i nekakva zapadna Srbija. Ja sam za jedinstvenu srpsku državu . . . Ja sa ove pozornice pozivam Hrvatski narod da sruši ustašku vlast, jerbo ćemo je srušiti mi Srbi, a budemo li je srušili mi Srbi, Hrvatska kao država neće postojati narednih devet stotina godina."

"Knin se održao pred Hitlerom i ustašama," nastavio je dr. Zelenbaba

55Nedim Sarač: Rušenje Bosne – srpski migovi i srpski orlovi. **Nedjeljna,** 21. X. 1990. (izdaje sarajevsko **Oslobođenje**).

zaboravivši na prisnu suradnju vođe Kninskih četnika dr. Nika Novakovića Longa s talijanskim fašistima i njegov poziv da se Dalmacija, prema londonskom ugovoru od 1915., treba pripojiti Italiji, “a održat će se i ovoj današnjoj ustaškoj fukari barem dvanaest sati, dok ne stignu srpske oslobodilačke jedinice . . .Ja sam siguran da mi na Balkanu možemo uz minimum država stvoriti jedinstvenu državu, iz jednostavnog razloga što sa Srbima na ovim prostorima bez svjetskog rata nema ko ratovati do ženske, a s njima znamo što radimo.”[56]

Hrvatska je vlada pokazala pohvalnu suzdržljivost prema svim tim izazovima, pa i onda kad su kninski pobunjenici silom prekidali promet. Znala je da JNA pomaže pobunjenike i da čeka potrebni povod da se svom snagom baci na Republiku Hrvatsku i uz odobrenje prikrivenih komunista na Zapadu sruši “ustašku fukaru “ u Zagrebu, bez obzira što među njima nema ni jednoga ustaše nego su gotovo svi vodeći ljudi potekli iz jugoslavenskih i partizanskih redova. No poznata je stvar da komunisti, a JNA je još uvijek ideološki staljinistička organizacija, više mrze disidente, tj. komuniste koji su uvidjeli da je komunizam utopija, nego one koji su uvijek odbijali komunizam i da i nadalje u raspravama provodi staljinističko etiketiranje protivnika.

Kninska krajina, dakle, nije nastala za obranu Srba od Hrvata, nego kao ofenziva Srba u procesu rušenja Republike Hrvatske. Usput, vodstvo te Krajine sprema se već mjesecima na referendum pod nadzorom Europske zajednice time što čisti svoje područje od starosjedilačkog hrvatskog pučanstva, koje pod četničkim i armijskim pritiskom bježi ostavljajući svoje domove i svoju sirotinju “ugroženim” Srbima. Značajan i tragičan je slučaj Kijeva, najvećeg hrvatskog sela kninske opć ine. Ministarstvo unutrašnjih poslova SAP Krajine uputilo je pismo Policijskoj postaji Kijevo u kojemu govori o “nemogućnosti zajedničkog življenja (tj. Srba i Hrvata, primj. I.K.) na našim, srpskim teritorijama srpske autonomne oblasti Krajina”.

“Na području općine Knin u selu Kijevo nalazi se vaša policijska postaja. Ovim ultimatumom vas upozoravamo, da ćemo, ukoliko se vaša policija iz ovog sela ne povuče u roku od 48 sati, računajući od sata prijema ultimatuma, napasti policijsku postaju našim snagama u vrijeme koje nam bude odgovaralo. Također upozoravamo stanovništvo Kijeva, da se na vrijeme skloni na sigurna mjesta, da ne bi došlo do njegova stradanja.”[57]

Valja istaknuti da hrvatska policijska stanica nije napadala susjedna srpska

---

56Iz istoga prikaza Nedima Sarača.

57**Hrvatski vjesnik** (Melbourne), 23.VIII.1991.

sela nego je branila hrvatsko selo od četničkih napadaja. "Jedinice savezne vojske, uz potporu tenkova i aviona kao i srpskih milicionara, osvojile su selo Kijevo, uporište Hrvatske u samovoljno proglašenoj srpskoj autonomnoj oblasti Krajina", javila je američka novinska agencija AP s nadnevkom Beograd, 27. VIII. 1991.[58] Jedino još postojeće Hrvatsko selo u općini Knin nisu osvojili kninski četnici nego ga je uništila jugoslavenska armija tenkovoma i avionima i rastjerala je svo pučanstvo koje se je moralo skloniti u Šibenik. "Ugroženo" srpstvo je pokazalo još jedanput što razumijeva pod mirnim suživljavanjem Srba i Hrvata, a JNA je potvrdila ono što su svi znali - Osim diplomata Europske zajednice – da joj je jedina funkcija uništavanje Republike Hrvatske i ostvarenje Velike Srbije pod jugoslavenskim imenom i po mogućnosti uz uspostavu komunističkog sustava.

IV.

Dok su Srbi, četnici i komunisti, izazivali Republiku Hrvatsku da bi što prije došlo do oružanih sukoba između Hrvata i Srba, što bi onda preko prijatelja Jugoslavije na Zapadu mogli upotrijebiti za frontalni napad na hrvatsku, da spase "ugroženo srpstvo", hrvatski mjerodavni čimbenici dosljedno su izgrađivali politička i pravna jamstva za slobodan politički život i kulturni razvitak srpske narodne skupine u Hrvatskoj.

Još prije svoga izbora za predsjednika republike, dr. Franjo Tuđman je u svom poznatom intervjuu koji je objavljen pod naslovom "Jamčim, revanšizma neće biti"[59] postavio demokratski ispravno načelo "da smo protiv svake isključivosti, protiv svakog šovinizma, da ćemo jamčiti ne samo formalnopravno nego i u stvarnosti sva građanska i etnička prava. Mogu sa zadovoljstvom reći da jedan broj Srba to shvaća pa smo imali pojava da su pred izbore u skupinama pristupali HDZ- u, a ima i slučajeva da su i cijela sela glasovala za HDZ. To je znak da i među srpskim pučanstvom u Hrvatskoj ima razumijevanja da je HDZ hrvatska, ali i demokratska, i da jedino ona može osigurati istinska ljudska, pa i nacionalna prava. Eto, među mnoštvom brzojava, stigao je i onaj Sime Dubajića."

Iako je u toj izjavi bio jak stranački ton – što je zazumljivo, budući da je intervju dan i objavljen između prvog i drugog izbornog kruga – bit poruke je jasna.

58**La Nación** (Buenos Aires), 28.VIII.1991.

59Vidi bilješku 16.

Tuđman odbija politiku “koja stvara razdor između hrvatskog i srpskog pučanstva” i želi “stvoriti normalne prilike u kojima će sastav službi odgovarati sastavu pučanstva” ali ne po nacionalnom ključu nego po “normalnim demokratskim prilikama, ta normalan život svih građana. Prema tome za sustav u kojem nitko ne treba biti deprivilegiran, ali ni povlašten”. Posebno je osudio ekstremizam i istaknuo je : “U svakom slučaju mi nećemo tražiti nikakvo iseljavanje, a pogotovo (ne) protjerivanje srpskog pučanstva. To jamčim.”

Unatoč tome, glavni ljudi među Srbima u Hrvatskoj nisu prihvatili tu pruženu ruku. Prvi javni znak da Srbi ne žele nikakav dijalog s Hrvatima, nego da se namjeravaju od njih odvojiti, dao je srpsko- pravoslavni mitropolit zagrebačko-ljubljanski gospodin Jovan Pavlović koji je, pozvan na svečanu prvu sjednicu novoizabranog Sabora Republike Hrvatske, da uz ostale vjerske velikodostojanstvenike bude prisutan izboru predsjednika republike, odbio poziv s očitom namjerom da produbi jaz između Srba i Hrvata u Hrvatskoj, i to u vrijeme dok Hrvati još nisu imali nikakvu vlast i kad je veći dio upravnog i policijskog osoblja bio srpske narodnosti, dakle kad se nije moglo govoriti ni o zapostavljanju ni o progonima srpskog pučanstva.

Mitropolit gospodin Jovan nije bio osamljen u odbijanju pružene ruke, nego je samo zaoštrio stav odvajanja Srba u Hrvatskoj od hrvatske većine , koji je nastao prije izbora dr. Tuđmana za predsjednika republike. Tada je prof. dr. Jovan Rašković , predsjednik Srpske demokratske stranke, odbio Tuđmanovu ponudu da od njega preuzme vlast kao potpredsjednik republike i time stvarno, a ne samo formalno, kao zastupnik Srba uzme učešće u njoj. Uz postojeći blok srpskih narodnih zastupnika u Saboru koji su bili izabrani na listi Saveza komunista Hrvatske- Stranke demokratskih promjena i koji je bio daleko brojniji od zastupnika srpske desnice kojoj je pripadao dr. Rašković, Srbima je tada bio otvoren put da budu dio vlasti u Hrvatskoj a ne opozicija ili manjina koja bi se morala boriti za svoja temeljna prava.

Nije potrebno idealizirati Hrvatsku stranu u onim prvim mjesecima nove vladavine. Euforija i neiskusnost otežavale su izgradnju struktura vlasti, a pogotovo temeljnih zakonskih propisa i ustava. Ipak, unatoč kninske pobune i utjecaja ostataka komunističke vlasti koji su se uvukli u novu hrvatsku vlast, nije došlo do izazivanja Srba ni napadaja na njih, a još manje do nepravednih propisa u novom Ustavu, u kojem je poglavlje III. o temeljnim slobodama i pravima čovjeka i građanina izgrađeno u skladu s najnaprednijim međunarodnim konvencijama.

Tako članak 14. Ustava Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990. glasi:

"Građani Republike Hrvatske imaju sva prava i slobode, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, obrazovanju, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki."

A članak 18. određuje:

"U Republici Hrvatskoj ravnopravni su pripadnici svih naroda i manjina. Pripadnicima svih naroda i manjina jamči se sloboda izražavanja narodnosne pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i pismom i kulturna autonomija."

Prema tome nije opravdan kasniji zahtjev diplomata Europske zajednice da bi se ustavnim propisima osigurala ljudska prava pojedinaca i nacionalna prava onih kojim ne pripadaju, većinskom, hrvatskom narodu, pri čemu su mislili uglavnom na Srbe. Ova su prava osigurana u donijetom Ustavu. Možda su se neke formulacije mogle pojačati uzevši u obzir osjetljivost Srba u Hrvatskoj, koji su bili povrijeđeni gubitkom povlaštenog položaja što su uživali u Titovoj Jugoslaviji. Njima se izjednačivanje s položajem Hrvata i pripadnika drugih narodnosti pričinjavalo kao progon - jer povlašteni slojevi teško pristaju na gubitak prednosti.

S hrvatske strane bilo je dosta pogrešnih procjena kao, na primjer, ne poznavanje stvarnog utjecaja prof. dr. Raškovića na formuliranje Srpske politike. Pokazalo se je, naime, da Rašković nikoga ne vodi nego da konce vuku drugi, a da je on samo slab političar i tašt čovjek kojemu je stalo do povlađivanja a ne do vodstva svojega naroda. Ipak, unatoč te negativne ocjene dr. Raškovića kao političara, smatramo da nije bilo korektno objaviti bilješke njegova razgovora s Tuđmanom. Iako u tim bilješkama nema ništa što bi kompromitiralo bilo dr. Raškovića bilo dr. Tuđmana ova indiskrecija otežava daljnje povjerljive razgovore između Srba i Hrvata koji će biti potrebni da se okonča rat. U ovakve pogrešne procjene moglo bi se uključiti i pokušaje dodira sa Slobodanom Miloševićem umjesto da se otvore kanali s Vukom Draškovićem, što je moglo dovesti do novih pogleda na mogući hrvatsko – srpski sporazum izvan dosadašnjih jugoslavenskih političkih shema, koji predstavljaju u dvije različite varijante, Milošević i Kadijević. Za ove propuste i promašaje trebali bi snositi političku odgovornost tadašnji politički savjetnici predsjednika Tuđmana, koji nisu dovoljno proučili ljudske i političke momente, što je glavna uloga savjetnika i stručnjaka u državama u kojima vlada izrazito predsjednički sustav, kao što je to slučaj u hrvatskom ustavu od 22. prosinca 1990., u kojima takvi predsjednički

savjetnici imju važniju ulogu u formuliranju politike nego izabrani narodni zastupnici.

Ni saborska većina u onom razdoblju hrvatske politike nije rado slušala prijedloge Hrvata izvan svoje stranke, te je zadržala centralističku državu koju su uveli komunisti. Poznato je da među vodećim komunistima u SR Hrvatskoj bio veoma jak utjecaj prečanskih Srba i da su njihovi prvaci nametnuli taj upravni model u Hrvatskoj, stvarajući odviše moćne općine bez upravnih tijela srednjeg stupnja, jer im je takav sustav omogućio da bolje obuzdaju hrvatsku većinu. Nova saborska većina pogriješila je što se nije odmah posvetila stvaranju novih, srednjih upravnih tijela po uzoru na tradicionalne županije u banskoj Hrvatskoj prije 1918., po mogućnosti u istim granicama, da bi se izbjegli prigovori da Hrvatska želi zapostaviti Srbe novom upravnom podjelom. Stare su županije bile ustrojene i njihove međe utvrđene od mađaronskih upravnih vlasti u tadašnjoj Trojednici, u kojima su Srbi, kao podban Jovan Živković, imali veći utjecaj negoli Hrvati koji su, nakon Kvaternikove bune, bili uglavnom u opoziciji, a pravaši osim toga politički proskribirani. Dakle, u Republici Hrvatskoj ustavna su jamstva od početka bila ispravna i sami je nedostajala upravna reorganizacija da odstrani centralizam komunističkog razdoblja koji je mogao smetati Srbe nakon što su 30. svibnja 1990. izgubili povlašteni položaj koji su do tada uživali.

Načelni stavovi načelnih vrhovnih hrvatski vlasti u pogledu Srba bili su i nakon početka srpske bune u Kninu ispravni te je dovoljno pročitati izlaganje dr. Franje Tuđmana u Saboru dne 30. svibnja 1991., prigodom prve godišnjice preuzimanja vlasti, u kojemu je rekao:

“Referendumska nas odluka obvezuje da u stvarnosti osiguramo kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima svih drugih nacionalnosti. Pri ostvarenju ovoga demokratskoga načela pridržavat ćemo se dosljedno duha i slova Ustava Republike Hrvatske, te svih međunarodnih konvencija koje jamče drugim nacionalnostima ljudska i građanska prava i prava na lokalnu samoupravu.”[60]

U Deklaraciji o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske, koju je izglasao Sabor 25. lipnja 1991., u odsjeku III, stavke 2. i 3., ponovno se potvrđuju jamstva dana Srbima i drugim narodnostima u Hrvatskoj:

“Republika Hrvatska jamči Srbima u Hrvatskoj i svim nacionalnim manjinama koje žive na njezinu tlu poštivanje svih ljudskih i građanskih prava, a osobito slobodu izražavanja i njegovanja nacionalnog jezika i kulture, kao i političkog organiziranja.

60**Večernji list** od 31. V.1991.

Republika Hrvatska štiti prava i interese svojih državljana bez obzira na vjersku, etničku i rasnu pripadnost."[61]

U skladu s ustavnim obvezama, Sabor Republike Hrvatske izradio je Nacrt polazišta o ostvarivanju kulturne autonomije, lokalne uprave i samouprave i proporcionalnog sudjelovanja u vlasti srpske nacionalnosti u Republici Hrvatskoj, te je 24. VII. poslao poziv svim strankama registriranim u Hrvatskoj da pošalju svoje predstavnike na sastanak sazvan za dan 30. istog mjeseca u zgradi Sabora, da bi se raspravljalo o tom nacrtu. U ime Hrvatske republikanske zajednice na ovom je sastanku bio prisutan njezin predsjednik, prof. Kazimir Katalinić, koji je predao obrazloženi osvrt na navedeni nacrt i sudjelovao u usmenoj raspravi o toj temi. U skladu sa svojim programom, HRZ je istaknula potrebu stvaranja snažnih Županja. Jer "takve snažne Županje približavaju vlast narodu, što je ideal slobodarskog poretka. Osim toga omogućavaju da se vlast prilagodi gospodarskim, prometnim i kulturnim i narodnim (nacionalnim) značajkama i posebnostima dijelova zajedničke države što svakako dovodi do usklađivanja interesa pojedinih krajeva i pojedinih narodnih skupina s interesima cjelokupne narodne zajednice."[62]

U tom pogledu, nakon što ovom pitanju nije posvećivala punu važnost dosta dugo vremena, vladajuća stranka se, po svemu sudeći, odlučila i na velike ustupke, manje iz načelnih razloga, a više pod pritiskom ratnih prilika, što se vodi iz izvješća koje je dopisnik britanske novinske agencije Reuters u Zagrebu, Richard Meares, poslao 31. srpnja 1991., te koje glasi:

"Jugoslavenska secesionistička republika Hrvatska, tražeći načine da bi okončala borbe sa svojom srpskom manjinom, izjavila je u srijedu (tj. 31.VII. 1991., primj. I.K.) da je spremna raspraviti davanje autonomne oblasti Srbima.

Hrvatski prvaci izjavili su da su izradili plan koji bi Srbima dao službenu vlast nad sudovima, lokalnom upravom i njihovom vlastitom policijom unutar autonomne

---

61**Nezavisna Država Hrvatska** (mjesečnik) Toronto, Kanada, srpanj 1991.

62Cijeli tekst ovoga podneska objavljen je u **Republici Hrvatskoj** br. 174., str. 61-72. U istom broju objavljen je i stranački program HRZ-e na str.46-60 koji u točki 15 (Srbi u Hrvatskoj i prava narodnih manjina) predlaže: "Hrvatski državljani srpske narodnosti trebaju biti u svakom pogledu ravnopravni s državljanima hrvatske narodnosti, te imaju pravo čuvati i razvijati svoju narodnu, kulturnu i vjersku posebnost u okviru svojih slobodo ustrojenih ustanova. Trebaju uživati punu zaštitu zakona kao posebna narodna skupina, a kao državljani Hrvatske imaju pristup u sve službe, državne ili privatne, i mogućnost doći na sve položaji." Ova je točka prenijeta u cijelosti iz načela Hrvatske republikanske stranke (stvorene u emigraciji) objavljenih u našem časopisu br. 169, srpanj 1999, str. 46- 63.

oblasti.(. . .)

‘Predlažemo autonomno područje kao što je Katalonija u Španjolskoj’ izjavio je novinarima u hrvatskom glavnom gradu Zagrebu savjetnik hrvatskog predsjednika Zvonko Lerotić. ‘ Ali nećemo razgovarati s teroristima’ rekao je.”[63]

Međutim rat se je nastavio i srpski su zahtjevi sveudilj rasli, te o kulturnoj autonomiji i mjesnoj samoupravi više nisu ni govorili, nego su jednostavno zahtijevali dijelove Republike Hrvatske i povezivanje pojedinih srpskih otoka u jednom ili dva područja zauzimanjem drugih dijelova Hrvatske u kojima su neznatna manjina. Povremeno su se odricali takvih amputacija da bi zadobili na vremenu, kad bi im se Europska zajednica zaprijetila priznavanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske. Takav taktički uzmak možemo vidjeti i u jednoj vijesti iz Beograda od 31. listopada 1991., u kojoj njemačka agencija DPA javlja:

“Predsjednik Srbije Slobodan Milošević pristao je povući svoj zahtjev na područja u kojima živi srpska manjina (u Hrvatskoj) i Bosni i Hercegovini.

U komunikeju objavljenom danas u Beogradu Milošević je razjasnio da Srbi mogu i nadalje pripadati Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, ako im ove republike budu dale pravo na donošenje zakona uz široku autonomiju.

Odluka je objavljena nekoliko sati prije ultimatuma koji je dala Europska zajednica i u kojemu se zahtijeva da Srbija prihvati prije utorka zadnji nacrt za budućnost Jugoslavije.”

Nije jasno u čemu se bitno razlikuje izdvajanje srpskih dijelova iz ovih republika i njihovo pripajanje Srbiji, što je do sada zahtijevao Milošević od novog prijedloga da bi ovi dijelovi, uz široku autonomiju zadobili i punu zakonodavnu vlast, čime bi njihova pripadnost Hrvatskoj odnosno Bosni- Hercegovini bila čisto nominalna dok bi zakonodavnim putom mogli urediti najtješnjije veze sa Srbijom i dovesti do stvarnog ujedinjenja tih područja sa Srbijom. Vjerojatno je novi prijedlog bio samo taktički potez Republike Srbije Jugoslavenske narodne armije da bi postignule od Europske zajednice produljenje roka za osvajanje Hrvatskih područja prije nego što će se ova konačno odlučiti na priznavanje nezavisnosti Hrvatske, da bi internacionalizirala sukob i zaustavila daljnje napredovanje srpskih snaga. Upravo taj novi prijedlog potvrđuje da je amputacija dijelova hrvatskog i vjerojatno bosanskog područja i nadalje cilj srpske agresije protiv Hrvatske, što se vidi iz vijesti o sudbini razorenog Vukovara koji je Armija osvojila i predala Republici Srbiji da njime

---

63Depeša 291 agencije Reuters od 31. VII.1991.

upravlja.

Izvještavajući o konačnom zauzimanju Vukovara sa strane federalne vojske i o novim zračnim i kopnenim napadajima na primorske dijelove Hrvatske, zajednička vijesr agencija Reuters i UP javlja da se čini da "Republika Srbija, koju vode komunisti, vrši velike napore da promjeni etnički sastav u istočnoslavonskoj regiji Hrvatske, stavljajući u pokret svoj 'velikosrpski' plan kojega se boje (Hrvati) naseljavanjem srpskih izbjeglica iz drugih dijelova republike u sela sjeverno od Vukovara iz kojih su istjerani Hrvati."

"Oko 800 Srba dovedeno je omnibusima, kamionima i automobilima iz jednog beogradskog izbjegličkog središta u sela koja leže u baranjskom dijelu Slavonije na obali rijeke Dunav koja tvori granicu između Hrvatske i Srbije (. . .)

Službenici su izjavili da bi se Srbi trebali naseliti u najmanje 17 napuštenih baranjskih sela čije pučanstvo uključuje nešto Srba i etničkih Mađara, ali je pretežno i hrvatsko."[64]

Stalni napadaji na Osijek i Vinkovce, uz napadaje na šokačka sela južno i istočno od Vinkovaca i u Maloj Šokadiji zapadno od Osijeka, dakle u dijelovima gdje Srbi predstavljaju iščezavajuću manjinu, te 550.000 hrvatskih izbjeglica koncem studenoga 1991., dokaz su da se radi o sustavnoj akciji Srbije i Armije da "očiste" od Hrvata one krajeve koje žele "prisajediniti" Srbiji, ako im to dopusti Europska zajednica, bilo stvaranjem srpskih krajina, ako Europa i Sjedinjene Američke Države budu zahtijevale "demokratske oblike" osvajanja. Ovo otvoreno iskorištavanje srpske manjine u Hrvatskoj prava je kopija Hitlerove politike prema Čehoslovačkoj i Poljskoj između 1938. i 1839., koju, nakon oklijevanja Nevillea Chamberlaina i drugih konzervativnih engleskih krugova, većina na Zapadu konačno više nije mogla progutati, što je dovelo do početka II. svjetskog rata.

Ne začuđuje stoga pesimizam Milovana Đilasa, po političkoj tradiciji izrazitog predstavnika Srpske ekspanzije, ali po intelektualnoj izgradnji superiornog po različitim demagozima kao što su Slobodan Milošević i general Veljko Kadijević. "Mislim da će Srbi da izgube rat ako ga nastave, i to će biti prvi rat koji će izgubiti Srbija, posle onoga 1885. godine sa Bugarima – kaže Milovan Đilas u intervjuu beogradskoj **Osmici**. – Saveznici ne mogu biti sa nama, jer mi ne vodimo pravedan rat. Uzimamo teritorije gde Srbi nisu u većini. Ne možemo tvrditi da je Osijek srpski

64**Buenos Aires Herald,** 20. XI.1991.

grad, jer je od stopedeset hiljada stanovnika dvadeset ili trideset hiljada Srba."[65]

V.

Kad se jedanput bude pisala povijest srpsko- hrvatskog rata koji je svom žestinom započeo napadajem Jugoslavenske narodne armije na Republiku Hrvatsku, bit će zanimljivi iznijeti sve pojedinosti koje su dovele do četrnaest službenih prekida vatre i do jednakog broja teških povreda tog prekida sa strane JNA i njenih "neredovitih" vojničkih sastava (tako sada novinari nazivaju četničke skupine, koji uglavnom čiste osvojena ili napadnuta hrvatska područja od domaćeg pučanstva). U miru, povjesničari će kao posebno zanimljiv vid ovoga rata i hrvatskoj strani nametnutih prekida vatre morati procijeniti ulogu Europske zajednice i naročito njenoga predsjednika po rotaciji, nizozemskoga ministra vanjskih poslova gosp. Hansa van den Brokea, koji je prvih mjeseci rata, dok joč nije bilo tolikih razaranja i žrtava tako da je postojala veća mogućnost hrvatsko- srpskoga sporazuma, svojim vetom protiv priznavanja Slovenije i Hrvatske onemogućio internacionalizaciju rata i tako doveo do ekstremnih situacija kao što je bila 86- dnevna opsada Vukovara i nasilno iseljavanja hrvatskog pučanstva iz cijelog pojasa od Osijeka do Belog Manastira na sjeveru i Iloka na istoku, do razaranja Dubrovnika i prisilnog iseljivanja hrvatskog pučanstva iz okolice Dubrovnika, do bjesomučnog razaranja Osijeka u svezi s kojim stoji u vijesti agencije Reuters i UP da je gospodin Cyrus Vance bio "vidljivo šokiran zbog razaranja koje je vidio prigodom svoga posjeta u utorak istočnoslavonskom gradu Osijeku",[66] pa do sustavnog, nasilnog iseljivanja hrvatskog pučanstva iz tzv. SAO Krajine, kako u njenom kninskom i južnoličkom tako i u njenom kordunsko-banijskom dijelu.

Ovi događaji nisu bili ni nepoznati ni nepredviđeni. Važnost priznavanja nezavisnosti Hrvatske za uspostavljanje mira i za sprečavanje nasilja bila je opće poznata, i to ne samo Hrvatima ili posebnim stručnjacima, nego javnosti uopće. Za sve te **nepotrebne** ljudske žrtve i materijalne gubitke netko će morati odgovarati, ako već ne pred nekim "nürnberškim" sudom, to bar pred budućim naraštajima.

Rat je tek bio započeo, kad je o takvoj političkoj odgovornosti pisao američki dnevnik **The Washington Times** u svom uvodniku "Slovenija i Hrvatska",

---

65**Danas,** 12. XI.1991.

66**Buenos Aires herald,** 5. XII. 1991.

objavljenom 8. srpnja 1991.:

"Sjedinjene Države ne bi smjele održavati **de facto** savez s Beogradom. Naprotiv, naše bi simpatije trebale biti na strani demokrata koji se bore protiv komunista. Bushova vlada očekivala je da će Europska zajednica preuzeti diplomatsko vodstvo u rješavanju ove krize a Njemačka je odvratila EZ (unatoč otpora Francuske) od prvotnog zahtjeva da se održe međunarodne granice. Kohlova vlada sada proučava mogućnost priznavanja Slovenije i Hrvatske, naročito ako Beograd nastavi s nasiljem.

Potrebno je poslati jugoslavenskoj vladi samo jednu jasnu i nedvoumnu poruku: da ne može silom nametnuti svoju volju narodima tih secesionističkih republika. Najjasniji je način za slanje takve poruke da međunarodna zajednica, uključivši Sjedinjene Države, prizna Sloveniju i Hrvatsku. Politika SAD već uzima u obzir mogućnost nezavisnosti za ove dvije (zemlje). Najbolji način da one postignu nezavisnost miroljubivim putom, kako to žele SAD, jest da dođe do priznanja što ranije a ne što kasnije."

Očevidno je da se obrambena politika i suzdržljivost Republike Hrvatske temeljila na takvim procjenama, a najviše na jasno izraženim namjerama Njemačke da priznavanjem nezavisnosti Slovenije i Hrvatske zaustavi srpsku agresiju. Dva mjeseca kasnije, nakon njujorškog predavanja američkog ambasadora u Beogradu, gosp. Warrena Zimmermanna, u kojemu je predložio uspostavu Jugoslavije bez Slovenije, dakle stvarno odobrio dotadašnju politiku koja je dovela do slabljenja Hrvatske, došlo je pod pritiskom Nizozemske i velike Britanije (a možda i Sjedinjenih Država) do promjene u stavu Njemačke. "Susan Woodward, članica Brookings Institution u Washingtonu, kritizirala je EZ da je predugo čekala. Bura se spremala već mjesecima, ističe, ali tek kad su započele borbe u lipnju, Zajednica je pokušala organizirati mirovnu konferenciju."[67]

Njemački stručnjaci naprotiv nisu nikada vjerovali da bi oklijevanje EZ moglo ostati bez posljedica. Jedan od najboljih njemačkih poznavalaca istočne Europe, Carl-Gustat Ströhm, napisao je:

"Ako ne dođe do priznavanja, ili ako ovo dođe prekasno, žrtve napadaja, tj. Hrvati, platit će daljnji strahoviti danak u krvi. Promaši li Europa sada, neće samo Hrvati platiti račun; račun će dobiti svi Europljani. Dugotrajne borbe ostavit će

---

67James Walsh: Jugoslavia – The flash of War (Jugoslavija, bljesak rata), **Time,** 30.IX.1991. (južnoameričko izdanje), str. 8.

razoreni, destabilizirani, zatrovano Balkan, koji će kao olovni uteg ležati na ostalim dijelovima kontinenta. U takvom slučaju tenkovi koji danas voze Hrvatskom bit će simbol da komunizam nije mrtav, kao što mi to želimo vjerovati. Žalosno je što ministri vanjskih poslova EZ nisu sada na svom zasjedanju imali hrabrosti izreći priznanje (nezavisnosti).[68]

Međutim, dok su se vodile teške borbe na području Hrvatske, diplomatski ping- pong preko Atlanskog oceana nastavio je nesmanjenim poletom što se održava u sredstvima javnog priopćavanja. Tako smo s američke strane mogli čitati poziv Njemcima da uzmu inicijativu za priznavanje Hrvatske nezavisnosti.

“Kad bi se Nijemci uspjeli uzdići iznad svoje odanosti Bruxellesu i svoje nelagodnosti pri pomisli da bi Njemačka vodila svoju vlastiti politiku- i tako bila u stanju priznati Sloveniju i Hrvatsku- Europa bi ju slijedila. Pa i Francuska bi bez sumnje otkrila da ima razloga u svojoj **realpolitici** prihvatiti njemački potez. Tada bi Njemačka zadobila jak položaj da izvrši pritisak na Hrvatsku da pruži čvrsta jamstva za prava manjina, što je u Europi uvijek bilo osjetljivo pitanje. A Slovenci i Hrvati postignuli bi svoja legitimna prava. A što se tiče Sjedinjenih Država, ako već moraju biti na stražnjem sjedalu u kolima bez vozača, što je politika EZ u pogledu Jugoslavije, možda bi mogle šapnuti Njemcima u uho da bi cijelom svijetu odgovaralo kad bi oni uzeli volan u svoje rike.”[69]

Neko vrijeme činilo se da bi Njemačka doista mogla preuzeti tu ulogu. Dopisnica američke agencije AP, Alison Smale, napisala je da su Njemačka, i u manjoj mjeri Austrija (koja ne želi ugroziti svoje pokušaje u EZ), najglasnije u svojim prijetnjama da treba priznati proglašenje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske. “Želio bih reći odgovornima u Jugoslavenskoj narodnoj armiji da svki hitac koji ispale vaši topovi i tenkovi približavaju za nas čas kad ćemo ih priznati,” citira Smale izjavu koju je 4. rujna 1991. dao njemački ministar vanjskih poslova, Hans- Dietrich Genscher.[70]

Ali Njemačka nije izdržala pritisak i promijenila je svoj stav, čime se je znatno pogoršao položaj Hrvatske. Njemački liberalni dnevnik **Frankfurter Allgemeine**

68Carl-Gustaf Ströhm: Europas Versagen (Neuspjeh Europe), Die Welt (dnevnik), Essen, 8. VIII. 1991.

69**The Washington Times,** 14. VIII. 1991. Uvodnik: The EC Mess in Jugoslavia (Smutnja EZ u Jugoslaviji).

70**Buenos Aires Herald,** 9.IX. 1991.

donio je 27. rujna 1971. vijest da je u frakciji Kršćansko- demokratske unije, kojoj je načelu kancelar gosp. Helmut Kohl, došlo do promjene u držanju prema Jugoslaviji.

"Prvo je frakcija Unije intistirala na priznavanju Hrvatske i Slovenije, ali sada više misli na posljedice, rekao je Lamers[71] (. . .) Lamers je zastupao potrebu (slanja) mirovnih vojničkih jedinica, ali 'prvotni je cilj pretvoriti EZ u djelotvorno tijelo i dovesti do političkog ujedinjavanja što se ne smije ni u kojem slučaju ugroziti zbog prepirke o Jugoslaviji'." Sljedeći dan donijela je ista novina bilješku s izjavom narodnog zatupnika grada Berlina, isto člana Kršćansko-demokratske unije, gosp. Herberta Lummera.

"Lumer je sebi pripisivao zaslugu da je u cijelom razvitku jugoslavenske krize branio priznavanje (Hrvatske) upravo zbog učinka 'i na polju sigurnosti'. Lummer je rekao da nije spreman pridavati toliku važnost izolaciji Njemačke u EZ kao Lamers. I bez toga postoje nesporazumci između Njemačke i njenih partnera u EZ kao što je Nizozemska. Poznata je zabrinutost Francuske zbog prikrivenih njemačkih motiva. Lumer je rekao: 'vidim kako propada jedan narod i ne mogu ostati kao puki promatrač'."

Zanimljivo je primijetiti da je upravo na dan kad je objavljen razgovor dopisnika **Frankfurter Allgemeine** s narodnim zastupnikom Karlom Lamersom, predsjednik Hrvatske republikanske zajednice, prof. Kazimir Katalinić, posjetio u pratnji gospođe Ivone Dončević narodnog zastupnika (bivšeg senatora) Heinricha Lummera, te je s njime ostao tri četvrt sata u razgovoru. Tijekom razgovora raspravili su cijelu temu. U predavanju, koje je održao nakon svoga povratka u Argentinu, govoreći o tom razgovoru prof. Katalinić je rekao: "Znajući da je senator Lummer oduvijek bio pobornik priznavanja suverenosti Hrvatske i Slovenije, ne vjerujem da je moj razgovor bio uzročnik njegovog javnog nastupa u korist Hrvatske, odnosno njegove kritike stava Karla Lamersa."

U svojoj raščlambi rata u Jugoslaviji[72] James Walsh piše o promjeni njemačkog stava i o pritisku kojemu je Njemačka bila izvrgnuta:

"Prijetnja Njemačke da će priznati Hrvatsku i Sloveniju – koju je prijetnju Bonn povukao prije dva tjedna - bila je najveći problem s kojim se je suočila Europa u rješavanju krize. Među ostalim Velika Britanija se boji da bi to moglo djelovati na

---

71Karl Lamers je narodni zastupnik Kršćansko- demokratske stranke u njemačkom saveznom parlamentu i vanjskopolitički govornik njezine parlamentarne frakcije.

72Vidi bilješku br. 30.

druge etničke sepatariste kao nezadovoljne Slovake u Čehoslovačkoj i Baskijce u Španjolskoj.

Nizozemski ministar vanjskih poslova Hans van den Broek, predsjednik EZ, prošle je nedjelje otvoreno odbacio tu zamisao. U oštrim primjedbama, očito uperenim protiv Genschera, Van den Broek je rekao: 'Lako je priznati Sloveniju i Hrvatsku sjedeći iza pisaćeg stola i ostaviti po strani sav drugi posao'."

Postoji, osim toga, indicij da nizozemski i engleski pritisak na Njemačku nije bio ni jedini ni odlučujući. Pod predsjedništvom sovjetskog disidenta Vladimira Bukovskog Američka zaklada za nacionalni otpor izdala je dokument u kojem ističe da "se je moglo izbjeći ubijanju koje se sada vrši u Hrvatskoj, da Sjedinjene Države nisu popustile pritisku Sovjetskog Saveza koji je zahtijevao da ostanu po strani u sukobu koji je započela Srbija. Sda – piše u studiji – Hrvati su žrtvovani za 'novi svjetski poredak' Gorbačova i Busha."

Vladimir Bukovsky s drugim osobama javnoga života u Americi izdaje u New Yorku časopis **Democracy Bulletin,** koji ističe da je "u Jugoslaviji srpski predsjednik Slobodan Milošević, novostaljinski demagog, privukao uvijek živi srpski nacionalizam i potaknuo ga je na buru nasilja, uz prihvaćanje ako ne i na poticaj Moskve . . . Kad je u lipnju 1991. započeo građanski rat, Sovjeti su razvili živu diplomatsku djelatnost upozoravajući Europljane na opasnosti (posljedica) američke intervencije. Mihail Gorbačov je jasno insiuirao - prema toj studiji – da će doći do sovjetskog veta ako bi intervenirale Sjedinjene Države."

"Prema časopisu **Democraty Buletin, "**Bush je opet prihvatio put koji mu je pokazao Gorbačov, točno kao što je to učinio s Kurdima u Aziji i s Ukrajincima, kad je zahtijevao da ne traže nezavisnost."[73]

Studija koju donosi **Democraty Bulletin** napisana je vjerojatno prije moskovskog puča od 19. kolovoza 1991., jer je nakon toga puča počeo slabiti utjecaj Mihaila Gorbačova, što se vidi iz razvitka narodnoosloboditeljskog procesa na području koje svi danas nazivaju **bivšim** Sovjetskim Savezom. C. G. Ströhm uspoređuje taj proces sa srpskom agresijom protiv Hrvatske:

"Ipak, i u svojim samrtnim mukama, jugoslavenska je armija opasno oruđe,

---

73Ovi su podaci prenijeti iz èlanka "Presunto acuerdo entre Washington y contra la libertad croata" (Navodni sporazum između Washingtona i Moskve protiv hrvatske slobode) koji je argentinski novinar Emilio S. Saubidet objavio u politièkom tjedniku **El Informador Público,** Buenos Aires, 15.XI.1991.

upravo zato što ju na djelovanje potiču samo iracionalni motivi. U tome je razlika Sovjetskog Saveza koji se raspada i Jugoslavije koja se raspada. U Moskvi pokušavaju bijeg unaprijed, prema novim rješenjima. Beogradski armijski vrh i nacionalkomunistička Miloševićeva srpska ekipa jure za himerom jedne Velike Srbije bez obzira na cijenu. Tko je jugoslavenska armija postignula žalosni rekord da je jedina vojska koja nastoji uništiti one ljude za čiju je zaštitu trebala poslužiti."[74]

U listopadu je već svakome bilo jasno kakvu ulogu ima Europska zajednica, te su kritike postale prilično oštre. **Nürnberger Zeitung** piše:

"EZ pušta da stvari idu svojim tijekom i time postaje sukrivcem umorstava, iseljavanja i uništavanja nedoknadivih kulturnih vrednota. Dosada Zajednica, u koju su se polagale tolike nade, nije ništa postignula – u konačnici samo je pogoršala stanje. Oni koji su za to odgovorni ponovno su se okupili oko stola u Haagu. Zar se ne stide?"[75]

Poznati austrijski stručnjak za Jugoslaviju, dr. Viktor Meier, čija su izvješća uvijek bila sklona Jugoslaviji i prilično nepovoljna za Hrvate, priznaje pravu narav oružane djelatnost JNA:

"Početak masivne ofenzive protiv Dubrovnika, teška topnička vatra protiv grada Zadra i neprekinuti napadaji na istočnoslavonske gradove Vukovar, Vinkovce i Osijek s upotrebom svih vrsta oružja i materijala odstranili su svaku pomisao da bi se danas u Jugoslaviji još uvijek radilo o obrani srpskih manjina ili o spasavanju autoriteta savezne države . Radi se isključivo o srpskom osvajalačkom ratu protiv Hrvatske."[76]

Nepravdu koju čini EZ protiv Hrvatske ocrtava drugi njemački novinar Johann Georg Reismüller:

"Hrvatska bi imala dobrih izgleda održati se protiv srpskog osvajalačkog naleta, da je uspjela nabaviti moderno oružje. Jer hrabrost srpske 'narodne armije' kao i četnika nije baš velika. Armija zahvaljuje svoje uspjehe premoći u oružju; četnici pak djeluju pod zaštitom Armije kad nije opasno. Volja da zaštiti slobodu i dostojanstvo daje ugroženom narodu (Hrvatima) više snage nego što napadač dobiva

---

74Carl- Gustaf Ströhm: Sie wollen weg (Žele otoæi), dnevnik Die Welt, Essen 1.X. 1991.

75Citirano po **Frankfurter Allgemeine,** 4.X. 1991.

76Viktor Meier: Serbische Generäle führen den Krieg gegen Kroatien zunehmend auf eigene Faust (Srpski generali vode rat protiv Hrvatske sve više na svoju ruku), Frankfurter Allgemeine od 4.X. 1991.

od želje da tlači drugoga.” (. . .)

“Svaki puta kad su (zapadne države) ponovno potvrdile embargo oružja protiv Jugoslavije, pravile su se kao da su izvršile veliko moralno djelo. Moral se pak sastojao u tome, da je zapad onemogućio hrvatskom narodu da se djelatno odupre Armiji, koja ima oružja u izobilju. Stoga su Hrvati tako reći stajali goloruki pred srpskim tenkovima, topovima i avionima.”

Reissmüller gorko zaključuje:

“Osudili su napadnutog na stanje koje nije daleko os nemoći i onda su prekrštenih ruku promatrali kako ga ubijaju.”[77]

Slične, samo malo prikrivene kritike vlastite vlade nalaze se i u američkom tisku, jer i u Sjedinjenim Državama kao i u Njemačkoj intelektualci ne mogu šutjeti pred očevidnom nepravdom koju iz čisto “realpolitičkih” razloga nanose vodeći ljudi u EZ, sa ili bez poticaja sa strane SAD. Raščlanjujući slučaj Hrvatske, kad je već bilo vidljivo da je Hrvatska vojnički izgubila rat zahvaljujući intervencijama EZ, njihovim zahtjevima upravljenim Republici Hrvatskoj, uz obećanja da će “kasnije” doći do priznanja hrvatske nezavisnosti, američki publicist i radiokomentator Patrick Buchanan napisao je sjajan esej pod naslovom “A bleeding infant unattended” (Novorođenče krvari nezbrinuto), u kojemu mladu hrvatsku demokraciju naziva djetetom koje kolje srpski napadač, te među ostalim kaže:

“Hrvatska nije neki udaljeni pustinjski emirat. Ona je ‘komad kontinenta, dio glavnine’, zapadnjačka republika koja je pripadala habsburškom carstvu i koja je stoljećima predstavljala prvu obrambenu liniju kršćanske Europe. Za svoj neprekidan otpor otomanskom Turcima, papa Lav X. proglasio je Hrvatsku Antemurale Christianitatis’, predziđem kršćanstva. ali u novoj Europi središte je novac a ne vjera, i ona je okrenula leđa papinoj molbi da bi priskočila u pomoć svojoj progonjenoj braći.

Gdje su Nijemci? Zar ih je sledio osjećaj krivnje zbog zločina Adolfa Hitlera, te ne mogu te ne mogu poslati par divizija da otjeraju armiju gosp. Miloševića natrag u Beograd? Ne bi li to bio trijumf Zapada i slobode kad bi se vidjelo kako njemačka vojska ide u pomoć i oslobađa jedan ugroženi balkanski narod, dok francuski i talijanski ratni brodovi razbijaju blokadu Dubrovnika?”

Buchanan se ne zaustavlja na kritici materijalizirane Europe, nego u zaključku

---

77Èlanak u dnevniku **Frankfurter Allgemeine** od 4.X. 1991. pod naslovom “Kroatien vor Vernichtung” (Hrvatska pred uništenjem).

svoga eseja upravlja poziv i svojoj zemlji, Sjedinjenim Američkim Državama:

"Tek što su 13 kolonija proglasile svoju nezavisnost, prva republika koja je pokazala dovoljno hrabrosti da dade diplomatsko priznanje muževima koji su se sučelili s moćnim Britanskim Carstvom bila je mala grad – država Ragusa, danas poznata kao Dubrovnik. Ne bi li Šesta flota mogla uzvratiti tu uslugu i razviti "Staru Slavu" (američku zastavu) u njenoj luci?

Pa Hrvati traže samo ono što smo mi nekoć željeli – biti slobodni."[78]

VI.

Na skupštini kršćansko-demokratske unije dne 17. prosinca 1991. u Dresdenu kancelar Helmut Kohl najavio je uspjeh svojih nastojanja u Europskoj zajednici u pogledu priznavanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske te je istaknuo da Hrvati nisu sami. Njemačka ozbiljnost i poznavanje činjeničnog stanja kao i iskreno poštivanje prava na samoodređenje, uvjetovali su njezinu politiku prema Hrvatskoj, dok su Sjedinjene Države izravno i preko nekih članica EZ pokušavale spriječiti priznavanje Hrvatske. U pogledu priznavanja Slovenije nema nikakvih prigovora, te je već u rujnu 1991. američki ambasador u Beogradu gosp. Warren Zimmerman, predviđao novu jugoslavensku federaciju od pet republika i opravdavao pritisak koji se vrši na Hrvatsku da ostane u Jugoslaviji s argumentom da ni jedna druga republika ne želi ostati u federaciji samo sa Srbijom.

Formalno, odluka u Maastrichtu nije konačna. Uskoro će se vidjeti da li je to samo diplomatski kompromis da bi se sve članice EZ u tom šestmjesečnom prepiranju o budućnosti Hrvatske osjetile pobjednicima, ili je to novi, petnaesti rok dan Srbiji i Armiji da dovrše zaposjedanje onih krajeva Hrvatske koje žele zadržati prije nego što će vanjska intervencija nametnuti stvarni prekid neprijateljstava.

Prema vijestima koje smo primili na dan kad smo završavali redakciju ovoga broja (20. prosinca 19919 "samo su bivše sovjetske republike Litva i Ukrajina službeno priznale Hrvatsku", kako to donose agencije Reuters i UP.[79]

Nadamo se da će ipak doći do priznavanja i da će povijesni pogledi nadvladati moralnu ružnu "realpolitiku" koja je dovela do uništavanja Hrvatske. Završavamo zato s riječima Ivana Oršanića, koji je prije 40 godina uskliknuo:

78**The Washington Times**, 11. XI. 1991.

79**Buenos Aires Herald,** 20. XII. 1991.

“Zašto se ne vidi ili zašto se zaboravlja, da su srednja i istočna Europa najznačajnije pojave u razvitku svijeta, upravo po tome što predstavljaju najveći broj povijesnih naroda jedan do drugoga? Veličanstveni lanac povijesnog zbivanja od Kovna, Kijeva i Krakova do Skoplja, Tirane i Atene, dostojan je da sam bude jedna linija, u kojoj samo i isključivo sloboda i nezavisnost mogu biti prirodna i logična materija svake formulacije. Samo luđak može tu tražiti rasne, klasne, vjerske i nacionalne dominacije, tu u tom najljepšem vrtu povijesnih individualnosti.”[80]

SUČELJENI INTERESI

Donosimo tekstove nekih nagovora koje je dr. Ivo Korsky emitirao na programu Radija "Slobodna Hrvatska" u Chicagu. Izabrali smo teme koje se odnose na teške pregovore i isprepletene interese koji se očitujuu ratu na području Bosne i Hercegovine.

- I -

Titovu Jugoslaviju nisu srušili Hrvati koji su 1990. tražili nacionalnu, političku i gospodarsku slobodu u okviru jugoslavenskih granica te su u tu svrhu predlagali da se duboko kompromitirani federalni oblik zamijeni konfederalnom vezom.

Jugoslaviju je tada srušila tročlana sprega: Slobodan Milošević i srpska ljevica koja je tražila ostvarenje nacionalkomunističke Velike Srbije, Jugoslavenska narodna armija koja je odlučila silom održati jugoslavensku državu pravovjernim komunističkim poretkom, i predstavnici Europske zajednice i Sjedinjenih Američkih Država.

U svibnju 1991. Europska zajednica, prigodom posjeta Jacquesa Delorsa, ponudila je izvanrednu pomoć od jedne milijarde dolara i članstvo u Europskoj zajednici ako se Jugoslavija održi, a mjesec dana kasnije tadašnji državni tajnik James

---

80**Republika Hrvatska** br. 2 (1952.) , str. 16.

Baker ponovno je proglasio da je održavanje integriteta Jugoslavije prvotni cilj američke politike na onom prostoru. Dakle tada, prema tajniku Bakeru, američki prvotni cilj nije bila demokratizacija ili politička liberalizacija, niti slobodno tržište ili višestranački sustav, nego cjelovitost Jugoslavije. Jugoslavenska narodna armija ispravno je shvatila Bakerovu doktrinu kao dopuštenje da smije Jugoslaviju očuvati upotrebom svih sredstava, dakle i upotrebom oružja.

Navalni rat Beograda protiv Hrvatske i posebno pad Vukovara, pri čemu je humanitarna pomoć Zapada odigrala posebnu ulogu, jer su pod njenim okriljem Srbi uspjeli ubaciti novo teško oružje u opkoljen grad, prisilila je Republiku Hrvatsku da proglasi svoju punu nezavisnost i zatraži međunarodno priznanje. Razaranje Vukovara i hrvatskog dijela Srijema, gdje je izvršeno ne samo prvo etničko čišćenje nego i kulturni genocidi rušenjem baroknih zgrada i katoličkih crkava da bi se izbrisao zapadnjački i katolički izgled toga kraja, uz potpunu ravnodušnost gospode Cyrusa Vancea lorda Owena, najavilo je ono što će se nastaviti u dijelovima Hrvatske u kojima su Ujedinjeni narodi štitili pobunjene Srbe da ih Hrvatska vojska nebi ometala u etičkom čišćenju onih predjela od hrvatskog pučanstva. Ista politika primijenjena je kasnije u Bosni i Hercegovini pod budnim nadzorom Europske zajednice tijekom 18–mjesečnog rata Srba protiv muslimanskih i hrvatskih predjela.

Da je u Republici Hrvatskoj bilo više otvorenosti a manje pokušaja da se prikrivaju činjenice , hrvatski narod bio bi danas spremniji da se suoči s onim što izlazi iz diplomatskih kabineta i idejno–političkih središta na Zapadu pod lijepim nazivom "globalnog rješenja ? i ? nove londonske konferencije ?. Narod bi bio spremniji na otpor protiv vanjskog pritiska koji nastoji nametnuti dobrovoljno prihvaćanje nove Jugoslavije. Ipak je sada u tom pogledu bolje, jer vlada dopušta da se otvorenije piše o toj prijetnji u sredstvima masovnog javnog priopćavanja za razliku od vela tajnovitosti koji je prikrivao stvaranje "ružičastih zona".

Ono što nudi lord Owen nije nikakva nova politika niti je posljedica razočaranja međunarodne zajednice radi njenog neuspjeha da zaustavi rat u Bosni i Hercegovini, nego je nastavak tradicionalne politike Europske zajednice koja je prihvatila ideološku podlogu koja je na Balkanu 1918. i 1919. ostvarivao najjači političar građanske ljevice, francuski ministar predsjednik Georges Clémanceau. Ovu su politiku isti krugovi 1945., nakon povratka u Jugoslaviju dr. Andrije Štampara, nastavili uz pomoć zapadnoeuropskih socijalista. Zahvaljujući toj politici Tito, iako poznat kao ekstremno lijevi komunist, ubrzo se je integrirao u taj blok. Iz tih

ideoloških a ne gospodarskih ili strateških razloga, europski tehnokrati sada, treći puta u ovom našem XX. stoljeću, pokušavaju obnoviti Jugoslaviju kao svoju ideološku podružnicu, da bi ostvarili svoje ideološke predrasude na Balkanu bez obzira što je ta njihova tvorevina u svoja prva dva oblika skrivila da su dva naroda, srpski i hrvatski, koji su stoljećima živjeli jedan uz drugi isto onako kao što su živjeli drugi europski narodi, upravo zbog te jugoslavenske ideje upali u vrzino kolo međusobnog uništavanja.

30. listopada 1993.

- II -

Svaki ozbiljni promatrač mora priznati da je tekst mirovine inicijative, koji je dne 2. studenog 1993. predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman predao u Zagrebu veleposlanicima akreditiranim kod hrvatske vlade, doista maksimum na što Hrvatska može pristati ako i nadalje želi ostati državom. Ova inicijativa polazi od pretpostavke da međunarodna zajednica i nadalje želi da se poštuju granice ustanovljene u Titovoj Jugoslaviji kao jedina međunarodno priznata podjela onog područja.

Tuđmanovi prijedlozi nisu originalni niti nose pečat hrvatskih državnopravnih pogleda. Oni su samo sustavom složeni kolaž zahtjeva koje su tijekom zadnje tri godine postavljeni međunarodni posrednici i strani savjetnici iz Europe i Sjedinjenih Američkih Država, kojima nije toliko stalo do izgrađivanja jedne normalne i za život sposobne, demokratske hrvatske države, koliko do osiguravanja povlastica srpskog pučanstva u njoj kao i svoga vlastitog političkog utjecaja na Balkanu.

U tom prijedlogu predsjednik Tuđman priznaje lokalnu autonomiju onim upravnim jedinicama u kojim srpsko pučanstvo ima apsolutnu većinu, a ostalim Srbima u Republici Hrvatskoj nudi široku kulturnu i školsku autonomiju te poštivanje međunarodno priznatih manjinskih prava, što je, uglavnom, od početka bila politika nove Republike Hrvatske.

Ako međunarodna zajednica namjerava poštivati razgraničenje stvoreno u bivšoj Jugoslaviji kap temelj novog uređenja na Balkanu, logično je Tuđmanovo priznavanje nepovredivosti granica Republike Bosne i Hercegovine. No znak je hrvatske političke slabosti što se u tom prijedlogu priznaje podjela Bosne i Hercegovine na tri etničke jedinice, što je prvi predložio prije dvije godine

portugalski ambasador Cutilheiro u ime Europske zajednice, da bi na taj način stvorio diplomatski okvir za međunarodno priznavanje srpskih vojničkih osvajanja u Bosni i Hercegovini. Slabost je u tome što ovaj precedens može poslužiti Srbima kao argument za cijepanje područja Republike Hrvatske.

Međunarodna zajednica nije povoljno reagirala na ovo Tuđmanovo prihvaćanje njezinih vlastitih prijedloga i rješenja. Prihvatila je srpsko vrednovanje prema kojemu je Tuđmanov prijedlog dokaz hrvatske nepopustljivosti. Značajno držanje britanske novinske agencije Reuters, koja je najbolje upućena u tajne hrvatsko – srpske pregovore u Norveškoj. Reuters je posljednjih dana posebno isticao, pa i uveličavao, hrvatska zlodjela u međusobnim oružanim sukobima, a prešućivao je slična i još gora zlodjela koja su počinile druge strane u tim tragičnim sukobima. Ova agencija nije pripisivala veću važnost Tuđmanovu prijedlogu, nego je radije prenijela i širila Tanjugovu vijest iz Beograda u kojoj se citira izjava službenika Srpske krajine da su razgovori u Norveškoj napredovali pod međunarodnim okriljem sve dok Tuđman nije svojoj delegaciji dao upute da zahtijeva da Krajina ostane dijelom hrvatske države, čime je, po toj vijesti, zakočen sastanak.

Što je bilo u tim uputama toliko nepopustljivo da su Srbi, i vjerojatno njihovi britanski zaštitnici, smatrali potrebnim prekinuti razgovore? Zar nadzor KESS-a koji se predlaže? Zar priznavanje Unije Republika Bosne i Hercegovine? Zar bilateralni pregovori i u slučaju neslaganja međunarodna arbitraža?

Teško je vjerovati da su to bili stvarni razlozi. Vjerojatnije je da su razgovori došli u slijepu ulicu kada se je pokazalo da je nemoguće uskladiti zahtjev "da Srbi zadrže državu (tj. Republiku Srpsku Krajinu) a da ona u međunarodnopravnom smislu ostane integralni dio Hrvatske". I, doista, ako je srpsko- engleski plan bio da se pronađe takva formula, onda su razgovori unaprijed bili osuđeni na propast, jer je ovaj cilj obična kvadratura kruga, inače tipična za pragmatizam Foreign Officea u svim teškim nacionalnim i etničkim sukobima. Foreign Office se uvijek nada da će se takvi problemi sami od sebe vremenom riješiti. Međutim oni se sami nisu riješili ni u Sjevernoj Irskoj, ni u Kašmiru, ni u Cipru, nego su, zahvaljujući ovakvom pragmatizmu, iz lokalnih sukoba prerasli u neizlječive rane.

Sukobi na području bivše Jugoslavije ne mogu se riješiti, ako međunarodna zajednica, uz legitimnu brigu za sigurnost svih narodnih manjina u Europi, pa prema tome i srpske etničke skupine u Hrvatskoj, ne shvati da u Hrvatskoj i većinsko, hrvatsko pučanstvo ima pravo na život i na slobodu, a ne samo oni koji svoj

manjinski status iskorištavaju da bi istjerali to većinsko pučanstvo s njegove rodne grude i tako na tuđem, oružjem zauzetom području stvorili Veliku Srbiju.

6. studenog 1993.

- III -

Sukobi između Muslimana i Hrvata nisu nastali prirodno. Do prekida odnosa između obje strane došlo je krivnjom i jednih i drugih, radi nedostatka političke vizije vodećih krugova koji nisu shvaćali da na duži rok samo njihova prisna suradnja, dakle integracija bosanske i hrvatske politike, može osigurati ove dvije republike od pohlepe i teritorijalnog grabeža ne samo s istoka nego i sa zapada.

No ovi bi se sukobi, prouzročeni nedostatkom državničkog i diplomatskog iskustva, vremenom izgladili. Stvarnost bi prisilila jednu i drugu stranu na usklađivanje interesa i odluka, pogotovo jer ni kod bosansko-hercegovačkih muslimana ni kod hrvatskih katolika nije postojao ni fundamentalizam ni vjerski integrizam, nego je u biti vladao vjerski tradicionalizam s jakom dozom vjerske tolerancije.

Bili su potrebni vanjski utjecaji da međusobni nesporazumci i manji sukobi prerastu u krvave sukobe i međusobno uništavanje, kao što je došlo oko Mostara i pogotovo u srednjoj Bosni.

Od početka ovih sukoba tvrdili smo da su ih poticali agenti KOS-a u okviru strateških planova velikosrpskih imperijalista i vodstva Jugoslavenske narodne armije, naravno uz fizičko sudjelovanje zanesenjaka i neizgrađenih elemenata među sučeljenim katolicima i muslimanima. No više puta spomenuli smo veoma sumnjivu igru britanske izvještajne službe koja se je trudila pomoći britanskoj diplomaciji da izjednači srpsku agresiju sa samoobranom napadnutih Hrvata i Muslimana, i tako omogući međunarodnoj zajednici da prizna srpska osvajanja u Hrvatskoj, a zatim i na račun Bosne, na što je ova počela pomišljati već koncem 1991., kad je postalo očevidno da Srbi neće moći vojničkom silom slomiti otpor Republike Hrvatske.

Izvrsna studija Marka Barišića u Zagrebačkom tjedniku Danas od 16. srpnja 1993. razjašnjava ulogu britanskih agenata u zaoštravanju političkih nesporazumaka između Bosne i Hrvatske i u poticanju obih strana da prošire i pooštre ratne operacije jedna protiv druge. U nekoliko navrata ukazali smo na ulogu britanskih novinskih izvješća koja su na neobično oštar način isticala težinu zlodjela počinjenih u tim

sukobima i čija je zasluga da je danas diplomatski položaj Hrvatske teži nego 1991.

No što će biti posljedica ove sprege između srpskog imperijalizma i britanskih interesa (ili predrasuda) na Balkanu?

Hrvatski utjecaj u Bosni smanjen je na minimum i postoji opasnost da će na području cijele Bosne nestati Hrvati kao značajnija narodna odnosno katolička vjerska skupina. Tradicionalna vjerska tolerancija između muslimana i katolika teško je narušena, što vjerojatno malo smeta međunarodnoj materijalističkoj zajednici. Ali predviđeno stvaranje muslimanske države s jakom fundamentalističkom značajkom, što je bitna i vjerojatno trajna posljedica srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu, dovest će do širenja muslimanskog fundamentalizma u Sandžaku, koji je samo korak udaljen od albanskog etničkog područja Kosova i zapadne Makedonije, gdje bi ubrzo mogao zamijeniti za Balkan i za Europu neopasan albanski nacionalizam.

Politika koju je do sada vodio lord Owen na području bivše Jugoslavije, uz prešutni pristanak francuskih socijalista, briselskih tehnokrata i diplomata glavnog tajništva Ujedinjenih naroda, očevidno smjera stvaranju čisto muslimanske države na dijelu Bosne i Hercegovine. Ako se ova politika ostvari, u jugoistočnoj Europi nastat će žarište nemira koja će teško ugroziti i teritorijalno skučiti Srbiju kao što je do sad politika Europske zajednice i Ujedinjenih naroda uspjela ugroziti i okljaštriti Hrvatsku.

Možda će se onda pojaviti u Bruxellesu. netko koji će ponoviti uplašeni usklik Goetheova "Vračeva naučnika: "Die ich rief die Geister, die werd ' ich nun nicht los!" ("Ne mogu se riješiti duhova koje sam zazvao!")

20. studenog 1993.

- IV -

Cjenkanje je započelo u Ženevi i postupno već se mogu procijeniti obrisi budućeg rješenja.

U tom cjenkanju sudjeluju tri skupine: dvije glasno, a treća, najveća, bez riječi, bez prava glasa, uglavnom patnjom, suzama i umiranjem.

U prvoj su skupini vodeći elementi Srba, Hrvata i bosansko- hercegovačkih muslimana koji znaju što hoće ili, bar, što neće. Srbi žele zadržati što veći dio zauzetog područja u Bosni i Hercegovini i zadobiti međunarodno priznanje za svoj prodor prema zapadu, od Drine prema Jadranu, što ima za konačni cilj spajanje toga

područja s već osvojenim područjima u Republici Hrvatskoj. Tek onda će se posvetiti glavnom problemu Srbije, učvršćivanju njenih osvajanja na sjeveru i prodoru prema jugu da bi osigurali ugroženu vezu s Crnom Gorom i obnovili izravni dodir sa svojim glavnim saveznikom Grčkom stvaranjem osovine Beograd- Atena. Ova osovina trebala bi dominirati na Balkanskom poluotoku uz prisne političke i gospodarske veze s novom, Jeljcinom Rusijom, i omogućila bi Zapadu da skine sa svojih leđa odgovornost za stanja u jugoistočnoj Europi. Da bi ostvarili svoj cilj, Srbi su spremni platiti cijenu vraćanjem dijela osvojenog područja muslimanskoj jedinici. Ovo je ponudio Radovan Karadžić već prije godinu i pol dana, i rat se je vodio, uz neizmjerne patnje mjesnog pučanstva, da bi osvojeno područje bilo što veće i tako mogućnost srpskih ustupaka važnija i vrednija u očima sarajevskog muslimanskog vodstva i međunarodnih središta moći.

Predsjednik vlade Bosne i Hercegovine, koji stvarno predstavlja samo muslimansku upravnu jedinicu kao nukleus buduće muslimanske države, prvo u Bosni a zatim u dijelovima Republike Srbije, čini se da je zadovoljan sa zaleđem koje zadobiva od zemalja Europskog saveza. Prema vijesti američke agencije United Press, objavljenoj 22. studenog 1993., vraćajući se iz Ženeve Haris Silajdžić je izjavio da francusko- njemački plan koji bi trebao osigurati veće teritorijalne koncesije sa strane Srba od onih koje su ovi ponudili znači da "možemo ozbiljno razgovarati o završetku rata i početku mira". Očito je da Silajdžić ne smatra ozbiljnim prigovor generala Ratka Mladića da je i ponuđenih tri posto područja prevelika koncesija. Procjenjuje da, vjerojatno ispravno, da su Karadžić i Mladić podijelili u tom Balkanskom cjenkanju.

Hrvatska strana ima do sada samo drugotnu ulogu koja se sve više svodi na očajnički napor da spasi hrvatske predjele Bosne i Hercegovine od potpunog uništenja. Za razliku od Srba, čiji rat od početka vode profesionalni vojnici bivše jugoslavenske narodne armije, i Muslimana koji su prije nekoliko mjeseci predali vođenje ratnih operacija profesionalcima iz starog vrela, uglavnom podrijetlom izvan Bosne i Hercegovine, Hrvatsko vijeće obrane i nadalje počiva na domaćim ljudima, većinom bez profesionalnog vojničkog okvira, čiji je vidokrug omeđen vlastitim selom, gradom ili regijom. Ova mjesna obrambena taktika, vjerojatno posljedica vanjskog, europskog pritiska, dovela je do smanjivanja područja Hrvatske upravne jedinice Herceg- Bosna na ispod 10 posto područja Bosne i Hercegovine s daljnjom tendencijom smanjivanja i pretvaranjem većeg dijela hrvatskog pučanstva u izbjeglice

i beskućnike.

Europska strana u tom sukobu konačno je uspjela uskladiti svoje poglede i svela ih je na najniži zajednički nazivnik: udobrovoljiti Srbe da bi popustili nešto više Muslimanima, prihvatiti muslimanski pokušaj da na račun Hrvata djelomično nadoknade svoje teritorijalne gubitke, pokušati prevesti Hrvate žedne preko vode ponudom da bi krajevi Hrvatske pod vlašću Srba ostali nominalno dijelom Republike Hrvatske, iako bi stvarno bilo potpuno izuzeti ispod vlasti hrvatske vlade, a sve to prekriti velom humanitarne pomoći da bi međunarodna savjest mogla ostati mirnom i da bi se što prije mogle povući njihove vojničke jedinice iz Bosne i Hercegovine.

A pučanstvo Bosne i Hercegovine, izmučeno, oslabljeno, i ojađeno, bez izgleda na bolju budućnost, pokušat će preživjeti ovu zimu, jer mu ništa drugo ne preostaje. I ostat će tužnim dokazom da nije dovoljno govoriti o slobodi i o pravima, dok se mirno gleda kako se odvija nemilosrdna agresija jednog mikroimperijalizma, što je bila politika Europske zajednice, sada prozvane Europskim savezom, od svibnja 1991. kada su njeni pradstavnici posjetili Beograd.

27. studenog 1993.

STRANI UTJECAJI NA NAŠEM PODRUČJU I NAŠI BITNI NARODNI INTERESI

Nekoliko misli nakon "Oluje"

"Oluja", pobjedonosni hrvatski vojnički pohod protiv Republike Srpske Krajine, rastjerala je magle različitih, domaćih i stranih tumačenja i planova, te stranih strateških diplomatskih i gospodarskih interesa, i jarko je osvijetlila početak srpsko – hrvatskog rata 1991. i pokušaj stvaranja Velike Srbije, koji je bio glavni cilj Srba u ovom ratu. Pobjede isto kao i porazi, međutim, ne predstavljaju završetak jednog povijesnog oslobodilteljskog procesa, nego su tek završetak jednoga poglavlja i početak drugoga, sve dok taj proces, u tijeku svoga razbistravanja i konačne kristalizacije, ne dovede do rješenja koje sučeljene strane, nacionalne ili političko – idejne, žele očuvati.

1. Opravdanost i nužnost hrvatskog vojničkog zahvata

Današnji sukob između Srbije i Hrvatske smeta drugim državama čija se stabilizacija, nakon sličnih poteškoća i sukoba, ostvarila u prošlosti, te zato one prigovaraju kad drugi narodi žele isto ostvariti svoje države i prolaze kroz slične procese koje su same u prošlosti proživjele. Smeta im sukob između Srbije i Hrvatske

koji je sa zakašnjenjem od 100 ili 150 godina došao do svoje kulminacije i danas pred našim, često začuđenim očima ulazi u novu fazu u kojoj ni jedna strana više ne uživa osiguranu prednost. Kao međunarodno priznati politički subjekt Srbija je imala prednost pred Hrvatskom, čiji su državnopravni atributi, kako u Austro – Ugarskoj tako u i objema jugoslavenskim formacijama bili ili nepriznati ili veoma skučeni, te su stvarno živjeli samo u svijesti naroda kao poticaj za ostvarenje onakvog međunarodnog položaja koji je uživala Srbija (najprije pod vlastitim narodnim imenom, a zatim, kao imperij u malome, pad imenom Jugoslavije).

Govorimo o Srbiji, a ne o krnjoj Jugoslaviji, jer nakon odcjepljenja Slovenije, Hrvatske, Bosne – Hercegovine i Makedonije, jugoslavenska je državnost sami diplomatsko i političko sredstvo da bi Republika Srbija zadržala za sebe političke i gospodarske prednosti u procesu podjele Jugoslavije nakon njezina nestanka kao federacije različitih naroda (etničkih) republika koje su je sačinjavale.

Više od jasno izražene volje naroda 1990., više od proglašenja nezavisnosti 1991. te od formalnog međunarodnog priznanja i primitka u članstvo Ujedinjenih naroda 1992., vojničko oslobođenje najprije zapadne Slavonije, a zatim glavnine bivše Republike Srpske Krajine, pokazalo je svijetu da je Republika Hrvatska ravnopravna s Republikom Srbijom. "Predpostavljalo se da nije moguće poraziti Srbe i da je potrebno zadovoljiti ih, "napisao je Martin Woollacott u engleskom tjedniku *The Guardian Weekly* (u članku"Krajina victory opens the floodgates of war" od 20. kolovoza 1995). "Sada pak znamo da to nije istina i da je konačno bar otvoren put prema pobjedi ne protiv srpskoga naroda nego protiv njegovih ludih i opasnih gospodara." To je jedan dokaz više, ako su takvo dokazi uopće potrebni da je i u današnjem međunarodnom poretku vojnička snaga jedini prihvatljivi i pouzdani argument, što je velika šteta. Ali ne smijemo smetnuti s uma da u četiri godine poštivanja svih odluka i propisa, pa i nametnutih rješenja međunarodne zajednice, Hrvatskoj nije uspjelo napraviti ni jedan stvaran korak prema oslobođenju izgubljenih područja.

Kad je u drugoj polovini 1994. Hrvatska zbog toga najavila da neće obnoviti mandat UNPROFOR –a, njemački je ministar vanjskih poslova gosp. Klaus Kinkel, prema vijestima njemačkog radija zatražio 26. kolovoza 1994. na Brijunima na veoma prijateljski način, no ipak ultimativno, da se ne upotrijebi sila, uz priznanje da se po povratku hrvatske vlasti na okupirana područja "zapravo ne može ništa nova reći, osim ‚pozvati Zagreb na 'strpljenje'. Isti je izvor citirao i njemačkog veleposlanika u

Zagrebu Horsta Weisela, koji je izjavio da za okupirana hrvatska područja nema brzog rješenja i da će morati proteći godine dok se ona ne integriraju u hrvatski državnopravni sustav", što je izvjestio Nenad Ivanković u *Večernjem listu* od 28. kolovoza 1994.

Dva dana kasnije, isti dopisnik iz Bonna dodao je, da je ministar Kinkel tom prilikom rekao predsjedniku Tuđmanu "da se Bonn više ne bi mogao 'zauzimati za Hrvatsku ni u Europskoj uniji, ni u međunarodnoj kontaktnoj skupini, kao ni u New Yorku, ako bi ova pokušala vojno riješiti problem' [hrvatskih okupiranih područja]".

Jasno je da je vlada morala prihvatiti taj ultimatum, no jedino ispravno i razumno opravdanje dao je potpredsjednik vlade i ministar vanjskih poslova dr. Mate Granić u svom intervjuu *Vijesniku* od 4. rujna 1994: "Ipak, valja pri svemu tome imati na umu sa Hrvatska nije svjetska sila; mi smo mala zemlja s manje od pet milijuna stanovnika i to je isto činjenica koja na određen način određuje naše odnose sa svijetom i odnose svijeta prema nama."

Francuska vlada, a još više francusko javno mnijenje, nema one minimalne naklonosti prema Hrvatskoj koju pokazuje Njemačka. Francuzi nisu nikada pokazivali neko razumijevanje za hrvatska nastojanja da bi Hrvatska ostvarila svoju nezavisnu državu. Međutim ni oni nisu mogli zatvoriti oči pred činjenicom da je međunarodna zajednica odgovorna za današnju militarizaciju hrvatske politike.

"Imajući dobro mjesto za promatranje," piše Yves Cornu uoči akcije "Oluja " pod naslovom "Croatie risque la guerre totale" ["Hrvatska riskira totalni rat"] u magazinu *Le Point* od 5, kolovoza 1995., "Tuđman je osim toga dobio pouku koju mu je pružio prizor međunarodne zajednice koju su bosanski Srbi izvrgnuli ruglu radi njenih nedostataka sredstava, jedinstva i volje. U tom pogledu trebalo je učiniti samo jedan korak do zaključka da ništa nije toliko učinkovito kao svršeni čin i da ponovno zauzimanje Krajine nasuprot savjetima Zapada ne bi politički više stajalo od zauzimanja zapadne Slavonije."

"Oluja" je bila nužna i opravdana, ali ni nakon nje Hrvatska još nije sigurna. Predstoje velike opasnosti, a najvažnije su one koje izviru iz nas samih. Naš uspjeh i euforija koja je nastala u prvi čas mogu dovesti do neopreznosti s naše strane. Ne smijemo zaboraviti da su strana središta moći dosta nevoljko prihvatila ponovno stvaranje hrvatske države i da su svojim bezuvjetnim pomaganjem Jugoslavije, možda hotimično, a možda nehotice, potakla Beograd na upotrebu oružja da bi se zaustavio nenasilan i demokratski proces hrvatskog oslobođenja.

2. Odgovornost međunarodne zajednice za srpsku agresiju

Rat između Srbije i Hrvatske postao je neizbježan kad je 21. lipnja 1991. u Beogradu državni tajnik Sjedinjenih Američkih Država, gosp. James Baker izjavio da je očuvanje integriteta Jugoslavije prvotan cilj američke politike na tom području, što su tadašnji vodeći krugovi u Jugoslaviji protumačili kao dopuštenje da oružanom silom zaustave pretvaranje jugoslavenskih sastavnih republika u slobodne (autonomne, a ne nezavisne) jedinice; to se je odnosilo u prvom redu na Hrvatsku, jer je Beograd već bio otpisao Sloveniju. To se danas priznaje i na Zapadu, pogotovo u Sjedinjenim Državama. U nepotpisanom uvodniku pod naslovom"Vicious Circle Policy of West over Bosnia Falters as Serbs Gain."["Začarani krug zapadne politike u Bosni uzmiče dok Srbi napreduju "] *The Wall Street Journal* od 28. srpnja 1995., tjedan dana prije hrvatske vojničke akcije protiv Knina, priznaje da je tijekom svoga posjeta Beogradu u lipnju 1991., tadašnji državni tajnik gosp. James Baker "usporedio jugoslavensku krizu s američkim građanskim ratom i poticao zemlju da ostane na okupu. Ovo je možda mnoge u Srbiji navelo na pomisao da Sjedine Države daju zeleno svjetlo za srpsku agresiju. Još se ne priznaje da li je tada gosp. Baker dao takav poticaj uvjeren da će premoćna Jugoslavenska narodna armija u kratkom roku "napraviti reda" u Hrvatskoj, jer je u ono vrijeme Hrvatska bila puna jugoslavenske vojske, a njezina je teritorijalna obrana, za razliku od slovenske bila uspješno razoružana. Ta se je nada napokon rasplinula u Vukovaru, i hrvatska nezavisnost, formalno i uvjetno proglašena tek 25. lipnja 1991. nakon početka jugoslavenske ofenzive, počela se je pretvarati u stvarnost.

Glavni strani politički utjecaj na rat u bivšoj Jugoslaviji prešao je tada na Ujedinjene narode i na europske države, dok su Sjedinjene Države oprale ruke od toga "nezgodnog" posla. A mogle su tada uspješno i uz male žrtve zaustaviti rat i izbjeći kasnije tragično uništavanje Bosne i Hercegovine. O tome je pisao Anthony Lewis pod naslovom "What Might HaveBeen" [" Što je moglo biti"] u dnevniku *The New York Times* od 16. siječnja 1994: " . . . Vukovar je, osim toga, simbol nečega drugog: američke i europske slabosti koja je poticala Srbe u njihovoj kampanji terora. Kada su godine 1991. srpske snage napale Vukovar pretvorivši grad u gomilu ruševina, intervencija malih snaga sjeverno atlanskog pakta mogla je zaustaviti agresiju koja se zatim razvila u genocidno ubijanje u Bosni. Ovo nije samo moje

uvjerenje", piše Anthony Lewis. "To je bila i procjena generala Johna Gavina, bivšega vrhovnog savezničkog zapovjednika Sjevernoatlanskog pakta u Europi.

Prošloga mjeseca svibnja [1993] general Gavin rekao je Odboru za oružane snage [donjeg] Doma da su postojale dvije točke kada su Sjedinjene Države i NATO mogli privoliti Srbe da prestanu sa svojom agresijom. Prva je bila kad su 1991. [Srbi] bombardirali Dubrovnik, hrvatsku luku na Jadranu. Druga je bila napad na Vukovar.

'Kada su uništavali Dubrovnik', izjavio je general Gavin, ' vjerujem da smo mogli poslati u Jadransko more Šestu flotu Sjedinjenih Država, ili smo mogli poslati stalnu Sredozemnu pomorsku flotu , i veoma ograničenom vojničkom djelatnošću mogli smo pokazati odlučnost zapadnih država, pa i Ujedinjenih naroda, da stvari ne smiju izmaknuti kontroli.'

U pogledu Vukovara, rekao je, ' da smo u ono vrijeme poslali na to područje relativno male snage, vjerojatno smo isto mogli zaustaviti ono što se je pretvorilo u ogromnu krizu'.

Ali nije bilo nikakve 'odlučnosti', kako reče general Gavin, kako se je moglo pokazati. Američki predsjednik George Bush pokazao je samo slabost, a europski prvaci bili su jednako nemoćni", zaključuje Anthony Lewis.

3. Američki politički i vojnički zaokret

Dvije godine kasnije, kad su Sjedinjene Američke Države ponovno zauzele vodeće mjesto u nastojanjima da bi se rat dovršio, dva mjeseca nakon hrvatske vojničke akcije u zapadnoj Slavoniji, a samo šest dana prije velike vojničke operacije protiv Knina, George Melloan raščlanjuje u pregledu "Why Congress Toover Bosnian Policy" [" Zašto je kongres preuzeo politiku u Bosni"], objavljenom u dnevniku *The Wall Street Journal* od 31. srpnja 1995., odluku tada već bivšega predsjednika Busha da prepusti problem Jugoslavije Europi:

"Pogreška je bila što ne postoji nekakva Europa u pravom političkom smislu. Birokrati u Europskoj komisiji u Bruxellesu stvorili su privid u ujedinjenoj Europi i dali su joj pravni oblik promjenom imena Europska gospodarska zajednica u *Europska Unija.* Ali stvarna politička snaga ostala je u glavnim gradovima [pojedinih] država među kojima sigurno nije postojala jedinstvenost u pogledima kakav stav treba zauzeti prema raspadanju Jugoslavije. (. . .) Francuska i Engleska, te dvije države *Unije* koje su preuzele vodstvo u slanju vojničkih snaga, postale su

nesvjesno ili svjesno braniteljicama srpske agresije. UN su nastojali prikriti svoje pogreške složenim i nerealnim planovima da bi rastavili zaraćene strane i povremeno su ih nudili preko tzv. *dodirne skupine.* Srpski su se razbojnici samo smijali i nastavili svoje pljačkanje.”

Ta je raščlamba objavljena tri dana nakon što je isti dnevnik u svom već citiranom uvodniku od 28. srpnja1995. ["Vicious Circle… "]napisao da je "srpska taktika oslabila odlučnost Zapada produbljujući razlike između UN i NATO-a i između samih članica NATO- a. U studenom 1994. – unatoč srpskim zlodjelima i etničkom čišćenju, a i ponovljenim američkim zahtjevima da se Srbi žigošu kao napadači – među Europljanima je još uvijek vladala duboko ukorijenjena nevoljkost da zauzmu [takve] stavove". Osobito su Francuzi tvrdili da je teško intervenirati kad se radi o građanskim ratovima, ali uvodničar se ne zadovoljava tim tumačenjem i nastavlja: "No stvar ide još dublje. Francuska i Velika Britanije ne žele uništenje Srbije kao čimbenika ravnoteže na Balkanu. Može biti, kažu, da je Srbija započela rat time što je zapalila nacionalističke strasti. Možda su doista neki od njezinih vođa ratni zločinci, odgovorni za užasna zlodjela. Ali Srbija je potrebna kao sila između zavađenih naroda onoga područja tampon u kotlu etničkih mržnja, sučeljenih konfesija i sukobljenih povijesti." Veoma korektno uvodničar priznaje da je "takvo rezoniranje vladalo na početku i u američkoj politici".

Velik zaokret koje su Sjedinjene Države učinile u pogledu bivše Jugoslavije, pa prema tome i Republike Hrvatske, ako usporedimo lipanj 1991. i srpanj 1995., posebno je uočljiv nakon uspješne hrvatske ofenzive na Knin i uspostavljene vojničke suradnje s bosanskom vojskom koja je uslijedila na želju američkih krugova i koja je omogućila hrvatsko zauzimanje područja što ih je izgubila 1990. i 1991.

Već više puta navedeni dnevnik *The Wall Street Journal,* koji nije ni sentimentalan ni romantičan, pa ni stranačko – ideološki obojen jer je glasilo najsnažnijih američkih gospodarskih i industrijskih krugova, savjetuje Hrvatskoj u svom uvodniku pod naslovom "Not the Time for Talk" ["Nije vrijeme za razgovore"]u svom izdanju od 8. kolovoza 1995:

"Zadnju stvar koju bi hrvatski predsjednik Tuđman smio uzeti u obzir sada kad se tenkovi krnje Jugoslavije kotrljaju prema hrvatskoj granici jest povratak pregovaračkom stolu. A to je upravo ono što sada nudi zborno recitiranje da borbe trebaju prestati, kojemu se pridružio ruski predsjednik Boris Jeljcin. Zbor onih koji zahtijevaju prestanak borbe ne shvaća (a u slučaju Rusije ne može prihvatiti) da bi

hrvatska ofenziva mogla brže okončati rat negoli razgovaranja."

Konkretni je savjet koji se u tom uvodniku daje Hrvatskoj brutalno jasan:

"Najkorisnija poruka koju bi Zapad upravo sada trebao poslati gosp. Tuđmanu jest da u ovoj situaciji ne smije ni pomisliti da bi bosansku vladu prepustio njezinoj sudbini. Drugim riječima, moglo bi se oprostiti gosp. Tuđmanu ako misli da će zapad sada ponuditi podjelu Bosne ako se on i gosp. Milošević prestanu boriti. Umjesto da pomogne Europi da još dublje zakopa svoje ideale gosp. Tuđman bi trebao misliti na buduće mjesto Hrvatske u svjetskoj zajednici.

Sporazum s Miloševićevom vladom – a početkom 1994. takav je plan postojao – automatski bi spustio Hrvatsku na razinu one nacije koja je sada prva među parijama. Umjesto toga Hrvati bi se trebali posavjetovati sa svojim sjevernim susjedom, Slovenijom, koja je ranije odbila napad srpske armije i ubrzo postala normalna i imućna trgovačka država."

Ako Hrvatska realno procijeni stanje i kojemu se nalazi, shvatit će da ni "Bljesak" ni "Oluja" nikada ne bi bili mogući da su Sjedinjene Američke Države ostale na stavovima koje je gosp. James Baker zastupao u lipnju 1991. i da bez ikakvih iluzija o vječnom prijateljstvu treba uskladiti svoju politiku s interesima one države koja joj je pomogla osloboditi velik dio izgubljenog područja, sve dotle dok se interesi te velesile poklapaju s hrvatskim nacionalnim interesima, i koja na diplomatski način ističe te interese u završnom djelu citiranog uvodnika:

"Zasad su Hrvati stekli legitimitet i poštovanje jer su preko jednog vikenda ostvarili preko jednog vikenda ostvarili ono što UN i Zapad tijekom godina oklijevanja nisu uspjeli tj. obnovili ravnotežu snaga u svojim ispaćenim zemljama. Bilo bi preuranjeno da se sada zaustavlja taj odavna potreban proces."

4. Umjesto euforije odgovornost

Hrvatskoj je uspjelo osloboditi veći dio izgubljenog područja samo zato što su se u određenom času hrvatski interesi poklapali s globalnim interesima Sjedinjenih Država kako se oni odražavaju na području bivše Jugoslavije. Bilo bi neodgovorno da Hrvatska nije prihvatila ponudu da zajedno s bosanskim snagama odigra ulogu kopnenih, uglavnom pješačkih snaga koje su potrebne da se zaustavi srpsko uništavanje Bosne, što u tri godine svoje djelatnosti europski mirotvorci nisu uspjeli (ili nisu htjeli) učiniti. No, bilo bi neodgovorno da se zbog toga preda pobjedničkoj

euforiji ili povjeruje, kao Srbi, u svoju nepobjedivost. Skromnost nije znak slabosti. U srednjem vijeku bila je to viteška krepost, a u našem današnjem položaju bila bi znak razuma i realizma, dakle prava državnička vrlina. Odnos snaga između Sjedinjenih Američkih Država i Hrvatske ne dopušta nam da budemo umišljeni.

Interesi Sjedinjenih Država samo se časovito poklapaju s Hrvatskim interesima, isto kao što su se prije pola stoljeća interesi hrvatske oslobodilačke borbe časovito poklapali s tada premoćnom Njemačkom zahvaljujući beogradskom puču od 27. ožujka 1941. Takvi su časovi jedina moguća prigoda za oslobođenje jednoga maloga naroda kao što je hrvatski i državničko je umijeće iskoristiti ih. Ali isto je tako državnička vrlina ako se isključi svaka euforija, jer uvijek postoji opasnost od promjena. Međunarodna politika velesila nije romantična. Unatoč pozivanjima na ideale koji vladaju u unutrašnjem životu demokratskih država, njihova je politika u biti ista ona "realpolitika" koju su na Berlinskom kongresu 1878. virtuozno vodila dva tadašnja velika državnika, Benjamin Disraeli i Otto Bismarck.

Opasnost od promjena uvijek postoji. Slobodan Milošević i njegov režim nazivani su agresorima i međunarodnim parijama kad su poticali bosanske Srbe na pobunu (ali ne kad su preko Srba iz Hrvatske gotovo zadavili tada još slabu Republiku Hrvatsku). No već u sadašnjoj fazi rata u Bosni, kad je Milošević uvidio da je neostvariva Velika Srbija Antonija Isakovića, Dobrice Ćosića i drugih sastavljača Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti, jedno važno sredstvo javnog priopćavanja i stvaranja javnog mnijenja, američka agencija Associated Press, piše: "Čini se da je predsjednik Srbije Slobodan Milošević koji je već odavna poznat kao ključni čimbenik što nastoji uvesti srpsku stranu u mirovne pregovore konačno počeo ¸utjecati na bosanske Srbe. Milošević ih je 1992 naveo da se pobune i pomogao im je da zauzmu dvije trećine Bosne, ali već više od jedne godine dana vrši na njih pritisak da prihvate mir. Razlog je u njegovu očajničkom nastojanju da postigne ukidanje međunarodnih gospodarskih sankcija koje ugrožavaju njegovu vladavinu." (Citirano po članku" As NATO bombs fall, Serbs Want talk peace " ["Dok padaju bombe NATO-a, Srbi žele razgovarati o miru"] koji je objavljen u dnevniku *The Miami Herald* od 1. rujna 1995.)

Moramo biti svjesni da je došlo naših pet minuta i da ih moramo razumno iskoristiti da učvrstimo svoju slobodu. Posebno moramo biti svjesni da se doista radi o pet minuta, a ne o godinama i da naši neprijatelji čekaju prigodu da nam naškode. Kao primjer takvih znakova opasnosti, u jednoj sredini koja nam je relativno sklona,

možemo navesti da je u njemačkom magazinu *Der Spiegel* Ernst – Otto Czempiel napisao da je Hrvatska protjerala iz Krajine 160 000 Srba, ne uzimajući u obzir da ih toliko nikada nije bilo u onom pustom kraju. Nije uzeo u obzir ni činjenicu da je egzodus ovih razmjera djelo samih prvaka Krajine koji su svoj vlastiti bijeg željeli pretvoriti u svjetski događaj, pa su zato na posve neodgovoran način poticali ljude na bježanje, ne misleći na sudbinu toga zavedenog i neupućenog svijeta. No njima je bilo glavno da su si time osigurali politički utjecaj u srpskom ambijentu kao borci protiv Slobodana Miloševića i njegovih nastojanja da se sklopi mir. Međutim gosp. Czempiel sve to ne zna (ili ne želi znati) i traži krivce samo među Hrvatima: "Ispravna reakcija Europljana i Amerikanaca prema Tuđmanu morala je biti prijetnja: Srbima morate odmah omogućiti ostanak ili povratak i ponuditi im kulturnu i političku autonomiju – inače nećete moći računati na financijsku i ekonomsku pomoć. Neće biti ulaska u EU, ni kredita, ni trgovine."

U daljnjem izgrađivanju hrvatske političke strategije dobro je uzeti u obzir i ovakve prijetnje.

Ali isto tako potrebno je uzeti u obzir da se na pobjednika gleda kritičnije nego li na poraženoga, te da vojnička pobjeda može dovesti i do neželjenih posljedica u javnome životu. O tome piše, iako prilično zlonamjerno i očito potaknut od nekih jugoslavenski orijentiranih hrvatskih krugova Julijan Borger u engleskom tjedniku *The Weekly Guardian* od 27. kolovoza 1995: "Jasno je da u Hrvatskoj ne vlada diktatura i da u parlamentu sudjeluju male oporbene stranke. Ali bar u ovom času sve pjevaju jednoglasno. Vođa socijalnih liberala Dražen Budiša izjavio je da nije vrijeme za kritiku nego 'za slavlje'."

"Ovo bi moglo biti relativno kratko razdoblje euforije nakon vojničke pobjede koja je iznenadila i svoje začetnike," nastavlja Borger. "Ali neki disidenti već su počeli pitati kakav će biti učinak pobjede militarizma na mladu i tek djelomično hrvatsku demokraciju."

"Tisak sklon vladi", zaključuje Borger, vjerojatno pod utjecajem kruga u kojemu se kreće, "pravi aluzije da bi se mogli raspisati izbori prije konca godine. Vladajuća Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) drži više od polovice od 138 zastupničkih mjesta u parlamentu i očekuje se na će izaći pojačana radi euforije nastale zbog pobjede."

Iako vjerujemo da većinska stranka u oslobođenju većeg dijela područja koje je do 5. kolovoza 1995. bilo pod srpskom okupacijom, vidi narodnu a ne stranačku

pobjedu, vlada bi trebala uzeti u obzir da bi preuranjeni saborski izbori doista mogli izazvati nepovoljan odjek u svijetu. Moglo bi doći do usporedbe s izborima za županijski dom 1993., kad je mala, no tada veoma popularna vojnička operacija prema masleničkom mostu, izvedena uoči samih izbora, što je, naravno, koristilo vladajućoj stranci.

5. Spašavanje Bosne je u interesu hrvatskog naroda

Razumljivo je da u svojem nametanju mira i stvaranju bar privremene stabilnosti na području bivše Jugoslavije, američka politika zahtijeva stegu od svojih prigodnih vojničkih saveznika, Bosne i Hrvatske, ali i u tako neravnopravnom položaju ove dvije države trebaju biti svjesne da ipak imaju nekih mogućnosti zaštititi svoje temeljne interese, iako ne mogu očekivati da će uspjeti sačuvati i obraniti sve što žele.

Engleski analitičari, koji u biti simpatiziraju sa Srbima i nevoljko prihvaćaju ulogu Hrvatske u konačnoj fazi rata u Bosni, ovako prosuđuju sporazum dr. Tuđmana i dr. Izetbegovića od 25. srpnja 1995. zajedničkoj vojničkoj djelatnosti protiv bosanskih Srba: "Američko vojnički analitičari tvrde da, ako se održi dogovor, Hrvati i Bosanci bi uskoro zajednički mogli imati u svojim rukama polovicu Bosne. Ali sada Sjedinjene Države vrše pritisak na gosp. Tuđmana da stavi na led vojnički sporazum."

"Ako on učini ono što mu kažu Amerikanci, Hrvati bi napustili plan da pomognu muslimanima u srednjoj Bosni i ograničili bi se na osvajanje bosansko-srpskih područja (koja leže) uz Hrvatsku. (. . .) Amerikanci se boje da bi se muslimani usprotivili planu ako bi imali odviše uspjeha u ratu. Vjerojatno Amerikanci računaju da bi bosanski Srbi ili gosp. Milošević bili manje spremni na suradnju, ako bi bosanski Srbi previše izgubili, "piše tjednik *The Economist* od 19. kolovoza 1995. u članku "Enter the Americans" ["Nastupili su Amerikanci"].

Očito je da, osim informativne vrijednosti, ova raščlamba ima svrhu izazvati sumnje u Sarajevu i u Zagrebu i time oslabiti američku premoć na području Bosne, što bi bilo posve u duhu sada već poznate karte o podjeli Bosne koju su Englezi objavili kao zamisao predsjednika Tuđmana izraženu prvaku liberalno – demokratske stranke gosp. Paddyu Ashdownu, a koja se, kasnije, po priznanju gospodina Ashdowna, ispoljila kao njegovo djelo s opravdanjem da je on tako "razumio" misli dr. Tuđmana. Slična prikrivena namjera pokazuje se u daljnjem dijelu gore navedene

raščlambe tjednika *The Economist:*

“Američki plan nije bio objavljen, ali se već očituju njegovi obrisi. Srbija, Hrvatska i Bosna priznale bi si međusobno predratne granice. Ukinule bi se međunarodne sankcije protiv Srbije kad Slobodan Milošević bude priznao Bosnu. U teoriji, Bosna bi ostala jedna cjelina. Ali njen srpski dio smio bi stupiti u konfederaciju sa Srbijom, dok bi ostatak —federacija muslimana i Hrvata — mogao stupiti u konfederalne veze s Hrvatskom. U praksi, Bosna bi prestala postojati kao nezavisna država.”

Dok Englezi ne osuđuju podjelu Bosne, iako je žele pripisati muslimansko – hrvatskoj strani (koja, po njima, izvršava američke naloge), Nijemci nastoje biti objektivni. Josef Joffe, u raščlambi koju širi Njemačka novinska dojavna služba na engleskom jeziku (a koju citiramo prema tekstu objavljenom u dnevniku *Buenos Aires Herald* od 8. rujna 1995) piše o primjeni vojničke sile NATO –a protiv bosanskih Srba: “ . . . kad se ulazi u rat, potrebno je znati kako izaći iz njega. To znači da svrha bomba nije samo dići u zrak teško topništvo, nego i otvaranje puta prema političkom rješenju. A na koncu toga puta mora stajati vizija pravednosti – rješenje koje mogu svi manje ili više prihvatiti. Podjela Bosne između Srbije i Hrvatske teško da će poslužiti pravednosti. Niti će tome poslužiti etničko čišćenje u suprotnom pravcu. Ukratko, stari problemi još uvijek ostaju.”

No podjelu Bosne nisu potaknuli, pa ni započeli, Amerikanci, nego su glavni pokretači bili briselski tehnokrati s prvotnim planom o stvaranju etničkih kantona u Bosni i Hercegovini, koji je predložio portugalski ambasador Cutileiro a koji su u različitim oblicima dalje razrađivali službeni međunarodni posrednici, počevši od gosp. Cyrusa Vancea i lorda Owena pa do sadašnjih posrednika, gospode Thorvalda Stolntenberga i Carla Bildta, u stalnom nastojanju da bosanskim Srbima (a prije toga Srbima u Hrvatskoj) sačuvaju što veći dio onoga što su osvojili oružjem.

Kad sam u jesen 1992. bio u Hrvatskoj, javno sam o tome govorio na više mjesta, te sam taj tekst u cijelosti objavio u časopisu *Republika Hrvatska* (br. 178, prosinac 1992):

“Pa i posve pogrešno nazvana *kantonizacija* Bosne i Hercegovine, koju je predložio portugalski ambasador Cutileiro na lisabonskoj konferenciji, prouzročila je daljnja etnička čišćenja. Bila je to stvarna podjela Bosne na tri odvojene etničke jedinice, a ne švicarska kantonizacija, i potaknula je Srbe da napuste ideju o stvaranju samoupravnih srpskih jedinica u Bosni i pokušaju silom spojiti sve te različite krajeve

u jednu geografsku i etničku jedinicu. Prava kantonizacija, naprotiv, bila bi oblikovanje nekoliko srpskih kantona, odnosno kantona pretežno srpskog značaja, veći broj muslimanskih kantona i manji broj hrvatskih kantona, dakle stvaranje samoupravnih a ne državnih (nacionalnih) jedinica što je u svojem neznanju predložio ambasador Cutileiro."

6. Hrvatsko – bosanska suradnja osigurava mir i napredak

Američki utjecaj na području Bosne i Hercegovine započeo je tek stvaranjem vašingtonskog sporazuma 1993. kojim je zaustavljen muslimansko – hrvatski rat u Bosni i stvoren diplomatski okvir za suradnju Bosne i Hrvatske kao neophodno potreban temelj za izgrađivanje vojničkih snaga sposobnih da bi zaustavile srpsko vojničko napredovanje i ostvarile podjelu 51:49 koju su zamislili i nastojali nametnuti međunarodni posrednici. No i ta formula koju danas prihvaća međunarodna javnost, znači nagrađivanje srpske agresije i etničkog čišćenja koje su Srbi provodili u Bosni. Razbija jedan povijesno oblikovani prostor i dodjeljuje jednoj trećini (srpskoj) pučanstva Bosne polovicu područja te stvara fikciju o nepovredivosti bosanskih granica uz pravo srpske polovice područja da se konfederalno veže sa Srbijom. Poznato je pak da je konfederacija uvijek bila samo prolazni oblik koji je dovodio do stvaranja prisnijih (federalnih ili unitarnih) oblika u procesu spajanja različitih područja, tako da su planovi dodirne skupine od početka stvarno težili podjeli.

Očito je da će rješenja o podjeli Bosne biti nametnuta ratujućim stranama, no daljnji razvitak tih područja neće ovisiti samo od velesila zastupanih u dodirnim skupinama, a još manje od njihovih stručnjaka, pravnih, ustavnih i gospodarskih, koji će sastavljati ustave, nacrte i protokole isto tako i nerealne i nepodobne kao što su bili zagrebački prijedlozi veleposlanika Petera Galbrajtha i Leonida Kerestedžijanca za formalnu reintegraciju Republike Srpske Krajine u Hrvatsku, a koji su stvarno predstavljali diplomatski okvir za konačno izdvajanje tih krajeva iz Republike Hrvatske i za međunarodno priznanje i osiguravanje izvršenog etničkog čišćenja u Republici Srpskoj Krajini.

U izgrađivanju federacije bošnjačkih muslimana i bosansko-hercegovačkih Hrvata nakon nametnute podjele Bosne po ključu 51:49, pa i u slučaju da se prihvati fikcija o nastavku cjelovite Bosne i Hercegovine kao priznatog međunarodnog subjekta, najveća odgovornost past će na hrvatsku stranu. Republika Hrvatska treba

poštovati ovu federaciju, a hrvatsko vodstvo, vlada kao i oporba, moraju razumjeti razočaranje bosansko – hercegovačkih muslimana i njihov osjećaj ugroženosti. Pa i ako se ostvari konfederacija Republike Hrvatske s bošnjačko- hrvatskom federacijom, Hrvatska treba pomoći toj federaciji da se učvrsti kao slobodna, nekonfesionalna zajednica sastavljena od općina a ne od vjersko – nacionalnih kantona, da bi se izbjegnulo nacionalnim i vjerskim sukobima.

Za početak, općine bi trebale biti dovoljno male i ustrojene po vjerskom – nacionalnom ključu da bi obje zajednice u dnevnom životu osjetile da su slobodne i da svoje poslove mogu obavljati bez nadglasavanja ili nametanja. Uz paritetnu zajedničku vladu ovakvo bi ustrojstvo omogućilo slobodan suživot i na dulji rok obnovilo bi međusobno povjerenje koje se je izgubilo – i pretvorilo u krvav međusobni rat – nakon što su 1992. međunarodni čimbenici predložili podjelu Bosne i Hercegovine na tri etnička kantona. Izgrađivanje ovakvih ravnopravnih odnosa spada u bitne dugoročne interese Republike Hrvatske.

* * *

Dne 9. rujna 1995., kad sam pravio zadnji pregled dovršenog teksta ove raščlambe, *Buenos Aires Herald,* dnevnik koji stalno prati donio je na prvoj stranici kao glavni naslov "Envoys cut deal to split Bosnia" ["Predstavnici sklapaju sporazum o podjeli Bosne"] i sliku agencije AP ispod koje stoji:" U Ženevi posrednik Sjedinjenih Država Richard Holbrooke, lijevo, promatra kako se Milan Milutinović, ministar vanjskih poslova krnje Jugoslavije, leđima okrenut prema kameri, rukuje s bosanskim ministrom vanjskih poslova Muhamedom Šećirbejom, dok hrvatski ministar vanjskih poslova Mate Granić, u sredini, i mirovni predstavnik UN Carl Bildt, desno, smiješeći odobravaju."

3. Rat u BiH – Hrvatski nacionalizam i bosansko-hercegovački muslimani

JEDINSTVENA ILI SAVEZNA HRVATSKA?

“*Kada se govori o sjedinjenju pokrajina hrvatskih, ne govori sr o podloženju njih koje pod drugu, nego o složenju svih, kako su pod jednim vladarom tako pod jednom vladom i pod jednim ustavnim takonotvorstvom*.” (Ante Starčević)

Ako netko od nas djeluje u hrvatskom javnom životu mnogo godina, uvijek postoji mogućnost da će doživjeti prigovore da mu neki stavovi ili neka mišljenja ne odgovaraju onima, koja je ranije zastupao. Tako se je i meni dogodilo kad smo objavili prijedlog međunarodnoj javnosti obzirom na pooštrenje krize u Jugoslaviji.[81] Iako je taj prijedlog izdan u ime Hrvatske republikanske stranke, ne želim se skrivati iza organizacije kojoj pripadam i u čije sam ime, naravno uz nadzor i privolu, pa i savjet drugih, priredio ovaj tekst.

Isto tako ne želim nijekati da je u nekim konkretnim prijedlozima ovaj tekst različit od ranijih prijedloga. Držao sam se u tome pravila koje sam jednoć formulirao: “Nikada ne bi smo smjeli dopustiti da nam mišljenje i pisanje budu odvojeni od hrvatske stvarnosti, što nam se lako može dogoditi živeći godinama u

81 **Republika Hrvatska** br. 160 od 10.IV.1988, str. 67/69.

emigraciji."[82]

Naime, smatrao sam, i još i danas vjerujem, da u javnom životu postoje samo malobrojna temeljna načela koja se ne smiju mijenjati i da političke skupine moraju nepokolebivo braniti samo ovakva temeljna načela, a ne konkretna rješenja, koja se moraju prilagođivati prilikama, jer vjerujem "da hrvatski nacionalizam nije nikakva ukrućena ideologija, ni zatvoreni politički sustav, nego slobodna intelektualna i politička djelatnost onih koji brane hrvatsku narodnu samobitnost i koji su svjesni da je hrvatska nezavisnost bitni preduvjet za razvitak hrvatskog narodnog života . . ."[83] Zato, uz načelo hrvatske narodne nezavisnosti, dakle nezavisne hrvatske države, smatram neotuđivim i načelo slobode hrvatskog čovjeka u odnosu prema hrvatskoj zajednici, državi, i načelo socijalne pravednosti između ljudi pojedinaca u svojim međusobnim odnosima.

Sve drugo spada u primjenu tih načela u skladu s općim stanjem, mogućnostima i odnosima snaga, dakle sve drugo su konkretna rješenja koja treba izgrađivati prema potrebama narodne zajednice, da se ne bi pretvorila u kočnicu u razvitku hrvatskog naroda.

Hrvatska kao savezna država

U našem prijedlogu javnosti od siječnja 1988. najviše je neke krugove iznenadila točka 3, koja glasi:

3. Hrvatsku treba organizirati kao saveznu državu s dvije autonomne jedinice: sadašnja Republika Hrvatska i sadašnja Republika Bosna i Hercegovina. Unatoč njihovom istovjetnom , hrvatskom narodnom podrijetlu, radi povijesnih zbivanja ova su dva dijela Hrvatske poprimila različite običaje. Sadašnja Republika Hrvatska bila je dugo vremena pod utjecajem Italije, Mađarske i Austrije, dok je Republika Bosna oblikovana kroz četiri stoljeća pod snažnim istočnim, muslimanskim utjecajem u okviru Otomanskog Carstva. Tako je jedna polovica Hrvatske živjela pod pretežno katoličkim vladama, dok su u drugoj polovici vladali muslimani. Prema tome, treba sačuvati obje tradicije i omogućiti im slobodno suživljavanje u okviru zajedničke savezne države.

Ovaj prijedlog sadržava dva bitna vida. Jedan je stvaranje hrvatske države na

---

82"Autentični hrvatski put", **Naš put** (mjesečnik) Toronto, Kanada, veljača 1972.

83"Hrvatski nacionalizam" (Članci i eseji), Buenos Aires, 1983., "Uvodna riječ", str. 6/7.

cijelom hrvatskom povijesnom području, a drugi je stvarno osiguravanje kulturnih i vjerskih tradicija koje su se posebno razvijale u obje polovice Hrvatske, istočnoj, pretežno muslimanskoj, i zapadnoj, pretežno katoličkoj.

Nikada nismo zastupali ideju "katoličke Hrvatske", i zato ne možemo prihvatiti fundamentalističku definiciju naroda koju, npr., daje dr. Enver Mehmedagić kad kaže:"Nacionalno, temeljno obilježje Hrvata je katoličanstvo kao što je Srba pravoslavlje. Muslimani Bosne i Hercegovine nalaze se na trećoj, islamskoj poziciji koja ih temeljno odjeljuje od jednih i drugih."[84] Vjerujemo da ni katolicizam ni islam nisu nacionalne vjere, nego univerzalne vjerske zajednice i prema tome mogu biti jedan od duhovnih, sastavnih temelja u obliku naroda, ali ne jedini pa niti odlučni idejni temelj u današnjem času. Svjesni smo da u Hrvatskoj, kraj katolika, muslimana, i pravoslavnih, te manjeg broja pripadnika vjerskih zajednica, danas ima priličan broj agnostika i ateista. Mi smo priznavali katolicizam, kao što priznajemo islam i druge svjetonazore, kao osobine pojedinaca, koje valja poštivati i omogućiti im slobodan život, dakle poštujemo svakog građanina – vjernika, ali ne pristajemo da bi narodna zajednica, ili politička zajednica, država, imale vjersko obilježje, što je stav fundamentalista. U načelima Hrvatske republikanske stranke jasno smo definirali svoj stav prema vjerama:

XIV. Odnosi između države i priznatih religija uređuju se bilo konkordatom, bilo vjerskim statuima (ustavima) i odgovarajućim zakonima, ali tako da se religije u propovijedanju vjerskih načela, u vršenju vjerskih obreda, u uzdržavanju vjerskih svetišta i zavoda, te u sticanju imovine osjećaju zaštićenima i u potpunoj vjerskoj i duhovnoj slobodi.[85]

U kratkom komentaru ove točke, već u prvom izdanju Načela (1951.)stoji: "HRS smatra da država čini veliko zlo, kada hoće ograničavati vjersku slobodu. Isto tako smatra kao zlo, kad izvjesne skupine, narodi ili vlade nastoje širiti preko vjere i njihovih predstavnika svoj utjecaj, karikirajući time smisao vjerske slobode kao životni smisao vjere. Postojećim religijama ima biti priznata apsolutna sloboda."[86]

84Dr. Enver Mehmedagić: "Bilanca hrvatskog političkog momenta", **Hrvatski tjednik,** Melbourne, Australia, 17. svibnja 1988., str. 8. Uredništvo je stavilo cijeli članak pod rubriku "Glas islamsko – bosanskog fundamentalizma".

85Načela Hrvatske republikanske stranke, objavljena u Buenos Airesu, Argentina, 1951. godine. Vidi knjigu "Oslobođenje i Sloboda" , Buenos Aires, 1973. ,str. 201/214.

86Isto, str. 212.

Ističem ovaj stav prema vjerama zato, jer je posve jasno da je naš novi stav prema uređenju buduće hrvatske države izrađen imajući u vidu stanje u domovini i osjećaje bosansko – hercegovačkih muslimana u današnjem času. Da li je to utjecaj fundamentalizma ili želja za osiguranjem islamskih vrednota u životu tamošnjeg pučanstva, to u ovaj čas nije bitno. Bitno je da to pučanstvo mora osjetiti da Hrvati drugih vjera poštuju njihove vjerske osjećaje i kulturne posebnosti i da im u tu svrhu pružaju rješenje koje osigurava te posebnosti.

Isto tako želim bez okolišanja razjasniti da predloženo ustavno rješenje ne znači nijekanje narodnog jedinstva hrvatskog naroda. Naprotiv i nadalje smatramo da su muslimani u svojoj velikoj većini Hrvati, što nije i ne može biti u sukobu s njihovim vjerskim osvjedočenjem jer islam nije politički ili nacionalni pojam, nego univerzalna vjera isto kao i kršćanstvo. Upravo zato što smatramo da su Hrvati kršćani i muslimani, pa i oni koji pripadaju drugim vjerama ili nisu vjernici, kedan jedini narod, ne pristajemo na konfederativno rješenje za budući odnos između hrvatskih pokrajina. Konfederacija je sklop različitih država, dakle danas, u doba narodnih država, sklop različitih nacija, dok je federacija ustavno rješenje u onim narodima u kojima je potrebno zaštititi, očuvati ili prebroditi razlike nastale tijekom povijesti.

U tome se razlikujemo i od srpskih, prividno demokratskih rješenja, koja velikodušno priznaju bosansko – hercegovačkim muslimanima pravo na posebnu državu, jer znaju da se ne odriču dijela svoga naroda, nego da time slabe susjedni, hrvatski narod, dok nacionalno posve određenim muslimanskim Albancima ne priznaju ni pokrajinsku autonomiju pozivajući se na srpsko historijsko pravo, iako takva prava ne priznaju kad se radi o hrvatskim zemljama.

Vjerujem da u časovima kad postoji mogućnost podjele Jugoslavije i kad bi se mogle povlačiti granice za dugi niz godina (ne želim reći zauvijek, jer na dulji rok taj pojam ne postoji u međunarodnim odnosima), potrebna je kristalna glasnoća u pojmovima. Samo na temelju posve jasno formuliranih pojmova i prijedloga možemo izgraditi stabilnu hrvatsku državu i izaći iz provizorija koji od 1918. muči i Srbe i Hrvate i omogućava im slobodan politički, kulturni i ekonomski razvitak.

Jedinstvena hrvatska država

U svjetlu navedenih argumenata, neupućeni bi mogli upitati, zašto nismo prije

zastupali isto gledište. Ništa neće bolje rasvijetliti naš tradicionalni stav prema ustrojstvu hrvatske države od analize koju sam priredio 1955. godine, a u kojoj sam prvo objasnio bit federacije i razlike između federacije i konfederacije, a zatim razložio zašto ne smatramo federaciju korisnom u pogledu buduće Hrvatske. Tada sam napisao:

"Iz dosadašnjeg izlaganja jasno proizlaze dva zaključka: 1) Federalizam je samo formalno- pravno sredstvo da se prikrije integracija prema jedinstvu ili pripravi put za razdvajanje, dakle prelazno stanje, i 2) Regionalizmi su kao političke pojave ostaci prošlosti, nekada slavne a nekada tužne. U hrvatskom slučaju regionalizmi su ostaci političkog ropstva naroda, projekcija tuđinske vlasti i pohlepe, najnegativnija pojava u hrvatskom javnom životu.

Sva je hrvatska politika išla za tim, nekada svjesno a još više nesvjesno, da se izbrišu tragovi te prošlosti. U političkim pojmovima Dalmacije, Bosne, Krajine i banske Hrvatske ne očituje se državna, superiorna volja naroda, ne očituje se njegova suverenost, već iz njih struji duh borbe kolona proti mletačkih namjesnika i trgovaca, otpor raje protiv harača, paralelni otpor bosanskog plemstva protiv utapanja i nestajanja unutar osmajlijskog mora, dužnost seljaka da besplatno oružjem brani austrijske interese i kmetstvo širokih slojeva u korist sve više mađariziranog plemstva koje je za prazne pergamene prodavalo stranim vlastima zadnje ostatke suverenosti. Protiv tog povijesnog ropstva hrvatski je narod reagirao jedinstveno u najnovijoj prošlosti, no ta reakcija nije išla za obnavljanjem tih bolesnih formula tuđinske prevlasti, niti za očuvanjem posebnih pozicija domaćih korisnika te prevlasti, već je bila usmjerena postignuću svoje jedinstvene države. (. . .) Ne želimo time reći da bi ta država morala biti centralistički uređena. Naprotiv, baš u narodno jedinstvenim državama može se provoditi prava upravna i gospodarska decentralizacija, približavanje vlasti narodu, jer namjesto povijesnih, antagonističkih jedinica kao u federaciji mogu se ustrojiti upravne jedinice po zemljopisnim i gospodarskim kriterijima s najširim nadležnostima, a bez ikakve opasnosti za političko jedinstvo naroda. "[87]

Ovaj je stav bio logični zaključak procesa hrvatske integracije, koji je započeo ilirskim preporodom i zadobio je svoje politički jasne obrise u hrvatskom saboru 1861., kad su dr. Ante Starčević i dr. Eugen Kvaternik formulirali hrvatsko državno

---

87"Hrvatski federalizam", članak objavljen u časopisu **Republika Hrvatska** br. 17/18 (kolovoz 1955.), citiran po tekstu u knjizi " Hrvatski nacionalizam", Buenos Aires 1983., str., 71 / 72.

pravo i u političkom obliku Stranke prava pokušali su ga ostvariti pod habsburškom krunom. Eugen Kvaternik je uskoro uvidio da ni Beč ni pešta ne žele prestati s nagrizavanjem hrvatske državnosti i prešao je na revolucionarnu borbu koja se tragično završila u Rakovici 1871. godine, dok je Ante Starčević usprkos svih poteškoća i razočaranja, ustrajao na putu parlamentarne borbe i doživio je da je idejno pobijedio u narodu, premda nikada nije došao na vlast. Nakon njegove smrti političko težište polako i postepeno prelazi na nove stranke, ali kraj svih razlika između njegove politike i politike braće Antuna i Stjepana Radića, te pokušaja prijateljske slavenske politike prema Srbima koju je provodila Hrvatska pučka seljačka stranka u doba prije prvog svjetskog rata, ni Antun, ni Stjepan Radić nikada nisu napustili Starčevićev temeljni stav da su bosansko – hercegovački muslimani dio hrvatskog naroda i Bosna dio Hrvatske. Važno je utvrditi da ni Starčević ni Radić nisu svojatali Bosnu i Hercegovinu kao područje, nego su u prvi red stavljali narod u tim pokrajinama i jedinstvo u etničkom smislu potkrepljivali su povijesnim, državnopravnim argumentima. Starčević, dakle nije "osvajao" Bosnu, nego je kao prvi, nakon duljeg razdoblja nerazumijevanja između Hrvata obih vjera, prihvaćao hrvatske muslimane kao jednake, kao dio hrvatskog naroda. Njegova Hrvatska nije bila pokrajinska, nego opće hrvatska, kao što je rekao u svojoj viziji buduće državne samostalnosti: "Ne pojedina pučanstva ili imena, bilo kakova; ne pojedini kraj, bilo koji, nego ukupni stanovnici kraljevine Hrvatske imaju i mogu steći državna prava." Ova ukupnost koju je dosljedno zastupao do svoje smrti bila je temelj daljnjega razvitka Hrvatske državne misli.

Ova svijest o hrvatstvu Bosne nije bila izraz želja, nego rezultat dubokog proučavanja. Iz toga razdoblja integriranja Bosne s Hrvatskom želim istaknuti jedan argument, koji se danas često prešućuje: U tijeku turskih osvajanja, samo su hrvatski krajevi bili pripojeni bosanskom pašaluku, dok su svi drugi krajevi stavljeni pod beogradskog ili budimskog pašu. Bosna je tada od male zemlje postala druga Hrvatska, naravno s posve drugačijim razvitkom od onih dijelova koji su bili pod mletačkom vlašću i od onih koji su bili kao "ostaci ostataka nekada slavnog kraljevstva hrvatskog" bili pod žezlom habsburgovaca.

Razumljiv je bio i daljnji razvitak prema jedinstvu hrvatskih zemalja, koji je prvo zahvatio kulturno i politički otuđene krajeve pod talijanskim utjecajem kao i vojnu krajinu, a koji se zatim sve više očitavao u Bosni i Hercegovini. Govoreći o dr. Džafer – begu Kulenoviću, hrvatski povijesničar fra Dominik Mandić piše: " God

1920. bio je izabran za zastupnika u ustavotvornoj skupštini u Beogradu u kojoj je glasovao protiv vidovdanskog ustava. Za ustavne debate rekao je: 'Pitate me, čija je Bosna i Hercegovina? U prvom redu nas Bosanaca i Hercegovaca. A provedite slobodne izbore, pa ćete vidjeti, da će BiH.' Nakon smrti dra Mehmeda Spahe (29. V.1939.), kada je bio izabran predsjednikom Jugoslavenske, muslimanske organizacije u BiH, dao je načelnu izjavu koju je novinarima u tri navrata ponovio: " Gospodo, ja sam Hrvat i hrvatski nacionalista . . . I ne samo da sam ja Hrvat i hrvatski nacionalista nego su i bosanski muslimani kao cjelina Hrvati, dio hrvatskog naroda.."[88]

Isti dr. Mandić pokazao je da je Hrvatski etnički značaj bosansko – hercegovačkih muslimana bio dobro poznat i srpskim političarima, te piše: " Svetozar Pribičević, jedan od glavnih stvaralaca prve Jugoslavije, pod konac svoga života u svom oporučnom djelu 'Diktatura kralja Aleksandra' ovo je napisao o narodnoj svijesti b. h. muslimana: Njihovi [muslimanski] intelektualci su u ogromnoj većini hrvatskog pravca; a narodne mase u svim političkim akcijama idu slepo za intelektualcima. U to se ne treba varati . . . bosanski muslimani (se) u svojim težnjama i svojim pogledima na budućnost ppotpuno izjednačuju sa Hrvatima. Srpski državnik koji ne bi vodio računa o toj činjenici ne može smatrati kao ozbiljan političar.'"[89]

Ovaj proces integracije, koji je kuluminirao stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske, doveo je do logičnog zaključka da je u uređivanju te države bilo bitno osigurati potpunu jednakost svih Hrvata bez obzira na vjeru, a u vjerskom pogledu osigurati slobodu, što je doista ostvareno u pogledu islama, a grubo je povrijeđeno u pitanju pravoslavaca.[90]

Pokušaji Nijemaca da siju razdor između muslimana i katolika, kao i pojava muslimana u partizanima, ne mijenjaju ništa na činjenici da je glavnina muslimanskog pučanstva u Bosni i Hercegovini za vrijeme rata borbom i žrtvama pokazala svoje

---

88Dr. O. Dominik Mandić : "Etnička povijest Bosne i Hercegovine", Rim 1967., str. 425 / 422.

89Isto, str. 425 /426.

90Budući da u ovom članku obrađujem odnose buduće hrvatske države prema bosansko – hercegovačkim muslimanima, ne ulazim u pitanje Srba u Hrvatskoj, kao niti u raščlambu o Hrvatima pravoslavne vjere. O nekim vidovima tih pitanja pisao sam već nekoliko puta, a posebno u članku "Srbi u Hrvatskoj" (**Republika Hrvatska** br. 111 [listopad 1977], koji je pretiskan u knjizi "Hrvatski nacionalizam", Buenos Aires , 1983., str. 73 / 80).

hrvatstvo. Konačno, i među Hrvatima katoličke vjere bilo je protivnika Nezavisne Države Hrvatske i boraca za novu Jugoslaviju, ali unatoč tome većina hrvatskog naroda željela je posebnu, samostalnu Hrvatsku, pa i onda kad se politički nije slagala s ustaškom vladavinom.

Stoga je bio posve logičan naš stav da u emigraciji, kad se raspravljalo o budućoj uspostavljenoj Hrvatskoj, polazimo od stanja koje je postojalo 1945. godine, dakle prije dugotrajne Titove politike uništavanja hrvatskog etnikuma, koja se posebno očitovala u pritisku na bosansko – hercegovačke muslimane da se izjasne ili kao Srbi, ako to ne žele da se vode kao neopredijeljeni Jugoslaveni. Naše zastupanje jedinstvene hrvatske države bilo je u skladu sa stogodišnjim Hrvatskim političkim razvitkom koji je imao za cilj integraciju svih hrvatskih zemalja i svih dijelova hrvatskog naroda u jednu jedinstvenu političku naciju. Ali ovu jedinstvenu naciju nikada nismo izjednačivali s katoličanstvom niti s bilo kojim pokrajinskim hegemonizmom.

Novo stanje nakon 1961.

Proces integracije bosansko – hercegovačkih muslimana u hrvatski narod bio je poslije 1945. silom zaustavljen i prigušen, ali nije bio bitno izmijenjen. Uspomena na stotinu godina zbližavanja nije nestala, nego se je samo morala prikriti. No 1961. je Tito promijenio svoju politiku zapostavljanja muslimana, koji su do tada bili klasificirani uvredljivim nazivom “nacionalno neopredijeljenih Jugoslavena”, i ponudio im je kao izlaz iz te zapostavljenosti nacionalnu oznaku Musliman, dakle podignuo je vjersku pripadnost, odnosno pripadnost muslimanskim obiteljima (kad se radilo o komunistima i agnosticima), na rang nacije, dakle državnog naroda kao što su to do tada bili samo Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i Crnogorci. Ne smijemo se čuditi da su to rješenje u prvom redu prihvatili viši i niži staleži bosansko – hercegovačkih muslimana, koji su više stradavali radi svog “neopredijeljenog” , dakle dugorazrednog etiketiranja nego radnici i seljaci, ali je razumljivo da su i ovi vremenom prihvatili politiku koja im je osiguravala identitet pod časnim i tradicionalnim vjerskim imenom. Nije toliko desetljeća prošlo od razdoblja austro – ugarske uprave u Bosni i Hercegovini, kad su se izbori za Sabor vodili u okviru vjerskih zajednica, tako da je novo rješenje imalo simpatičan prizvuk dobrih starih vremena. Nije bilo odmah uočljivo kakve će posljedice imati nova nacionalno –

politička klasifikacija bosansko – hercegovačkih muslimana u pogledu njihove stvarne nacionalne pripadnosti, ali ni sami inicijatori te politike, Tito i Kardelj, kojima je glavna svrha bila cijepanjem hrvatskog etnikuma oslabiti hrvatski "separatizam", nisu predvidjeli posljedice svoje politike. Nisu naime shvatili da su taj proces započeli u razdoblju islamske vjerske renesanje i rađanja islamskog fundamentalizma (što nisu istovjetne nego samo istodobne pojave).

Ovaj je događaj jezgrovito opisao dr. Enver Mehmedagić i smatramo da njegov opis može razjasniti neke daljnje pojave među muslimanima hrvatskog etničkog podrijetla. Piše Mehmedagić:

"Stvaranjem 'umjetne' mislimanske narodnosti – nacije, Tito i Kardelj su smatrali da su time stavili definitivno 'tampon' između Hrvatske i Srbije omogućivši na taj način političku, buduću stabilizaciju Jugoslavije. Ova 'umjetna' narodnost ostala bi takvom da se na svjetskom političkom obzorju nije pojavila ' duhovna obnova' islamskih naroda i država rađanjem vjerskih i teoloških pokreta koji odbacuju sa jedne strane koncepte zapadne, današnje 'kapitalističke civilizacije' a sa druge marksizam kao socijalno rješenje društvenih pitanja vraćajući se na Kur'an kao na socijalnu, moralnu, ekonomsku i vjersku soluciju problema koji zaokupljaju ne samo islamske zemlje već i čovječanstvo općenito. Ova 'renesansa'identifikacije s Kur'anom uobličila se i među muslimanima Bosne i Hercegovine, ojačala njihovo muslimanstvo kroz vjersko – kulturnu u izrazito nacionalnu osnovu; u pripadnosti ljudskoj zajednici, 'islamskoj ummi'. Jedan politički akt Tita i Kardelja koji je trebao služiti za dulji ili kraći rok pretvorio se, zahvaljujući vanjskim događajima, u permanentnost koja vodi daljnjim razvojima."[91]

Nijedan Hrvat katolik ne može kritizirati obnovu vjerskog života kod muslimanskih Hrvata, jer svako produbljivanje toga života koristi narodnoj zajednici. Tek se može stavljati u pitanje političko iskorištavanje jedne vjere, islama ili kršćanstva, a pogotovo poistovjećivanje vjere i narodnosti što je glavna značajka fundamentalista. Ovu je kritiku formulirao najbolji muslimanski teolog među Hrvatima u slobodnom svijetu, dr. Smail Balić, riječima:

" 'Renesansa islama' je stvarno politička i kulturna protustruja koja se suprotstavlja stranom kulturnom imperijalizmu i nastoji da muslimanske pučke mase pronađu sebe. Ekstremne pojave ove 'renesanse', koje se proglašavaju 'islamskom revolucijom', često su odrazi socijalnog nezadovoljstva, kojima su spretni režiseri

91 Vidi bilješku, br. 4.

nataknuli mali vjerski plašt. Ne postoji prava renesansa islama u smislu moralne obnove, otvaranja novih slobodnih prostora za osobno stvaralaštvo pojedinca i za humanizaciju života. Više bi se trebalo govoriti o povratku u srednji vijek, naravno u takav koji ima islamske oblike."[92]

Samo nekoliko godina nakon uvođenja nacionalne oznake Musliman u Jugoslaviji, jedna skupina muslimanskih intelektualaca u Europi, od kojih se je većina prije izjašnjavala Hrvatima a manjina Srbima, započela je sankcijom promicanja posebne bošnjačke narodnosti za bosansko – hercegovačke muslimane, jer je shvatila da muslimanstvo kao narodnost može biti samo privremeno rješenje u današnjoj diktatorskoj državi, izlazak iz drugorazrednih položaja "neopredijeljenih Jugoslavena", a na temelj za budući život toga pučanstva. Među njima su vjerojatno bolji islamski teolozi shvatili da nacionalna oznaka Musliman zasjenjuje tradicionalnu vjersku oznaku musliman i da je veoma daleko od islamskog naučavanja da bi se muslimansko ime pripisivalo otvorenim ateistima i progoniteljima islamskih vjernika. Zanimljivo je, međutim, da je upravo iz tih redova započeo sustavan rad na udaljivanju bosansko – hercegovačkih muslimana od ostalih Hrvata, na promicanju pojma "katoličke Hrvatske" koji među hrvatskim katolicima nema odjeka, i na isticanju da su bosansko – hercegovački muslimani potomci bosanskih "krstijana", tj. bogomila i patarena, iako ovi nisu nikada bili većina u Bosni. Uzdizanje bogomilstva u Hrvatskoj povijesnoj znanosti uvijek je bio politički argument, protuhrvatski, protulatinski i protukatolički, kao što se moglo dobro vidjeti iz argumentacije dr. Jaroslava Šidaka i drugih hrvatskih povjesničara jugoslavenske, protukatoličke orijentacije. Da većina bosansko – hercegovačkih muslimana potječe iz izvorno katoličkih obitelji, vidimo iz opisa koji o tome daje prof. Mirko Vidović:

"Prema turskim izvorima iz 15., 16. i 17. stoljeća uoči turske okupacije Bosna je imala oko 900. 000 stanovnika, među kojima je bilo oko 25. 000 Srba koji su uglavnom izbjegli iz Kosova. Nakon pritiska pape i njegovih saveznika na bosanskog kralja Tomaša, i u povodu upornog rada franjevaca na provođenju krstjana u kršćane, u Bosni je tada bilo oko 90. 000 krstjana i oko 750. 000 katolika." (. . .)

"Što milom što silom, katolici su sve brojnije prelazili na islam i to smanjivanje broja Hrvata katolika i povećavanje broja Hrvata Muslimana, prema

---

92Der Islam – Renaissance oder Rückfall? Ein Interview mit unserem Herausgeber von Alexander von Orssich (Islam – preporod ili nazadak? interview s našim izdavačem vodi Alexander von Orssich)., **Islam und der Westen,** god. 5., br. 3(rujan 1985.).

turskim izvorima izgleda ovako: godine 1528. na području BiH bilo je 30% muslimana, 57%katolika i 9% pravoslavnih (Vlaha i Srba uglavnom), 1624. pak bilo je 67% muslimana, 22% katolika i 11% pravoslavnih, dok je 1800. godine bilo 73% muslimana, 9% katolika i 18% pravoslavnih, da bi 1878. ta slika izgledala ovako: 18% katolika, 39% muslimana (zbog bježanja u Tursku, tj. u Sandžak, Macedoniju i Istambul te u Anatoliju) te 43% pravoslavnih. No, kako su muslimanske obitelji stabilnije, bračna vjernost veća i djeca brojnija, 1971. popis pučanstva u BiH je pokazao slijedeće stanje: Muslimana 39, 6%, katolika20% i pravoslavaca 37, 2%.

Povijesni nam dokumenti ukazuju, da je, što turski odvođenjem roblja, što prodajom tih zarobljenika na najvećim tržištima roblja Europe i zapadne Azije u to vrijeme, s područja hrvatskih zemalja, a ponajviše iz Bosne, odvedeno u nepovrat oko jedan milijun življa svih uzrasta, što je, uz prijelaz katolika na islam još jedan uzrok smanjivanja broja hrvatskih katolika u tom dijelu naše domovine."[93]

Ovim razlozima valja još nadodati da su se nakon pobjede kršćanske vojske pod princom Eugenom Savojskim i austrijskog osvajanja južne Ugarske i Slavonije kao i Like, mnogi muslimani iz onih krajeva povukli u Bosnu i još više u današnji Sandžak, dok su se mnogi katolici, nakon neuspjelih austrijskih ekspedicija u Bosnu selili na sjever, kao što su se u ostalom selili i pravoslavni Srbi pod patrijarsima Arsenijem III. Crnijevićem i Arsenijem IV. Jovanovićem. Sve je to posljedica nesretnog položaja hrvatskog naroda kroz čije je područje stoljećima tekla bojna linija između muslimanskog istoka i kršćanskog zapada i koja se je stalno pomicala prema ishodu pojedinih ratova.

Poslije 1961. godine, dakle, možemo primijetiti tri stava među bosansko – hercegovačkim muslimanima. Jedan dio se i nadalje izražava Hrvatima u nacionalnom pogledu (što skupina oko *Bosanskih pogleda* naziva nacionalnim ekstremizmom), druga se skupina što više odvaja od hrvatskog naroda i u emigraciji približava se Srbima, dok se treća skupina, u domovini izražava samo na vjerskom području i brani vjersko – kulturnu posebnost muslimanskog pučanstva, ali ne ulazi u izražavanje nacionalnog opredjeljenja. Vjerojatno je ova domovinska struja danas većinska. Ona ne želi izazivati represalije sa strane novo probuđenog srpskog nacionalizma koji ne preže pred progonima onih koji stoje na putu izgrađivanju Velike Srbije u Jugoslaviji.

93Prof. Mirko Vidović: "Bosna je nedjeljiva i neotuđiva", **Hrvatska sloboda,** Melbourne, Australija, listopad 1987., str. 4.

Kao primjer za ovo sustavno odvajanje od hrvatskog korijena koje provodi skupina oko *Bosanskih pogleda,* možemo uzeti interview koji je dao Izzet Serdar islamskom mjesečniku *Arabija*, što izlazi u Velikoj Britaniji na engleskom jeziku. Iz ovog interviewa prenosimo samo tri pitanja s odgovarajućim odgovorima.

"*Na temelju čega onda jedan bosanski musliman Kerim Reis dokazuje da su svi bosanski muslimani Hrvati?*

Ne poznam Kerima Reisa. Na žalost, izvan Jugoslavije neke ekstremne nacionalističke organizacije (kako među Srbima tako i među Hrvatima) iskorišćuju neupućene muslimane iz Bosne za širenje svojih ideja. Prije Drugog svjetskog rata oko 95% bosanskih muslimana glasovalo je za muslimansku stranku, a ne za bilo koju od postojećih srpskih ili hrvatskih stranaka. U posljednjem popisu stanovništva g. 1981. gotovo svi muslimani su se po narodnosti upisali kao Muslimani, a ne kao Srbi ili Hrvati. (U Jugoslaviji sada Musliman s velikim slovom "M" znači nacionalnost, do čim s malim "m" označuje vjernika islamske vjere).

Kod koga prevladava antimuslimanski osjećaj, kod Hrvata ili Srba?

U osnovi nema razlike. Obje nas strane nastoje uvjeriti da smo mi samo dio njihove skupine. Na žalost, sve to podsjeća na povijesne predrasude protiv Islama. Ne vole priznati da je Bosna nekoć bila nezavisna država, čak prije nego što su Turci došli na Balkan. U to su vrijeme Bosanci pristajali uz kršćansku sektu koja je vjerovala u jednoga Boga, a ne u trojstvo. Crkva je vodila ratove protiv Bosanaca da ih obrati na "pravu vjeru". U islamu su našli mnogo sličnosti, pa su se dobrovoljno obratili. Za turskih i austrougarskih vremena, prije oko pet stoljeća pa do stvaranja prve Jugoslavije, Bosna je uvijek bila priznata kao posebno tijelo unutar tih carstava.

Što mislite o budućnosti Bosne?

Nju treba dovesti u savezu s budućnošću Jugoslavije kao cjeline. Mi Bosanci iskreno se nadamo da će se Jugoslavija razviti u demokratsku, konfederativnu državu i postati dio Europske zajednice."[94]

Nije važno da li je ova skupina brojnija ili manje brojna od bosansko – hercegovačkih muslimana koji se smatraju Hrvatima, nego je važno da u današnjem času kad se ponovno odlučuje o budućnosti Hrvatske i Srbije, Srba i Hrvata, dakle o eventualnoj podjeli Jugoslavije na sastavne, narodne države, jedna organizirana muslimanska skupina, koja ima dovoljno sredstava za dobru promidžbu, daje Srbima

---

94"Položaj muslimana u Bosni", prijevod interviewa objavljenog u mjesečniku **Arabija, Nova Hrvatska** br. 14 od 13. srpnja 1986. , str. 17 i 18.

dva argumenta koji su im potrebni u takvom času: jedan je da muslimani Bosne i Hercegovine nisu Hrvati, dakle, ako dođe do diobe, onda Bosna ne bi smjela ući u Hrvatsku, a drugi da su oni "spona" i osiguranje jugoslavenske države. Ovo izrazito jugoslavensko političko i nacionalno opredjeljenje otežava mirni razlaz Srbije i Hrvatske, što je u ovaj čas najpravednije rješenje jugoslavenske krize. Svi ostali Serdarevi argumenti (glasovanje za muslimansku stranku, bogomilsko podrijetlo bosansko – hercegovačkih muslimana i "predrasude" Srba i Hrvata protiv islama) samo su pomoćna, uglavnom neutemeljena sredstva u tom jugoslavenskom nacionalističkom političkom djelovanju. Čini se da samo hrvatsko opredjeljenje u očima te skupine znači protivnost islamu dok im je jugoslavenski nacionalizam prihvatljiv.

Da ne bi došlo do krivog tumačenja, želim napomenuti da konstatacija da većina muslimana potječe od katoličkih Hrvata ne znači da njihova današnja vjerska pripadnost smije biti ugrožene u budućoj hrvatskoj državi. Ni katolicizam nije izvorna hrvatska vjera i nametnut je, više ili manje, kao i sve vjere u srednjem vijeku. Prema tome, vjerska pripadnost ne može se određivati po prišlosti, pa ni po načinu na koji je prihvaćena, nego sami prema savjesti svakoga građanina, koji slobodno pristaje uz vjeru koju su mu dali roditelji ili je prestaje slijediti, kao što je to danas slučaj kod mnogih Muslimana (s veliko početno "M") koji kao komunisti isto tako malo drže do vjere kao što su protivnici katoličke vjere komunisti iz Hrvatske, potomci katoličkih obitelji.

Jugoslavenska politika skupine oko *Bosanskih pogleda* posebno se izrazila u suradnji te skupine, koja danas nastupa pod imenom Savez Bošnjaka, sa skupino srpskih nacionalista demokratske orijentacije u emigraciji, okupljenog u Savezu Oslobođenje, što je zabilježeno u svim hrvatskim publikacijama u slobodnom svijetu. O tome piše npr. dr. Mate Meštrović.

"U svibanjskom broju srpske 'Naše Reči' koju u Engleskoj izdaje Desimir Tošić, objavljeno je priopćenje o sastanku, održanom u Londonu 4. i 5. travnja o. g. (tj. 1987., moja primj.) između Saveza Bošnjaka i Saveza Oslobođenje (Srba). U 'izuzetno iskrenim i konstruktivnim' razgovorima 'o posebnim zajedničkim interesima Srba i Bošnjaka', kako javlja 'Naša Reč', Savez Bošnjaka predstavljali su Adil Zulfikarpašić, Nedim Salihbegović, dr. Smail Balić, Ing. Teufik Velagić i još neki drugi.

Obje strane zalažu se za uspostavu treće 'demokratske' Jugoslavije, ili kako se

doslovce kaže u priopćenju, za 'očuvanje jugoslavenske zajednice uz poštovanje državnog statusa sadašnjih republika'. Nadalje, priznaje se pravo, samoodređenja naroda Jugoslavije u režimu potpunih političkih sloboda – da li žele da ostanu i u kakvoj zajednici, ili je žele napustiti'."[95]

U svom zajedničkom priopćenju, Savez Bošnjaka i Savez Oslobođenje ne navode Crnogorce među narodima koji bi imali pravo na svoju državu (republiku), ali ni muslimanske Albance koji se već osam godina bore za priznanje svoje narodnosti i stvaranje posebne kosovske republike.

Ovaj londonski sastanak pokazuje koliko je Srbima stalo da odvoje bosansko – hercegovačke muslimane od Hrvata, ali ni ova želja nije dovoljna da svojim sugovornicima priznaju sve što ovi žele. S očitim odobravanjem, časopis *Islam und der Westen,* muslimanski vjerski list na njemačkom jeziku koji financira Zaklada Adila Zulfikarpašića, prenosi slijedeću bilješku u svom "Bosanskom prilogu":

"Predmetno i kao svjedok događaja piše o istoj temi (tj. o londonskom sastanku Saveza Bošnjaka i Saveza Oslobođenje, moja primj.). *Mihailo Koičinović* u *Našoj Reči* br.387: "Činjenica je takode da je jedina politička stranka među Srbima i Hrvatima, koja je bila svesna problema međunacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovini i izjasnila se za posebnou federalnu jedinicu Bosnu još 1932, bila Demokratska stranka Ljube Davidovića. Godinu dana kasnije, 1933, Ljuba Davidović u pismu jednom prijatelju u Bosni, dakle prije nego što je Europa i pomišljala na nacistička zaverstva koja će harati širom kontinenta, a pogotovo po našoj teritoriji, navode proročanske reči svog ličnog i političkog prijatelja Ljube Stojadinovića: 'da između Srba i Hrvata nema razgraničenja. Pravog postavljanja tu nema do grobova. Zato više od svega želim da Bosna i Hercegovinaw, živa i zdrava, ostvari ne međe nego most'. . . . Kao što Ljuba Davidović beše začelo još 1932. da Bosna i Hercegovina ostvari ne međe nego most, tako i Adil Zulfikarpašić u svom intervjuu tvrdi da su Muslimani činilac mira i suradnje između Srba i Hrvata, ili kako je jedan od učesnika na londonskom sastanku zapazio: ni jedna reč nije bila izuštena ni od strane Muslimana niti od strane Srba – protiv hrvatskog naroda i njegova prava na samoodređenje."[96] Kojčinović dokazuje , dakle, da su Srbi bili za stvaranje posebne, federalne države Bosne (što, međutim, nisu ostvarili, niti su pokušali ostvariti, dok su imali apsolutnu vlast u Jugoslaviji) , čime, vjerojatno, žele potaknuti bosansko-

95Dr. Mate Meštrović: "Kasno Marko na Kosovo Stiže!", **Danica,** Chicago 10.srpnja 1987., str. 5.

96**Islam und der Westen,** Agren, Australija, god. 7. dr. 3 (27) , rujan 1987, str. 28.

hercegovačke muslimane da u okviru takve federalne Bosne održe državo pravnu vezu sa Srbijom kad Hrvati budu ostvarili svoje samoodređenje, tj. kada se Slovenija i Hrvatska budu odcijepile od Srbije. Ali ni u takvoj situaciji ne naziva ih "Bošnjacima",nego privremenim nazivom"Muslimani", to ovi ne opažaju, ili ne žele opaziti.

"Sloboda i blagostanje naroda"

Stojimo, dakle, pred vama važnom dilemom u našem javnom životu, dilemom koja će odlučiti sudbinom Hrvatske na dulji rok. Moramo biti svjesni što je naš glavni cilj. Želimo li dosljedno zastupati načelo jedinstvene države, koje je bilo logično u drugim prilikama, ili ćemo pokušati zadovoljiti legitimne zahtjeve Hrvata muslimana koji, osim toga, uzimaju u obzir unutrašnje i vanjske utjecaje što su doveli do današnjeg distanciranja između ova dva dijela hrvatskog naroda? Hoćemo li se zadovoljiti s okljaštrenom Hrvatskom, smanjenom ne samo teritorijalno nego i u svom ljudskom, narodnom opsegu, ili ćemo pokušati spasiti jedinstvo hrvatskog naroda promjenivši političke oblike koji danas više ne zadovoljavaju dio Hrvata? Da li nam je važnije određeno ustrojstvo države ili nam je važnija Hrvatska od Jadrana do Drine?

U sličnim prilikama, Starčević je rekao, govoreći o ustavnim i pravnim oblicima: "Nije li rapublika, kao i monarhija, samo forma vladanja, a nije li glavna stvar svake vladavine – sloboda i blagostanje naroda?"U istom duhu smo i mi odgovorili: Važnija je sreća svih Hrvata, zajednička država Hrvata svih vjera, nego određeni politički oblik, koji je doduše idealan kad nema velikih prepreka, ali koji je danas teško ostvariv i može dovesti do otuđenja jednog dijela Hrvata. Ovo je bio idejni temelj naše odluke da preispitamo svoj program u pogledu budućeg uređenja hrvatske države. Uzeli smo u obzir promjenjene okolnosti i želje jednog znatnog dijela Hrvata. Osjetili smo da ovakvu promjenu u programu zahtijeva naša vjernost ideji sveopće, pluralističke, slobodarske, povijesne Hrvatske. Ako neki drugi Hrvati smatraju da smo na krivom putu, mogu izaći s boljim prijedlozima. Mi ne ističemo svoj prijedlog kao neki opći hrvatski narodni program ,nego kao prijedlog jedne hrvatske stranke koja smatra najvažnijim u ovom času postaviti jasne ciljeve za rješenje, da ne bi zbog nejasnoća i zastarjelosti prohujao čas kad se ponovno odlučuje o granicama i državnim okvirima. Ne želimo da nam narod jednog dana prigovori da

smo tvrdoglavo ustrajali u oblicima koji su danas neprihvatljivi i da smo radi toga propustili priliku ostvariti hrvatsku državu. Želimo, osim toga, omogućiti Hrvatima muslimanske vjere da se odupru sirejskim pozivima koji ih nastoje u času povijesnih odluka odvojiti od ostalih Hrvata.

Naš prijedlog koji osigurava jednakost svih Hrvata i koji, osim toga, osigurava ne samo vjersku slobodu, nego i daje ustavni oblik da se očuva kulturna tradicija utemeljena na islamu. Doista predstavlja pružanje bratske ruke, a ne idejno ili političko nasilje. Jer i nakon toga prijedloga, ako bosansko – hercegovački muslimani ne budu željeli stvoriti zajedničku državu s ostalim Hrvatima, nitko ih na to neće prisiliti.

Država puna vjerske slobode neće moći zadovoljiti muslimanske fundamentaliste, kao što takva država ne bi zadovoljila one katolike koji bi zahtijevali odlučujuću političku ulogu za katolicizam (što u ovom času nitko ne traži). Muslimane vjernike, koji svoju vjeru žele proživljavati u punoj slobodi, ovakav prijedlog mogao bi zadovoljiti.

Njihovo mišljenje je istaknuo jedan pisac, koji pod šifrom B. a pod naslovom "Muslimanima u Jugoslaviji ne treba fundamentalizma" i pod naslovom "Bog i država su dva posve različita pojma" piše:

"Muslimani su dužni poštivati zakone svoje zemlje. Domoljublje je dio vjerskog identiteta. (. . .) Problematiziranje ovog odnosa nastaje tek onda kad se vjerska sloboda stane gušiti. Državni poredak koji jamči poštivanje ljudskih prava i pruža socijalnu sigurnost na temelju jednakosti i bratstva, ima puno moralno pokriće svake vjere, pa i islama.

Musliman i muslimanka treba da poštivaju tuđe vjersko uvjerenje. "*Nema sile u vjeri"*, stoji u 256. ajetu druge sure po redu. Izvan svake je sumnje, da islam prihvaća židove i kršćane kao sebi ravne pred Bogom. Zadovoljstvo Božje im je obećano, ako rade u suglasnosti s naučavanjem svoje vjere. Tako stoji u Kur'anu."[97]

Nekoliko mjeseci prije prijedloga Hrvatske republikanske stranke da bi se buduća hrvatska država ustrojila kao savezna država s dvije autonomne jedinice, slične je misli iznio predsjednik Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća dr. Mate Meštrović:

"Što se Hrvatskog Narodnog Vijeća tiče, mi smatramo da su muslimani Bosne, Hercegovine i Sadžaka, po povijesti, etnikumu i jezičnoj pripadnosti integralni

---

97 Isto str. 28 / 29.

dio hrvatske nacije. Povijesni razvitak Bosne bio je u mnogočemu različit od onoga Banske i Dalmatinske Hrvatske, a muslimani posjeduju svoj specifični vjersko – civilizacijski identitet, koji je u mnogočemu drugačiji od onog katoličkog. Islamski vjerski i civilizacijski identitet ne samo da se ne smije ignorirati, nego mu se mora dati puno priznanje i ravnopravnost u hrvatskoj državi.

U više sam navrata pisao da se hrvatska država, po mojem mišljenju, može sastojati od dva dijela ili dviju jedinica, od uže Hrvatske i Bosne i Hercegovine, i da nije potrebno da Hrvatska država bude *unitaristička,* jer naklonost unitarističkom tipu države postoji u povijesnom oblikovanju srpske državnosti, ali ne i hrvatske.

U skladu s principima demokracije i samoodređenja i muslimani Bosne, Hercegovine i Sandžaka imaju pravo da se u potpunoj slobodi, i bez terora i bilo kakvog pritiska, nacionalno izjasne i opredijele. Ne dvojim da će se u golemoj većini muslimani Bosne u slobodnom plebiscitu opredijeliti za Hrvatsku u kojoj će njihov vjersko – civilizacijski identitet biti priznat i zaštićen, i u kojoj će muslimani ravnopravno sudjelovati u svim strukturama državnog vodstva i vlasti."[98]

I sa strane hrvatskih nacionalista islamske vjere došli su slični prijedlozi, jer oni, možda bolje nego drugi Hrvati, osjećaju potrebu da pruže bosansko – hercegovačkim muslimanima u domovini rješenje koje će biti prihvatljivo i s općeg hrvatskog kao i sa specifično bosanskog gledišta. Ulazeći u tu raspravu izrekli su svoj stav na slijedeći način:

"Čak i u nezavisnoj Bosni — koju , usput rečeno, bosanski Srbi ne bi nikad prihvatili — mi muslimani osamljeni u suočavanju s velikim brojem bosanskih Srba koji bi našli oslonac u Srbijancima s druge strane Drine. Ni nezavisna Bosna ne predstavlja stvarno rješenje za nas muslimane, niti bi nam osigurala sigurnost ni napredak.

Za nas je najbolje rješenje da budemo ravnopravni partneri u slobodnoj hrvatskoj državi. To je jedini način da ostanemo vjerni našoj islamskoj i hrvatskoj prošlosti i narodnoj baštini. Ravnopravno partnerstvo u sklopu Hrvatske objektivno je u našem interesu, i garancija je naše sigurnosti, slobode i gospodarskog napretka.

U kojoj bi državi muslimani Bosne i Hercegovine imali veći utjecaj i ravnopravniji položaj — u Jugoslaviji u kojoj predstavljaju desetinu pučanstva ili u Hrvatskoj državi u kojoj čine 30% stanovništva? Interesi nas muslimana i Hrvata kršćana se podudaraju. Jedni druge osnažujemo. Suradnja između muslimana i

---

98 Vidi bilješku br. 14.

kršćana u slobodi omogućila bi nam siguran opstanak, napredak i blagostanje. (. . .) Potpuno je proizvoljna i vještački nametnuta sa strane neprijatelja alternativa koja suprotstavlja islamsko vjersko pripadništvo i etničko hrvatstvo. Ne postoji nikakva proturječnost biti Hrvat i musliman, jer hrvatstvo označuje narodnu, jezičnu i krvnu pripadnost, a Islam je univerzalna vjera i civilizacija."[99]

Kraj ovako jasno i ispravno postavljenog hrvatskih nacionalista muslimanske vjere, zašto je bilo potrebno toliko se baviti argumentima skupine koja danas nastupa pod imenom Saveza Bošnjaka? Da li predstavlja mišljenje većine muslimana? U današnjim prilikama ne može se ustanoviti koja je skupina većinska, ali to zapravo nije toliko važno. U prijelomnim časovima kad se države ruše i nove stvaraju, kad se povlače granice i stvaraju novi državnopravni odnosi, i manje političke skupine mogu utjecati, jer se strane sile pozivaju na onu skupinu čiji im program odgovara. U našem slučaju, Savez Bošnjaka danas služi Srbima za odvajanje Bosne od Hrvatske i za eventualno očuvanje Jugoslavije kao države ako komunističko vodstvo u Hrvatskoj bude ostalo na svojoj jugoslavenskoj liniji, ili ako se stvore glasnije hrvatske skupine koje će se zalagati za reformu Jugoslavije a ne za njenu podjelu narodne države. Kad jedanputa bude riješena kriza i kad se stvori novo činjenično stanje, nikakva većina na slobodnim izborima neće moći promijeniti novostvorene ili ponovo učvršćene državne okvire. Hrvatsko je iskustvo veoma jasno. Narodno vijeće nije došlo na vlast izborima nego sticanjem okolnosti. Odlučilo je bez pitanja naroda uvesti Hrvatsku u Jugoslaviju. Kada je na prvim izborima Stjepan Radić dobio upravo plebiscitarnu većinu u banskoj Hrvatskoj, a dotadašnja politička elita, koja je imala većinu u Narodnom vijeću, pokazala se neznatnom manjinom, ništa se više nije moglo promijeniti. Stanje je ostalo onako kao što je to bilo odredilo neizabrano Narodno vijeće, a ne kao što je to tražio Stjepan Radić kojemu je narod na svim izborima davao apsolutnu većinu.

Ovo je razlog što posvećujem posebnu pažnju Savezu Bošnjaka i njegovoj djelatnosti u današnjem času.

No želim još istaknutu da naš stav u korist vjerskih i kulturno pluralističke hrvatske države nije časovita taktika, nego je promišljena i već tradicionalna politička linija naše stranke, a vjerujem i mnogih drugih hrvatskih političkih skupina. Pozivam se na svoje mišljenje koje sam objavio prije više od dvadeset godina i u kojem sam

---

99Nepotpisani članak pod naslovom " Treća ne želimo! Dvije Jugoslavije već previše", **Novi Behar** (Glasnik Hrvatskog islamskog centra), Toronto, Kanada, br. 10, prosinac 1988., str.5.

došao do zaključka koji i danas zastupam i koji mi je poslužio kao putokaz kada sam izrađivao točku 3 Prijedloga za rješavanje krize. Tada sam napisao:

“Iako je dakle glavnina Hrvatske orijentirana prema zapadnoj kulturi i razvila se pod njenim utjecajem, sama perifernost dovela je do toga da taj kulturni krug nije mogao biti apsolutnog reda u Hrvatskoj, nego da je morao poprimiti dosta i od istočnokršćankog i još više od muslimanskog, arapsko – sirsko – perzijskog kulturnog kruga, tako da danas imamo u Hrvatskoj utjecaj svih triju sredozemnih kulturnih krugova, u različitom omjeru u različitim pokrajinama, ali uvijek i svagdje prisutne.

Spojeni s Hrvatskim partikularizmom, kao posljedicom oblika tla i stranih ekspanzija, ovi različni kulturni utjecaji slabe hrvatsku koheziju, te je samo bitna jedinstvenost hrvatskog naroda i hrvatskog područja uspjela održati hrvatsko ime i hrvatsku svijest unatoč tolikih utjecaja.

Ali ma koliko ova kulturna raznolikost može škoditi u današnjim prilikama na dulji rok predstavlja izvanredno bogatstvo, jer u krštavanju različitih kulturnih sfera, ukoliko postoji zajednički supstrat, leži mogućnost velikog napretka. Sinteze su sjeme novih spoznaja i novih snaga, tako da bi hrvatsko područje, toliko raznoliko po stranim utjecajima, toliko raznoliko po različitim kulturnim sferama, jednom oslobođeno stranih pritisaka, u svojoj raznolikosti moglo procvasti do neslućenog kulturnog napretka. Osiguran narodni okvir — narodna država — i osigurana vladavina slobode unutar ovog okvira, svi bi elementi koji su danas negativni mogli postati pozitivni i dovesti do procvata novih kulturnih oblika koji su nam danas još nepoznati.”[100]

I pri tom mišljenju ostajem i danas.

100“Geopolitički i kulturni smještaj Hrvatske”, članak objavljen u časopisu **Republika Hrvatska** br. 73 (10. travnja 1968.), a citiran po tekstu u knjizi “Hrvatski nacionalizam”, Buenos Aires 1983. ,.str. 44 / 45. Ovaj je članak bio prvotno priređen kao predavanje za jedan skup hrvatskih katoličkih sveučilištaraca u Buenos Airesu, na koji sam bio pozvan 1965. ili 1966.

Vjesnik, 15.07.1993.

Razgovarao Salih Zvizdić

Razgovor s dr. Ivom Korskym, predsjednikom HRS-a u Argentini

Srpske podvale protiv Hrvatske i BiH

Hrvatskoj danas predstoji ispit zrelosti, moramo održati neovisnu hrvatsku državu i ne smijemo dopustiti da nas velike trgovačke sile svijeta praznim obećanjima navedu da se povežemo u nekoj novoj Jugoslaviji s onima koji su nas toliko teško ranili, kaže naš sugovornik

---

Dr. Ivo Korsky, odvjetnik, publicist i autor niza knjiga s političkom tematikom, postao je 1968. godine u Argentini predsjednik Hrvatske republikanske stranke, naslijedivši dotadašnjeg predsjednika i osnivača strake prof. Ivu Oršanića, osnivača stranke, koji je te godine umro. Rođen je 1918. godine u Osijeku, a studij prava završio je u Zagrebu, gdje se već kao student istakao političkim radom u borbi za prava Hrvata u okviru kluba «Akademičar» i kao član sveučilišnog pododbora Matice hrvatske.

Tijekom Drugog svjetskog rata radio je kao vojni sudac, a 1945. nakon što je sretno prošao Bleiburg živio je u Austriji do 1947., a od tada u Buenos Airesu (Argentina), gdje se i sada nalazi kao vlasnik ureda za patente. I dalje je politički vrlo aktivan. Ovaj razgovor vodili smo posredstvom domovinskog nastavka HRS-a koja u Hrvatskoj djeluje od 1992. kao Hrvatska republikanska zajednica, koju vodi mr. Kazimir Katalinić.

Kako ocjenjujete smrt Vance-Owenova plana, koji su vrlo vatreno zastupali predstavnici međunarodne zajednice?

- Vance-Owenov plan o upravnoj podjeli Bosne bio je od prvoga dana mrtvorođenče, jer ga Srbi nisu nikada prihvatili, a oni koji su ga predložili, posebno su vodili računa što o tom planu misle Srbi. Ni jedinstvena bosanska država nije mogla uspjeti, jer je Alija Izetbegović, koji ju je zastupao, u svojoj slijepoj politici stvaranja posebne muslimanske narodnosti uspio od nje odbiti hrvatsko katoličko pučanstvo u Bosni.

Uvijek ste zastupali tezu da je nacionalnost Musliman politička konstrukcija, jer su to Hrvati muslimanske vjere.

- Da, čvrsto stojim na tom stanovištu, a sada se najbolje vidi da je muslimanska narodnost koju su u političkim motivima stvorili Tito i Kardelj da bi prisilili Hrvate da ostanu u Jugoslaviji, dakle da učvrste jugoslavensku državu, u svojim konačnim posljedicama dovela do potpunog uništenja Bosne i do razbijanja svakoga zajedništva među njezinim vjerskim i narodnim skupinama.

Očekujete li da će Milošević i Karadžić pristati na plan o federaciji Bosne i Hercegovine?

- Ne, jer u sadašnjem trenutku očekivati od Srba umjerenost bila bi naivnost ili licemjerstvo. Nikada u povijesti nismo vidjeli da bi pobjednik na bojnom polju na mirovnoj kojferenciji izgubio ili dobrovoljno predao sve što je oružjem osvojio, a kad je riječ o Srbima i Srbiji, to posebice važi. To je veoma jasno nedavno izrekao vođa bosanskih Srba dr. Radovan Karadžić riječima: «Činjenica je da već postoje tri države u Bosni i međunaroda zajednica mora prihvatiti to stanje.»

Što više osvaja sve je drskiji i nepopustljiviji.

Kako ocjenjujete nedavni referendum Srba o pripajanju «Srpske krajine» «Srpskoj republici»?

- Kao izražaj narodne volje taj je referendum bio potpuno suvišan. Posebice nakon što je iz «Krajine» silom istjerano cjelokupno hrvatsko starosjedilačko pučanstvo i batinama ušutkani Srbi koji su možda i željeli urediti svoj život u sporazumu s Hrvatima. Rezultat je bio predvidiv. Referendum je bio potreban samo europskim tehnokratima u Bruxellesu da pred svjetskom javnošću opravdaju amputaciju povijesnog središta Hrvatske i pomognu Srbima u stvaranju nove srpske Jugoslavije te u sputavanju Hrvatske dok se vodi rat u Bosni.

Istodobno to je pritisak Miloševića i generalštaba bivše JNA da zadobiju od Sjedinjenih Američkih Država priznanje za izvršena osvajanja u Bosni. Državni tajnik Warren Christopher već je učinio u tom smislu prvi korak, kada je 17. lipnja izjavio da je «cjelokupnost Bosne naš sadašnji stav, ali nije zaboravio spomenuti da s obzirom na pregovore između Muslimana, Hrvata i Srba «imamo dinamičku situaciju».

Želite li pojasniti ulogu Europske zajednice u podjeli BiH?

- Ako bi sve išlo po Europskoj zajednici, a posebice po stavovima dviju jakih država, koje podržavaju Srbiju, onda bi se moglo samo konstatirati da je Europska zajednica već otpisala Bosnu. Predsjednik Konferencije europskih država koja se održavala u Kopenhagenu, danski premijer Rasmussen, priznao je, prema vijesti agencije AP od 20. lipnja, da je rat u bivšoj Jugoslaviji najtragičniji događaj u poslijeratnoj Europi, ali da je za zapadnu Europu najvažniji problem ekonomsko ozdravljenje.

Samo da nije izričito rekao da je od «najtragičnijeg događaja», što je smrt oko 200.000 ljudi i srpsko etničko čišćenje, važniji europski problem nezaposlenost i ekonomski problemi. Ta procjena, koja je veoma iskrena, pokazuje da u moralnom pogledu ujedinjena Europa nije ništa bolja od prijašnje Europe neprijateljskih ili sučeljenih nacionalnih, ideoloških ili trgovačkih blokova, te da materijalizam u kapitalističkom obliku nije mnogo humaniji od onoga s marksističkom frazeologijom.

Kako tumačite optužbe s raznih strana, često i otvoreno neprijateljske, da je predsjednik Tuđman zajedno s Miloševićem kumovao ideji o podjeli BiH na tri države?

- Ne mogu vjerovati da je dr. Tuđman kreator politike podjele Bosne. Vjerojatno je razmišljao o Miloševićevu prijedlogu kad je uvidio da Ujedinjeni narodi i Europska zajednica žele dovršiti ratni sukob prepuštanjem većega dijela Bosne Srbiji (naravno pod krinkom konfederacije), te da svojom zaštitom srpskih pobunjenika vrše pritisak na Republiku Hrvatsku da pristane na to rješenje.

Kao povjesničar, dr. Tuđman je prije više od deset godina napisao da «su Bosna i Hercegovina povijesno najvećim dijelom bile povezane s Hrvatskom» i da «s njom u najpunijem smislu čine nerazdvojnu geografsku i gospodarsko-prometnu cjelinu». Tada je u svom zaključku o odnosima između Bosne i Hrvatske napisao da «ni Hrvatska u sadašnjim granicama, ni izdvojena BiH, nemaju uvjete za poseban, normalan razvitak».

Za Ujedinjene narode i Europsku zajednicu takvo rješenje o podjeli Bosne na tri etničke cjeline, koje u sebi nosi klice budućih sukoba, jest dobar izgovor da se riješe odgovornosti za krvavi ratni sukob koji je započeo u lipnju 1991. nakon nesmotrene lipanjske intervencije tadašnjeg američkog državnog tajnika gosp. Bakera, koja je značila zeleno svjetlo Jugoslavenskoj narodnoj armiji da silom oružja uguši hrvatski slobodarski poriv i uspostavi «čvrstu federaciju» u Jugoslaviji.

Vrijeme je teško, povijest u Hrvatskoj teče ubrzanim koracima, pa je i to razlog više da je vladajuća stranka izložena čestim i dosta oštrim kritikama oporbe. Kako u tom kontekstu ocjenjujete sadašnji trenutak Hrvatske?

- Hrvatskoj danas predstoji ispit zrelosti. Tek će povijest ispitati da li smo bili na visini zadataka koje smo trebali rješavati, a najstroži će biti s onima koji su zadobili na izborima mandat da vode državu. Ali sada nije trenutak da započnemo s međusobnim napadima, nego da odlučimo, vlada kao i oporba, da bezuvjetno moramo održati neovisnu hrvatsku državu.

Kako nakon svega što se dogodilo procjenjujete buduće odnose Hrvatske i Hrvata prema bosansko-hercegovačkim muslimanima i Muslimanima?

- Bez obzira na držanje sarajevskog muslimanskog vodstva, ne smije se zaboraviti da je muslimanski puk dio hrvatskog naroda i da moramo imati strpljenja s tim zavedenim dijelom hrvatskog naroda. To sam govorio i prošle godine u Hercegovini kad sam bio među tamošnjim Hrvatima, koji su već tada strahovali od mudžahedina i utjecaja stranih, izvaneuropskih snaga. Strah nikada nije bio dobar

savjetnik. I danas, nakon svega što se tamo zbilo i zbiva, nisam pesimist u pogledu budućih odnosa pripadnika dviju vjera istog naroda, kao i dijela muslimana koji se nacionalno osjećaju Muslimanima.

Karakterističan je u tom pogledu primjer hrvatskog svećenstva u Bosni i Hercegovini, biskupijskog kao i redovničkog, koje je odlučno odbilo svaki osjećaj mržnje i osvete u pogledu muslimanskog puka, što je ne smao kršćanski nego i duboko hrvatski stav. I taj stav, uz stegu, rad i red, omogućit će da se Hrvatska, koja će jednom biti u Savezu država s BiH, što naša stranka već desetljećima najavljuje, izgradi kao napredna i slobodna država usprkos svim poteškoćama i vanjskim pritiscima.

Na tome putu potrebno je da i većinska stranka u Hrvatskoj shvati da nije jedina i da u pitanjima slobode i neovisnosti mora slušati i ono što predlažu manjinske snage, tako da hrvatska vlast i obrana doista bude odraz želja i zahtjeva cjelokupnoga hrvatskog naroda kao, i svih građana Hrvatske.

HRVATSKI NACIONALIZAM I BOSANSKO-HERCEGOVAČKI MUSLIMANI

Jer hrvatskog jezika šum
Može da goji,
Može da spoji
Istok i zapad, pjesmu i um.

Safvet-beg Bašagić

1. Politički ispit savjesti

Dnevna politika, a još više obrana naše još nedovoljno osigurane i učvršćene slobode i državne nezavisnosti od nasrtaja međunarodnih središta moći, toliko nas zaokupljaju da često zaboravljamo da je potreban povremeni povratak na bitne odrednice hrvatskog narodnog života. Nije samo grijeh isključivo se baviti teorijom u našem javnom djelovanju, odvojiti ga od dnevnog života i njegovih konkretnih zbivanja, nego je isto takav grijeh zbog dnevne politike zanemariti trajne temelje našeg narodnog života.

Ne želim time kritizirati samo druge, nego te misli služe i meni kao podsjetnik da ni najbolje utemeljene kritike javnih zbivanja nisu korisne ako povremeno ne zastanemo da bismo pogledali, nismo li se odviše udaljili od svojih temelja kad smo se stalno bavili konkretnim političkim djelatnostima.

Ova je godina za nas, hrvatske republikance, poseban podsjetnik da bismo izvršili, ili obnovili, politički ispit savjesti, budući da se 9. siječnja 2001. navršilo pedeset godina otkad je u dijaspori osnovana Hrvatska republikanska zajednica. A u listopadu ove godine navršit će se pedeset godina neprekinutog izlaženja njenog službenog glasila, tromjesečnika **Republika Hrvatska**, u kojemu smo tijekom pola stoljeća raščlanjivali hrvatska politička pitanja. Osim dnevnopolitičkih sastavaka i suvremenih bilježaka, povremeno smo donosili veće političke eseje, među kojima je zacijelo najbolji i najvažniji onaj pod naslovom “Povijest se ne briše” u prvom broju našeg časopisa. U njemu je osnivač i prvi predsjednik Hrvatske republikanske stranke, prof. Ivan Oršanić, raščlanjivao pad prve hrvatske države u novom vijeku, branio je njenu uspostavu u teškim ratnim danima i pružao je prve obrise za nastavak osloboditeljske djelatnosti u poratnim godinama, u novom stanju u Europi, kad se Hrvatska nalazila u nadiru svoga nacionalnog života.

Redali su se politički eseji koje su u početnom razdoblju uglavnom pisali prvi predsjednik stranke, Ivan Oršanić, i prvi urednik časopisa, njegov mlađi brat Ante Oršanić. Postupno se širio krug suradnika i njihova tematika, te je opus svih suradnika kao cjelina obuhvatio znatne vidove hrvatske borbe i pogleda na različite teme hrvatskog javnog života, s jasno izraženim ciljem izaći iz defenzive i prirediti racionalni program za budućnost bez robovanja prošlosti, ali i bez prekida s njom.

2. Nacionalna integracija hrvatskog naroda

Ne namjeravam pisati povijest časopisa **Republika Hrvatska**, nego ću se ograničiti na jednu temu koja je po svojoj složenosti i zbog premoćnih stranih uplitanja, ali i zbog naših hrvatskih slabosti i promašaja, danas dalja od mogućih optimalnih rješenja nego što je bila za vrijeme Nezavisne Države Hrvastske i u većem dijelu političkih razmatranja u dijaspori do 1990., prije uspostave druge hrvatske države, Republike Hrvatske. Radi se o Bosni i Hercegovini koju mi, hrvatski nacionalisti, uvijek smatramo dijelom hrvatskog narodnog područja bez obzira na postojeće ustavne, državno-političke i međunarodne poteškoće.

Naše zanimanje nije ni novo ni prolazno. Uključeno je u u bitan dio hrvatskog političkog i nacionalnog razmišljanja i preuzeli smo ga od dr. Ante Starčevića i njegovih pravaša.

Počevši s Antom Starčevićem, hrvatska je politika naučila dijeliti vjeru od narodnosti, čime je postavila temelje za ispravno shvaćenu suvremenu, vjerski neutralnu državu isto kao i za ispravno shvaćene, politički nevezane vjerske zajednice. Starčevićanstvo je, kao protusnaga Strossmayerovu jugoslavenskom klerikalizmu, udarilo temelje nacionalnoj integraciji hrvatskog naroda i počelo je liječiti rane koje su razdirale hrvatsko narodno tijelo zbog višestoljetnih ratova između krsta i polumjeseca. Nije stoga nikakvo čudo da su prvi nacionalno-politički svjesni muslimanski Hrvati bili skoro listom pravaši, jer su u pravaštvu osjetili mogućnost nacionalnog izražavanja bez opasnosti vjerskog prozelitizma sa strane katolika, što nije bio slučaj s jugoslavenstvom biskupa Strossmayera, koji je želio pomoći narodnosti izgraditi most između Istočne i Zapadne Crkve.

Pravaštvo je svojim odvajanjem vjere od narodnosti otvorilo vrata i pravoslavnom pučanstvu Hrvatske da se politički integrira u hrvatski javni život, što bi uspjelo da Austrija u svojoj polovici (kasnije uz otvorenu potporu talijanskih iredentista) i Mađarska u svojoj nisu djelatno pomagale posrbljivanju pravoslavnog pučanstva, jer su u tome vidjele učinkovito sredstvo za slabljenje osloboditeljskih poriva Hrvatske.

Ni Antun ni Stjepan Radić nikada nisu napustili Starčevićev temeljni stav da su bosansko-hercegovački muslimani dio hrvatskog naroda i Bosna dio Hrvatske. Važno je utvrditi da ni Starčević ni Radić nisu svojatali Bosnu i Hercegovinu kao područje, nego da su u prvi red stavljali narod u tim pokrajinama, a jedinstvo u etničkom smislu potkrepljivali su povijesnim i državnopravnim argumentima. Starčević, dakle, nije “osvajao” Bosnu, nego je kao prvi, nakon dugog razdoblja

nerazumijevanja između Hrvata obiju vjera prihvaćao hrvatske muslimane kao jednake, kao dio hrvatskog naroda.

Poštivanje bosansko-hercegovačke posebnosti bilo je uvijek prisutno u hrvatskom političkom životu, pa i onda kad su prilike bile nepovoljne i kad se odvajanje Hrvatske od Jugoslavije nije smjelo javno zastupati. Kad je dr. Vladko Maček dne. 4. i 5. siječnja 1929. bio prvi puta nakon smrti Stjepana Radića primljen u audijenciju kod kralja Aleksandra Karađorđevića, iznio mu je svoje "gledište da se kriza može riješiti samo temeljnim preuređenjem države, na bazi državno-historijskih teritorija (Slovenija, Hrvatska, Srbija, Vojvodina, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija)" (citirano po Kazimiru Katalinići, RH br. 166, str. 28-29).

U još težim prilikama, dr. Džaferbeg Kulenović, novi predsjednik Jugoslavenske muslimanske organizacije, većinske političke strukture bosanskohercegovačkih muslimana, koji je bio izraziti hrvatski nacionalist i kasnije potpredsjednik vlade Nezavisne Države Hrvatske, javno je zahtijevao u studenom 1939. oblikovanje Bosne i Hercegovine u njihovim povijesnim granicama kao posebne, četvrte jedinice uz već postojeću Banovinu Hrvatsku i uz planiranu slovensku i srpsku jedinicu (u citatu iz prethodnog odsjeka).

Na suprotnom ekstremu hrvatskog političkog spektra, dr. Franjo Tuđman, tada već politički disident u Jugoslaviji, u svojoj knjizi "Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi", izdanoj u dijaspori 1981. u knjižnici **Hrvatske revije**, kritizira avnojsko rješenje koje odvaja Bosnu-Hercegovinu od Hrvatske: "Ako su kod uključivanja u Srbiju Vojvodine, u kojoj postoji veća raznolikost stanovništva, poštivani narodnosno-politički i gospodarski razlozi, a kod uključivanja Kosova, na kojemu je srpsko crnogorsko pučanstvo u manjinskom odnosu prema daleko brojnijoj većini albanskog pučanstva; a isto tako i kod podjele Sandžaka, u kojemu je većina pučanstva muslimanska, poštivani povijesni razlozi, onda su svi ti razlozi u slučaju Bosne i Hercegovine u ne manjoj mjeri govorili, da bi bilo u interesu ne samo Hrvatske nego i BiH, pa prema tome i cijele južno-slavenske zajednice, da su Bosna i Hercegovina ušle u sastav Hrvatske federalne države."

U onim prilikama, to je bilo maksimum do kojega je dr. Tuđman mogao ići.

3. Kriza Jugoslavije i aktualizacija našeg programa u dijaspori

Promjene u SFRJ i početak velike krize u njoj, koja se nazirala već 1986., navele su me da se posvetim aktualizaciji političkog programa Hrvatske republikanske stranke, tada u dijaspori, koji je bio nepromijenjen od 1950. kad je stranka osnovana. Posebnu sam pažnju posvetio pitanju bosansko-hercegovačkih muslimana kao vjersko-političke zajednice koju je Titova Jugoslavija strogo odijelila od hrvatskog naroda u S.R.Hrvatskoj i u kojoj je nastojala uništiti svaki trag hrvatske prošlosti.

Dubinu i oštrinu komunističkog uništavanja hrvatske prošlosti u Bosni i Hercegovini dobro je ilustrirao dr. Esad Ćimić jednom sličicom iz svog đačkog razdoblja pedesetih godina u Mostaru u razgovoru objavljenom sa Željkom Buzovom (**FOKUS** 4.VI.2001.):

“Nikada nisu (vlast i partija, moj umetak) mogli razumjeti moje nacionalno hrvatsko opredjeljenje -sjeća se Esad Ćimić. - Još sam u gimnaziji na skojevskom sastanku morao odgovarati kako to da sam se jedini od osamnaest muslimanskih omladinaca iskazao kao Hrvat, a svi ostali kao Srbi. Srećom sam uvijek bio brz na jeziku, pa sam se snašao: >>I drug Tito je Hrvat!<< - To ih je zbunilo, nisu mi mogli ništa.”

Ovaj se sustav postupno mijenjao, ali u biti se nije popravljao. Štoviše, vremenom je postojao sve više nepodnošljiv te je zato u pozivu upravljenom stranoj i domaćoj javnosti u siječnju 1988. na engleskom i hrvatskom jeziku (pod naslovom “Treba podijeliti Jugoslaviju – Treba odstraniti nered”) Hrvatska republikanska stranka posvetila odnosu Hrvatske prema Bosni i Hercegovini i prema njenom pučanstvu točku tri, koja glasi:

“Hrvatsku treba organizirati kao saveznu državu s dvije autonomne jedinice: sadašnja Republika Hrvatska i sadašnja Republika Bosna i Hercegovina. Unatoč njihovom istovjetnom, hrvatskom narodnom podrijetlu, radi povijesnih zbivanja ova su dva dijela Hrvatske poprimila različite običaje. Sadašnja Republika Hrvatska bila je dugo vremena pod utjecajem Italije, Mađarske i Austrije, dok je Republika Bosna oblikovana kroz četiri stoljeća pod snažnim istočnim, muslimanskim utjecajem u okviru Otomanskog Carstva. Tako je jedna polovica Hrvatske živjela pod pretežno katoličkim vladama, dok su u drugoj polovici vladali muslimani. Prema tome, treba sačuvati obje tradicije i omogućiti im slobodno suživljavanje u okviru zajedničke savezne države.”

Ovaj prijedlog sadržava dva bitna vida. Jedan je stvaranje hrvatske države na

cijelom hrvatskom povijesnom području, a drugi je osiguravanje kulturnih i vjerskih tradicija koje su se posebno razvijale u obje polovice Hrvatske, istočnoj pretežno muslimanskoj i zapadnoj pretežno katoličkoj.

Iz vlastitog iskustva dobro sam poznavao stavove i odnose hrvatskih nacionalista prema Hrvatima muslimanima, od kojih su neki, kasnije veoma poznati, kao na primjer Muhamed Hadžijahić i Halid Čaušević, bili s nama u Sveučilišnom pododboru Matice hrvatske u Zagrebu, a drugi u Hrvatskom akademskom društvu "August Šenoa", najborbenijem nacionalističkom središtu na sveučilištu u razdoblju 1941. godine. Bilo je dosta bosanskohercegovačkih muslimana među komunistima, ali, koliko je meni poznato, na zagrebačkom sveučilištu nije bilo Srba muslimana.

Moje zanimanje za tu temu nije prestalo ni kad sam došao u Argentinu i pristupio Hrvatskoj republikanskoj stranci. O toj sam temi održao 1965. ili 1966. predavanje na skupu hrvatskih katoličkih sveučilištaraca koji je vodio o. Bonifacije Perović. Kasnije sam to predavanje nešto popunio i dotjerao te je ono objavljeno kao članak pod naslovom "Geopolitički i kulturni smještaj Hrvatske" u broju 73 (god. 1968.) časopisa **Republika Hrvatska**. Ovo poznavanje teme poslužilo mi je kao putokaz kad sam pripravljao navedenu točku 3 našega poziva javnosti od siječnja 1988. Iz moje navedene raščlambe navest ću samo zaključak:

"Iako je, dakle, glavnina Hrvatske orijentirana prema zapadnoj kulturi i razvila se pod njenim utjecajem, sama perifernost dovela je do toga da taj kulturni krug nije mogao biti apsolutnog reda u Hrvatskoj, nego da je morao poprimiti dosta i od istočnokršćanskog i još više od muslimanskog, arapsko-sirijsko-perzijskog kulturnog kruga, tako da danas imamo u Hrvatskoj utjecaje svih triju sredozemnih kulturnih krugova, u različitom omjeru u različnim pokrajinama, ali uvijek i svagdje prisutnih.

Spojeni s hrvatskim partikularizmom kao posljedicom oblika tla i stranih ekspanzija, ovi različiti kulturni utjecaji slabe hrvatsku koheziju, te je samo bitna jedinstvenost hrvatskog naroda i hrvatskog područja uspjela održati hrvatsko ime i hrvatsku svijest unatoč tolikih utjecaja.

Ali ma koliko ova kulturna raznolikost može biti štetna u današnjim prilikama, na dulji rok predstavlja izvanredno bogatstvo, jer u ukrštavanju različnih kulturnih sfera, ukoliko postoji zajednički narodni supstrat, leži mogućnost velikog napretka. Sinteze su sjeme novih spoznaja i novih snaga, tako da bi hrvatsko područje, toliko raznoliko po stranim utjecajima, toliko raznoliko po raznim kulturnim sferama, jednom oslobođeno stranih pritisaka u svojoj raznolikosti moglo procvasti do

neslućenog kulturnog napretka.

4. Muslimani, bitni čimbenik u odnosima između Bosne i Hrvatske

Pripremajući točku 3. o odnosu buduće nezavisne Hrvatske prema Hrvatima muslimanima, shvatio sam da iznad povijesnih, pravnih i zemljopisnih argumenata stoji ljudski čimbenik. Taj je čimbenik dobro formuliran u spisima dr. Ferida Karihmana koji je od 1971. bio glavni govornik Hrvata muslimana u **Hrvatskoj reviji**. Karihman je taj ljudski problem sažeo u zaključku svog priloga “Muslimani hrvatskog jezika i koljena” (u knjizi “Hrvatski razgovori o slobodi”, izvješće s drugog simpozija **Hrvatske revije** u srpnju 1971., Munchen-Barcelona 1972.):

“Posebno apeliram na hrvatske nacionaliste, kako katolike tako i muslimane, da ne budu ekskluzivni te da imaju razumijevanja za kompleksnost i delikatnost psihe većine Muslimana, posebno pod postojećim okolnostima u Herceg-Bosni, gdje se mora velikosrpstva još uvijek najteže osjeća. Isto tako, vrijeme je da hrvatski emigrantski tisak usvoji pisanje riječi Musliman s velikim početnim slovom, kad se radi o muslimanskom življu Herceg-Bosne i Sandžaka i da tako ne bude vremenski zaostajao za uvedenom praksom u domovini.”

Pišući uglavnom o kulturnim temama, i pogotovo književne prikaze, Karihman napušta hladni razumski pristup i raščlanjuje osjećaje muslimanskog pučanstva Bosne i Hercegovine, koje je unatoč vjerskoj istovjetnosti s albanskim pučanstvom politički i po svim kulturnim izražajima veoma daleko od njih.

U eseju “Hrvatski književnici muslimani” (**Hrvatska revija** br. 4(80) , 1970.) osvrće se na jednog od najboljih bosanskih muslimanskih pisaca u razdoblju dok je SFRJ silom nametala bosanskohercegovačkim muslimanima nacionalnu neopredjeljenost, dakle politiku uništavanja nacionalne osobnosti, te kaže: “Zato uz vlastitu neopredjeljenost, Meša Selimović u svom izvrsnom romanu >>Derviš i smrt<< zdvaja nad žalosnom sudbinom svih neopredjeljenih muslimana, kojoj je uzrok upravo ta pesimistička neopredjeljenost, neopredjeljenost i zbrkanost, nepoznavanje sama sebe i vlastite prošlosti:

> “-Što smo onda mi? Lude? Nesrećnici?
>
> -Najzamršeniji ljudi na svijetu. Ni s kim istorija nije napravila takvu šalu kao s nama. Do juče smo bili ono što danas želimo da zaboravimo. Ali

nismo postali ni nešto drugo. Stali smo na pola puta, zabezeknuti . Ne možemo više nikud. Otrgnuti smo, a nismo prihvaćeni. Kao rukavac što ga je bujica odvojila od majke rijeke, i nema više toka ni ušća, suviše malen da bude jezero, suviše velik da ga zemlja upije. S nejasnim osjećajem stida zbog porijekla, i krivice zbog odpadništva, nećemo da gledamo unazad, a nemamo kud da gledamo unaprijed, zašto zadržavamo vrijeme, u strahu od ma kakvog rješenja. Preziru nas i braća i došljaci, a mi se branimo ponosom i mržnjom. Htjeli smo da se sačuvamo, a tako smo izgubili, da više ne znamo ni šta smo. Nesreća je što smo zavoljeli ovu svoju mrtvaju i nećemo iz nje.”

No bosanskohercegovački muslimani, nastavlja Karihman, koji smo prebrodili kompleks i zdvojnost mrtvog >>rukavca majke rijeke<<, imamo drugačiji, pozitivistički pogled na našu islamsku zajednicu.

- Što smo onda mi? Ono, što su nam bili djedovi, koljenom HRVATI!

- Ne najzamršeniji ljudi na svijetu, nego oni, koji sudbini povijesti ravno gledamo u oči. Ono, što smo bili jučer, ne smijemo zaboraviti, to je naša povijest i iz toga moramo naučiti. Mi ne trebamo postati nešto drugo, nego tek naći sami sebe. Ne smijemo stati na pola puta, niti zabezeknuti čekati naše rješenje. Mi moramo biti s onima, koji kao prava braća čekaju. Nismo otrgnuti i bit ćemo uvijek prihvaćeni, ali moramo i prihvatiti. Ne kao odvojeni rukavac majke rijeke, nego kao snažni pritok, dovoljno velik da dopuni hrvatsko jezero, koje zemlja ne može upiti.. S jasnim osjećajem hrvatskog porijekla, bez stida i krivice bilo kakova otpadništva, gledajmo ponosno unatrag i smjelo unaprijed, ne zadržavajući vrijeme i bez ikakvog straha u prirodni, hrvatski ishod našeg nacionalnog rješenja. Braća nas ne preziru, a došljaci će nas prestati prezirati u našem muškom, odlučnom nastupu. Htjeli smo i moramo se sačuvati, ali samo znajući ono što jesmo. Vrijeme je, da prestane biti toliko nacionalnih bespolnika među nama.”

I u nastavku ove teme, Karihman upozorava u jednoj bilješci u **Hrvatskoj reviji** (sv. 1/93, god. 1974.) da “moramo spriječiti da te ljude (zbunjene, još neopredjeljene) naši neprijatelji stave pred zlobnu i zbunjujuću alternativu: ili drugorazredni muslimani unutar jedne od postojećih nacija, ili ravnopravni Muslimani u smislu nacionalne posebnosti. Na ovo mi možemo imati samo jedan odgovor: ravnopravni Muslimani u smislu zaokružene (etnološko – etnografske) cjeline sa

svojim vjerskim i društvenim specifičnostima zaštićenim unutar hrvatske nacije.”

Spremajući, dakle, aktualizirani program Hrvatske republikanske stranke, koji kao takav mora biti kratak i sažet, shvatio sam da je za prihvaćanje takva programa potreban širi okvir i osjećajni elementi koji će mu otvarati vrata (i srca) u narodu. Uvidio sam da programu trebaju simboli, a učinkoviti simboli mogu biti upravo pjesnički izražaji. Dr. Ferid Karihman mi se pričinio pozvan da nam pomogne kao pjesnik. Pogotovo mi se svidjela u tom pogledu kitica njegove pjesme “Hrvobošnjački nišani” (u **Hrvatskoj reviji**, sv.3(119), 1980.) gdje nišan **bez natpisa** (nijemi nadgrobni spomenik) govori:

Kam što sam biljeg
davnog možda Tvoga
pretka bošnjačkoga,
još mnoga stoljeća
tvrdo ću stajat
i makar i nijem
moći ću dokazat
da ljudi muslimskog roda
koljena, stabla i poroda
posebna su plama
nekad davno rasplamsana
zasad časkom zapretana
hrvatskog Islama.

Budući da nisam imao nikakvih veza s Karihmanom, niti sam imao njegovu adresu, poslao sam 19. veljače 1987. prof. Vinku Nikoliću pismo koje ovdje prenosim:

“Dragi Vinko!

Mislim da Ti je poznato da mi izdajemo letke nazvane “Domovinsko izdanje” (tj. Republike Hrvatske), u kojima donosimo, osim skraćenih i smanjenih članaka iz RH i drugi materijal rodoljubno-pobudnog značaja. Tako smo donosili i pojedine rodoljubne pjesme, a među ostalima donijeli smo u dva navrata, u brojevima posvećenim Bosni, “Baladum o srušenim minaretima” Ferida Karihmana.

Spremajući novo Domovinsko izdanje kao i novu magnetofonsku kasetu za domovinu, željeli bismo donijeti jednu pjesmu u čast zagrebačkog muftije Ismet eff. Muftića, koga su partizani 1945. objesili na vratima zagrebačke džamije. Ne znam da li se ijedan pjesnik toga sjetio, pa Te zato molim da pošalješ gosp. Feridu Karihmanu priloženi list u kojemu ga molim za takvu pjesmu.

Osim toga željeli bismo donijeti u takvom izdanju (i pogotovo na magnetofonskoj vrpci) jednu Tvoju noviju pjesmu rodoljubnog značaja, posvećenu hrvatskoj mladeži koja se u domovini bori da održi i ojača plamen hrvatskog rodoljublja i često za to žrtvuje svoju slobodu, svoju karijeru i svoje zdravlje. Toj mladeži, koja s veoma malo pomoći i jedva poznavajući borbu svojih očeva od prije pedeset godina (kad smo Ti i ja bili mladi i poletni kao oni danas), jest naš jedini kapital za budućnost. Imaš li nešto što bi tome odgovaralo? Idealan bi bio oblik soneta, a ako već nije sonet, da duljina pjesme bude otprilike jednaka njemu, jer želimo da se pjesma lako pamti i tako proširi u domovini (donijeli bismo je dobro recitiranu na magnetofonskoj vrpci). Naravno, kako u slučaju gosp. Karihmana kao i u Tvome, speaker bi najavio ime autora."

Na ovo pismo nisam dobio odgovor. No godinu dana kasnije, u ožujku 1988., u prvom svesku **Hrvatske revije**, našao sam povijesnu pjesmu Ferida Karihmana "Šehit hrvomuslimski Ismet efendija Muftić" s podnaslovom "Povodom otvorenja druge zagrebačke džamije". Na tri stranice, dvostupačno, pjesnik opisuje razvitak islamske Bosne. Ovo razmatranje završava s mučeničkom figurom Ismet eff. Muftića ("šehit" je mučenik vjere). U nastavku prenosim samo 25 stihova iz te poeme kao odraz pjesnikova duha:

Šehit, bogougodni čovjek
je Ismet efendija
svoje vjere Allahova Islama
svog naroda hrvomuslimskog
svoga puka hrvobošnjačkog!
Ljudi, mumini,
braćo Zagrepčani,
Sandžaklije, Bošnjaci,
Hercegovci, Hrvati svi,
vjernici islamski i kršćanski!

Kad prolazite
trgom prve
zagrebačke džamije
znajte da ovo je tlo
gdje ispustio je čestitu dušu
veliki pravednik
još veći bogougodnik,
zagrebački muftija
Ismet-efendija
Hrvat-Musliman
šehit-mučenik
koji neima tu
svog turbeta ni nišana
al čija je duša smirena
kod Boga, živa, nagrađena

5. Islam, vjera dijela Hrvata – muslimani, ravnopravni građani Hrvatske

Nikada se nisam vratio na pismo koje je ostalo bez odgovora, iako sam od 1992. do 1995. bio više puta u Zagrebu i svaki put sam posjetio Vinka Nikolića u uredništvu **Hrvatske revije** u Matici Hrvatskoj. Razumio sam njegovo nastojanje da sačuva za sebe svoga vrijednog suradnika. Njegov oprez međutim nije bio potreban, jer nisam imao namjeru "preoteti" mu suradnika. Poznavao sam Vinka još sa zagrebačkog sveučilišta, zatim sam bio s njim u Italiji u engleskom zarobljeničkom logoru, a kasnije, u dijaspori, surađivao sam povremeno, na njegov poziv, u publikacijama koje je uređivao. Još manje sam htio ponovno tražiti suradnju od dr. Karihmana, koji mi nije ni odgovorio na uljudno pismo, a kojega uopće nisam osobno poznavao.

Više od deset godina nakon moga pisma, prigodom svog boravka u Hrvatskoj u ljeto godine 2000., mr. Kazimir Katalinić je iskoristio priliku da u zagrebačkoj sveučilišnoj knjžnici pregleda neku arhivsku građu tražeći izvorne podatke u svezi s političkim kretanjima u dijaspori između 1945. i 1990., koji bi mu mogli poslužiti u spremanju knjige o djelovanju Hrvatske republikanske stranke, na kojoj radi već

nekoliko godina. Tom prigodom kopirao je dosta zanimljivog materijala iz ostavštine prof. Vinka Nikolića. Vrativši se u Buenos Aires, dao mi je kopije nekih pisama koje je dr. Ferid Karihman pisao prof. Nikolíću, a među njima i Karihmanovo pismo poslano iz Pariza 11. srpnja 1987., iz kojega prenosim samo dijelove koji se odnose na pjesmu u počast Ismet eff. Muftića.

Prof. Vinko Nikolić i dr. Ivo Korsky
Preko prof. Nikolića

Cjenjeni prijatelji, rodoljubi,

Prilažem Vam ovdje zamoljenu pjesmu koja je posvećena šehitu mučeniku Ismetu eff. Mufticu i istovremeno otvorenju ***druge*** *zagrebačke džamije. Nijesam mogao udovoljiti želji da pjesma ima oblik soneta jer bi joj tada usfalilo ritam i dinamika koje ta pjesma zahtijeva, da bi se u njoj moglo mnogo toga reći.*

Sadržaj i redoslijed je ovaj: 1. Prodorom Osmanlija počinju tristoljetna razbojišta u srcu Hrvatske kojim ravnaju stranci: Habsburgovci, duždevi i sultani, ali istovremeno nekim čudom Zagreb je pošteđen i Islam postaje vjera dijela Hrvata. 2. Nakon pet stoljeća kako je počeo prodor Osmanlija i nakon već davno zaboravljenih bratoubilačkih ratova, u Zagreb dolazi miroljubljiv Ismet eff. Muftić da se pobrine za tamošnje Hrvate-Muslimane. 3. Muftić sanjari da sagradi džamiju u Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske. 4. Muftićevi snovi se ispunjavaju: Bosna je integrirana u nezavisnu Hrvatsku, Hrvati Muslimani više nijesu građani drugog reda nego ravnopravni hrvatski građani; zagrebačka (prva) džamija je ostvarena. 5. Koncem rata partizani ubijaju Muftića, ruše minarete i zatvaraju prvu džamiju. 6. Ismet eff. Muftić postaje šehit-mučenik svoje vjere i svog hrvatskog naroda. 7. Slijedi poziv na viševjerski hrvatski narod da oda počast nepravedno ubijenom Muftiću. 8. Ostvarenje nove, druge zagrebačke džamije treba da se poveže s memorijom na Muftića i njegovu prvu zagrebačku džamiju i da se ova druga nazove "Džamija Ismeta Muftića".

(Daljnji dio pisma posvećen je Nikoliću kao uredniku, a tek je konac ponovno upravljen obojici - Nikoliću i meni -.)

"Zahvaljujući kao i uvijek prof. Nikoliću da se među malo hrvatskih muslimanskih glasova u zadnje doba povremeno čuo barem moj glas u njegovoj

***Hrvatskoj reviji**, iako su moji doprinosi rijetki i samo kulturno-rodoljubne prirode. Mene srećom do sada neprijatelji hrvatskog muslimanstva nisu mogli ni eliminirati, niti ušutkati (iako su tragali za mnom), jer kako nemam osobnih ambicija, ne znaju i ne nalaze s koje strane bi me zahvatili i uništili.*

Želim dr. Korskom i hrvatskim republikancima da ova pjesma posvećena Ismetu eff. Muftiću bude berićetna u njihovom radu za hrvatske nacionalne i vjerske slobode, i zahvaljujem im se da su imali na umu mene kao prikladnog ne samo kao hrvatskog rodoljuba već i kao pjesnika-umjetnika. S poštovanjem, Vaš Dr. Ferid Karihman"

U svom posljednjem velikom eseju, objavljenom u **Hrvatskoj reviji**, svezak 4/160, prosinac 1990., pod naslovom "HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ (u znak priznanja i počasti povodom 100. obljetnice rođenja i 30. obljetnice smrti)", očevidno napisanom 1988. ili 1989., dakle prije travanjskih izbora u S.R. Hrvatskoj, koje su izgubili komunisti i na kojima je stvarno rođena Republika Hrvatska pod predsjedništvom dr. Franje Tuđmana, Ferid Karihman daje najbolje formulacije stavova Hrvata muslimana i njihovih pogleda na Hrvatsku kao zajedničku državu Hrvata obih vjera, kao i hrvatsko-muslimanski odgovor na postulate hrvatskog nacionalizma. Istovremeno sažima kritiku hrvatskih muslimana na 45-godišnji pritisak jugoslavenskih komunističkih vlasti na muslimansko pučanstvo Bosne i Hercegovine.

"I mala hrvatska nacija i njen islamski, vrlo specifični dio – piše Ferid Karihman – doživljavaju tu krizu >>humanih vrednota<<. Duge godine neslobode u diktaturama koje se nižu jedna za drugom, dominacija po stranim ili domaćim protuhrvatskim i protuislamskim elementima, kulturni i vjerski progoni, ekonomska eksploatacija, iseljavanje, itd., svela je problem hrvatsko-bosanske slobode uglavnom na >>ekonomske probleme<<. Kao da kvalitete čovjeka imaju tek drugorazredno značenje, kao da se ne vidi da su glavni uzrok ekonomskih kriza i neuspjeha nekulturni, nesposobni, nemoralni, korumpirani, pa i otvoreno zli ljudi na vodećim položajima. Iako se mi, civilizirani Hrvati, opravdano dičimo našom tisućgodišnjom nacionalnom kulturom, u kojoj su prisutne sa značajnim udjelom tekovine raznih civilizacija (grčko-rimske, zapadne, islamske i donekle bizantsko-ortodoksne), ipak smo svjesni da je još uvijek prisutan među nama i balkanski kruti primitivizam, kao posljedica podjarmljivanja tijekom predugog, sedamdesetgodišnjeg, neprirodnog,

centralističko-unitarističkog jugoslavenskog, diktatorskog zagrljaja ili **velikosrpskih** tiranija i progona.

U svjetskoj krizi humanih vrednota, koja, eto, nije mimoišla ni Hrvate a ni ostalo pučanstvo sadašnjih republika Hrvatske i Herceg-Bosne, moramo se trsiti da oživljavamo i revaloriziramo već ostvarena djela onih naših velikih ljudi koji su, kao upravo Hamdija Kreševljaković, izvanredno mnogo pridonijeli osvjetljavanju i simbiozi višecivilizacijske i viševjerske hrvatske nacionalne kulture, kao ustrajni istraživači, proučavatelji i kulturolozi, a koji su istovremeno kao ličnosti bili i najbolji primjeri čovječnosti, visokih ćudorednih kvaliteta, religioznosti, ljudi principa, radinosti i studioznosti, velikog znanja i istančana osjećaja za povijest, znamenite ljude, ljepotu i umjetnost.

Na ličnost, djela i značaj čovjeka kao što je prof. Hamdija Kreševljaković, historik, akademik, kulturolog, bio bi i te kako ponosan svaki, pa i veliki narod, a kamoli ne bi mala hrvatska nacija. Pa ipak, danas se, kako spomenusmo, u Hrvatskoj, u Herceg-Bosni, olako ili namjerno mnogo toga zaboravlja. Prije trideset godina (1959.) je preminuo ovaj veliki Hrvat-Musliman kojem uz Safvetbega Bašagića, Mehmeda Džemaluddina ef. Čauševića, Mehmeda ef. Handžića, Fehima ef, Spahu i vrijednim njihovim učenicima dugujemo, da su tekovine islamske civilizacije među Hrvatima u vrijeme turskog razdoblja bile otkrivene, osvijetljene, uzdignute, unesene i postavljene na dostojno, znanstveno odgovarajuće mjesto u hrvatskoj nacionalnoj kulturi. I to sve usprkos tada uvriježenom promicanju protuhrvomuslimanstva i ocrnjivanja bosanskohercegovačkih muslimana kao izdajničkog, porobljivačkog, natražnog elementa sa strane megalomanskih, **velikosrpskih** šovinista s otvorenom namjerom da se istrijebi, uništi muslimane i sam njihov trag u Herceg-Bosni, Sandžaku, Kosovu i Makedoniji, da bi se uspostavio jedan etnički i vjerski >>čist<<, >>homogenisan<< balkanski imperij nacifašističkog stila, krivo kopirajući srednjovjekovnu kraljevinu Rašku i Dušanovo carstvo, koji, usput budi rečeno, nikada nisu obuhvaćali Bosnu.”

6. Gorki plodovi prošlosti

U 120 do 130 godina koje su protekle od prvih posjeta mladih bosanskih begova Ocu Domovine Anti Starčeviću, narodno-politička suradnja između

katoličkog i muslimanskog dijela hrvatskog naroda dobila je u slobodnim razgovorima i brojnim spisima svoje čvrsto idejno opravdanje.

Ali ostale su i mračne posljedice onih koji su djelovali protiv toga procesa mirne i slobodne integracije. Njihova je djelatnost počela davati svoje gorke plodove upravo u presudnom času ostvarivanja hrvatskog oslobođenja.

Strane promidžbe, koje su 1990. nastojale braniti Titovu Jugoslaviju, ponovno su počele djelovati u procesima uoči Daytona da bi zamutile sliku stvarnog stanja u Bosni i tako neutralizirale veoma nepovoljnu sliku srpskog djelovanja. Stoga je korisno ukratko opisati politiku Titove države prema bosansko-hercegovačkim muslimanima i pozadinu njihova pretvaranja u poseban narod. Početkom sedamdesetih godina pisao je o tome dr. Ferid Karihman u već navedenom eseju “Muslimani hrvatskog jezika i koljena”, uključenom u izvješću s drugog simpozija **Hrvatske revije** godine 1971.: “Kao potpora tom stavu navodi se deklariranje velike većine bosansko-hercegovačkog muslimanskog pučanstva kao >>Muslimana << (u etničkom smislu), prilikom brojidbe pučanstva 1961., te masovno naspuštanje dotadašnjeg termina >>Jugoslaven neopredjeljen<<, koji je bio promoviran na brojidbama 1948. i 1953.”

Zaključak “da su muslimani poseban narod” donijet je na 20. sjednici CK/SKBiH dne 17. svibnja 1968., iako je bila poznata polarizacija muslimanskih dinamičkih snaga između hrvatskog nacionalizma i partizanske ljevice za vrijeme prošlog rata, što su priznali Salim Ćerić i Atif Purivatra, teoretičari posebne narodne individualnosti bosanskohercegovačkih muslimana.

Međutim, kako ističe Karihman, “posebna izdiferenciranost Muslimana je **vjersko-društvena**, a ne etnička”, što se vidjelo 1992., kad su se Bosna i Hercegovina odcijepile od Jugoslavije i proglašena je treća narodnost, sada bošnjačka, nakon neopredjeljene jugoslavenske (1948.) i muslimanske (1968.). Ovaj podatak nikada nisu spomenuli zapadni diplomati koji su se bavili Bosnom, pa ni kad su spominjali bosanskohercegovačke muslimane u Jugoslaviji za Titova života, pa ni W. Zimmermann koji je za to sigurno saznao od svojih prijatelja, beogradskih intelektualaca.

Ne smijemo zatvoriti oči pred nerazumijevanjem dijelova hrvatskog javnog života poslije 1990. Budući da većina vodećeg sloja nije bila iz nacionalističkog smjera nego politički odgojena u komunizmu, nisu imali dubljeg osjećaja za probleme bosansko-hercegovačkih muslimana u onom prijelaznom razdoblju, kao što ni vodeći

muslimanski slojevi u Bosni i Hercegovini iz sličnih razloga nisu pokazivali dublje razumijevanje za probleme novostvorene Republike Hrvatske, koja se aktivno borila za hrvatsku državnu nezavisnost.

Ovo razdoblje hrvatsko-bosanskih odnosa zahtijeva mnogo dublju raščlambu, koja je izvan okvira teme koju obrađujemo, ali opet ne možemo šutke prijeći preko toga rata u ratu, jer će on kao Damoklov mač još mnogo godina visiti nad našim glavama i poslužit će stranim snagama u sprečavanju normalizacije odnosa između Bosne i Hrvatske.

7. Pokusni kunići ili slobodni narodi

Između 1987., kad sam tražio argumente i simbole za politiku prirodnog usklađivanja između Hrvata katoličke vjere i Hrvata muslimanske vjere, odnosno u današnjem raslojavanju sociološki ispravnije rečeno između Hrvata iz katoličkog zapadnog i Hrvata istočnog muslimanskog kulturnog kruga, i godine 2001., nakon tragičnog rata između Hrvata katolika i Hrvata muslimana, ne možemo više predlagati zajedničku hrvatsko-bosansku državu. Ali možemo, i moramo, popraviti odnose između Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine, i raditi na ponovnom zbližavanju obiju hrvatskih grana. Već se osjeća potreba njihove djelatne suradnje, a nazire se da će u bližoj budućnosti ova suradnja postati presudnom, da nas strani interesi ne bi, kao u nedavnoj prošlosti, izigravali jedne protiv drugih i uništili obje zemlje kao slobodne međunarodne subjekte, da bi ih mogle uključiti u Zapadni Balkan pod vodstvom Srbije kao amorfni ljudski materijal te kao prometno i gospodarski vrijedna područja. Bez Bosne i bez Hrvatske ne može se ostvariti izražena želja ili plan posljednjeg američkog ambasadora u Titovoj Jugoslaviji, Warrena Zimmermanna, (što je možda i potajna namjera znatnog dijela State Departmenta):

"Možda će se sjetiti (stanovnici bivše Jugoslavije, **moj umetak**) da je Jugoslavija u kojoj su živjeli, iako ne slobodarska, ipak bila slobodnija od ubitačne džungle koju su naslijedili, te da je isto na više civiliziran i širokogrudan način gledala na vanjski svijet. Jednoga dana mogli bi početi razgovarati o uspostavi gospodarskih veza i onda o postupnom stvaranju političkog okvira. To bi bilo posve razborito jer, konačno, većina ovih minidržava stvarno nisu sposobne za nezavisnost,

njihove su etničke skupine nerazrješivo izmiješane i po svom su položaju osuđene da zauvijek budu susjedi. Netko bi tada, neki veliki demokratski vođa vjerojatno iz Bosne, mogao predložiti stvaranje države. Neće se zvati Jugoslavija, ali će imati uzore u prošlosti" ("Origins of a Catastrophe", prvo broširano izdanje, 1999.).

Da li smo već, nakon sarajevskog Pakta o stabilnosti od 31. srpnja 1999. i zagrebačkog "summita" od 24. i 25. studenog 2000., u početnim etapama ostvarivanja Zimmermannovih želja odnosno političkih planova za uspostavu nove južnoslavenske države što je, čini se, bilo zamišljeno kao nastavak Daytona u State Departmentu pod vodstvom Madeleine K. Albrigth?

Iluzije ne umiru lako. Postdaytonske američke iluzije u savez s dubokim projugoslavenskim predrasudama briselske europske birokracije i uz djelatnu suradnju jedne hrvatske vladajuće ekipe koja se ponosi bezuvjetnim popuštanjem stranim središtima moći, daju nove snage preživjelim iluzijama prošlosti i pomažu da se prikrije sjećanje na tri tragična neuspjeha s jugoslavenskim pokusima u povijesno gledano kratkom roku od sedamdeset godina. Bila bi vječna šteta ako bi strana središta moći u svezi sa slabim hrvatskim političkim vodstvom uspjela pretvoriti pučanstvo Hrvatske i Bosne-Hercegovine u pokusne kuniće, da bi se po četvrti put dokazalo da intelektualne umislice kao jugoslavenstvo ne mogu uspjeti na dulji rok. Ponovno nasilno ili furtimaško nametanje takvih neprirodnih integracija umjesto promicanja slobodnih i razumnih odnosa između samostalnih država jugoistočne Europe platit će ti pokusni kunići koje će nakon neumitnog neuspjeha stvarni autori tih iluzija slati u neki novi Haag, dok će oni sami, ovjenčani lovorom svjetskih državnika, uživati "zaslužene" mirovine za svoje umotvorine.

II.

1. Iz ideala u stvarnost

KRITIČKI OSVRT NA DANAŠNJU STVARNOST

Prije povratka u Argentinu[101] *dr. Ivo Korsky uputio je predsjedniku Hrvatske*

---

101 Tijekom svog boravka u Hrvatskoj dr. Ivo Korsky održao je između ostalog u Zagrebu, Osijeku, Splitu, Makarskoj i Èakovcu predavanje o temi "Dr. Ante Starèeviæ u sadašnjici i buduænosti ". Objavit æemo ga u sljedeæem broju.

republikanske zajednice mr. Kazimiru Kataliniću pismo koje prenosimi doslovce:

U našem nedavnom razgovoru upitali ste me, što mislim o nekim ključnim pitanjima današnje hrvatske politike, nakon što sam ponovo imao prigodu skoro mjesec dana živjeti u Hrvatskoj i razgovarati s osobama iz različitih sektora hrvatskog političkog života.

Priznajem da su mi ti dodiri otvorili nove vidike i doveli me do novih saznanja, no osjećam da još nemam potrebnu perspektivu za neku opću raščlambu. Od 1992., kada sam bio u Hrvatskoj, pa do danas, nije se promijenilo samo opće stanje, nego je zavladao drugi mnogo kritičniji duh, a kod nekih i pesimizam koji, iako razumljiv radi dugotrajnog rata i gubitka iluzija, u biti je znak slabosti onih koji podliježu malodušju. Smatram da nakon prestanka opće euforije nije na mjestu ni pesimizam ni gubitak nade, nego čvrsta odluka pogledati činjenicama u oči i na temelju novog iskustva tražiti nova rješenja.

Neopravdani triumfalizam vladajućih krugova bio mi je trn u oku još prije dvije godine. Osjećao sam ga kao nedostatak povjerenja vlasti prema narodu koji je tu vlast slobodno izabrao i dao joj svoje povjerenje. Ovaj je narod svojim žrtvama i izdržljivošću zavrijedio da mu s vrha vlasti kažu istinu, upravo onako kao što je to izrazio dr. Ante Starčević: “Mi smatramo najsvetijom dužnošću općinstvo po mogućnosti obavještavati vjerno o javnim stvarima bez obzira da li nam ovo ili ono uvodi. Tko zna samo jednu stranu stvari i kod toga ostaje ne mareći za druge strane, taj je iznenađivan i varan; a tko nastoji poznati što je moguće više različitih, možda protivnih strana, taj gleda da se za svaki slučaj pripravi”.

U prvom od početaka mi je smetala tajnovitost kojom su se prikrivale obveze hrvatske države kad je pristala na ulogu Ujedinjenih naroda i njihovih vojničkih snaga (*Unprofora*) na hrvatskom području. Tek malo po malo upoznavao je narod pravu prirodu “zaštićenih” zona, koje su se od zaštićenih pretvorile u povlaštene, i od dijelova hrvatskog područja u krajeve u kojima je pod zaštitom Ujedinjenih naroda izgrađivana vlast pobunjenih hrvatskih državljana srpske narodnosti. Umjesto slobode i ravnopravnosti svih stanovnika tih područja došlo je do diktature jednog dijela tamošnjih Srba nad svim ostalim stanovnicima, uz otvorenu intervenciju Republike Srbije, i do stvarnog odvajanja with krajeva od Hrvatske, pa do sustavnog istjerivanja hrvatskog pučanstva iz tih “zaštićenih” krajeva. *Unprofor* je osiguravao srpske jedinice koje su vršile etničko čišćenje tih krajeva.

Razumljiv je bio zahtjev hrvatskih vlasti kada su u pregovorima za obnavljanje mandata *Unprofora* tražile da se razjasne i odstrane stavke koje su omogućavale nepravde koje su se očitovale, kao i zahtjev da se u zaštićenim zonama osigura život preostalog hrvatskog pučanstva, uredan povratak protjeranih i izbjeglica, i politička prava cjelokupnog pučanstva bez obzira na narodnost. Radilo se u biti o uvođenju pravne države i demokratskog poretka u tim "zaštićenim" područjima.

Nije bila umjesna prijetnja vojničkim akcijama ako se ne ispune ovi uvjeti. Pod pritiskom embarga i okupacije jedne trećine njezina područja, potpunog nedostatka saveznika (kao što su Rusija, Rumunjska i Grčka u slučaju Srbije) te samo djelomično prikrivenog neprijateljstva briselske tehnokracije prema Hrvatskoj, Republika Hrvatska ne može provesti nikakvu vojničku akciju. Svaka dakle prijetnja namijenjena je samo za unutrašnju potrošnju, dok na međunarodnom polju umanjuje kredibilitet hrvatske države.

No zašto je ipak potpisano produljivanje mandata *Unprofora* i koje su još neobjavljene klauzule novog ugovora? Možemo li ponovo očekivati da će se nakon nekog vremena pojaviti daljnja ograničenja hrvatske vlasti u "zaštićenim" područjima, kao što su se pojavile prije dvije godine do tada nepoznate ružićaste zone? Raspoređivanje međunarodnih snaga oko with zaštićenih zona u zapadnim dijelovima Hrvatske veoma slični na učvršćivanje stanja nastalog silom oružja i uglavnom završenim protjerivanjem hrvatskog pučanstva iz njih, kao temeljem za stvaranje stalne državne tvorevine, neke "države u državi" kao što se izrazio zamjenik ruskog ministra vanjskih poslova Vitalij Čurkin. A tu bi tvorevinu međunarodna zajednica proglasila dijelom Republike Hrvatske, no bez ikakvih obveza toga područja prema Republici Hrvatskoj. Takozvana Srpska Krajina pretvorila bi se u povećano izdanje grada i kotara Rijeke, "posebnog tijela pripojenog Kruni svetog Stjepana", kako je bilo ustanovljeno glasovito "krpicom nalijepljenom na već potpisanu ugarsko - hrvatsku nagodbu od 1868., što je osiguravala Mađarskoj sva stvarna prava o tom dijelu Hrvatske, a hrvatskoj inteligenciji omogućavala se desetljećima dokaže svoju oštroumnost tvrdoći da se unatoć svemu Trojnoj Kraljevini sačuvana virtualna prava na izgubljena područja.

Umjesto prijetnje vojničkom akcijom uoči isteka prvotnog ugovora kojim je Republika Hrvatske dopustila okupaciju svoga područja, daleko djelotvornije i za osiguranje budućih prava Hrvatske mnogo povoljnije bilo bi javno priznanje hrvatske

vlade da nema ni vojničke ni političke snage da dokrajči tu okupaciju, ali da odbije potpisati produljenje mandata prosvjedujući da je daljnje djelovanje *Unprofora* na hrvatskom području samovoljno i bez hrvatskog pristanka. Zaštita bi se prema tome pretvorila u ono što stvarno jest, **u okupaciju** , a izdvajanje hrvatskog područja u običnu amputaciju, nasebnu promjenu međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske. Bila bi skinuta maska koja licemjerno prikriva djelovanje nekih međunarodnih središta moći i odbačeni bi bili eufemizmi toliko dragi Ujedinjenim narodima i briselskim tehnokratima kada nastoje legalizirati nepravedna rješenja.

Ovom zgodom ne želim se detaljnije osvrniti na Washingtonski sporazum o stvaranju konfederacije između muslimansko - katoličkog dijela Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Tijekom cijelog rata u Bosni i Hercegovini, a pogotovo od početka sukoba između muslimana i katolika, branili smo načelo cjelokupnosti i nedjeljivosti te povijesne jedinice. U tome smo se dosljedno držali Starčevićevih načela o hrvatskom etničkom značenju Bosne i Hercegovine uz poštovanje njegova prava da poslje slobodno odluči o vezama koje želi uspostaviti sa Republikom Hrvatskom. Prema tome washingtonski sporazum, sada nametnut izvana, nakon gorkog razdoblja međusobnih oružanih sukoba, predstavlja najbolje moguće rješenje za izređivanje budućih normalnih odnosa između Bosne i Hercegovine.

Sve ove kritike, međutim, iako upućene onima koji su danas na vlasti u Republici Hrvatskoj, ne biraju njihovu legitimnost.Predsjednik Republike i Sabor Republike Hrvatske dobili su vlast na slobodnim izborima i naša je iskrena želja da tu vlast održe do konca svog mandata te da je onda prenesu na one koje će narod izabrati na sljedećim slobodnim izborima. Nikakva kritika pojedinih političkih poteza hrvatskih vlasti nema svrhu ugrožavati postojanje hrvatske države i njenog ustavnog poretka.

Ipak želimo da se ustavnim promjenama ublaži postojeći polupredsjednički sustav, koji se u praksi pokazao mnogo ekstremnijim od čistog predsjedničkog sustava u Sjedinjenim Američkim Državama. Vlada bi trebala biti odgovorna samo Saboru, a zakonodavna vlast odvojena od izvršne isto kao u SAD, da bi obje bile ravnopravne.

Posebno je nužno unijeti u Ustav zabranu ponovnog izbora predsjednika Republike prije nego što je prošlo jedno kompletno predsjedničko razdoblje. Ovo je uobičajeno u mnogim državama u kojima vlada snažan predsjednički sustav. Ovakva zabrana zaštitila bi našu Republiku od svih pa i od nehotičnih pokušaja da se netko

ovjekovječi na vlasti i time bi učvrstila njezin demikratski razvitak. Smanjila bi se osim toga opasnost od neustavnih promjena u razdoblju većih kriza. Ako bi takva inicijativa potekla od samog predsjednika, takav bi gest bio velik korak u izgrađivanju slobodne hrvatske države.

Nedjeljna Dalmacija, 13. listopada 1995.

HRVATSKO ISELJENIŠTVO I SABORSKI IZBORI

NE PRIHVAĆAMO KULT VOĐE

Izbori 1990. probudili su mnoge zaspale i umorne, a borba za očuvanje uspostavljene države stvarno je potaknula šire slojeve na javno izražavanje potpore toj državi. Sve je to izraz iskrenog i korisnog rodoljublja. Pitanje je je li to dovoljno za djelatan

ulazak u hrvatski javni život?

Hrvatska dijaspora nije jedinstvena ni po svom postanku, ni u svom sustavu, ni po stupnju integracije u sredinu u koju se smjestila, pa prema tome razlikuje se u pogledu svojih veza s Hrvatskom i s političkim razvojem hrvatskoga naroda u domovini.

Domjanićev hrvatski rudar u Americi, koji umire u eksploziji i u čijoj se stisnutoj šaki nalazi grumen zemlje iz njegove domovine, po čemu ga prepoznaju da je Hrvat, samo je romantična, pjesnička alegorija hrvatskog seljaka kojega je tuđinska vlast svojim ugnjetavanjem i gospodarskim iskorištavanjem otjerala s djedovine da u tuđem svijetu potraži zaradu i time pomogne svojoj rodbini u domovini.

Stvarno, hrvatski iseljenici izvrsna su radna snaga koja se dobro snalazi u svijetu i u visokom postotku, višem nego drugi istočnoeuropski iseljenici, ulaze u proizvodni život zemlje u koju su došli i uzdižu se tako da nekada već u prvoj generaciji, a po pravilu u drugoj, spadaju u srednji stalež kao poljoprivrednici, trgovci, industrijski radnici i poduzetnici pa i kao intelektualci. Svojom marljivošću, a vjerojatno i radi nebrige vlasti koja ga pušta da se sam bori i bez paternalizma razvija svoje sposobnosti, hrvatski se iseljenik po pravilu brzo integrira u novu sredinu.

Nebriga onih vlasti koje su ga prinuždile na odlazak iz domovine, prvo austrijskih i mađarskih, a zatim i jugoslavenskih, a još više politički pritisak preko konzularnih, iseljeničkih i drugih službenih predstavništava, doveli su u iseljeništvu do političke ustajalosti, što je, pogotovu u drugoj i trećoj generaciji, dobro integriranoj u novoj sredini, smanjilo interes za domovinu njihovih roditelja i ubrzalo proces asimilacije.

Samo manji dio iseljenika u prekomorskim zemljama, i to većinom onih iz najnovije emigracije koja je napustila domovinu od 1945. do danas, zadržao je jače veze s Hrvatskom i pokazuje življe zanimanje za njene probleme.

Predstavništva nove Republike Hrvatske ne mogu u kratkom roku od pet godina, usred teškoga rata i kraj stotina tisuća izbjeglica iz okupiranih krajeva, posvetiti dovoljno osoblja i sredstava da dovedu do promjena u tom stanju.

Potpuno je ispravno bilo što je nova vlast dala iseljenicima politička prava, ali teško je vjerovati da će, bar na početku, veći dio iseljenika biti u stanju iskoristiti ih, i to ne kao puku formalnost, glasovanjem, nego stvarnim i razumskim ulaskom u hrvatski javni život koji im je nedovoljno poznat. To vrijedi već za prvu

generaciju iseljenika, a u većoj mjeri za drugu i treću.

INTERES ISELJENIŠTVA

Pokušaj stvaranja političkog interesa u iseljeništvu, što predstavlja broj od 12 zastupnika koje bi iseljeništvo trebalo izabrati u Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske, uglavnom će biti izražaj vrlo ograničenog sloja iseljenika – osim u Europi gdje je radi blizine i stalne veze ovaj sloj snažniji.

Ali javni život nije samo glasovanje na izborima. To glasovanje treba biti kruna javnog djelovanja ako ono postoji kao stvarni život, odraz potreba i želja naroda, a ne kao odraz nostalgije za domovinom, za prošlošću, za nečim što je drago, ali što ne spada u intelektualni ili proizvodni život birača.

U mojih skoro pedeset godina života u iseljeništvu, tijekom kojih sam bio politički djelatan skoro cijelo vrijeme te sam živo pratio zbivanja u domovini, vidio sam da se uglavnom održalo domoljublje, ljubav pema zemlji i narodu, no da se kod velike većine dosta smanjilo poznavanje hrvatskih potreba i hrvatskog javnog života.

Izbori 1990. probudili su mnoge zaspale i umorne, a borba za očuvanje uspostavljene države stvarno je potaknula šire slojeve na javno izražavanje potpore toj državi, a još više na dobrotvornu djelatnost u korist boraca Domovinskog rata i ratnih žrtava. Sve je to izraz iskrenog i korisnog rodoljublja. Pitanje je je li to dovoljno za djelatan ulazak u hrvatski javni život.

Ako u izborima vidimo čin u kojemu narod bira svoje predstavnike da u njegovo ime ustroje i vode zajednicu i da nakon određenog roka ponovno stanu pred svoje naredbodavce, narod, i da im polože račun o svome djelovanju, bojim se da današnje nevino, romantično i nostalgično rodoljublje nije pravi temelj za demokratsku vladavinu. Djelatno domoljublje bira svoje predstavnike po programima, po nacrtima za rad, na temelju oštre i razumske kritike, a toga ima veoma malo u širim slojevima iseljenika koji iskreno žele sačuvati Republiku Hrvatsku kao slobodnu, međunarodno priznatu zajednicu. U biti, oni daju povjerenje postojećim vlastima zato jer su vlast i jer se boje da bi promjene mogle oslabiti Republiku Hrvatsku. Ne predlažu ništa konkretno nego poručuju: «Budimo složni, jer vjerujemo u vodstvo». Ovo nije temelj za demokratski, slobodarski, republikanski, starčevićanski dogovor. Pretvara vladajuću stranku, namjerno ili nenamjerno, u općenarodni pokret. Od takvih pojava trpi hrvatski javni život od 1929. do danas.

Ne možemo očekivati ništa drugo od iseljeničke sredine u kojoj se na stvarnost gleda onako kako je to nedavno napisao u svom uvodniku jedan nepolitički, nestranački, inače u drugim stvarima razumni i umjereni mjesečnik. Prigodom oslobođenje Knina napisao je da je «dr. Franjo Tuđman – čovjek koji je dosad, kao predsjednik RH, ispunio gotovo sva obećanja dana hrvatskom narodu i hrvatskoj državi».

NAČELA I PROGRAMI

U hvalospjevu koji slijedi piše: «Nakon oslobađanja najvećeg dijela okupiranih područja Republike Hrvatske, ponajprije oslobađanja tzv. «rsk» (točno ovako, malim slovima, moja primj. IK), spektakularnog posjeta Kninu i još trijumfalnije vožnje «Vlakom slobode» od Zagreba do Splita, kao i nakon ranijih poznatih oslobodilačkih akcija (oslobađanja dubrovačkog područja, Maslenice, Miljevačkog platoa, Medačkog džepa, zapadne Slavonije, Grahova i Glamoča) za Tuđmana se s pravom i bez pretjerivanja može reći da je to čovjek «koji stvara povijest», kako netko napisa ovih dana. I ono što je najvažnije jest njegovo vlastito priznanje da to nije samo njegovo djelo, nego djelo slobodoljubivog hrvatskog čovjeka i cijelog hrvatskog naroda. Njegove zasluge u stvaranju suvremene Hrvatske su već nezaobilazni dio u povijesnom hodu hrvatskog naroda.»

Shvaćam potporu koju narod treba dati svome izabranom vodstvu u kriznim trenucima, ali ne mogu prihvatiti kult vođe koji se stvara i prema čemu upravo teže mnogi glasovi iz iseljeništva. Ovako slijepo prihvaćanje vlasti jer je vlast, a pogotovo vlast vrhovnika, kao jedinog predstavnika države i naroda, osuđivao je prije više od sto godina otac domovine Ante Starčević riječima: «Najstrašnije su vam riječi, da ćete mene slijediti. Ako trebate goniča, tražite si ga drugdje: ja niti koga vodim niti gonim. To je glavna nesreća Hrvata da se drže ljudi, a ne načela, programa. Stoga je ovaj narod tako često bio izdan i prevaren, i vazda mu stvari drugačije ispadaju nego li je očekivao.»

I zato s nepovjerenjem gledam na ovo posebno biračko tijelo koje bi trebalo izabrati u ime hrvatske dijaspore 12 predstavnika u Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske.

IZBORI I NAKON IZBORA[102]

1. Deklarativna a ne stvarna jednakopravnost stranaka

Dva dana prije izbora, a nakon povratka s posljednjeg predizbornog skupa Hrvatske stranke prava u Velikoj Gorici, našao sam u prostorijama Hrvatske republikanske zajednice dopis **Koordinacije za inozemne promatrače na izborima 95'** od 24. listopada 1995., upućen izvanparlamentarnim političkim strankama, u kojemu pozivaju Parlamentarne skupštine vijeća Europe pod vodstvom Lorda Finsberga.

Osjetio sam da se ne bismo trebali odazvati pozivu. Kao hrvatski nacionalisti

---

102Izlaganje održano u Kulturno – informativnom centru u Zagrebu dne 7. studenog 1995.

ne možemo iznijeti svoje prigovore pred njih, jer bismo time pojačali promidžbu koja se širi u Europi protiv Republike Hrvarske. Poslati pak predstavnike s uputama da šute, značilo bi davati legitimitet postupcima u predizbornoj kampanji koje smo već tada negativno ocjenjivali. Ako imamo prigovora, radije ćemo ih iznijeti pred hrvatsku javnost a ne pred strance.

Čitajući kasnije vijest britanske novinske agencije Reuter o izvješću tih promatrača, vidjeli smo da neki drugi nisu bili tako diskretni. "Parlamentarni izbori u Hrvatskoj uglavnom su bili pošteni, ali Zagreb će morati promijeniti svoj izborni zakon ukoliko želi biti prihvaćen kao dio Europe, " izjavili su ti promatrači. Prema navedenoj vijesti, Lord Finsberg, čelnik toga izaslanstva, izjavio je: "Koliko možemo procijeniti, izbori su protekli u skladu s demokratskim pravilima, uz neke rezerve, a što se tiče glasovanja, može se smatrati da je bilo slobodno i pošteno." U nastavku se kaže da su promatrači bili zabrinutu povlaštenim prikrivanjem predizborne kampanje HDZ – a i brzinom kojom je bio određen datum izbora. Također je bila izražena zabrinutost glede vladinog dopuštenja da glasuje 365. 000 Hrvata u dijaspori, od toga 300. 000 u Bosni i Hercegovini, te ograničenja broja parlamentarnih mjesta za Srbe.

Prigovori stranih promatrača poklapaju se u bitnosti s onima koje su tijekom predizborne borbe mogli uočiti sami učesnici.

U prvom redu ubrzano raspisivanje izbora da bi se iskoristila euforija hrvatskog pučanstva zbog uspjšeno provedene vojničke operacije tijekom koje je oslobođeno 90 posto okupiranog državnog prostora. Zatim promjena izbornog zakona kojom je otežan ulazak u Sabor manjih stranaka povišenjem izbornog praga, dok je praktički bilo onemogućeno povezivanje idejno srodnih skupina, jer je prag sa saveze (koalicije) povišen na 8 odnosno 11 posto, što je bez presedana u demokratskom svijetu. Ako su promjene u zakonu imale za cilj smanjivanje broja stranaka, možemo reći da je bio posve neprikladan način koji je izabrala vladina većina.

Ustanova "nositelja liste" koji ne mora biti kandidat, očigledno je skrojena da bi HDZ mogao staviti na glasački listić ime predsjednika Republike i njegovim autoritetom i snagom državnih sredstava stvoriti predizborni stroj koji nadmašuje sveukupna sredstva svih drugih stranaka zajedno. Tako je protiv oporbe, bez nekih izričitih zapreka i zabrana, stajao cjelokupni državni aparat, dakle ravnopravnost i jednake mogućnosti bile su samo deklarativne a ne stvarne.

Stoga sam u svojim predizbornim nastupima uvijek isticao:

"Izbori za zastupnički dom Sabora nisu plebiscit za predsjednika Republike,

čiji je mandat u punoj snazi i koji mu nitko ne osporava. U Hrvatskoj kao i u stranom svijetu to je priznata činjenica i svaki Hrvat koji želi učvrstiti našu Republiku Hrvatsku priznaje predsjedniku prava da nas predstavlja pred svijetom i predvodi u državnim poslovima u zajednici sa zakonodavnim tijelom, Saborom, a pod budnim okom nezavisnog sudstva. To je prava republika. To je naš ideal još od doba Ante Starčevića."

I tom prilikom sam javno pitao:

"Zašto se onda raspisuju preuranjeni izbori, nepotrebni izbori?Zašto se ne posvete sve naše snage osiguravanju naše države, oslobađanju još okupiranih područja u istočnoj Slavoniji i Baranji, te učvrščivanju i izgrađivanju prijateljskih političkih, prometnih i gospodarskih veza sa susjednom sestrinskom Republikom Bosnom i Hercegovinom s kojom je Republika Hrvatska sudbinski povezana zajedničkim narodnim podrijetlom i jer se obje nalaze na povijesnom području Tomislavova, Krešimirova i Zvonimirova hrvatskog kraljevstva?

Nakon krvave četverogodišnje borbe, žrtava, gospodarskih gubitaka i stotina tisuća protjeranih izbjeglica, pobjede Bljeska i Oluje ne bi smjele biti predmet za stranačko i osobno uzdizanje, nego tek časak predaha u borbi koja još uvijek nije dobivena. Ovaj predah treba posvetiti uspomeni naših palih junaka i spremanju za daljnju vojničku i diplomatsku borbu, a ne nepotrebnim izborima da bi se povećala vladina većina."

2. Obavješćivanje naroda a ne nasilni marketing

U očima nas, hrvatskih nacionalista, vjernih slobodarskom duhu dr. Ante Starčević, i danas važi misao Oca Domovine koja glasi: "Mi smatramo najsvetijom dužnošću općinstvo po mogućnosti ubavješćivati vjerno o javnim stvarima bez obzira da li nam ovo ili ono godi.

Tko pozna samo jednu stranu i kod koga ostaje ne mareći za druge strane, taj je iznenađivan i varan; a tko nastoji poznati što je moguće više različitih, možda protivnih strana, taj gleda da se za svaki slučaj pripravi."

Što bi rekao Ante Starčević da je imao prilike iz općinstva gledati savršen **marketing** na televiziji kojim je vladajuća stranka, osim svoga kao i svim ostalim

strankama raspoloživog vremena, zapljusnula Hrvatsku prikazima Sabora HDZ-a, režiranog u geometrijskim, koreografskim figurama koje podsjećaju na one što smo mi najstariji gledali u kinu 1936., kad se taj način prvi put pojavio prigodom olimpijskih igara u Berlinu, da se nastavi u političkom životu tadašnje Njemačke. Učinkovitost i hipnotički utjecaj te promiđžbe na "mase" (jer kod komunista nema organskog naroda) ubrzo su spoznali sovjetski vlastodršci, a za njima i talijanski fašisti kojima je bila bliska ova teatralnost. Mlađima su sigurno u uspomeni ostale kopije ovoga sustava, jer su bili podvrgnuti toj tehnici ispiranja mozgova tijekom 45 godina Titove Jugoslavije.

Ova nasilna promiđba doista nije Starčevićevo "ubaviješćivanje" naroda, niti njegov savijet utemeljen na skromnosti istinskog intelektualca koji kaže:"Ja ne držim ni izdaleka do mojih nazora koliko vi, nego razmišljanjem kako mogu, pa kažem istinu kako mogu. Tako treba da svi radimo. Kad se mnijenja prokrešu i izbistre, držimo se onoga, koje je najbolje i najpogodnije za sav narod. Tako ću biti ja s vama kao i vi sa mnom; svi ćemo biti jedinstveni za dobro domovine."

U buci režiranih, plaćenih televizijskih oglasa koji se onda s malim promjenama besplatno ponavljaju u vijestima kao djelatnost predsjednika i državnih dužnosnika, birač već ne zna za što daje svoj glas i koga zapravo bira, da li predsjednika ili narodne zastupnike. U toj elektronskoj, a ne vojničkoj, oluji nadmoćne državo – stranačke promidžbe, zar se može čuti savjet kao što je, na primjer bio moj na skupovima na kojima sam govorio, koji je glasio: “Saborske zastupnike treba birati razumom a ne u oduševljenju zbog jedne velike pobjede koja još nije konačna. Sabor je organ narodnog suvereniteta a ne zbor za pljeskanje vodstvu i za slavljenje vojničkih pobjeda koje su narodne a ne stranačke, te pripadaju narodu a ne zapovjednicima vojske. Ovi samo vrše svoju vojničku ili državničku dužnost i njihova jedina nagrada treba biti odlikovanje, a kasnije, nakon svršetka rata, sud, odnosno priznanje povijesti.”

Ovoj smutnji pojmova i hipnotičkom pritisku na birače pomagale su i druge činjenice.

Jedna objektivna i posve razumljiva činjenica bio je osjećaj birača da naša pobjeda još nije konačna ni u pogledu netom oslobođenih krajeva, dok je uputna u pogledu istočnog ruba Hrvatske koji još drže srpske neredovite vojničke postrojbe uz logističku pomoć Jugoslavenske armije i njenu spremnost da ih podupru svojim teškim naoružanjem u slučaju ratnog sukoba. U Vjesniku od 31. X. i 1. XI. 1995.

Branko Podgornik je dobro formulirao to stanje: “Stoga se čini da je matica hrvatskih birača, kao i na izborima 1992. godine, ponovno odlučila da ‘neće mijenjati konja koji dobiva nasred nabujale rijeke’.”

“Čini se, nastavlja Podgornik da su hrvatski birači, davanjem snažne potpore HDZ – u zapravo dali povjerenje politisci predsjednika Tuđmana, koji je, po svim ispitivanjima javnog mnijenja, znatno popularniji od HDZ-a i koji je, očito, nemjerljivo pridonio izbornom uspjehu vladajuće stranke.”

Druga, manje objektivna i svjesno pripravljena činjenica bila je izborna geometrija donijeta uoči izbora po “hitnom” postupku, koja je stvorila 28 velikih izbornih jedinica u kojima se bira po jedan zastupnik po jednostavnom, većinskom sustavu, bez drugoga kruga koji bi onemogućio slučajne, i manje slučajne, izborne pobjede, a koji način odgovara uglavnom najjačoj stranci. Ovaj je učinak pojačan veoma nekorektnom praksom, da se u tim izbornim jedinicama postavljaju kandidati iz redova djelatnih vojničkih zapovjednika i visokih upravnih dužnosnika koji ne moraju napustiti te svoje položaje kao što je to običaj u svim demokracijama u kojima vlada predsjednički sustav s oštrom podjelom vlasti na zakonodavstvu, izvršnu i sudbenu vlast, a koji i nakon što su izabrani ostaju na svojim dosadašnjim položajima, dok u sabor ulaze nepoznate osobe za koje narod nije glasovao.

Za čistoću izbora i lakši nadzor javnosti posebno je neprihvatljiv sustav posebne liste za dijasporu, koja nema ni određeno biračko tijelo, ni izgrađene i s domovinom povezane birače, pa se pretvara u pogodno sredstvo za vladajuću stranku kojoj pogoduje difuzno rodoljublje velikog dijela takvih birača. Ovi pak u ratnim prilikama osjećaju potrebu da podupru predsjednika bez ikakva obzira na stvarne potrebe domovinskih birača. U kategoriju takvih, od domovine više ili manje otuđenih birača, uključeno je starosjedilačko hrvatsko pučanstvo Bosne i Hercegovine koje ne živi u tuđini nego je duboko ukorijenjeno od mnogih birača u novim predgradskim predjelima same Republike Hrvatske. Da su se priredili popisi hrvatskih državljana koji žive izvan Hrvatske, u stranim zemljama, i njihovi glasovi davali pojedinim državnim listama (ako nemaju svoje stalno boravište u Hrvatskoj), nepravilnost bi bila manja nego što nastaje stvaranjem ovog posebnog skupa “zastupnika iz dijaspore”. Borba za većinu zadobila je ovime upravo groteskne oblike.

3. Dvotrećinska većina i pomak na lijevo

U predizbornom natjecanju, kao nositelj liste HDZ- a predsjednik Republike je izrazio želju da bi njegova stranka u novom Zastupničkom domu dobila dvotrećinsku većinu. Potpuno je normalno da svaka vlada nastoji postignuti snažnu većinu, a takvu je većinu HDZ i postignuo, jer je uz 45 posto dobivenih glasova za svoju državnu listu uz D'Hondtov sustav i posebno tijelo zastupnika iz dijaspore, dobio i većinu zastupnika u već spomenutim velikim izbornim jedinicama. Ali nastojanje da postigne dvotrećinsku većinu otkriva želju za neograničenom vlašću, što, uz iskorištavanje svih prednosti koje ima državna vlast, predstavlja ozbiljno ugrožavanje mlade i još nejake hrvatske demokracije.

U razgovoru s inteligentnijim osobama, koje su bile odlučile dati svoj glas HDZ- u želeći time učvrstiti državu - a bilo je i takvih idealista – čuo sam i glasove koji su zabrinuto isticali da bi ova predsjednikova želja mogla dovesti do stranačke samovolje u našoj državi. Bila je prava sreća što je takav strah vladao i kod stranački neopredijeljenih birača, koji se obično u posljednji čas odluče u korist postojećeg stanja, te je tako biračko tijelo frustriralo nastojanje vladajuće stranke. U već navedenom broju Vjesnika Maja Freundlich je napisala: "HDZ je, dakle, dobila povjerenje, i njezin je izborni rezultat bolji nego što je bio na prošlim izborima. Ali, nije dobila dvotrećinsku većinu. Nije dobila ponajprije zato što Hrvati žele u buduće svoju demokraciju čvrsto držati u svojim rukama i nikome ne prepustiti previše političkog prostora."

Za ugled Hrvatske u svijetu, koji je bio prilično ugrožen nasilnom promidžbom vladajuće stranke, te zrelost biračkog tijela predstavlja možda najpozitivniji vid ovih izbora. Livia Klingl, u raščlambi ovih izbora u austrijskom dnevniku Kurier, sarkastično primjećuje da većina Hrvata smatra Tuđmana "ocem" koji je zemlju odveo u nezavisnost i energično postupao s neomiljenim Srbima, ali je i istaknula da ipak "ne žele svi da stari beogradski centralizam bude zamijenjen novim zagrebačkim, kao niti da maršala Tita zamijeni 'maršal Tuđman'." Stoga je zaključila: "Činjenica, da je HDZ dobio manje nego što je očekivao, pokazuje da su Hrvati demokratičniji od svog predsjednika ."

Mali porast u postotku glasova za vladinu stranku, stagnacija liberala i povoljni rezultati nehomogene koalicije pod vodstvom HSS – a, uz napredak ljevice i nazadak desnice, znak su da je biračko tijelo kao cjelina lagano skrenulo na lijevo. Euforija zbog pobjede nad Srbima nije dovela do jačanja militarizma, kao što je to

bilo u Francuskoj nakon prvog svjetskog rata kad je na prvim poratnim izborima parlament zadobio boju “bleu horizon” (blijedoplavu boju tadašnje francuske vojničke odore), ali nije ni okrenula leđa stranci koja je u ratu vodila Hrvatsku do pobjede, kao što se dogodilo u Engleskoj nakon drugog svjetskog rata. Hrvatski je pomak bio umjeren i u biti je upozorio da hrvatsko biračko tijelo nije zadovoljno s vladinom unutarnjom politikom, ali da i nadalje podupire vladinu vanjsku i obrambenu politiku.

4. Briga za gospodarska i socijalna pitanja

Pomak na lijevo izražava želju birača da se više pozornosti treba posvetiti gospodarskim i socijalnim pitanjima, a sigurno i osudu što se stvara nova povlaštena klasa utemeljena na veoma loše koncipiranoj pretvorbi, denacionalizaciji i neplanskom otvaranju gospodarstva koje prenaglo prelazi iz stagnacije socijalističkog feudalizma u najniži oblik bezobzirnog kapitalizma, koji su Nijemci, u svojim gospodarskim knjigama prozvali “Räurberkapitalismus”, dakle razbojnički kapitalizam. U tome Hrvatska nije nikakav izuzetak. Kroz tu su fazu prošle tijekom XVIII i XIX. stoljeća sve zemlje koje su iz feudalizma prelazile u tržišno gospodarstvo, a isti se slučaj ponavlja i u bivšim socijalističkim zemljama istočne Europe, pa i u strogo komunističkoj Kini u onim predjelima u kojima se, iz čisto gospodarskih razloga, radi povećavanja i moderniziranja privrede, uvodi bar djelomično slobodno tržišno gospodarstvo.

Pa kao što je razdoblje “razbojničkog kapitalizma” dovelo do pojave socijalizma, slična zastranjivanja danas u bivšim socijalističkim zemljama dovode do preporoda socijalizma. Ovo nije znak da se društvo želi vratiti u dugogodišnju stagnaciju pravovjernog socijalizma, nego je upozorenje osiromašenih slojeva srednjega staleža i radničkog i seljačkog sloja da se preustrojavanje ne smije graditi i isključivo na njihovim žrtvama. Takva je reakcija dovela do izbornih pobjeda bivših komunista u Mađarskoj, Poljskoj i Litvi i pomogla je Socijal demokratskoj partiji Hrvatske da dođe do znatnog izbornog uspjeha. Za razliku od drugih, manje ljevičarskih stranaka u Hrvatskoj, SDP je odbacila nastojanje da oživi bivšu državu i prihvatila je hrvatsku državotvornu zamisao, zauzevši tako vodeće mjesto na hrvatskoj ljevici . Ovim izbornim uspjehom, socijalna pitanja hrvatskom u javnom životu službeno su stala uz bok do tada glavnoj brizi za ostvarenje državne slobode i

nezavisnosti. Prirodnim razvitkom, gospodarska i socijalna pitanja postat će sve važnijim kad dođe do mira i do stabilizacije državnih granica te će daljnje jačanje ljevice biti neminovno ako i desno orijentirane snage ne budu posvetile veću brigu ovim pitanjima. U novim prilikama programi iz razdoblja hrvatske osloboditeljske borbe gube na aktualnosti i sama se osloboditeljska borba treba pretvoriti u normalnu, sustavnu i stručnu obrambenu djelatnost na vojničkom i diplomatskom području.

Zanimljivo je, međutim, da je upravo u krilu veoma dosljedne, antikomunističke i nacionalističke usmjerene desnice, u programskoj izjavi izdanoj još u emigraciji, u siječnju 1988. godine, tadašnja Republikanska hrvatska stranka, danas registrirana pod imenom Hrvatska republikanska zajednica, predvidjela opasnosti naglog, nesustavnog i neurednog prijelaza iz socijalističkog gospodarstva u slobodno tržišno natjecanje. Citirat ću samo završnu rečenicu šeste točke te izjave: "Ne bi se smjelo dopustiti stvaranje ni privatnih ni javnih monopola, a ekonomske i socijalne smjernice moraju zajamčiti da neobuzdana privatna pohlepa neće zamijeniti sadašnju (misli se na jugoslavensku komunističku) neefikasnost i neodgovorno rasipanje sredstava." Ni tada, ni kasnije kad smo to ponavljali, nismo naišli na razumijevanje na desnici, iako je upravo taj dio hrvatskog društva, svojom marljivošću, štedljivošću i pogledima na slobodno tržište najviše vezan na red i stegu u gospodarstvu i društvenim odnosima.

5. Stanje na hrvatskoj desnici

Po nekoj čudnoj političkoj simetriji, obrnutoj od uobičajene simetrije da jačanju jednog krila (ljevice) odgovara jačanje njegovog suprotnog krila (desnice), a oba na račun obično snažnijeg centra, na ovim je izborima ojačao centar unatoč jačanju ljevice, no oslabila je desnica u svim svojim stranačkim oblicima, umjerenim i ekstremnim.

Hrvatska stranka prava pod vodstvom Ante Đapića je jedina stranka desnog krila koja je uspjela ući u Sabor prešavši jedva jedvice izborni prag.

U svojoj predizbornoj promidžbi HSP je stavljala naglasak na borbu za državu i za oslobođenje okupiranih krajeva, uz umjerenu kritiku nepravilnosti na gospodarskom, socijalnom i općepolitičkom polju. Bilo je i dobro izrečenih raščlambi o potrebi reorganizacije na polju sudstva i mirovinskog osiguranja, no ova se pitanja nisu dovoljno isticala, tako da nisu prodirala do prosječnog birača koji u njoj – a još

manje u strankama ekstremne desnice – nije prepoznao zagovornicu nove sustavne gospodarske i socijalne politike i korist zapostavljenih slojeva hrvatskog društva.

Valja uzeti u obzir da je HSP imala iznimno težak položaj između sučeljnih izbornih blokova: tehnički premoćne vladine stranke i oporbene udruge koja je oštro napadala ne samo vladinu stranku nego i oporbenu HSP s argumentom da ova nije dovoljno oštra u kritici HDZ – a. Kako se HSP iz nacionalnih razloga suzdržavala u svakoj kritici vladine stranke koja se odnosila na na vanjsku politiku i na obranu države, jer nije željela davati argumente neprijateljima hrvatske države, u očima stranački neopredijeljenih birača izgubila je na oštrini svog idejnog profila, što se naravno odrazilo u gubitku glasova od kojih su jedni ekstremniji, vjerojatno otišli za ujedinjenu oporbu i manje ekstremnije stranke na desnici, a drugi, od onih koji su polagali veću važnost na obrani države, vjerojatno su otišli HDZ–u.

Možda HSP u svojoj predizbornoj borbi, naglaskom da ide sama, nije dovoljno iskoristila činjenicu da je na svojoj državnoj listi imala i dva člana Hrvatske republikanske zajednice, mr. Kazimira Katalinića i gosp. Gorana Antu Blaženkovića, predsjednika i dopredsjednika te skupine, što je vjerojatno neutraliziralo pomoć koju je nastojala pružiti navedena stranka. Upravo ova skupina, kojoj i ja pripadam, a koja ima isti nacionalistički program i istovjetan starčevićanski ideološki temelj, uvijek je isticala, uz državotvorni, osloboditeljski cilj, i slobodarsko političko, gospodarsko i socijalno uređenje hrvatske države, što znači da je upravo u tom pogledu mogla proširiti i popuniti izbornu platformu HSP.

Usprkos ovim nedostacima, vjerujem da HSP ima u sebi mogućnost da se razvije u suvremenu, umjereno desnu stranku europskog tipa, ako se bude uspjela održati nezavisnom od vladajuće većinske stranke, koja nastoji razbiti ili podvrgnuti pod svoju vlast sve političke skupine umjerene desnice koje bi joj mogle oduzeti dio konzervativnih, slobodarskih nacionalista koji su se još 1990. priklonili HDZ – u iz nestranačkih, državotvornih pobuda i koji će se osjetiti manje vezanim za taj u biti općenarodni dakle nestranački pokret kad budu sigurni da je osigurana daljnja opstojnost Hrvatske kao nezavisne države.

Očevidno je HSP, dakle jedina parlamentarna stranka na desnom krilu hrvatskog političkog spektra, osjetila tu potrebu proširivanja i produbljivanja svoga programa, te je nakon objavljivanja prvih, privremenih rezultata, kad je izgledalo da neće prijeći pretpostotni prag, njezin čelnik Anto Đapić izjavio, prema već navedenom Vjesniku: "Vjerovali smo da će birači izabrati naš program, ali očito je da

je prevagnulo nešto drugo – umjesto konačnog oslobođenja zemlje i rješavanja pitanja povratka Srba u Hrvatsku, prevagnule su zaštite ljudskih prava i pitanje medijskih sloboda.”

6. Radikalne i marginalne pojave

Dugotrajni rat, utjecaji stranih sila i stalna promidžba filojugoslavenskih, većinom lijevih krugova protiv Republike Hrvatske, doveli su do radikalizacije u nekim desnim krugovima. Ta radikalizacija uglavnom se ograničava na formalno vraćanje u prošlost i na upotrebu prošlih simbola i oblika, čemu pogoduje prirodna nostalgija kod starijih i prkos kod mladih. Slične pojave postoje u svim narodima i obično nestaju bez teških posljedica. U hrvatskom slučaju ta radikalizacija nije ni dublja ni proširenija od sličnih pojava u drugim europskim zemljama, no dovodi težih političkih posljedica, jer aktualizira neke ekstremne i od hrvatskog naroda neželjene, ili hrvatskom narodu nametnute pojave koje su nastale u drugom svjetskom ratu – što je uvijek nastojala proširiti Titova crna legenda protiv Nezavisne Države Hrvatske, a na koju se danas nadovezuju filojugoslavenski krugovi u svojoj ne posve prikrivenoj promidžbi protiv Republije Hrvatske. U ovim ekstremno desnim radikalnim pojavama najgore je što njihovi nosioci ne poznaju ni stvarnost tadašnje Hrvatske ni bit ustaške borbe do 1941. i obrane Nezavisne Države Hrvatske od vanjskih i unutarnjih neprijatelja, te se zadržavaju na nebitnim vanjskim oblicima, koje su prilike tada nametnule. Ne shvaćaju da ustaštvo nije bilo ni fašističko ni nacističko, nego da je bilo prvo revolucionarni a zatim vojnički oblik hrvatske osloboditeljske borbe, koji se privremeno, iz taktičkih razloga, priklonio onoj ratujućoj strani koja je koja je rušila “včrsajski” poredak čije je bila Jugoslavija. Ovo je razdoblje konačno prestalo 1945. i uz dužno poštivanje žrtava koje su pale u onom razdoblju borbe, tadašnji je politički oblik sišao s hrvatske pozornice, na koju su došli novi oblici hrvatskog nacionalizma kao odraza hrvatske državotvorne i slobodarske misli.

Poželjno je stoga da se ovakve marginalne pojave danas ne uveličavaju i da se ekstremne ili nostalgične desne skupine shvate kao pojave koje su normalne, iako marginalne, u cijelom svijetu. Odjek na njihovo postojanje uglavnom ovisi o općim prilikama u jednoj državi i u ustaljenom slobodarskom sustavu njihov je utjecaj neznatan isto kao što je obično neznatan njihov uspjeh na izborima.

7. Pred velikim zadatkom

Nakon ovih izbora hrvatska država nalazi se pred velikim zadatkom: treba stvoriti novi, suvremeni slobodarski socijalni i gospodarski poredak. U izgrađivanju toga poretka morale bi sudjelovati sve idejne tradicije u hrvatskom narodu, svjesne da se povijest ne briše ali da može ali da može poslužiti kao kolektivno iskustvo kad se stvara budućnost. U našem slučaju ovaj je zadatak posebno težak, jer kao mali narod, i uz to teško ranjeni agresijom i etničkim čiščenjem, moramo svoj prijelaz iz diktature u slobodu izgrađivati pod stalnim, često neprijateljskim pogledima onih koji su u prošlosti sami prolazili kroz slična burna razdoblja, no koji se sada, nakon što su se riješili negativnih naslaga prošlosti, himbeno zgražaju kad drugi prolaze kroz slične muke.

No osim zlonamjernih ili neupućenih kritičara postoje u svijetu i ozbiljni promatrači koji hrvatsku stvarnost nastoje objektivno procijeniti. I zato ću završiti ovaj letimičan pogled s prosudbom Carla Gustafa Ströhma, objavljanom u dnevniku Die Welt uoči posljednjih izbora:

“Franjo Tuđman, kojeg kojeg neki zapādni mediji rado nazivaju diktatorom, ili čak šefom totalitarnog sustava, igra – premda ovo nisu predsjednički izbori – odličujuću ulogu. On vlada političkom pozornicom u Hrvatskoj slično kao svojevremeno De Gaulle u Francuskoj ili Adenauer u Njemačkoj. No o njegovoj ‘diktaturi’ u Hrvatskoj ne može biti ni govora. To što su u današnjoj Hrvatskoj, slično kao u gotovo svim postkomunističkim zemljama (uključujuću Poljsku i Češku), još uvijek ukorijenjeni određeni komunistički načini ponašanja (i to u čitavom društvu, odozgo prema dolje), druga je stvar. Izbori ipak pokazuju da Hrvatska u najtežim okolnostima napreduje na putu prema demokraciji. I Hrvatska postaje sve više ‘zapadnjačka’. Toj izmučenoj zemlji treba dati samo malo vremena.”

NAKON PONOVNOG IZBORA PREDSJEDNIKA REPUBLIKE

Izjave hrvatskih državnih prvaka o uspjehu mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja znatno se razlikuje prije i poslije predsjedničkih izbora. Konstituirajuća sjednica Vukovarsko –srijemske županije, održana 24. svibnja 1997., predstavlja vrhunac službenog oduševljenja, koje je nakon nje počelo lagano opadati pod neumitnim pritiskom činjeničnoga stanja. "Intoniranjem državne himne, s hrvatskom državnom zastavom i zastavom Vukovarsko – srijemske županije, te grbom i slikom predsjednika Tuđmana hrvatska je država, nakon šest golemih godina napora da to postigne, napokon cjelovita. A Vukovar, simbol ratnih stradanja, ponovno je

administrativno središte županije koja je tim činom konačno vraćena državi kojoj je oduvijek povijesno i teritorijalno pripadala," napisala je Miroslava Rožanković u Vjesniku (26. svibnja 1997.) izražavajući službeno mišljenje o tom zadnjem oslobođenom (ili još neslobodnom?) dijelu službenoga, međunarodno priznatoga područja Republike Hrvatske.

Dva dana nakon navedene sjednice u Borovu naselju, predsjednik Tuđman, povodom Dana državnosti, primio je u Zagrebu predstavnike vladi sklonih sredstava javnoga priopćavanja. Odgovarajući na postavljena pitanja dr. Tuđman im excathedra pojašnjava neke sumnje koje su se tada, tri nedjelje prije predsjedničkih izbora, počele pojavljivati.

Tako, na pitanje o našim odnosima prema Americi, Predsjednik je izjavio: "Vidite, jačanjem Hrvatske, koje je jačanje išlo do toga da je po općem priznanju međunarodnih čimbenika Hrvatska, zapravo, izrasla u jednu regionalnu silu, razvijali su se i prijateljski odnosi sa SAD do partnerskih odnosa."

Uz priznanje da postoje i neke razlike u pogledima, kao obveze prema Europi, dr. Tuđman je nastavio da je "nama u interesu, Hrvatskoj je u interesu da imamo dobre odnose sa SAD kao glavnom svjetskom silom..." Ali postoje strateški interesi za prijateljske i partnerske odnose na strani SAD, jer samo osloncem na Hrvatsku mogli su i dosad odigrati onu ulogu koju su odigrali u Bosni i u Daytonskom sporazumu. I nadalje bi Hrvatska zbog svoje stabilnosti i političke snage bila čimbenik koja bi mogla provoditi i imati utjecaja na to područje i u rješavanju bosanske krize."

Predsjednik je zatim istaknuo da je "Hrvatska za ozbiljnu suradnju, konstruktivnu suradnju, ali koja više neće biti objekt politike, nego i subjekt. Prema tome, jesmo za ono što je rečeno i u pismu predsjednika Clintona, odgovoru na moje pismo, da je i Amerika za dijalog, i mi želimo dijalog o pitanjima koja su od interesa , a ne za diktat kakav bi neki diplomatski činovnici htjeli provesti."

Ovo su bile riječi koje su željeli čuti hrvatski birači, posebno oni kojima su državna nezavisnost i suverenitet Hrvatske važniji od unutrašnjih, upravnih i gospodarskih pitanja. Kao što smo nakon županijskih i općih izbora od 13. travnja 1997. napisali, to umjereno, bezuvjetno državotvorno glasačko tijelo zbilo je svoje redove oko vladajuće stranke pod utjecajem snažne promidžbe da su ugroženi općedržavni interesi (Republika Hrvatska, br. 195, str. 4).

A predsjednik nije štedio s argumentima. Uz općenite misli on je pojačavao

dojam o uspješno provedenoj mirnoj reintegraciji hrvatskoga Podunavlja. “Prema tome,” rekao je Predsjednik, “prihvatili smo UNTAES kao privremeno rješenje pod jamstvom da je to i jamstvo međunarodne zajednice, pa i Sjedinjenih Američkih Država, da se smatra apsolutno neprijeporno hrvatskim državnim teritorijem i da se na miran način reintegrira.”

“Mislim da smo suradnjom hrvatske Vlade, hrvatske vlasti i privremenog upravitelja UNTAES-a, generala Kleina postigli velike rezultate na tom putu, da je provedbom izbora, zapravo 80 posto mirne integracije, možemo reći, završeno, jer uspostavlja se znači ustavno – pravni poredak, uspostavlja se vlast s onim Srbima koji su odlučili da ostanu, da prihvate hrvatsku državu kao svoju domovinu.”

Predsjednik doduše priznaje da postoje pritisci da se mandat UNTAES – a, koji završava 15. srpnja, produži do 15. siječnja iduće godine, pa i na duži rok. U tom pogledu, predsjednikov odgovor nije bio jasan, što u času, kad su njegovi odgovori bili objavljeni pod velikim naslovom Tuđman: Mirno i odlučno izdržat ćemo aktualne pritiske, nije pokolebalo vjeru većine biračkoga tijela da je sve u redu i da je doista uspostavljen hrvatski suverenitet u Podunavlju.

U tom ozračju pobjede i konačnog uspjeha kamenovanje “vlaka mira” kojim je 8. lipnja 1997. predsjednik Tuđman simbolično doveo Hrvatsku na istočne granice, u Vukovar”, puk uglavnom nije vidio značajan pokazatelj pravoga stanja u tom području nego je to uzeo kao neugodan incident. “Vlak mira, kazao je predsjednik Tuđman, je i dokaz svrhovite skrbi svih hrvatskih institucija i njihovih napora da se ratom razoreno područje što prije izgradi. I srpskom pučanstvu vlak treba značiti uspostavu povjerenja i jamstvo ostvarenja svih etničkih i građanskih prava, naglasio je, pozivajući ih da onemoguće ekstremiste koji to pokušavaju poremetiti” (Vjesnik 9. lipnja 1997, str. 1).

Tjedan dana prije predsjedničkih izbora sve je bilo zaogrnuto maglicom povjerenja u predsjednikovu mudrost i političku vještinu. Malobrojni su bili oni koji su u tim izjavama osjetili odjek Tuđmanovih riječi 1992. i 1995., kad je pod sličnim pritiscima više puta u posljednji čas prihvatio zahtjeve stranih sila za produljenje mandata UNPROFOR – a koji je tada očevidno zaštićivao srpsku ustaničku okupaciju jedne trećine hrvatskoga državnog područja.

* * *

Rezultat izbora dne 15. lipnja 1997, bio je predvidiv nakon dugotrajne i intenzivne predizborne promidžbe vladajuće stranke. U toj promidžbi općinski i

mjesni izbori od 13. travnja i “vlak mira” od 8. lipnja predstavljali su samo najistaknutije faze jednoga procesa organiziranog u svim pojedinostima, u kojemu su vanjskopolitički ugled Republike Hrvatske i uspješno provedena mirna reintegracija istočne Slavonije, zapadnoga Srijema i Baranje bili glavni argumenti da se dr.Franju Tuđmanu ponovno izabere za predsjednika Republike. Ni s hrvatske ali ni s američke strane lijepa se slika nije stavljala u pitanje – do izbora.

Ali nakon izborne pobjede dr. Tuđmana prestalo je primirje. S hrvatske strane kritiku otvara odvjetnik Vladimir Šeks, potpredsjednik hrvatskoga sabora, čovjek koji je još prije izbora 1990. bio Udarnik Hrvatske demokratske zajednice i ušao u djelatnu hrvatsku politiku slično kao i dr. Tuđman nakon nepravedne osude izrečene po jednome jugoslavenskome komunističkom sudu. Na temelju lažnih izjava jednoga osječkog Srbina da hvali fašizam i hrvatski nacionalizam, Šeksa je sud osudio na osam mjeseci zatvora, uništivši mu na taj način ne samo političke iluzije nego i odvjetničku praksu kojom je uzdržavao sebe i svoju obitelj. Lako je kazna bila relativno niska, određeno je da je morao uzdržavati u kaznenom – popravnome zavodu u Staroj Gradiški što je predstavljalo neuobičajeno pooštrenje. U zatvoru je Šeks prvi puta izbliza upoznao druge lažno optužene Hrvate i nakon što je izišao na slobodu 1985. godine opisao je svoje iskustvo u “samizdatu” pod naslovom Stara Gradiška”, objavljenom 1989. godine. O toj knjizi donijeli smo prikaz u našem časopisu (Republika Hrvatska br. 164. od 10. travnja 1989.) iz kojega citiramo samo jednu stavku koja Šeksa dobro karakterizira:

“U Vladimiru Šeksu nazrijeva se revolt čovjeka kojega nevina osuđuju oni u čijim se redovima nalazio ne samo stvarno nego i osjećajno. Na sudu dovikuje svjedocima optužbe: “Vidite, nemoguće je da bih ja govorio s Vama, meni nepoznatim ljudima, onakve besmislice i gluposti o Hitleru, Goebbelsu i Francu, ja ne znam koliko vi znate o meni. Vi ste na sudu čuli neke podatke iz moje biografije, vidite cijela moja porodica je sudjelovala u NOB, mnogi su stradali, mnogi se i danas nalaze na odgovornim dužnostima, ja sam aktivno sudjelovao od srednjoškolskih dana u društveno – političkom životu, kao student sam bio rukovodilac, radio sam kao sudac, zamjenik Okružnog i Općinskog tužioca, dugo godina bio član Partije, išao na radne akcije kao udarnik.”

Na isti, često brutalan način, sada, nakon uspješno završenih predsjedničkih izbora, Vladimir Šeks raščlanjuje mit mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja u odgovorima na pitanja novinara Borisa Komadine, Obzor, br. 118 od 12. srpnja

1997.,):

“Nakon provedenih izbora i konstituiranja općinskih i gradskih vijeća, poglavarstava i županijske skupštine uvođenja Hrvatske valute u platni promet integracije javnih poduzeća, vlast je konstituirana, ali samo u formalnom smislu riječi. Jer vlast koja je konstituirana nema ono najvažnije, a to su sredstva prisile da može provoditi svoje odluke.” (. . .)

“Čitav je sustav, dakle, u formalno – pravnom smislu, inkomponiran (inkorporiran?) u hrvatski pravni poredak, ali ne i u zbilji.”

Nije moguće vjerovati da bi Šeksu, čovjeku iz samoga vrha hrvatske političke i državne vlasti tek nakon izbora pala mrena s očiju kao i sv. Pavlu na putu u Damask, tako da je nenadano uzviknuo: “Stvarnog suvereniteta hrvatske države tamo neće biti dokle je god u bilo kojem obimu, prisutna vojna komponenta UNTAES – a. Neka je samo 100 vojnika UNTAES –a u Podunavlju znači da nema hrvatskog suvereniteta.”

Kao svaki nagli zaokret, o ovaj boluje od pretjerivanja. Hrvatski suverenitet postoji i on je jedan i nedjeljiv. Postoji od 1991, kad je Hrvatski sabor proglasio prekid veza s tadašnjom Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom radi oružane agresije Jugoslavenske narodne armije protiv područje Republike Hrvatske. Kao što je to normalno u svijetu, taj je suverenitet relativan a ne apsolutan. Uglavnom je u razmjeru, gospodarskom i vojničkom snagom odnosne države, a nekada zna biti djelomično suspendiran. Nema dakle stvarnoga hrvatskog suvereniteta u područjima pod okupacijom stranih vojničkih snaga ako ove snage predstavljaju vrhovnu vlast na okupiranome području, kao što je to slučaj sa snagama UNATES – a u istočnoj Slavoniji, zapadnome Srijemu i Baranji, na što je hrvatska vlada izričito pristala potpisom Erdutskoga sporazuma. U ime UNATES- a izvršitelj te vrhovne vlasti je međunarodni upravitelj general Jacques Klein koji ne prima nikakve upute i naloge od hrvatske vlade nego do glavnog tajnika Ujedinjenih naroda odnosno od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.

Šteta je što se potpredsjednik Sabora Šeks i oni koji sada ukazuju na stanje u okupiranome dijelu Hrvatske nisu odmah ogradili od Šarinićeva potpisa toga sporazuma. Možda, da su to učinili, bar o tome prije izbora javno raspravljali u Saboru, ne bi sada gosp. Šeks trebao prigovarati da prijedlozi UNATES- a i generala Kleina potiču Srbe da im se vrate iluzije o tome da će područje biti samo pod formalnim suverenitetom Hrvatske, što bi tada imalo veću političku vrijednost nego sadašnje pritužbe.

Nije, međutim, točan Šeksov sud o motivima generala Kleina kad izjavljuje: Klein, po svaku cijenu, želi uspjeh. Njega ne zanimaju uzroci, korijeni ili razlozi. Ne zanimaju ga sva razaranja, zločini i ubojstva koja su se tamo dogodila za srpske agresije. Zanima ga samo uspjeh njegove misije, držeći da je sve ono što se dogodilo moguće zaboraviti i da se kao čarobnim štapićem svi mogu vratiti u svoje kuće i živjeti zajedno, jedni uz druge, što je kod realnih ljudi iluzija." Ni Klein ni kao Carl Bildt u Bosni, a prije njih Cyrus Vance i Lord Owen u Hrvatskoj, nisu vodili svoju politiku. Osoban je samo stil, dok političku strategiju stvaraju tijela i ustanove koje ih šalju. Nekada se pripadnici tih tijela ne slažu i tada im je strategija neodlučna i promjenljiva. Različiti pogledi Pentagona i State Departmenta dovodili su do različitih strateških odluka Sjedinjenih Država u odnosu na bivšu Jugoslaviju. Isti učinak imale su različite strateške koncepcije Amerike i Europske Unije između Engleske i Francuske s jedne strane i Njemačke s druge strane što je dovodilo do kolebljivosti u pojedinim konkretnim pdlukama. Unatoč takvih neodlučnosti kod naredbodavaca, izvršitelji na terenu nemaju toliko slobode da bi mogli odlučivati izvan okvira općih uputa koje su im dane.

Kao svaki visoki zapovjednik ili međunarodni dužnosnik general Klein svakako želi imati uspjeha, ali ti osobni uspjesi uvijek su u funkciji danih uputa. Pa ni "diktat kakav bi neki diplomatski činovnici htjeli provesti (prema Hrvatskoj)", koji je još prije izbora spomenuo predsjednik Tuđman, nije samovolja tih činovnika nego bolje ili slabije izvršavanje primljenih, često puta nedosljednih uputa, što možemo vidjeti u svim fazama međunarodne politike u odnosu na područje bivše Jugoslavije, počevši od prve intervencije tadašnje Europske gospodarske zajednice u Beogradu u svibnju 1990. i sljedeće, po posljedicama presudne intervencije tadašnjeg američkoga državnog tajnika Jamesa Bakera III. koji je u lipnju 1990. formulirao prioritete predsjednika Busha u pogledu Jugoslavije i time potpalio fitilj, koji je doveo do eksplozije jugoslavensko bure baruta.

* * *

Očigledno je da je Šeksova kritika uperena protiv američkoga veleposlanika u Zagrebu gosp. Petera Galbraitha, koji je vjerojatno "diplomatski činovnik" na koga je mislio predsjednik Tuđman. Ne ulazimo u teatralnost pojedinih nastupa veleposlanika Galbraitha, niti odobravamo sve njegove intervencije, no sigurni smo da bi davno bio opozvan da je pokušao "diktirati" Hrvatskoj nešto što ne bi bilo u skladu s časovitom politikom State Departmenta u odnosu na hrvatsko i bosansko područje. U časovima

kad je glavnu riječ imao Pentagon (kao 1995. kad je valjalo zaustaviti srpsku oružanu navalu na bihaćki muslimanski otok) Galbraithova je uloga bila ograničena na drugotne zadatke u kojima je dolazio do izražaja njegov osjećajni stav, što nije značajnije utjecalo na tijek događaja.

Kao snažna i ekspanzivna ličnost, intelektualac s vlastitim pogledima na različita zbivanja i spreman da za njih izgubi svoj položaj, Peter Galbraith nije čekao na hrvatsku kritiku nego je odmah nakon prekida prešutnoga predizbornog primirja preao u političku protuofenzivu. Iskoristio je priliku koju mu je pružio Obzor i na kritička pitanja Mate Piškora, koji je vjerojatno dobio upute od nekoga prvaka hrvatske vlade i/ili hrvatske vladajuće stranke, odgovarao je spremno i bez oklijevanja. Njegovi odgovori, po oštrini i jasnoći, imaju trajnu vrijednost. Glavni mu je prigovor bio da se Hrvatska ne drži preuzetih obveza: “Hrvatska je europska zemlja koja će se pridružiti zapadu i zato ne shvaćam zašto treba toliko energije da se ispune obveze koje se od Hrvatske očekuju, koje je Hrvatska već potpisala.” Veleposlanik Galbraith odbija hrvatske argumente koji se temelje na nanesenim nepravdama i osjećajima koje je, po njegovu mišljenju, hrvatska strana trebala uzeti u obzir prije nego što je potpisala pojedine pojedine obveze. “Nije riječ o ljudima koji su nekoga izgubili,” kaže Galbraith.”Mi suosjećamo s njima. Ali mi tražimo od hrvatske vlade da provodi preuzete obveze i sporazume koje je potpisala. Ako Hrvatska nije mislila preuzeti obveze, nije trebala ni potpisati te sporazume [podcrtao I. K.]. A Hrvatska ih je potpisala. Riječ je o Erdutskom i Daytonskom sporazumu, obvezama preuzetim kod prijema u Vijeće Europe i Ujedinjene narode. Svi ti sporazumi zahtijevaju od Hrvatske da dozvoli povratak svim njenim građanima i nema licitiranja s brojkama, ne postoji nikakva razlika između onoga što o tome kaže državna tajnica Albright i onoga što sam ja rekao. Hrvatska je obveza da omogući povratak svakom hrvatskom Srbinu, koji to želi. Nitko realan ne govori da će se vratiti 200 tisuća hrvatskih Srba, ali ako brojka bude tolika, oni se imaju pravo vratiti. Hrvatska je na to pristala.

Koliko je meni poznato, nitko od hrvatske vlade ili vladajuće stranke nije u pojedinim etapama djelovanja upozoravao, da prihvaćanje uvjeta nije samo formalnost, nego da se na tim potpisima temelje prava druge strane, koja su to veća što je slabija Republika Hrvatska u odnosu na tu drugu stranu. Počevši od primirja 1992., kad je Hrvatska prihvatila zone pod zaštitom Unprofora, preko produljenja mandatá na koja je pristala hrvatska vlada, iako su se već tada u Hrvatskoj javljali glasovi da je bolje da nas međunarodna zajednica prisili da trpimo okupaciju a ne da

je legaliziramo svojim potpisom, do Erdutskog sporazuma kojim smo dali pravnu podlogu za stvaranje srpskog Ulstera na hrvatskome području bez dobitka stvarnih protuvrijednosti (na promjer kulturnu autonomiju hrvatske manjine u Bačkoj, ili upravnu ili kulturnu autonomiju u hrvatskome dijelu bosanske Posavine), te konačno do Daytonskog sporazuma u kojemu je Hrvatskoj nametnut niz nepovoljnih obveza, hrvatska je strana potpisivala mnoge obveze za koje je trebala znati da će predstavljati težak teret u budućnosti. Zar smo doista vjerovali da će nam Srbi još jedanputa pružiti prigodu da uz pristanak Sjedinjenih Država oslobodimo dijelove svoga područja, kao što se to dogodilo 1995. godine kada je srpska vojnička ofenziva skoro zauzela Bihać dok je srpsko vodstvo u Kninu prepotentno odbilo plan o konfederalnom položaju “Krajine” koji je, kao konačno rješenje, izradio veleposlanik Galbraith zajedno sa tadašnjim ruskim veleposlanikom u Zagrebu Leonidom Kerestedžijancem.

Žurba hrvatske vlade da uđe u Vijeće Europe dala je Europskoj Uniji prigodu nametnuti Hrvatskoj obveze prema manjinama, koje stare članice Unije uglavnom ne primjenjuju u svojim zemljama. Nedolično guranje Hrvatske u Sjeveroatlanski pakt (NATO), za što Hrvatska još nije spremna ni vojnički, ni politički, ni gospodarski, srećom je doživjelo neuspjeh, jer bismo ulazak morali platiti daljnjim ograničenjima svoje suverenosti.

Možda nediplomatski, no za buduću hrvatsku diplomaciju veoma poučno, Peter Galbraith je istaknuo da “partnerstvo” Hrvatske i Amerike nije odnos između jednakih ni na gospodarskom polju. “Ne dođu li u Hrvatsku,” rekao je “američke kompanije neće puno izgubiti, jer je hrvatsko tržište malo. Hrvatska će izgubiti mnogo više, i stoga je u njenom interesu da mnogo američkih kompanija ovdje nađe svoj interes i posao.”

I kao “parting shot” . svjestan da mu je trajanje službe u Hrvatskoj pri koncu, veleposlanik Galbraith je dao veoma oštru kritiku hrvatskog (tj. vladinog) shvaćanja demokratskih procesa sljedećom raščlambom navedenih izbora: “Govoreći kao čovjek koji dobro pozna ovo područje, mogu reći da nema nikakve sumnje da je izbor predsjednika Tuđmana izraz volje većine hrvatskih građana. Normalna demokratska praksa, međutim, zahtijeva poštenu i ravnopravnu predsjedničku kampanju. Mi držimo da predsjednička kampanja u Hrvatskoj nije bila takva.
To nije samo američka ocjena nego i ocjena OESS – a.”

* * *

Sudeći po svim znacima, nastat će sada bitne promjene u odnosima

međunarodne zajednice sa zemljama bivše Jugoslavije i može se očekivati oštriji nastup prema državama nasljednicama. Bez obzira na optimističke izjave, velike sile su svjesne da Dayton nije ništa konačno rješio nego je samo zaustavio otvoreni rat na Balkanu. Ni Europska Unija ni Sjedinjene Američke Države nemaju političke volje stvarno rješavati preostala pitanja nego žele povući svoje vojničke jedinice uz osiguranje da u dogledno vrijeme neće ponovno izbiti oružani sukobi. Pri tome misle da bi suđenje većem broju ratnih zločinaca moglo poslužiti kao opomena tim državama da svijet neće više dopustiti onakav rat u Europi kakav se vodio od 1991. do 1995.

Pitanje je, međutim, neće li vjera u učinkovitost tih kaznenih mjera pojačati stalnu tendenciju međunarodne zajednice da se ne brine za mirno rješavanje postojećih problema sve dok ovi ne dovedu do oružanih sukoba i do pojave novih zločina. U tom pogledu nedavna je prošlost više nego poučna. Međunarodna zajednica nije ništa učinila da riješi latentnu krizu koja je kao podmukla bolest podgrizala Jugoslaviju posljednjih deset godina Titove autokracije i bespomoćno gledala kako se kriza postupno pretvara u akutnu za desetogodišnje vladavine nesposobnih Titovih epigona, davajući im povremeno novčanu pomoć da bi se dogodila eksplozija. Daytonski sporazum kao konačni čin raspadanja Jugoslavije nije hrabro rješavao postojeće probleme, nego je uglavnom nastojanje međunarodne zajednice da prikrije svoj dio odgovornosti za ono što se događalo na tom prostoru. U biti predstavlja pokušaj velikih sila da svu krivnju za rat prebace na narode bivše Jugoslavije koji, međutim, nisu bili samo žrtve vanjski pritisaka i međunarodne nemarnosti. Stoga će vjerojatno svaka država nasljednica, a u prvome redu Srbija i Hrvatska kao glavne sučeljne sile, morati preispitati svoju unutrašnju i vanjsku politiku i u svojim planovima za budućnost primijeniti iskustvo ovih posljednjih sedam godina.

Ne želimo ovdje ulaziti u raščlanjivanje odnosa između Srbije i međunarodne zajednice. Ipak moramo istaknuti velik srpski uspjeh u Daytonu koji pokazuje da joj 150 godina državne nezavisnosti daje znatnu prednost pred novooslobođenim zemljama koje su tek nedavno počele sticati diplomatsko iskustvo. SR Jugoslavija (u biti Srbija) i JNA te srpske vojničke jedinice u Bosni i Krajini koje je ova ustrojila i naoružavala, bile su agresor glavni (iako ne jedini) počinitelji ratnih zločina – što je bilo općenito poznato i donedavna i priznato. Ali da bi Slobodan Milošević prihvatio sudjelovanje u Daytonu i sporazuman konac rata, međunarodna zajednica prikrila je

tu činjenicu formulom o krivnji svih, što je svakako velik srpski diplomatski uspjeh, uz stvarni uspjeh što predstavlja međunarodno priznanje znatnoga dijela srpskih osvajanja u Bosni i prešutno priznanje izvršenoga etničkog čišćenja u osvojenim krajevima.

Hrvatsku i Hrvate zanima dali će ovo iskustvo dovesti do napretka u donošenju ključnih odluka i oblikovanja hrvatske dugoročne politike. Potrebno je uzeti u obzir da nakon sveopćeg oduševljenja 1990. i spremnosti za borbu za vrijeme neprijateljske agresije na Hrvatsku, danas u Hrvatskoj prevladava razočaranje, koje se očitovalo na predsjedničkim izborima u povećanoj apstinencij, koja je "ponovno porasla od 28. 65 posto na izborima u travnju 1997. na 42, 2 posto u zemlji ili na ukupno 45, 38 posto u lipnju 1997. računajući i rezultate glasovanja u inozemstvu", što znači da su apstinenti kojih je 1, 553. 450 brojniji od onih birača koji su s 1, 256. 764 glasa donijeli pobjedu dr. Tuđmanu u prvom krugu (Srđan Vrcan "Plima za SDP, oseka za HSLS", Novi list, 25. srpnja 1997., str. 19).

Zato se može opravdano postaviti pitanje, da li se danas u Hrvatskoj ključne odluke donose doista dogovorno i nakon ozbiljne rasprave. Možda se takve rasprave vode u krugu veoma brojnih Predsjednikovih savjetnika. O tome ne možemo davati neke sudove, jer nam nije poznat odnos Predsjednika s tim službenim savjetnicima ni dubina njihovih rasprava. Vidjeli smo, međutim, da u vladinoj stranci, na sjednicama vodstva i na stranačkom saboru, sve se odvija slično kao u hrvatskome saboru: dugačko predsjedničko izvješće s javnim jednoglasnim odobravanjem i, vjerojatno, s opreznom šutnjom onih koji nešto misle. Stiče se dojam da je bivši američki veleposlanik u Beogradu, gosp. Warren Zimmermann, prilično vjerno opisao djelovanje predsjedničkoga sustava i način donošenja odluka u Republici Hrvatskoj.

U prikazu političkih zapažanja nekolicine stranih pisaca o Hrvatskoj i o predsjedniku Tuđmanu, Nebojša Taraba (Globus od 24. siječnja 1997.) donosi izvatke iz Zimmermennove knjige "Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and its Destroyers" [Izvori katastrofe: Jugoslavija i njeni rušitelji] od kojih ćemo prenijeti samo nekoliko rečenica koji se izravno odnose na radni stil prigodom donošenja odluka:

"Kao bivši general, bio je čudno neprijemčiv za timski rad, dogovaranje ili planiranje. Njegove su pripreme bile traljave u usporedbi s Miloševićem koji je uvijek bio izvrsno pripremljen. Za razliku od samotnjaka Miloševića, Tuđman se okruživao pomoćnicima. No, rijetko im je pružao priliku da uopće nešto kažu, a, zbog svog prevrtljivog raspoloženja, vjerojatno je postavio balkanski rekord u otpuštanju visokih

dužnosnika.” (. . .)

“Ono što je Tuđmana spasavalo, i po čemu se razlikovao od Miloševića, bila je njegova istinska želja da ga smatraju političarom zapadnoga tipa.” (. . .) “Premda nije pokazivao podložnost, bio je osjetljiv na pritisak Zapada, zbog toga je pristao da 1994. protiv svoje volje sklopi dogovor o federaciji s Muslimanima u Bosni.”[103]

Čini se, dakle, da sustav donošenja odluka u Republici Hrvatskoj nije samo autoritativan, usredotočen u osobi predsjednika republike, nego nema ni organiziranih tehničkih tijela za izrađivanje planova za obranu i međunarodnu politiku kao što je to uobičajeno u predsjedničkim sustavima u kojima, kraj glavnoga stožera oružanih snaga, postoji veoma utjecajni odbor za državnu sigurnost i stručna, stalna diplomacija. Sva ta tijela stoje na raspolaganju predsjedniku i podnose mu proučene i obrađene informacije u obliku opcija, tako da predsjednik kao najviši arbitar bira jednu od tih opcija da ne bi postao žrtvom “traljavih priprema”. Upravo zato što je u tim sustavima predsjednikova vlast toliko velika i isključiva, a područja djelovanja izvanredno složena, očekujemo da će u novom predsjedničkom razdoblju proces donošenja odluka postati sustavan i stručno izgrađen po uzoru na stare demokracije, tako da se ne nastavi apatija velikoga postotka birača koji dolaze do zaključka da nema smisla glasovati na predsjedničkim izborima, kao što je to bilo 15. lipnja 1997.

Vladajuća stranka, oporbene stranke, državne ustanove i državni Sabor, pa i sam Presjednik, duguju to Hrvatskoj.

2. Duboki tragovi totalitarizma

103Nemamo engleski izvornik i zato se moramo poslužiti objavljenim prijevodom bez jezičnih ispravaka.

OTVORENO SUOČAVANJE

Zašto se mnogi Hrvati plaše, kad se otvoreno suoče sa svojim problemima, ne znajući da se visoka razvijenost naroda ogledava upravo u hrabrosti i sposobnosti svoje probleme uočavati i odgovorno rješavati.Zašto mi ne bismo priznali da smo politički nesavršen narod? Stotine godina su nas neprijatelji držali u verigama, da se ne razvijemo kako treba, i kakvoga sada ima smisla, da mi ovaj naš zaustavljeni stupanj političke zrelosti smatramo dobrim i savršenim? Time zapravo svojom voljom produžujemo verige i uspjeh neprijatelju. Najveći su zločinitelji u hrvatskomu narodu oni, koji svojim neznanjem, surovošću, stranačkom ukrućenošću, intelektualnom

komotnošću i površnosti napadaju svaki politički impuls sazrijevanja i stvaranja kao opasnost za hrvatski narod. Ne možemo mi napredovati ni u čemu, ni razviti ništa, izmišljavajući stotine razloga zbog kojih se ne bi smjelo pokrenuti nijedno naše goruće političko pitanje.

Ivan Oršanić (l956.)

Čitajući Izvješće predsjednika Republike Hrvatske o stanju hrvatske države i nacije u l998. sa smjernicama za l999. osjeća se razlika u tonu ako ga usporedimo s trijumfalističkim govorima kojima nas je godinama obdarivao, često bez veze sa stvarnošću. Govor je, kako dobro reče narodni zastupnik IDS-a Ivan Jakovčić, "vrlo blijed i beskrvan". "Od svih nabrojenih rezultata, točni su samo športski rezultati, ali njih nije ostvario HDZ, nego su ih ostvarili športaši. Sve ostalo potpuno je neprimjerno ovom trenutku, naročito kad se govori o velikim uspjesima u gospodarstvu i standardu hrvatskih građana. Predsjednik je, očito, izgubio osjećaj za realnosti hrvatskog društva."

Nije samo Jakovčić, kao protivnik vladajuće stranke i kritičar sustava, dao tako negativnu ocjenu. I sadašnji glavni čovjek predsjednika Tuđmana, dr. Ivić Pašalić, u svojoj formalno povoljnoj ocjeni Predsjednikova izvješća nije našao ništa pozitivnije nego prešutjeti opis stanja, dakle činjenice, i obratiti pažnju na obećanja, želje i nade. "Godišnje izvješće Predsjednika Republike, rekao je dr. Pašalić, jest cjelovit prikaz stanja i temeljnih zadaća koje stoje pred državnom vlašću. One se, po mom sudu, mogu sažeti jednom rečenicom s kraja Predsjednikova izvješća: Svi napori državne vlasti bit će usmjereni k jačanju demokracije i Hrvatske kao socijalne i demokratske države. To su ciljevi oko kojih se vrijedi truditi i oko kojih se mogu okupiti svi misleći ljudi i sve političke stranke." Ovakav sud, međutim, može se očekivati kad novi predsjednik drži svoj prvi programatski govor u Saboru kada, naravno, nema što izvijestiti o učinjenom, ali se ne može pozitivno ocijeniti u slučaju predsjednika s veoma velikim ustavnim i još većim stvarnim ovlastima, koji je već tri puta biran na tu funkciju (l990., l992. i 1997.).

Bilo bi, eventualno, prihvatljivo da je takva prosudba pala prigodom godišnjeg izvješća za l995., kad je rat uspješno dovršen i kad se očekivalo da će se doista započeti s izgrađivanjem stvarne i pune demokracije. Ali l999., to je znak veoma negativnoga razvitka ili nedostatka stvarnoga slobodarskog napretka.

U Predsjednikovu govoru jedino je politički važno poglavlje o krizi u

temeljnim vanjskopolitičkim pitanjima, koja se više ne može prikriti i koju, na dosta ublažen način, priznaje sam Predsjednik:

"Nismo ostvarili željeni napredak u odnosima s Europskom unijom i NATO savezom, što ostaje strateškim odrednicama hrvatske vanjske politike.

Uzroci su takvog stanja u neosnovanom zamjeranju tobože nedostatnog ispunjavanja preuzetih međunarodnih obveza. A riječ je zapravo o raznorodnim međunarodnim pritiscima, kojima se želi izmijeniti političko stanje u Hrvatskoj, ne bi li je prisilili na ponovno vraćanje u za nas neprihvatljive međudržavne integracije na Balkan u okvirima tzv. regionalnog pristupa.

Hrvatska ostaje dosljedna u svojoj politici da kao demokratska zemlja bude konstruktivan čimbenik u osiguranju mira i stabilnosti međunarodnog poretka. Od međunarodne zajednice Hrvatska očekuje da prihvati potrebu i obostranu svrhovitost našeg uključivanja u Partnerstvo za mir, i odmrzavanja potpisanog PHARE programa, te sklapanje Sporazuma o suradnji s EU-om i o primanju u Svjetsku trgovinsku organizaciju."

O tim poteškoćama i zahtjevima međunarodne zajednice raspravljalo se i u nastavku 24. sjednice Županijskoga doma dne 2. veljače l999., na kojoj je zastupnik Miroslav Rožić (HSP) upitao zašto se ne iniciraju istražni postupci protiv predstavnika međunarodne zajednice, koji nisu spriječili zločine, primjerice Cyrusa Vancea u Vukovaru ili nizozemskoga bataljuna zbog ponašanja u Srebrenici. Prema izvješću Večernjega lista od 3. veljače l999., ministar vanjskih poslova dr. Mate Granić je odgovorio: "Obvezni smo surađivati s Međunarodnim kaznenim sudom; prekid suradnje bio bi poguban i doveo bi čak do sankcija. Optužba Cyrusa Vancea bila bi izazov čitavoj međunarodnoj zajednici."

Ipak, već samo pitanje zastupnika Rožića, koji sigurno nije očekivao da će ono dovesti do podizanja optužnice protiv gosp. Vancea, predstavlja koristan politički presedan jer pokazuje da je Sabor svjestan podređenoga položaja naše države u odnosu na međunarodnu zajednicu. Ova pak bezobzirno iskorištava želju sadašnje vlade i Predsjednika osobno, koji nastoje da bi Republiku Hrvatsku što prije integrirali u Europu, umjesto da prvo učvrste državu i u njoj slobodarski politički sustav i suvremeno, socijalno gospodarstvo, bez korupcije i tajkuna sumnjiva djelovanja, što bi više koristilo i u unutrašnjoj i vanjskoj politici naše države od nametljiva kucanja na vrata koja se ne žele otvoriti.

Poznato je, iako se službeno ne priznaje, da u Europskoj uniji pa i u

Sjedinjenim Američkim Državama postoji nostalgija za Titovom Jugoslavijom, i redom i stabilnošću koje je ona predstavljala u njihovim očima, bez obzira na jugoslavenski represivni režim i stalne gospodarske krize u kojima se država nalazila. Nostalgija iracionalna po svojim argumentima no veoma realna u političkom pritisku na Republiku Hrvatsku koju ti krugovi, moćni u briseljskoj birokraciji i u dijelovima američkoga državnog tajništva, krive za raspadanje Titove Jugoslavije.

Upravo u tim međunarodnim krugovima najviše se niječe da bi postojala takva nostalgija. U svom interviewu objavljenom u Nedjeljnoj Dalmaciji od 31.V.l996., koji je vodio u Beču Boris Perić, na otvoreno pitanje da li se može reći da se na Hrvatsku u pitanju europske integracije gleda odvojeno od drugih država nekadašnje SFRJ, ili da li još uvijek postoji predodžba o nekakvoj Jugoslaviji, zastupnik u austrijskom parlamentu dr. Peter Scheider, predsjednik socijalističke i socijaldemokratske frakcije u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe i prvi čovjek austrijske delegacije na zasjedanju Vijeća Europe na kojemu je tada odgođeno primanje Hrvatske u Vijeće, odgovara:

"Sve su to po mome mišljenju samo izgovori koji služe samosmirivanju. Vjerujem da i Hrvatska još uvijek previše razmišlja o vanjskome neprijatelju, zavjerama i urotama. No, ljudi često prema van projiciraju ono što se zapravo nalazi u njima samima. Ne želim poricati da postoje i razmišljanja o Jugoslaviji, no to ni iz daleka nema onu težinu koju ima procjena puta kojim je krenula sama Hrvatska."

Nema dvojbe da je ovaj vid, čisto psihološke prirode, prisutan u službenoj hrvatskoj politici, jer ova, pogotovo nakon predsjedničkih izbora l997., odviše jasno odražava veoma osobnu politiku Predsjednika Tuđmana i sve užega vladajućeg kruga oko njega. No to nije "stvaranje suviše uske, nacionalističke klime", kako to misli dr. Schieder, koliko nastojanje vladajućega kruga da se ovjekovječi na vlasti upotrebom formalno demokratskih sredstava bez idejne bistrine i dubine koju daje izgrađeni slobodarski politički i gospodarski sustav.

Ovo iskorištavanje vanjske politike za stranačko ili osobno uzdizanje, jedan je od najnegativnijih vidova sadašnje vlade, koja time opća državna pitanja, koja bi trebala biti zajednička svim političkim strujama, kao što je to bio domovinski rat u svojoj prvoj, najtežoj fazi, pretvara u sredstvo u predizbornoj borbi.

Nije međutim netočna tvrdnja u Predsjednikovu izvješću o pokušajima obnavljanja Jugoslavije u novim, regionalnim oblicima. Između brojnih indicija spomenut ćemo nedavni, naravno neslužbeni prijedlog Roberta A. Manninga, bivšeg

političkog savjetnika u američkom državnom tajništvu, koji je sada član-suradnik u Vijeću za međunarodne odnose (Council of Foreign Relations). Manning predlaže:

"Umjesto da upadamo u svaku tragediju tek iza svakoga pokolja, zašto ne bi Sjedinjene Države, Europska unija i Japan preuzeli pokroviteljstvo nad jednom konferencijom na kojoj bi se ponovno izumila Jugoslavija kao konfederacija s maksimalnom autonomijom za različite etničke skupine. Neka međunarodna zajednica ponudi kao poticaj 3O do 4O milijardi dolara što je, vjerojatno, daleko manje od troška dugotrajnog nametanja mira. Ovakva akcija mogla bi probuditi stvarne nade da će se izgraditi novi život." (The Washington Post. l5.ll.l999., str. A29)

Manningov umotvor otkriva da doista postoje planovi za stvaranje (ponovni izum) nove Jugoslavije. Istodobno pokazuje da od l99O., kada su Jacques Santer i Jacques Delors u Beogradu, u ime Europske zajednice, ponudili Jugoslaviji položaj pridružene države i kao pomoć svotu od jedne milijarde dolara ako se održi kao jedna politička struktura, pa sve do dana današnjega, dobro plaćeni međunarodni stručnjaci nisu ništa shvatili niti su išta naučili u proteklih osam veoma burnih i krvavih godina. Rješenja, iako nesavršena, koja su tada možda bila prihvatljiva faute de mieu, doista ne mogu biti realna danas nakon nekoliko veoma krvavih ratova, razaranja, etničkih čišćenja, desetaka tisuća mrtvih i stotina tisuća izbjeglica.

Ako već moramo slušati strane političke zahtjeve, zašto ne bismo usvojili prijateljske savjete gospođe Margaret Thatcher, bivšeg premijera britanske vlade, danas barunica Thatcher, članice Gornjega doma, koja je na jesen l998. godine posjetila Hrvatsku i održala nekoliko predavanja, iz kojih prenosimo dijelove objavljene na izvornom engleskom jeziku u tjedniku Croatia Weekly, Zagreb, 24.lX.l998. (sv. l., br. 34, str. l).

"Iskustvo prve i druge Jugoslavije potvrdilo je da se umjetne državne tvorevine mogu održati samo silom i da popuštanje centralističkih vladavina dovodi do sloma tih struktura. Samoodređenje naroda je najbolji temelj za izgrađivanje slobode.

Međutim nacija (tj. država, primj. I. K.) nije jedini preduvjet za demokraciju, niti je to jedino što je za nju potrebno; bilo je to uočljivo u tragičnim iskustvima u Hrvatskoj. Sada, kad je Hrvatska konačno osigurala cjelovitost svoga područja, nastupio je pravi čas za razvijanje drugih vidova slobode. Sloboda ima i moralnu dimenziju i ona je filozofski pa i teološki a ne samo politički pojam. Njena je bit u

prihvaćanju individualnosti sa svim pravima koja pripadaju pojedincu; prihvaćanje ljudskog bića kao osobe a ne kao stvari, i shvaćanje da je država njegov sluga a ne njegov gospodar. Ova priznanja dovode do slobode misli, savjesti i govora. U jednoj novoj demokraciji uživanja tih sloboda može dovesti do poteškoća.

Pojedinci, oslobođeni proteklog ugnjetavanja, teže neodgovornosti, i jer stare navike teško umiru, vlada može pasti u napast da poništi prava pojedinaca. Treba vremena, strpljivosti i zrelosti da se postigne ravnoteža. Međutim, konačni je rezultat da je sloboda govora u interesu svih, jer samo argumenti i rasprave omogućavaju da se priznaju pogreške i pomažu da se ove ubuduće ne ponove."

Gospođa Thatcher je veoma ugledan i izvanredno iskusan političar, ali je i političar odrešitih stavova što njenim riječima daje potrebnu vrijednost. Godine 1992., kad su engleski politički krugovi, vladini kao i oporbeni, puni obzira prema tada pobjedonosnom Slobodanu Miloševiću uglavnom izjednačavali srpskoga agresora sa žrtvama agresije u Bosni, gospođa Thatcher je, u jednom članku objavljenom u dnevniku The New York Times, bez kolebanja definirala srpska etnička čišćenja kao istjerivanje nesrpskog pučanstva koje kombinira barbarstvom Hitlerove i Staljinove politike prema drugim narodnostima, te je dodala da je Miloševića na etničko čišćenje "poticala neaktivnost Zapada a ništa manje od toga javne izjave da se neće primjeniti sila" (citiramo prema argentinskom dnevniku La Manion, Buenos Aires 19. VIII.1992.).

Predsjednik Tuđman primio ju je u audijenciju i podijelio joj je najviše odlikovanje, no njen iskreni i racionalni savjet, isto kao i savjeti još važnijeg gosta, pape Ivana Pavla II., nisu se odrazili u Predsjednikovu izvješću Saboru. A ti savjeti u biti odgovaraju hrvatskim željama i potrebama da se u Republici Hrvatskoj konačno počnu sustavno primjenjivati politička demokracija i socijalno, slobodno tržišno gospodarstvo. Ne deklarativno za neku neodređenu budućnost, nego odmah i stvarno, kao dug vlade hrvatskomu narodu bez a na vanjske pritiske i ne računajući na stranačku korist na izborima.

Oklijevanje vladajuće stranke više je ugrozilo hrvatsku suverenost nego sami vanjski pritisci. Potrebno je pomisliti na intervenciju američkog veleposlanika Williama A. Montgomeryja. Kao primjer možemo uzeti i Montgomeryev odgovor na pitanje Globusova novinara Igora Albergattija, koji je upitao veleposlanika, s obzirom na mnoge zamjerke hrvatskom izbornom zakonu, "hoće li međunarodna zajednica priznati rezultate ako idući izbori budu provedeni bez izmjene zakona".

"Ne! Vrlo smo jasno ustvrdili kako su prošli izbori, možda, bili slobodni, ali nikako nisu bili pošteni. OESS je sastavio detaljnu listu onoga što se mora izmijeniti u hrvatskom izbornom zakonu. Vijeće Europe dodalo je još neke zahtjeve. Slijedeći izbori vrlo su bitni i za hrvatski ulazak u Partnerstvo za mir i druge integracije. Zakon mora omogućavati i jednake uvjete svim strankama koje sudjeluju u izborima. Mislim da i hrvatski birači žele imati zakon koji neće davati prednosti nekim strankama. To stajalište Sjedinjene Države vrlo čvrsto zastupaju, što smo naglasili u dokumentu "Putokaz", koji je bitan za hrvatski ulazak u Partnerstvo. Nadalje, sve izmjene moraju biti uvrštene u zakon prije raspisivanja idućih izbora. Kad se jednom izbiru raspišu, postoji točan raspored aktivnosti. One se uređuju po odredbama izbornog zakona, i postoji mogućnost da pruže nepoštenu prednost nekoj od stranaka. Mi držimo da se takve stvari ne bi smjele događati u pravoj demokraciji."

Montgomeryjevi zahtjevi nisu diplomatski izrečene želje međunarodne zajednice za poboljšanjem demokracije, nego su izrečeni na način kako bi jedan prokonzul naređivao promjene u jednom protektoratu, što doista šteti ugledu naše države. Pri tome, nijedan od tih zahtjeva nije suprotan općim hrvatskim interesima nego, naprotiv, odgovara željama politički svjesnih građana Hrvatske, kojima je dojadilo što se od 1992. prije svakih izbora mijenja zakon i donose mjere koje očevidno trebaju osigurati vladinoj stranci izbornu pobjedu ili razbiti sve snage koje bi mogle na demokratski način ugroziti prevlast današnje vlasti. Ako se tom manipuliranju s izbornim zakonima i propisima doda bezobzirno iskorištavanje vlasti i javnih sredstava u predizbornoj djelatnosti vladajuće stranke postaje jasno zašto su strani krugovi većinom neskloni Hrvatskoj, izabrali ovaj način pritiska na hrvatsku vladu koji se ne može odbiti jednostavnom tvrdnjom da je to uplitanje u unutarnja pitanja naše države. Jer naša država, odnosno njezina vlada, u svojoj neumjerenoj želji za ulaskom u europske integracije, mora prvo ispuniti uvjete za ulazak, koji se u našem slučaju primjenjuju u oštrijem i politički štetnijem obliku nego u slučaju drugih država koje su ili već primljene ili im predstoji primanje u Europu. Pa dok međunarodna zajednica tako "sumnja u poštenje izbornih čina" u Hrvatskoj, sami birači sve većom apstinencijom pokazuju svoje razočaranje sa ovakvim stanjem.

Što međunarodna zajednica stvarno drži o vanjskopolitičkim prioritetima hrvatske vlade, možemo vidjeti iz prikaza koji je Raymond Bonner priredio za NY Times News Service pod poraznim naslovom "Hrvatska dobiva veoma loše ocjene" (koji citiramo prema dnevniku na engleskom jeziku Buenos Aires Herald od 4. III.

1999., str.12): "Albright (državni tajnik Madeleine Albright) je napisala (predjedniku Tuđmanu nakon povratka iz Hrvatske, primj.I.K.) da, iako je svjesna da je njen posjet bio težak, "Želim Vas vidjeti dijelom Europe kamo spadate". Postati dijelom Europe je prvotni Tuđmanov cilj koji se nakostruši kad se o njegovoj zemlji govori kao o Balkanu ali taj cilj neće se ostvariti ako Hrvatska ne postane demokratskija, što su mu opetovano stavili na znanje europski diplomati."

Dok se u navedenom odsjeku radi o kritici Predsjednikovih želja, za mišljenje stranih krugova o stvarnom stanju u zemlji i njenu sadašnju podobnost za integraciju značajniji je drugi odsjek Bonnerova članka:

"Izvješće Europske organizacije za sigurnost nije se osvrnulo na ekonomsko stanje u
zemlji, ali ono je jednom riječju loše. Dok je nekolicina na vrhu, Tuđmanovi politički saveznici i članovi vladajuće stranke, stekla bajoslovna bogatstva - kojim se šepire u raskošnim vozilima i skupocjenoj odjeći - srednji se stalež iscjeđuje do pukog siromaštva."

S ovakvim kritikama nikakav antifašizam niti Predsjednikova partizanska prošlost neće koristiti Hrvatskoj, niti će Hrvatskoj osigurati ulazak u Europu sustavno ocrnjivanje hrvatskih nacionalista, čemu su se posvetili profesionalni antifašisti da bi si osigurali monopol vlasti sada kad je rat prestao i nisu više potrebni dragovoljci za borbu.

Nacionalizam kao takav, ako nije idejni nastavak ili loša imitacija stranih totalitarnih pokreta četrdesetih godina, u ozbiljnim političkim krugovima danas nije više dovoljno negativna etiketa. U jednom kraćem prikazu, pod naslovom "Provale nacionalizma nakon hladnog rata uvelike se pogrešno tumače", Sergej Schmemann (The New York Times od 21.II.1999.) piše:

"Mnogi poznavaoci svjetske politike koji su pozornije proučavali nacionalizam i sukobe kao one koje kod Kosovara i Kurda, otkrili su da je veći dio uzroka i događaja mnogo stariji od sloma komunizma."

"Paradoksalno je da je pojava globalizacije pojačala potrebu vlastitih država za male nacije koje se natječu za sredstva, investicije i pomoć. Iako etnički požari više privlače sredstva javnog priopćavanja, manje dramatska je činjenica da u mnogim predjelima, kao u Ukrajini i Kazahstanu, gdje su se očekivali etnički sukobi, ovakva su se prijelazna stanja do sada mirno rješavala. I kad nema sukoba između velesila koje ih upotrebljavaju za svoje ciljeve, neki nacionalni pokreti, kao na primjer

Palestinska nacionalna organizacija, došli su do zaključka da je mir ostvariva alternativa."

Vladajuća je stranka paternalistički, na svoju ruku bez duboke načelne rasprave o odnosima Hrvatske prema drugim državama i nedržavnim strukturama, bez objektivne procjene hrvatskih političkih i gospodarskih mogućnosti, postavila "strateške ciljeve" za koje Hrvatska još nije spremna, ali koji su omogućili nekim središtima moći da stalno vrše političke pritiske na našu državu.

Sada, u krizi bez presedana, kako je francuski predsjednik Jacques Chirac označio kolektivnu demisiju Europske komisije uzrokovanu njenom nesposobnošću da drži na uzdi ogromnu briselsku birokraciju u kojoj su se uvriježila pronevjerenja i protekcionaštvo, među prvim žrtvama trebaju biti nove članice i one države koje čekaju na primitak u zajednicu. Radi te krize, predsjednik Chirac zahtjeva odgodu njihova primanja dok ne dođe do sporazuma o potrebnim reformama. I tako će sva popuštanja u političkim pitanjima i kršenja suverenosti koje je podnosila Hrvatska da bi bila primljena u europske integracione strukture, biti uzaludna, jer je Europu potrebno prvo reformirati - što nije mali zadatak.

Netko mora biti politički odgovoran za taj neuspjeh hrvatske politike koji se neće moći prikriti na dulji rok.

U prvom je redu odgovoran paternalizam u Hrvatskoj koji si nastoji osigurati monopol vlasti i odlučivanja u ključnim pitanjima, postavljajući za službenu državnu ideologiju antifašizam iz hrvatskog građanskog rata na temelju izvorišnih osnova Ustava Republike Hrvatske, čime isključuje drugu stranu iz ravnopravnog dogovaranja te politički dijalog pretvara u pobjednički monolog, u jednostrano odlučivanje.

S ovim se stavom isključuje iz hrvatskog javnog života mudro načelo Ante Starčevića koje glasi: "Kada se mnijenja prokrešu i izbistre: držimo se onoga, koje je najbolje i najpogodnije po sav narod. Držimo se i u tome "Non quis sed quid".

Ne postoji kresanje mnijenja u zatvorenom krugu s monopolističkom državnom ideologijom. Zato je Hrvatska, nakon uspješno dovršenog rata 1995. godine, koji je bio općenarodni a ne antifašistički, danas, tri godine kasnije, na putu da izgubi mir.

HRVATSKA UOČI IZBORA[104]

Dr. Korsky, kako gledate na sadašnje političke bitke oko predstojećih izbora u Hrvatskoj, što očekujete od tih izbora, kakav bi po Vama mogao biti rezultat?

* Predstojeći izbori neće biti presudni nego će, vjerojatno, biti važnija ili manje važna epizoda u mukotrpnom procesu izgrađivanja hrvatske slobode.

Nazivam taj proces mukotrpnim, jer radi naših vlastitih pogrešaka s jedne strane, a vanjskih pritisaka s druge strane, ne možemo ograničiti domet izbora na ono što u ustaljenim državama povremeno obavlja biračko tijelo: procjenu onoga što je u prošlom razdoblju bilo izvršeno, dobro ili loše, i odluku tko treba predstavljati narod u sljedećem razdoblju i, bar u glavnim crtama, kako se u tom novom razdoblju trebaju voditi javni poslovi. Ove prozaične odluke naroda mogu biti nezanimljive, ali one tvore bit ustaljenog slobodarskog sustava.

U našem, hrvatskom slučaju izbori nisu postali običan, prozaičan događaj, jer iz naše prošlosti i, još više, iz mnogih stranih središta moći nameću nam se različiti, često oprečni interesi. Štoviše, nastoje nam se nametnuti tuđi pogledi i predrasude, tako da je još uvijek aktualno pitanje da li Hrvatska doista, konačni i neopozivo, ima pravo na svoju državnu nezavisnost i na autonoman, slobodan politički razvitak u izgrađivanju svoga javnog života.

Ova sjena još neprevladane prošlosti i otvoreno uplitanje stranih sila u naš javni život sputavaju nas i u ovim izborima i odvraćaju nas od glavnog zadatka koji moramo riješiti: kako osigurati mogućnost promjene vladajućeg sloja bez ugrožavanja

104Intervju tjedniku “Obzor”, djelomice objavljen u Veèernjemu listu. Odgovori na pitanja novinara Zvonimira Despota od 13.10.1999.

državnog okvira. Dok biračko tijelo stoji pod pritiskom obrane državne nezavisnosti, nema normalne izborne borbe niti normalnih izmjena na vlasti. Tek kad izbori budu izgubili ovaj značaj plebiscita za državu, moći ćemo reći da smo učvrstili svoju samostalnost, a kad uspijemo na izborima bez potresa promijeniti vlast, naša će mlada demokracija postati punoljetnom.

Pod takvim okolnostima, ne može se predvidjeti rezultat izbora, jer ne ovisi o razumskim ili predvidivim događajima nego uvelike o stranim pritiscima i inicijativama.

Što mislite o političkim strankama desne orijentacije, kao što je HSP, HČSP i slične? Koja bi, prema Vama, trebala biti njihova uloga u hrvatskoj politici?

* Prvo trebamo ustanoviti da li postoji hrvatska desnica kao jednoznačan politički i ideološki pojam, a tek onda možemo govoriti o strankama desne orijentacije. U Europi se točno razlikuje pojam ekstremne, u biti nedemokratske desnice, od pojave umjerene desnice ili desnog centra u kojemu se nalaze važni sektori europskog demokratskog političkog života.

Ovakvo jasno razlikovanje nije odlika u hrvatskom javnom životu u kojemu, uglavnom, vlada etiketiranje i često zlonamjerno svrstavanje umjereno desnih gibanja u ekstremno desne pojave. U umjereno desne političke pojave u Hrvatskoj spadaju one koje se temelje na nacionalnoj i državotvornoj tradiciji što se od romantičnog i često smušenog ilirstva, preko najznačajnijeg i najlogičnijeg nacionalnog teoretičara i ideologa, dr. Ante Starčevića, sve do danas protežu kao crvena nit u hrvatskom javnom životu. Bit te umjerene hrvatske desnice jest jasno izraženi tradicionalizam i uzdizanje saborskog oblika vladavine, uredna i usklađena sloboda u tržišnom gospodarstvu i veoma naglašena socijalna crta koja izbija na površinu sa Starčevićem (koga su tadašnje mađaronske, konzervativne vlasti proglašavale ljevičarom). U Radićevu pokretu ova socijalna crta jača do te mjere, da je u doba svoga cvata njegova Hrvatska seljačka stranka, koja inače zastupa hrvatske narodne tradicije, stvarno spadala u umjerenu ljevicu.

Danas možemo reći da se umjerena desnica iz državotvornih razloga najviše okupljala u Hrvatskoj demokratskoj zajednici, u kojoj je, međutim, stalno igrala sporednu ulogu, podvrgnuta vladajućoj liniji koja sada ponovno ističe svoj antifašizam i svoje političko oblikovanje u mladosti u okviru tadašnje ekstremne ljevice. Vjerujem da je Hrvatska republikanska stranka, koju je u inozemstvu 1951.

osnovao prof. Ivan Oršanić (umro u Buenos Airesu 17.12.1968.), a koja je registrirana u Republici Hrvatskoj 15. 6. 1991. pod imenom Hrvatske republikanske zajednice, uz spomenuto "desno" krilo HDZ-e, jedini organizirani politički oblik toga hrvatskog desnog centra ili umjerene desnice.

Ostale današnje skupine desne orijentacije nostalgično gledaju u nedavnu prošlost iz koje ne povlače nikakve političke pouke za budući život, nego samo čuvaju uspomenu na vanjske oblike jednog specifičnog (ustaškog) razdoblja hrvatskog nacionalizma, ili su, iz prkosa prema vanjskim pritiscima na hrvatski javni život, upale u verbalistički ekstremizam, bez dublje političke koncepcije. Kao tipičnu prkosnu, osjećajnu reakciju na to miješanje stranih središta u hrvatski javni život možemo navesti povike "Šakić! Šakić!" na nogometnim utakmicama što, međutim, osim ventila za povrijeđeni nacionalni ponos hrvatske mladeži, ne unosi u hrvatsku politiku nikakvo novo rješenje.

Oko ovih dviju pojava desnog ekstremizma, postoje pojedinci i manje skupine koje ovu instinktivnu, osjećajnu readciju žele iskoristiti i zaodijevaju je ideološkim ili bar političkim ruhom koje s tradicionalnim hrvatskim nacionalizmom nema nikakve idejne veze. Pojavi takvih marginalnih i bučnih skupina ekstremne desnice posebni publicitet daju vanjske struje koje se trude da bi uništile Republiku Hrvatsku, ili da bi je u najmanju ruku svele na prazan oblik bez suverenosti i unutrašnje autonomije. Njihov je stvarni cilj uspostava Titove Jugoslavije bilo s punim imenom, a ako to ne bi išlo, s nekom manje izričitom natuknicom kao zapadni Balkan ili regija jugoistočne Europe pod pokroviteljstvom Europske unije.

Svjestan sam da kao svaki pokušaj klasifikacije živih političkih pojava, i moje razlikovanje ne može biti potpuno precizno i da u oba oblika "ekstremne" desnice (nostalgične odnosno prkosne) ima čestitih i vrijednih osoba koje bi po svojim osobnim značajkama spadale u desni centar, gdje bi koristile jačanju umjerenih desnih pogleda u novoj za sada još rudimentarnoj hrvatskoj demokraciji.

Umjerena desnica treba se jasno razlikovati od nostalgičnih i prkosnih izljeva, ako želi osigurati svoj utjecaj u hrvatskom javnom životu.

Trenutačno se u javnosti barata s popisima i prozivanjima udbaša. Što mislite, zbog čega i bi li trebalo u Hrvatskoj usvojiti lustracijski zakon?

* Načelno sam protivnik svih zakona koji se donose za kažnjavanje posebnih,

po narodnosti, vjeri ili politici određenih skupina, ali sam i protiv njihova povlaštenog izuzimanja od kaznenog progona za djela koja potpadaju pod udar kaznenog zakona. Isto tako sam načelno za zastaru počinjenih kažnjivih djela, jer za nju, osim praktičkih razloga, govore moralni i humani argumenti, o čemu su dosta pisali kriminalisti, domaći i strani, tako da se ja, kao nestručnjak, ne trebam time baviti.

U najnovijoj hrvatskoj prošlosti imamo dva oprečna rješenja za kaznenu odgovornost prigodom korjenitih promjena u vladavinskom sustavu. U prvom slučaju, poslije obnove Jugoslavije i uvođenja komunističkog sustava, pobjednici u građanskom ratu drakonski su kažnjavali pobijeđene po "kratkom" postupku. Poslije te "revolucionarne čistke" nastavili su u formalno savršenijem obliku, ali u biti s jednako drakonskim kažnjavanjem. I jedan i drugi postupak više su ličili na političku osvetu nego li na pravosudni čin. Ovaj duh pobjednika i pobijeđenih potpuno nepotrebno ušao je u ustavni život nove Republike Hrvatske, u Izvorišnim osnovama Ustava od 22. prosinca 1990.

Potpuno suprotan sustav prešutno je uveden nakon uspostave nove, nekomunističke Republike Hrvatske 30. svibnja 1990. Protiv organizatora i izvršitelja jugoslavenskog nasilja i progona nisu se provodili kazneni postupci ni po kratkom ni po duljem postupku. Potrebne upravne mjere nisu dovodile do oduzimanja mirovine, stečenog imetka i drugih prava. Osobana iz bivših represivnih služba često je dopušteno daljnje djelovanje u upravnim, političkim i redarstvenim vlastima, dakle ostvario se je prilično nenasilan prijenos vlasti.

Pozivi na kažnjavanje pripadnika jugoslavenog represivnog aparata koji su ostali u Hrvatskoj pojavili su se tek kad je antifašizam uspostavljen kao službena ideologija vladajuće stranke, a pobijeđena strana u prošlom građanskom ratu službeno je proglašena zločinačkom i kvislinškom. Ako ustaške zloupotrebe vlasti treba goniti više od 50 godina nakon propasti Nezavisne Države Hrvatske, zašto se zloupotrebe partizanske vlasti ne bi trebale goniti devet godina nakon propasti SFRJ?

Smatram da je Republika Hrvatska 1990. ispravno postupila kad nije dopustila ni stvarne ni pravne osvete protiv nosilaca ili izvršitelja prošloga sustava. Mnogo godina ranije, dok je Jugoslavija bila međunarodno priznata i prihvaćena država, pisao sam o temi osvete u članku "Srbi u Hrvatskoj", objavljenom u našem časopisu *Republika Hrvatska* koji je tada izlazio u Buenos Airesu (broj 111, za listopad 1977.). U poglavlju "Lanac osvete treba se prekinuti" rekao sam tada: "Hrvati će morati učiniti najveće napore da ne dođe do reakcije na nasilja druge Jugoslavije." I danas

zastupam istu misao. Ali ne mogu prihvatiti da bi prekid lanca osveta vrijedio samo za jednu od nekada sučeljenih strana.

Koji su sada gorući problemi u Hrvatskoj? Što bi najhitnije trebalo promijeniti i u politici i u gospodarstvu ili na bilo kojem drugom polju?

* Vaše pitanje zahtijeva opširan plan za jednu novu vladu, koja sigurno neće biti sastavljena od članova Hrvatske republikanske zajednice kojoj pripadam, niti će naša stranka biti u sastavu neke nove koalicijske vlade. Zahvaljujući krutom dvostranačju koje je uveo novi Izborni zakon, nije vjerojatno da će naša stranka uopće ući u Sabor te će, prema tome, kao vanparlamentarna stranka imati ograničeni utjecaj na vladu i na rad Sabora.

U našem Izbornom programu, koji je već objavljen u br. 202 našeg časopisa *Republika Hrvatska*, iznijeli smo u 11 točaka promjene koje zastupamo. Sažet ću ih u ciglih pet točaka:

- Ukinuti Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske i tako osigurati ustavnu neutralnost države prema sukobima iz prošlosti, te prepustiti budućim povjesničarima da pišu povijest razdoblja od 1941. do 1945.
- Predložiti promjenu Ustava da bi se predsjednički osnosno polupredsjednički sustav vlasti zamijenio saborskim sustavom po uzoru na današnju vladavinu u Austriji. Isto tako predložit ćemo promjenu izbornog zakona po uzoru na njemački sustav, po kojemu polovica zastupnika bira se pojedinačno u izbornim kotarevima, dok se druga polovica bira razmjerno po listi za cijelo hrvatsko državno područje.
- Osigurati stvarnu suverenost Republike Hrvatske izlaskom iz Pakta stabilnosti za jugoistočnu Europu, formalno opozvati hrvatski potpis na Deklaraciji sarajevskog sastanka od 30.srpnja 1999. te zalediti na pet godina sve hrvatske inicijative za ulazak u euroatlantske integracije, da bi se Hrvatska mogla bez vanjskog pritska politički i gospodarski organizirati i učvrstiti.
- Na gospodarskom polju uvesti mjere za zaštitu hrvatske poljoprivrede i industrije od neurednog uvoza subvencioniranih stranih proizvoda. Osigurati uredno natjecanje uz strogi nadzor da monopoli ili prevarni poslovi ne bi ovo natjecanje iskoristili za daljnje uništavanje hrvatskog privrednog potencijala.
- Osigurati pravo radnika i namještenika protiv neopravdanih otpuštanja te njihova bolesnička i mirovinska prava u gospodarski ostvarivim okvirima, koji bi

predviđali da se napredak u proizvodnji očituje ne samo kad se radi o zaradi poslodavaca nego i u primanjima zaposlenog osoblja.

POČETNA ISKUSTVA SLOBODE

«Početna iskustva slobode vrše se preko stotinu skupina i skupinica, dok se dođe do čvrstih linija nacionalnog života, koje se izražavaju u nekoliko velikih skupina. Bolje je da se te linije zacrtavaju kroz izvjesnu, čak bismo mogli reći, anarhiju u emigraciji, nego da se tek počnu rađati u državi koja bi trebala biti konstruktivna i odgovorna, bez potreba i želja za diktaturom i totalitarizmom, a u ime potrebe reda i rada.» Ivan Oršanić u tromjesečniku «Republika Hrvatska» br. 55, Buenos Aires, rujan 1963., str. 14.

Hrvatska je nesreća u XX. stoljeću bila što se narodno iskustvo nije uvijek izravno prenosilo s pokoljenja na pokoljenje nego su često nastajali revolucionarni, a nekada i nasilni prekidi iza kojih je ponovno započinjala povijest. Izlazak iz Austro-Ugarske i ulazak u Kraljevinu SHS nije bio radikalan prekid, iako je predstavljao važnu promjenu u ambijentu politike i kulture. Srbi su međutim ubrzo otpuštanjem hrvatskih časnika iz nove, zajedničke vojske nastojali dovesti do oštrijeg prekida s prošlošću, tako da je već sljedeća promjena vladavine (1941.) i dolazak dr. Ante Pavelića na mjesto državnog poglavara Nezavisne Države Hrvatske pokazao da su i Hrvati nešto naučili od Srba, jer pri stvaranju nove hrvatske vojske srpski časnici većinom nisu bili preuzeti. Ali zato su bile preuzete nedemokratske metode šestosiječanjskog «ličnog režima» kralja Aleksandra. Ratno ozračje, talijanska

osvajanja i srpska pobuna, a zatim komunistički ustanak kao odgovor na njemački napadaj na Sovjetski Savez, doveli su do daljnjeg pogoršanja međuljudskih odnosa u Hrvatskoj.

Sljedeća promjena vladavine, poraz i okupacija Nezavisne Države Hrvatske i stvaranje Titove Jugoslavije s masovnim likvidacijama svih političkih i drugih protivnika, pred revolucionarnim sudovima za uglednije protivnike, a bez suđenja za bezimenu masu, te nekoliko daljnjih godina sustavnog revolucionarnog čišćenja potencijalnih protivnika, dovele su do totalnog prekida u životu Hrvatske. Za one koji su preživjeli preodgajanje u zatvorima i logorima i za nove naraštaje odgojene pod Titovom vlašću, povijest je stvarno počela Titovom pobjedom u građanskom ratu.

Daljnje dvije promjene vladavine, izbor dr. Franje Tuđmana 30. svibnja 1991. za predsjednika Predsjedništva S.R. Hrvatske, što je ubrzo promijenjeno u izbor za predsjednika Republike Hrvatske, te izborna pobjeda šesteročlane koalicije 03. siječnja 2000., provedene su u okviru postojećih zakona i na formalno demokratski način. U oba je slučaja ipak bio prisutan osjećaj prekida isto kao što je bilo prisutno prelaženje pripadnika dotadašnje vlasti u novu strukturu vlasti.

Četrdeset i petogodišnja komunistička vlast duboko je obilježila duh i navike ljudi ne samo duljinom svoga trajanja nego i sustavnim djelovanjem totalitarne vlasti. Stoga su se poslije 1990. pojavili samo formalni, osjećajni ustaški izražaji bez ikakva stvarnog oživljavanja nekog posebnog ustaškog duha ili ustaške političke djelatnosti.

Lokalni izbori 20. svibnja 2001.

Koalicija je najteži politički oblik demokracije jer stalno usklađivati djelovanje skupina različite prošlosti i različitih pogleda i interesa te pretvoriti ih u radnu zajednicu sposobnu za vladanje ili upravljanje, a da pri tome ne dira u njihove posebnosti i identitet. U tom pogledu nema razlike između općinskih, županijskih i državnih vlasti, jer se uvijek radi o usklađivanju raznolikosti bez brisanja razlika da bi se omogućila normalna uprava određenog područja. Savjesno usklađivanje je neophodno potrebno ako se želi imati stabilnu upravu u cijelom razdoblju između dva izborna čina.

U Novom listu od 31.05.2001. Ivo Jakovljević ističe da «za preuzimanje i održavanje vlasti nije dovoljno samo okupljanje protiv prethodnih vlastodržaca nego da je uvjet broj jedan zajednički koalicijski program, koji se u krajnjem svodi na punu

suglasnost o novoj koncepciji razvoja…» Ovo, međutim, vrijedi samo ako se želi imati stabilnu koaliciju, ali nije potrebno ako srodne političke ili mjesne skupine žele surađivati u postojećem sustavu ili samo promijeniti istrošene osobe novim, svježim snagama.

U većini slučajeva nakon lokalnih izbora svađe oko položaja samo su površinske, nevažne pojave. Postaju važne tek ako ispod te površine ključaju poput lave različite koncepcije, bez obzira da li su nove ili obnovljene. U ustaljenim demokracijama ne postoje takve sučeljene koncepcije, jer je nadležnost nižih upravnih jedinica zakonom ili ustavom ograničena na određena praktična pitanja, dok se o koncepcijama raspravlja u državnom saboru. U sređenim državama stvarne koncepcije nisu svakodnevna pojava.

U hrvatskom slučaju ovakvi normalni sukobi su «kritični» radi duboko ukorijenjenih posljedica polstoljetnog komunističkog jednoumlja. U prošlom su režimu frakcije svoje sučeljene stavove o ulozi i razvitku društva raščlanjivali u dugim diskusijama, nakon kojih bi pobjednička koncepcija čistkom odstranila nisioce gubitničke koncepcije, nekada slanjem na drugi svijet, a nekada slanjem u zatvor ili u mirovinu.

Još se nismo naviknuli na normalnu, demokratsku politiku u kojoj gubitnik nakon rasprave ili glasovanja čestita dobitniku, kao što je nedavno nositelj britanske konzervativne stranke William Hague nakon izbora čestitao pobjedniku, laburističkom premijeru Tony Blairu. Ni tri uzastopne pobjede gospođe Margaret Thatcher na parlamentarnim izborima kao ni nedavna druga velika uzastopna pobjeda premijera Tony Blaira nisu ni vječne ni konačne, jer će život dovesti do novih problema i tražiti nove ljude koji će za njih smisliti nova, po mogućnosti praktična rješenja. Tako će biti i u Hrvatskoj, ako se budemo uspjeli obraniti od stranih uplitanja i od vlastitih navika koje smo baštinili od jugokomunističke prošlosti. Za ovo zadnje pobrinut će se tijek godina, kad će na mjesto izravnih učenika Titove Jugoslavije na važnije položaje dolaziti novi naraštaji oblikovani u današnjim mučnim godinama još nesavršene demokracije.

Nepotrebne smutnje

Utjecaj komunističke prošlosti nije umislica niti predrasuda, a nije ni specifična hrvatska pojava. Slučajevi Njemačke i Koreje najbolji su dokaz kako je

komunistički totalitarizam uslovio duševni razvitak, poglede na život i svakodnevno držanje. U Njemačkoj kao i u Koreji radi se o izgrađenim nacionalnim zajednicama s istom prošlošću, istim predajama i istim običajima. Obje su nacije bile silom razdvojene i u dijelu u kojemu je pol stoljeća vladao komunizam posljedice su toliko duboke da u slučaju Koreje pokušaj modernizacije ne uspijeva na sjeveru, dok je jug u istom razdoblju od zaostale zemlje postao jedna od glavnih industrijskih zemalja Azije. U slučaju Njemačke ni puno ujedinjenje i potpuna ravnopravnost obih dijelova ne dovode do istih rezultata u gospodarstvu, politici, ponašanju i reakcijama u oba, ponovno ujedinjena dijela.

Stoga nije čudo što su neke taktičke pogreške hrvatske Vlade, odnosno vladajuće koalicije, dovele do žestokih reakcija koje se ne bi pojavile da je Hrvatska već ustaljena demokracija. Prva takva pogreška bila je nacionalizacija lokalnih izbora i njihovo pretvaranje u veliku anketu o političkoj procjeni (koja se danas naziva ružnom tuđicom «rejting») sastavnih dijelova vladajuće šestorke s jedne strane i bivše vladajuće, a sada glavne oporbene stranke s druge strane. Ova je anketa bila nepotrebna jer je legalnost, a isto tako i legitimnost, koalicijske vlade bila nesporna. Izbori su trebali biti čisto lokalna stvar, da se obnove lokalna kolegijalna tijela čiji je mandat istekao. Uz to je ponovljen istočni grijeh hrvatskog javnog života od 1990. do danas, da svaka vladajuća skupina, bez obzira na ime i predznak, pred izbore prekrojava pravila igre po svojoj časovitoj mjeri, što dovodi do reakcije biračkog tijela: apstinencije, gubitka interesa za javni život, ili do aktivnog kažnjavanja Vlade koje se sastoji ili u gubitku glasova ili u masovnom glasovanju za oporbu (kao u siječnju godine 2000.). Razmjerni sustav, u načelu pravedan, bio je dodatan udarac stabilnosti koalicije, koja je na taj način pretvorila anketu u međusobno nadmetanje svojih sastavnih dijelova.

Provedeni su dakle izbori koji su izgubili svoju prvotnu svrhu, a da na razini države kao cjeline nisu ništa mogli riješiti. Time su se državni problemi nametnuli lokalnim političkim veličinama za koje ove nisu bile spremne, niti su o njima bile dovoljno informirane. Dogodilo se, naravno, ono što bi se dogodilo u vojsci u kojoj bi niži časnici i dočasnici ocjenjivali djelovanje svojih generala i glavnostožernih časnika, a zanemarili poučavanje novaka i vođenje vojnika, što bi dovelo do smutnje i nereda, dakle do nepotrebno izazvanog kaosa.

Pokušaji objektivnog pristupa tom kaotičnom stanju jednostavno nisu bili mogući, jer u kaosu nema stalnih mjerila te je intuicija, u ovom slučaju politička

intuicija (ili pokriva odsutnost intuicije u onih koji tako nastupaju). Ovo se očitovalo u činjenici da u uspoređivanju rezultata ovih izbora s prošlim izbornim rezultatima nije istaknuta vlast, odnosno dobitak ili gubitak vlasti, kao jedan od glavnih čimbenika. U tranziciji od diktature prema demokraciji vlast igra bitnu ulogu uz, nažalost, uvijek prisutna vanjska uplitanja. Ovo se osobito očitovalo u Istri gdje su bila očita talijanska uplitanja na političkom i još više na gospodarskom polju. Slično je stanje i u krajevima s brojnijim srpskim pučanstvom, u kojima politika predstavnika europskih sila u ime zaštite i povratka srpskih izbjeglica sprečava prirodnu i slobodnu reintegraciju toga pučanstva u javni život Hrvatske i budi u njima očekivanje da će ponovno, kao prije 1995., pomoću kirurškog noža stranih sila izdvojiti i etnički očistiti od hrvatskog pučanstva one dijelove Hrvatske koje su izdvojili kad je započela srpska pobuna protiv oslobođene Hrvatske.

Reakcija ponovno ugroženog hrvatskog pučanstva uz razočaranje susjednih bosansko-hercegovačkih Hrvata kojima politika Europske unije onemogućava povratak u zavičaj, dovodi do radikalizacije ovog izvanredno marljivog, politički konzervativnog i gospodarski sposobnog i naprednog sloja Hrvata. Ovi uspoređuju nemar Europe za njihov opstanak i povratak s velikom političkom i novčanom pomoći koju ta ista Europa pruža Srbima da se vrate u Hrvatsku.

HDZ – nada ili kamen smutnje

Zanimljivo je da je iza nedavnih lokalnih izbora jedna od glavnih tema bio uspjeh Hrvatske demokratske zajednice, koju su neki krugovi, strani više nego li domaći, skoro potpuno otpisali nakon saborskih izbora 3. siječnja 2000.

Nema nikakve dvojbe da je HDZ – živ, da postoji i da ima pravo na riječ u hrvatskom javnom životu u skladu sa svojom snagom kako u državnim tako i u samoupranim i mjesnim tijelima onako kako to propisuje Ustav i zakoni. U poslijizbornoj, često žučljivoj raspravi nije međutim jasno izrečeno zašto je HDZ sada, kad je izgubio svoj glavni adut, vlast, ipak zadržao svoju relevantnost. Ne zadovoljava tumačenje dr. Mirjane Kasapović (u Globusu od 25.05.2001.) da je HZD «u proteklih desetak godina stvorio razmjerno stabilno, sociostrukturno i svjetonazorski prepoznatljivo biračko tijelo, koje se može privremeno pokolebati i rezignirati, ali uvijek iznova mobilizirati.»

Isto tako ne zadovoljava mehanički sud dr. Slavena Letice (u istom Globusu)

da su «pokušaji radikalne negacije svekolike Tuđmanove baštine izazvali (…) svojevrstan birački pokret otpora, nakon čega će, vjerojatno, početi smirena, i objektivna, analiza njegove desetogodišnje vladavine».

Današnji glavni govornik HDZ-a, njegov predsjednik dr. Ivo Sanader, isto nije uvjerljiv. U svom opširnom razgovoru s Nevenom Šantićem (koji citiram po Karlovačkom listu od 25.05.2001.) Sanader tvrdi: «Tako smo u potpunosti otklonili svako ponašanje koje odudara od demokratskog ponašanja. To znači bahatost, samodopadnost, čega je bilo u HDZ-u.» Na ovo simpatično priznanje nadodaje da HDZ «želi biti jedna nacionalna, demokratska stranka političkog centra, narodnjačke, demokršćanske i građanske orijentacije po uzoru na druge slične stranke u Europi.» Ovo spada u predizborne, zvučne deklaracije, ali ne razjašnjava ni snagu ni bit HDZ-a u razdoblju poslije njena prijelaza u oporbu.

«HDZ je ponosan na ono što smo zajedno s cijelim hrvatskim narodom i hrvatskim građanima ostvarili», nastavlja manje skromno dr. Sanader. «Utemeljili smo državu, obranili je i stvorili sve državne institucije, međunarodno se afirmirali…»

«Mi nismo hrvatsku državu gradili na ustaštvu, nego na nacionalnoj pomirbi,» posve nepotrebno dokazuje Ivo Sanader, jer božićni Ustav koji je HDZ izglasao u svojim «Izvorišnim osnovama» potpuno otpisuje relevantnost (ili «podobnost») proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (1941.) i nasuprot njoj ističe uspostavu temelja državne suverenosti u razdoblju drugoga svjetskoga rata u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963. – 1990.). Dakle, proglašava kao glavni temelj današnje Rapublike Hrvatske političko djelovanje maršala Josipa Broza Tita, Saveza komunista Jugoslavije i političku baštinu SFRJ. A do neke službene pomirbe između nekada sučeljenih strana nije nikada došlo, jer HDZ na vlasti nije dopustio promjenu «Izvorišnih osnova» u kojima je ugrađena osuda dijela hrvatske prošlosti i, dok su još bili živi, preživjelih boraca za nezavisnost Hrvatske, dok su grobovi, znani i neznani, poginulih i ubijenih boraca još i danas službeno nepostojeći.

Pomirba novih naraštaja došla je voljom samih hrvatskih boraca u Domovinskom ratu, bez izričitog sudjelovanja vlasti ili HDZ-a dok je bio na vlasti.

Sanaderov zaključak je suprotan njegovoj početnoj skromnosti: «HDZ definitivno ostaje relevantna politička stranka u kojoj će, kada je riječ o hrvatskoj

državi, politika predsjednika Tuđmana ostati u programu. U tome, dakle, nema konkurencije.»

Ivo Sanader nije pobliže pojasnio da li govori o HDZ-ovoj politici godine 1990. ili godine 1995. ili godine 1997. Ove, naime, ni u teoriji ni u praksi niti su jednake niti su istoznačne.

Jedna od najznačajnijih i najutjecajnijih figura iz razdoblja stvaranja nove države i njenih političkih ustanova, uključivši ustrojstvo HDZ-a, sadašnji predsjednik Republike Hrvatske g. Stipe Mesić, Tuđmanov predstavnik u dogovorima s jugoslavenskim vodstvom, a zatim predsjednik hrvatske Vlade te konačno predsjednik Zastupničkog doma Hrvatskog sabora, osvrće se na današnji položaj i politiku HDZ-a u razgovoru s Miroslavom Rožankovićem (Vjesnik od 29. i 30.05.2001.) i smatra da se bivša vladajuća stranka «treba profilirati iz pokreta u stranku centra, a da ne bi trebala braniti politiku na kojoj je izgubila izbore. Posebno odriče HDZ-u (sadašnjem) pravo na prisvajanje zasluga za stvaranje hrvatske države i tvrdi da se 94 posto građana na referendumu izjasnilo za samostalnost, a protiv Jugoslavije. Kad bismo svi mi na ovom prostoru htjeli Jugoslaviju, to nam više nitko u svijetu ne bi dopustio, jer su dva pokušaja jugoslavenskih asocijacija završila u krvi.»

Iako veoma učinkovito kao odgovor u polemici sa Sanaderom, Mesićevo neobično oštro ograđivanje od opasnosti obnavljanja Jugoslavije zvuči prilično neuvjerljivo. Doslovno i pod istim imenom nitko ne namjerava obnoviti bivšu državu, ali pod novim imenom i znakovljem postoje u međunarodnoj zajednici dosta često vijesti koje ukazuju da neka središta moći, i pogotovo ono u Bruxellesu, još ni danas nisu prežalili Titovu Jugoslaviju. O tome govore činjenice više nego riječi. Tek nedavno je potpisan protokol o primjenama zajedničkih planova za pet država nasljednica bivše Jugoslavije. Ako se ti protokoli budu ratificirali, ove države bit će gospodarski i prometno toliko povezane, da će posebni individualni nastupi i istupi postati nemogući bez velikih kriza i potresa. Ako se izbjegnu kroz najmanje godinu dana veće reakcije u Hrvatskoj (ili u Srbiji), zapadni Balkan ili obnovljena Jugoslavija ne mora se nametati ni imenom ni znakovljem, jer će biti činjenično obnovljena pod stvarnom upravom Visokog Predstavnika EU. A udruge, desnica, katolici itd. u Hrvatskoj, moći će se zadovoljiti pobjedom, jer će se sastavne upravne jedinice toga novog tijela i nadalje zvati državama ili republikama i moće će kao ukras upotrebljavati dotadašnja znakovlja suverenosti (bar u prvo doba). Dobro je prisjetiti

se kako je postupila Pruska nakon pobjede nad Austrijom kod Sadove 1868. Izbacila je Austriju iz Njemačkog Saveza te je ostale njemačke države povezala u carinski savez pod imenom Sjevernonjemačkog Saveza. Samo tri godine kasnije, Bismarck je u Versaillesu dao proglasiti pruskog kralja njemačkim carem, a Savez pretvorio u drugo Njemačko Carstvo ne dirajući u naslove i znakovlja većih njemačkih kraljevina i kneževina. No u jedinstvo i stvarnost Carstva kao čvrste velesile nije nitko posumnjao do njemačkog poraza u prvom sjetskom ratu kad je srušena pruska dinastija. Njemačka kao država u kojoj su bivše nezavisne države ostale čvrsto povezane kao pokrajine s većom ili manjom autonomijom, preživjela je carstvo.

O tim opasnostima HDZ nije progovorio, a bojim se da njegovo stabilno biračko tijelo nije ni počelo o njima razmišljati. HDZ je danas, isto kao za vladavine predsjednika Tuđmana, poseban, složeni općenarodni pokret, koji vodi i kojim upravlja elita pretežno sastavljena od ljudi podrijetlom iz Titove Partije, tzv. Antifašista, koji skidaju konzervativnu, narodnjačku i demokršćansku odjeću kad im vlast nije ugrožena i kad mogu pokazati svoje ideološko podrijetlo, a da ne ugroze svoju vlast, kao što su to učinili 1997. prigodom proslave X. zagrebačkog korpusa. A stabilni temelj koji slijedi to vodstvo i koji je doista konzervativan, narodnjački i demokršćanski, sastoji se od prosječnih, radnih Hrvata osjećajno povezanih sa slikm Tuđmanova HDZ-a iz razdoblja Domovinskog rata i njegovih izdanaka Bljeska i Oluje. U te Hrvate valja uključiti i znatan dio nižega svećenstva, pogotovo onoga na selima, manjim gradovima i predgrađima većih gradova, koji zajedno s bivšim borcima i radnim pukom vide u tom HDZ-u zaštitnika svojih rodoljubnih vrednota. Ovo mi je nedavno, u svom izvješću o izborima, lijepo formulirao jedan istaknuti djelatnik stranke kojoj pripadam, Hrvatske republikanske zajednice, napisavši da zbog te osjećajne veze umjereni demokratski nacionalisti, umjerena desnica kao što je naša HRZ, za sada ne može očekivati znatnije uspjehe na izborima.

Kriza šestorke i gubitak stabilnosti

Normalno je da su vladajuće koalicije manje stabilne od jednostranačkih vlada. Nije međutim normalno da sukobi unutar vladajuće koalicije nadmašuju po broju i po žestini sukobe između vladajuće koalicije i oporbe, kao što je to slučaj nakon nedavno održanih mjesnih i drugih lokalnih izbora.

Vrhunac takvih sukoba odrazio se je u izvješćivanju češkog dnevnika Pravda

(od 22.05.2001.), u kojemu izvjestitelj Ivan Drabek piše da je HSLS glavni uzročnik nestabilnosti umjereno lijeve vlade i da ambicije te stranke oslobađaju ruke predsjednika Račana da provede zamišljene ekonomske reforme. Ovaj ton i zaključak nije mogao nastati u glavi češkoga novinara nego mu je dan od hrvatskih informatora iz same Koalicije.

Na tim mjesnim izborima od svih stanaka u šestorci Račanov SDP je i nadalje imao najveći broj glasova i dobri izborni rezultati HDZ-a trebali su učvrstiti vladajuću koaliciju, čija bi cjelina mogla biti ugrožena da je njena pobjeda nad oporbom bila veća. Umjesto takvog jačanja koalicije, svaki se lokalni sukob oko raspodjele položaja ili sklapanja lokalnih sporazuma odražavao u koaliciji kao kriza između SDP-a i HSLS-a, koji su do tada tvorili neupitan, ili bar na prvi pogled neupitan stožer koalicijskog okupljanja.

Poslije optimističke Račanove izjave britanskoj novinskoj agenciji Reuters, u kojoj predviđa povećavanje domaćih investicija, te njegove izjave u razgovoru sa Sanjom Kapetanić (Vjesnik od 25.05.2001.) da bi osobno volio «da imamo mogućnost rekonstruirati koncept Vlade, pod čime podrazumijevam ne samo efikasniju, manju vladu nego i efikasniju i racionalniju državnu upravu», što predstavlja razborito gledanje u budućnost, redaju se vijesti o krizama radi unutrašnjih sukoba između SDP-a i HSLS-a, i pokušajima HNS-a dr. Vesne Pusić (s neskrivenim utjecajem predsjednika Mesića) da bi HNS kao stranka u porastu preuzela mjesto u koaliciji koju je do sada imao HSLS, gubitnik na tim mjesnim izborima. Pomirljivi sud Željke Antunović (u Nedjeljnoj Dalmaciji od 25.05.2001.), da su se SDP i HSLS za sada pomirili, jer je «cijena zaoštravanja pevelika», svjedoči da se ne radi o malim razlikama. Ovo potvrđuje isto tako umjerena i razborita primjedba Đurđe Adlešić u Večernjem listu (31.05.2001.) u svezi razlike u pitanju eventualnog koaliranja s HDZ-om na lokalnoj razini.

Više svjetla unosi u taj nesporazum (ili sukob) Aleksa Crnjaković u Vjesniku (31.05.2001.): «Opći je dojam da su se dva ključna političara, Račan i Budiša, našli na pola puta: jedan se, makar nevoljko, suglasio da ne treba po svaku cijenu na lokanim razinama stvarati sanitarni kordon oko HDZ-a, a drugi da treba naprije pokušati formirati vlast koaliranjem s predstavnicima šestorke, a potom, ako prva varijanta ne uspije, stvaranjem «velike koalicije» (svi protiv HDZ-a i HSP-a). Ukoliko propadnu oba pokušaja, ostaje i treći: kako tko, kako s kim!».

Očevidno je da je sukob samo privremeno riješen, da se ne bi morali već sada

raspisati prijevremeni državni izbori, jer takvi izbori ne odgovaraju nijednoj većoj stranci, pa ni HNS-u, unatoč optimističkoj izjavi Vesne Pusić Đurđi Klancir (Globus od 25.05.2001.): «Imamo zbilja dobar tim, ljudi su godinama radili, ali kao da tek sada postupno dolazi vrijeme za našu politiku. Pobjeda Stjepana Mesića na predsjedničkim izborima dala nam je dodatnu snagu… Mislim da se za nas doista može reći da imamo prepoznatljive stavove.»

Kraj općeg umora i razočaranja, što se očitovalo u izvanredno visokoj i za novu demokraciju nenormalnoj apstinenciji, novi izbori prije nego što su se počeli rješavati teški gospodarski, upravni i socijalni problemi, a da ne govorimo o veoma nepovoljnim i na dulji rok opasnim potezima međunarodne zajednice prema Hrvatskoj, mogli bi dovesti do niza iznenađenja u kojima ni današnji stavovi Vesne Pusić ne bi ostali dovoljno prepoznatljivi. Oprez i Račana i Budiše potpuno je opravdan, jer su upravo njih dvojica doživjeli neočekivani razvitak njihove koalicije, nesumnjive pobjednice na saborskim izborima 3. siječnja 2000.

Koalicija SDP-a i HSLS-a bila je logična i zato ju je narod doživio kao stabilno rješenje veoma slično stabilnim koalicijama njemačkih liberala kako s konzervativnom kršćanskodemokratskom strankom tako i, u drugim okolnostima, sa socijaldemokratima. U Hrvatskoj je ova koalicija osigurala širok pojas novih snaga od ljevice pa do veoma umjerene desnice, što je bilo potrebno da prijelaz od istrošenog Tuđmanovog općenarodnog pokreta ne bi bio traumatičan. Smrtan udarac zadobila je ova koalicija onim časom kad je State Department pod državnom tajnicom Madeleine K. Albright odlučio napustiti dr. Matu Granića, čiju je predsjedničku kandidaturu do tada pomagao, i svoju znatnu političku težinu stavio na stranu do tada politički veoma slabog kandidata HNS-a Stipu Mesića, što je značilo da su novčana sredstva koja je Amerika odlučila uložiti u demokratizaciju Republike Hrvatske uglavnom tekla u Mesićevu korist. Mesićevom pobjedom stvorena je lijevo od Račanova SDP-a nova frakcija, čiji je politički korijen bio isto u bivšem SKH-u, uz treću frakciju iz istog izvorišta, što je po svom vodstvu bio Tuđmanov HDZ. Ovaj se je razlikovao od ostale dvije frakcije, jer se pokrivao nacionalističkom odjećom, čime je postao prihvatljiv nekomunističkim, konzervativnim slojevima hrvatskog rodoljubnog pučanstva.

Američka pomoć snažno se očitovala prigodom Mesićeva preuzimanja predsjedničke dužnosti kojom je prilikom gospođa Albright pokazala da davanje prednosti Mesiću nije samo protokolarne prirode. Do tada nesporna glava nove koalicijske vladavine, premijer Ivica Račan, vidljivo je stavljen na drugo mjesto, što

je nužno dovelo do novog svrstavanja snaga u kojemu su vlast nevoljko dijelile dvije lijeve frakcije (Račanova i Mesićeva) podrijetlom iz Titove Partije, dok je vodstvo snažne oporbe, Tuđmanova HDZ-a, pretežno u rukama disidenata iz iste Partije. U onom novom svrstavanju Budišin HSLS izgubio je svoju dotadašnju funkciju mosta između lijevog, dominantnog krila koalicije i nekomunističkih demokratskih snaga centra i umjerene desnice.

U daljnjem razvitku koalicije sve se više očitovala prevlast lijevih snaga, što je bio prisiljen slijediti Račan da mu Mesić ne bi preoteo znatne dijelove njegovih socjalističkih snaga.

Hrvatski pokus sa socijalističko-liberalnom koalicijom europskog tipa trajao je samo od 3. svibnja 2000. do 7. veljače 2001. Zahvaljujući američkoj intervenciji do tada relativno umjerena koalicija pomaknula se je na lijevo, što je spasilo HDZ i pretvorilo ga u utočište desnih snaga, umjerenih i manje umjerenih, političkih, nepolitičkih i apolitičkih.

Unatoč gubitku političke stabinlosti, što je bila neumitna posljedica ovih pomaka, za Hrvatsku bilo bi korisnije kad bi se odgodili na dvije godine prijevremeni saborski izbori, ukoliko nasilni potezi europske birokracije, danas pod vodstvom Visokog predstvnika EU g. Wolfganga Petritscha, kome stoji uz bok predobro poznati bivši američki general Jacques Klein, neće razbiti i ove siromašne ostatke hrvatske političke stabilnosti.

Frustracije i simbolika

Frustracija nije zahvatila samo široke slojeve naroda nego se odrazila i u vodećim krugovima. Tako je oprezni i mirni premijer Ivica Račan, koji od svih vodećih hrvatskih političara najviše mjeri riječi i prikriva svoje osjećaje, s punim pravom dao oduška svojoj frustraciji u Večernjem listu (26.05.2001.): «Iz šestorke su i prije curile informacije. To je tipičan primjer nesolidnog ponašanja u šestorki s kojim treba prestati. U suprotnom, sve ću razgovore, pa i one najradnije, voditi pred novinarima, jer to je bolje nego da u javnost izlaze dezinformacije koje štete šestorci.»

Kao ventil, osobni i skupinski, ovaj je usklik originalan, ali ipak nije nikakvo rješenje. Dokaz je samo da mnogi sudionici u hrvatskom javnom životu još nisu profesionalci (u ispravnom smislu ove riječi) i ne shvaćaju da je mjera u riječima i u

ponašanju ne samo znak dobra odgoja nego je i odlika stručnog javnog radnika.

U krizama su potrebna rješenja, a pitamo se što je u tom pogledu ponudila Vlada.

Prema vijesti HINE od 28.05.2001., Vlada je donijela odluku o podizanju spomenika Domovini. Račan je tom prigodom pozvao i na prevladavanje raskola i podjela. «Vrijeme je da se zaliječe ratne rane, ali i zaustave raskoli u nacionalnom biću. Podjele mogu samo usporiti naše ravnopravno uključivanje u svjetsku zajednicu, rastočiti snage tako neophodne za izgradnju bogatijeg i pravednijeg društva. Onakvog društva kakvo je mirnodopska Hrvatska svojom patnjom i pobjedom sigurno zaslužila.»

Spomenik Domovini, o kojemu je već razmišljala prošla vlada pod nazivom Oltar Domovine, što je, čini se, bilo nepoćudno nekoma iz šestorke, spada u plemenite simbole, ali nije nikakvo rješenje. Podsjeća na riječi Ivice Račana kada je, kao prvak oporbe, koncem 1999. govorio da će u slučaju pobjede na izborima zajedno s Draženom Budišom posjetiti Jasenovac, da se pokloni žrtvama jedne od strana sučeljenih u ratu, a zatim i Bleiburg, da se pokloni žrtvama druge strane. Izbori su prošli. Šestorka je pobijedila, ali o pomirbenim posjetima više se nije govorilo.

Ove godine svečana proslava osnutka Republike Hrvatske trebala je biti dokaz hrvatskog jedinstva utemeljenog na zajedničkoj borbi u Domovinskom ratu. Po svojoj sombolici spada u veoma prihvatljive poteze Vlade, koja je na dan 30. svibnja, predvođena predsjednikom Republike Stjepanom Mesićem u pratnji premijera Ivice Račana i predsjednika Hrvatskog sabora Zlatka Tomčića, prisustvovala misi za Domovinu, na kojoj je zagrebački nadbiskup msgr. Josip Bozanić rekao u prigodnoj propovijedi:

«Iako nije naš zadatak donijeti sud o poslijednjim izborima za mjesnu samoupravu, čini nam se da oni, među ostalim, svjedoče i o volji građana o potrebi suradnje različitih političkih skupina. Nije mudro, razborito, pa ni zdravo da ijedna od njih umišlja da ima dovoljno ljudi, znanja i sredstava da bi mogla isključivo i bez usuglašavanja upravljati sveukupnim djelatnostima. Naša domovina nije tako velika, a i naš narod nije tako brojan da bismo si mogli priuštiti luksuz nezdravih podjela, uskogrudnih nadmetanja i radikalizacije društveno-političke javnosti.»

Činjenica da ove godine Dan državnosti službeno slavi vlast koja nije iste političke boje koje je bio prvi izabrani hrvatski predsjednik, jest dobro došao znak smirenja političkog ozračja, ali ne rješava hrvatske probleme kao što ih ne rješavaju

umjerene riječi zagrebačkog nadbiskupa izrečene pred današnjom vladom. Sva ta simbolika ostat će pustom formalnošću ako stranke koje su na ovim izborima zadobile povjerenje naroda ne uvide da im je prva i glavna dužnost izgraditi tijela u koja su izabrani njihovi kandidati u smislu izražene volje naroda. U tom procesu odgovornost je svih stanaka i skupina da pokažu da su stvarni predstavnici naroda, a ne puka produljena ruka svojih stranačkih središnjica.

Nove mjesne uprave u svojoj nadležnosti i pod vodstvom i nadzorom postojećeg legalnog i legitimnog Hrvatskog sabora trebaju poraditi na konkretnim rješenjima na koja čeka put u svim općinama i županijama. Time će stranke pokazati svoju zrelost, odgovornost i funkcionalnost.

Izabrane vlasti Republike Hrvatske, osim brige za dobrobit i prava svih stanovnika države, moraju biti svjesne da su jedina hrvatska država na svijetu i da su kao takva dužne štititi i braniti temeljna ljudska i narodna prava svih Hrvata koji žive izvan njenih granica, naravno u skladu s međunarodno priznatim prvilima.

Ratne rane brzo će zacijeliti ako, uz prihvatljivu simboliku, Ustav i zakoni ne diskrimimiraju među Hrvatima zbog sukoba i sučeljavanja u prošlosti, a vlast savjesno i pravedno postupa sa svim građanima naše zajedničke države bez obzira na narodnost, vjeru i političko opredjeljenje.

Počevši od ukidanja «Izvorišnih osnova» u Ustavu, do krupnih i sitnih diskriminacija u zapošljavanju i mirovinama, pa do promjena u držanju prema stranom uplitanju, sve ovisi o strankama i njihovoj odgovornosti i spremnosti, jer **«Patriotizam voli domovinu, ali politička stranka konkretizira i dinamizira tu ljubav»**, kako je to formulirao 1953., kao politički izbjeglica daleko od domovine, hrvatski borac i mislilac, sada pokojni prof. Ivan Oršanić.

3. Hrvatska, međunarodna zajednica i euro-atlantske integracije

- Pritisci i zapusi, *Republika Hrvatska* 197(1998), str. 16-26
- Pakt o stabilnosti, *Republika Hrvatska* 203(1999.), str. 48-54)
- Granice popuštanja, *Republika Hrvatska* 208 (2001.), str. 45-57)

PRITISCI I ZAPUSI

Osporavanje radi osporavanja početkom
političke godine 1998.

«Danas samo lud čovjek može misliti, da samostalnost i nezavisnost znače neko odjeljivanje i izlučivanje od života s drugim narodima na svijetu. Nezavisnost znači samo sigurnost i potrebu sigurnosti, da jedan narod može slobodno i nezavisno od drugih naroda stavljati svoju političku, kulturnu, vjersku i ekonomsku zrelost u međunarodnu suradnju kako hoće i s kim hoće, slobodno, a ne po bratskom nasilju.»

(Ivan Oršanić, Naš put, br. 53/54, Toronto, 1966., str. 2).

Konačno, 15. siječnja 1998., UNTAES je napustio zadnje službeno okupirano hrvatsko područje, uski pojas između hrvatsko-srpske sjevernoistočne granice i bojišnice na dan primirja, dakle nelogičan i za normalan politički i gospodarski život nesposoban isječak iz nekada gospodarski, prometno i ljudski izvrsno integrirane regije sa sjedištem u Osijeku.

Dok se još pregovaralo o preuzimanju pune vlasti (naravno pod budnim okom novih europskih nadzornika, skupine od nekih 200 članova i 300 pomoćnog osoblja), ovaj se korak međunarodne zajednice pretvorio u novu prigodu za osobno slavlje predsjednika republike dr. Franje Tuđmana. U izvješću s božićnog i novogodišnjega svečanog primanja u predsjedničkim dvorima, održanog 29. prosinca 1997., ***Večernji list*** (D. Đuretak: Godina diplomatskih pobjeda, Večernji list, 30. siječnja 1997., str. 2.), donosi sljedeći panegirik, vjerno ogledalo političkog stila koji se uvriježio u

Republici Hrvatskoj: »U svojem obraćanju predsjedniku Tuđmanu, predsjednik Hrvatskog državnog sabora, akademik Vlatko Pavletić, među ostalim je istaknuo da nam je 1997. godina, nakon ranijih slavnih povijesnih vojnih pobjeda, donijela političku i diplomatsku pobjedu. Pritom je istaknuo velike zasluge predsjednika Tuđmana, koji je uvijek donosio odluke u punom skladu s hrvatskim državnim i narodnim interesima, usprkos različitim pritiscima i zapusima vanjskih i unutrašnjih osporavanja radi osporavanja uznapredovalog procesa.» Epiteti ovoga panegirika već su ustaljeni, kao što je poznat i govor o vraćanju suvereniteta. Kad se radi o uspjesima, ne spominju se ni Saabor, ni vojska, ni narod. Za sve što je postignuto tijekom više od sedam godina nove vlasti zaslužan je samo i isključivo predsjednik. Uoči različitih izbora ton ovih hvalospjeva samo se pojačava, ali sadržaj ostaje isti. Nadam se da ovaj put, UNTAES neće na koncu zamijeniti neko novo nadsuvremeno međunarodno tijelo, sa zasad nepoznatim neizgovorljivim nadimkom, koje će skučiti suverenost, i u praksi nastaviti «uspješnu» politiku prijelaznog upravitelja generala Jacquesa Kleina, po kojoj je hrvatska većina pobijedila na izborima za većinu tijela mjesne samouprave na posebnim biralištima daleko od svojih kuća i kućišta, dok se UNTAES brinuo za osiguravanje srpske stvarnosti na zaštićenom području stvarnosti koja je nastala silom oružja, i učvršćena sustavnim istjerivanjem hrvatskoga pučanstva.

Dobro je sjetiti se da izdvojena i zaštićena područja često postaju kamen smutnje (za što su u XX. Stoljeću dobar primjer Ulster i sjeverni Cipar). I ovo novo, belomanastirsko-vukovarsko zaštićeno područje lako bi moglo na dugi niz godina trovati buduće hrvatsko-srpske susjedske odnose, kao što je u prošlom stoljeću Rijeka s okolišem zauvijek uništila osamstogodišnje relativno stabilne odnose između Mađarske i Hrvatske. Demilitarizacija ovoga odvojenog, sada reintegriranoga zapadnosrijemsko-baranjskoga područja neće se ostvariti, jer Srbija (pod imenom Jugoslavija) nije pristala na demilitarizaciju susjednoga zapadnosrijemskoga područja koje je u njezinim rukama. Za razliku od privremeno okupiranoga, sada reintegriranoga hrvatskog područja zapadno od hrvatsko-srpske granice, srpsko je područje sa sjedištem u Šidu od 1990. služilo kao odskočna daska i rezervna baza za srpsku ofenzivu protiv Hrvata. Nastat će dakle novo prijelazno stanje, koje ne služi stvaranju povjerenja niti učvršćivanju mira. Radi ovoga provizorija trpjet će jednako hrvatski građani srpske narodnosti koji tamo žive, kao i građani hrvatske narodnosti koji čekaju na povratak u svoje bivše domove.

Za budući slobodarski razvitak Hrvatske, umjesto trijumfalizma i laskanja, možda bi bio bolji umjereni komentar kao ovaj Zdenka Vizira:

«Rezolucijom 1145 (Vijeća UN-a o kraju mandata snaga UN-a u tom području, moja primjedba) Hrvatska je katapultirana u novi svijet. Reintegracijom i posljednjeg komada teritorija (koja će u pograničnoj praksi još potrajati, ali je formalno sad završena) Hrvatska se svrstava u normalne države…» (Zdenko Vizir: Položen integracijski ispit, ***Obzor,*** 27. XII.1997., str. 18.)

Ovako neumjereni trijumfalizam uspio je zasjeniti stvarne uspjehe hrvatskoga državnog vodstva, koje po svemu sudeći zaboravlja da se povijest piše tek mnogo godina nakon samih događaja.

???

Međunarodna zajednica na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama, koja je u Hrvatskom Podunavlju stvorila novo nestabilno stanje da ne povrijedi srpske osjećaje i ne ugrozi nesiguran položaj bivšega srpskog, a sada jugoslavenskoga predsjednika Slobodana Miloševića, uspjela je i na tome području izjednačiti žrtvu napadaja s napadačem. Istovremeno je Washington vršio pritisak na hrvatsku vladu da izruči haaškomu međunarodnom sudu deset bosanskih Hrvata osumnjičenih za ratne zločine počinjene u srednjoj Bosni, kako je to izvijestila američka dojavna agencija AP. «Washington je tvrdio da je jedini način da se učvrsti mir u bivšoj Jugoslaviji ako se sve krivce za ratne zločine stavi pred sud», stoji u toj vijesti. (Citirano po vijesti objavljenoj u dnevniku ***Buenos Aires Herald,*** 9.X.1997., str. 4.)

Američki pritisak nije bio nimalo diskretan. Naprotiv, nastojalo se da bude poznat, da bi poslužio kao upozorenje drugima. Pritisak je bio uspješan, jer, kako je napisao Vladimir P. Gross: «Nova metla dobro mete, i Ms. Albright pretvara Hrvatsku u glavno područje svog metenja. Na Hrvatsku se može vršititi pritisak. Hrvatska želi ući u zapadne političke, vojne i gospodarske sustave.» (Vladimir P. Gross: Metla gospođe Albright. ***Obzor,*** 27.XII. 1997., str. 52.)

Potrebno je istaknuti da je u pitanju ratnih zločina politika ravnoteže prilično cinična. Sama zapadna vrela tvrdila su da hrvatski zločini predstavljaju 8% od sveukupnih zločina počinjenih u srpskim osvajačkim ratovima, dok su 90% od tih zločina počinili Srbi, a 2% bosanskohercegovački muslimani. Zločin treba biti kažnjen bez obzira da li spada u onih 8% ili u skup od 90%, ali političke odgovornosti

nisu jednake, niti postoji neka ravnoteža zla o kojoj govore međunarodni krugovi.

Ova ravnoteža odgovornosti živo podsjeća na austrijsku politiku poslije mađarskog poraza kod Villagosa, 13. kolovoza 1849., kad je vojska ruskoga cara Nikolaja I. na molbu bečkoga dvora ugušila mađarski revolucionarni pokret. Beč je tada prvo uveo vojničku vlast Windischgraetza da fizički likvidira preostalo mađarsko revolucionarno vodstvo, da bi zatim, 31. prosinca 1851., proglasio carski apsolutizam ne samo u pobunjenoj Mađarskoj, nego i u vjernoj Hrvatskoj bana Josipa Jelačića. «Puca krilatica, koja će do kraja života habsburške monarhije nagrizati odnošaje Hrvata prema dinastiji: za svoju požrtvovnost, usluge učinjene habsburškoj kući, Hrvati su nagrađeni onim čime su Mađari kažnjeni za svoju bunu!» (Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1936., izdanje Nakladnog zavoda «Binoza-svjetski pisci», str. 206.)

Nisam siguran da će danas u doba političkoga pranja mozga, doći do takvoga istinskoga suda hrvatskoga naroda. Hrvatska, naime, živi pod političkim pritiskom onih europskih krugova koji je stalno osuđuju zbog cijepanja Jugoslavije.

Od toga se branio i predsjednik Tuđman u svome potpuno nepotrebnom interviewu milanskomu dnevniku ***Corriere della serra,*** kad mu je novinar Massimo Sera postavio podmuklo pitanje: «Zar se nije mogao izbjeći raspad (Jugoslavije, moj umetak) silom, tristo tisuća mrtvih i etničko čišćenje?» Umjesto da kratko i jasno odgovori da do raspada Jugoslavije nije došlo silom nego slobodnim glasovanjem prvo u Sloveniji a zatim u Hrvatskoj, dok je silu, upotrijebila Jugoslavija da poništi posljedice slobodno izražene narodne volje, predsjednik Tuđman tumači: «Hrvatska nije željela rat i uvijek je pokušavala riješiti krizu pregovorima. Godine 1990. predložio sam konfederaciju država prema skandinavskom modelu, što sam već objasnio dvadeset godina ranije u mojim knjigama. Prevagnuli su oni koji su podržavali ideju jugokomunizma i srpskog ekspanzionizma. Uslijedila je agresija na Hrvatsku. Mi smo se branili. Priznavanje Hrvatske nije bilo prerano, već možda kasno. Mnogi su očekivali naš poraz. Europa i svijet nisu odmah shvatili složenost odnosa u bivšoj Jugoslaviji.» (***Corriere della serra,*** 16. XII. 1987.)

Krugovi čije političke poglede odražava Corriere della Serra spadaju u istu tehnokratsku građansku ljevicu kao i europska birokracija u Bruxellesu, koja ni nakon sprske vojničke agresije na Hrvatsku, a zatim i na Bosnu, nije prestala osuđivati Hrvatsku, tako da je s njima uzaludan svaki politički razgovor, dodiri, osim formalnih, uvijek su štetni.

Kad sam 1992. bio prvi put u Zagrebu, nakon 47 godina izbivanja iz domovine, sreo sam jednoga hrvatkoga novinara koji je dobro poznavao europske političke krugove. U razgovoru o stavu tadašnje Europske gospodarske zajednice prema Republici Hrvatskoj, novinar mi je ispripovijedao izmjenu misli između jednoga hrvatskog političara (ili novinara) s Abelom Matutesom, tada komesarom EGZ za Sredozemlje. Svaki navod o jugoslavenskim nepravdama prema Hrvatskoj Matutes je spremno prihvatio, ali je uvijek nadodao: «No ipak niste smjeli razbiti Jugoslaviju.» Po njemu, sve se smije zahtijevati i izboriti, ali se ne smije razbiti jednu međunarodno priznatu državu, bez obzira na nepravde koje ona čini. Abel Matutes je Katalonac, protivnik odvajanja Katalonije od Španjolske, i kasnije je postao ministar vanjskih poslova u konzervativnoj vladi Aznarove Pučke stranke. Moglo bi se reći da je integralni Španjolac, sličan hrvatskim integralnim Jugoslavenima. Razgovarati s takvim, inače veoma naobraženim i politički utjecajnim ljudima, isto je tako uzaludno kao i davati intervju jednome novinaru za milanski ***Corriere della Serra*** – pokazuje nedostatak političkog realizma u hrvatskoj vanjskoj politici, koja vjeruje da bi ulazak Hrvatske u Europsku, donedavno preko Njemačke a sada preko Italije, učvrstio hrvatsku nezavisnost. Osim jednoga manjeg dijela bivših talijanskih kršćanskih demokrata, koji je uvijek shvaćao da se Hrvatska ne može izgraditi kao slobodarska i socijalno napredna zemlja sve dok je u bilo kakvoj svezi sa Srbijom, u Italiji nema Hrvatskoj sklone skupine.

Nije samo Massimo Nava bio tako negativan prema Hrvatskoj prigodom službenoga posjeta talijanskoga predsjednika Scalfara Hrvatskoj. U dnevniku ***Il Piccolo*** od 17. XII. 1997. Paolo Ramiz piše pod naslovom «Hrvatska gleda u Italiju zbog ulaska u Europu» i navodi: «Scalfaro će danas održati govor u Saboru, ali on treba imati na umu da tu postoji demokracija, ali samo na papiru, jer čim većina izgubi, tu je predsjednik koji mijenja Ustav da bi ona ipak pobijedila. Postoji vlada, ali ekonomska moć je u biti u jednoj obitelji, Tuđmana i njegove djece. Ekonomija je slobodna, no privatizacija je nagradila bivše korisnike sustava.»

???

Za hrvatsku je politiku velik napredak što ljudi koji se pozivaju na svoj antifašizam, dakle odgoj i sudjelovanje u strukturama Titove Jugoslavije, danas javno zastupaju hrvatsku državnu ideju. Ipak, kao skoro isključivi formulatori hrvatske

politike ne pokazuju onaj instinktivan osjećaj za bit hrvatske države, koji je prirođen nacionalistima izgrađenim u idejama Ante Starčevića. Zbog nedostatka instiktivnog osjećaja za bit hrvatske države ti antifašisti i mogu toliko fanatički nastojati da Hrvatska uđe u Europu, za što danas nije spremna ni politički, ni socijalno, ni intelektualno, i u kojoj bi se hrvatska država pretvorila u ljusku bez sadržaja.

Međutim, ovaj nedostatak čvrstih idejnih državotvornih temelja nije uočljiv samo u mnogim krugovima odgojenim u Titovu antifašizmu. Još u emigraciji, ili kako se sada govori u dijaspori, postojao je znatan dio veoma glasnih zagovornika hrvatske državne samostalnosti koji su svaki razgovor o uređenju hrvatske države odbijali kao nepotrebno svađanje. Tek je manjinski dio emigracije gledao u stvaranju hrvatske države dubok etički i socijalni sadržaj, nešto više od hrvatskog imena i državnog okvira. «Hrvatskom narodu je pojam države sadržajni, a ne okvirni pojam, dok bi mu poneki emigranti htjeli nametati samo i isključivo okvirni pojam države, jer da je to tobože glavno. Upravo njegova tako široka borba i za vrijeme prve i druge Jugoslavije, na svim područjima života, stranaka, sindikata, ekonomije, kulture i vjere pokazuje da on borbi za svoju državu daje sadržajnu, punu i potpunu snagu.» (Prof. Ivan Oršanić, Jedinstvo u političkoj zrelosti hrvatskog naroda, časopis ***Republika Hrvatska,*** Buenos Aires, god. IX., br. 37, prosinac 1959., str.20.)

Ova dvojnost u pogledima na razvitak Hrvatske očituje se i danas u hrvatskom javnom životu u kojemu većina, okupljena u Hrvatskoj demokratskoj zajednici, odnosno koja daje svoj glas ovoj političkoj strukturi, svoje rodoljublje svodi na državni okvir i na vanjske izražaje državnosti, dok stvarno vođenje politike koje dodiruje sve vidove dnevnoga života prepušta profesionalnim političarima. Ovi pak ne vode državnu politiku u onome smislu koji zastupaju hrvatski nacionalisti starčevićanci, danas praktično isključeni iz političkoga dogovaranja. Stvarna odsutnost hrvatskih nacionalista kao nezavisne, strukturirane političke snage, predstavlja veliku slabost hrvatske politike. Ovu prazninu ne može nadomjestiti sudjelovanje pojedinih nacionalista u današnjoj vlasti, uglavnom kao potpuno nevažnih privjesaka, bez ikakva ujecaja na formuliranje bitnih političkih odluka. Još više šteti cjelini hrvatske politike pojava apstinencije nacionalista razočaranih Erdutskim sporazumom i nezadovoljnih monopoliziranjem sredstava javnoga priopćavanja, kao i državnih sredstava od strane današnje vladavinske strukture.

Koliko je štetno nastojanje hrvatskoga vodstva da pod svaku cijenu izbori ulazak u Europsku uniju, pokazuje slučaj s predajom navodnih hrvatskih ratnih

zločinaca, na koji se moram ponovno osvrnuti.

«Jučerašnje saopćenje ministra obrane Gojka Šuška na hrvatskoj televiziji okrunilo je nekoliko mjeseci intenzivnog pritiska Sjedinjenih Država i njenih saveznika, te pregovora da će osumnjičeni biti brzo stavljeni pod sud», javila je agencija AP.

(War criminals give (Ratni zločinci su se predali), vijest AP objavljena u dnevniku ***Buenos Aires Herald*** od 6. X. 1997.)

Vjerujem da su hrvatske vlasti trebale staviti pred hrvatski sud svakoga Hrvata kojega su međunarodna zajednica ili haaški sud službeno optužili za ratne zločine, i tako im omogućiti stvarnu obranu pred sudom čiji postupak razumiju, i po zakonima koje poznaju. Ako bi nezavisni hrvatski sud ustanovio krivnju, takvi bi optuženici trebali biti kažnjeni za ono što su skrivili, ali se ne bi pretvorili, kao sada, u pijune međunarodne zajednice, koja iz političkih razloga treba veći broj hrvatskih optuženika, da bi se time zaprijetila još većem broju srpskih osumnjičenika.

Dan De Luce, dopisnik britanske agencije Reuter, osvijetlio je, možda nehotice, ovu igru: «Doobrovoljna predaja desetorice bosansko-hercegovačkih optuženika posljedica je stalnih pregovora Sjedinjenih Država, koje su prijetile daljnjom diplomatskom izolacijom ako hrvatsko vodstvo ne bude predalo svoje optužene štićenike u Bosni (…) Iako je američki pritisak na hrvatskoga predsjednika Franju Tuđmana bio uspješan, sličan pritisak nije potaknuo na suradnju jugoslavenskoga predsjednika Slobodana Miloševića, pokrovitelja bosanskih Srba, koji je u svojoj zemlji više izložen napadajima nacionalista.» (Noose tightens on Karadzic (Steže se omča oko Karadžića), citirano po vijesti agencije Reuter, objavljenoj u dnevniku ***Buenos Aires Herald*** od 8. X., 1997., str. 6.)

Koliko je političke igre i posebnih nacionalnih interesa u postupcima pred međunarodnim sudom u Haagu, opisuje Charles Trueheart u dnevniku ***The Washington Post*** od 16. XII. 1997. Govoreći o ulozi francuske vlade, Trueheart navodi da je francuski ministar obrane Alain Richard prošloga tjedna rekao da Francuska svojim časnicima, koji su tijekom rata u Bosni služili u međunarodnim mirotvornim postrojbama, neće dati odobrenje da svjedoče pred sudom UN-a. Richard je proglasio četverogodišnji rad toga suda «pravim teatrom». «Nema uopće izgleda da bi francuski vojni časnici koji su zapovijedali četama u okviru jedne međunarodne mirotvorne akcije morali preuzeti na sebe odgovornost za te međunarodne operacije», rekao je Richard, a Trueheart komentira da se francuska

vlada boji da bi izjave njenoga vojničkog osoblja na sudu mogle uplesti cijelu francusku vojnu hijerarhiju.

Ne ulazim ovdje u pitanje krivnje ili nekrivnje osumnjičenih bosansko-hrvatskih časnika, nego želim istaknuti štetnost hrvatskih nastojanja da bi već sada, ili bar u dogledno vrijeme, Hrvatska ušla u europske integracijske strukture. Zbog ove politike Hrvatska je više izložena stranim pritiscima, američkim kao i europskim, negoli Srbija, koja očevidno ima dvije prednosti pred Hrvatima. Prva je prednost da je njezina vlada svjesna da danas ne može ući u europske strukture, bez obzira da li popušta više ili manje stranomu pritisku, čega po svemu sudeći nije svjesna hrvatska vlada. Druga je prednost Srbije što u njenu parlamentarnom životu postoji snažna nacionalistička opozicija koja jednostavno onemogućava takve korake. Ovo je poznato i međunarodnoj zajednici, koja zato ni ne vrši odviše jak pritisak na Miloševićevu vladu. U Hrvatskoj su nacionalisti bili prihvaćeni samo dok se vodio rat, jer su davali veliki broj dragovoljaca, a isključeni su iz javnoga života čim su prestale ratne potrebe. Ovo je hrvatska politička slabost koju HDZ nije uočila kad je svim svojim snagama, javnim i još više prikrivenim, omogućila stvaranje strukturirane nacionalističke oporbe uz već postojeću (i potrebnu) izgrađenu socijalističku opoziciju.

???

Moja kritika međunarodne politike prema Hrvatskoj, i to ne samo europske nego i američke, nije posljedica nekih desnih ili ekstremnih nacionalističkih predrasuda, nego je u prvome redu nastojanje da mi Hrvati razumijemo tu politiku koja presudno djeluje na našu državu i na naš javni život.

Bivši američki državni tajnik dr. Henry Kissinger, već mnogo godina glavar jedne veoma ugledne (i veoma skupe) savjetodavne tvrtke za proučavanje američke vanjske politike, kao i međunarodnih političkih odnosa, pokušao je na pučki način pojasniti američkoj javnosti politiku vlade Sjedinjenih Država prema Bosni, i posebno njezin naglasak na kažnjavanje krivaca za sukob na području bivše Jugoslavije. Budući da nemam engleski izvornik njegova članka, nego samo autorizirani prijevod na španjolski, neću navoditi njegove misli pod navodnicima. Prema Kissingeru, potpuno je besmislena američka ideja da je današnje stanje u Bosni skrivila jedna skupina fanatičnih pokvarenjaka, te da će se, nakon što ovi budu protjerani ili

stavljeni pred sud, ispoljiti želja narodnih skupina (u Bosni) da stvore neku zajednicu. Ova pogrešna koncepcija navela je visoke dužnosnike Sjedinjenih Država da utvrde da su hrvatski stavovi (prema Bosni, moja primjedba) aberacija predsjednika Tuđmana. (Henry Kissinger, Que papel jugamos ahora en Bosnia? (Koju ulogu igramo sada u Bosni?). Članak objavljen u argentinskom dnevniku Clarin od 4. X. 1997. s dopuštenjem američkoga dnevika Los Angeles Times u kojemu je objavljen engleski izvornik.)

Potaknut govorom predsjednika Clintona u Sarajevu, umjereno lijevi engleski dnevnik ***The Guardian,*** blizak današnjoj laburističkoj vladi, donio je raščlambu američke politike prema bivšoj Jugoslaviji tijekom četirigodišnjeg rata na tome području.

«Ne samo da su Sjedinjene Države, isto kao i zapadna Europa, mnogo godina gospodarski podupirale Jugoslaviju i politički joj gledale kroz prste, činjenica je da su time uz druge stvari spašavale njezinu vladu od posljedica gospodarskih neuspjeha koji su podgrizali druge vlade istočnog bloka. Ovo je omogućio njezinim komunističkim vođama da izbjegnu sudbini svojih istomišljenika u drugim zemljama kad se je blok raspadao, pa su se tako mogli pretvoriti u nacionaliste. Kao okamenjene, Sjedinjene Države su promatrale sovjetski slom; nisu shvaćale što se događa u Jugoslaviji sve dok nije bilo prekasno, te su onda, pod predsjednikom Bushom, zauzele fatalistički stav. Pa i predsjednik Clinton, nakon što je započeo kampanju protiv Bushove politike, kroz pet godina je utjecao na tijek rata. Dok je on oklijevao, ljudi su umirali – upravo zato što je on oklijevao. Njegovu odgovornost mnogo ne umanjuje činjenica da su u tome griješili i europski državnici.»

Nakon ove kritike, autor, Martin Woollacott, spominje da je u cijelome razdoblju bilo mnogo riječi, a da do djela nije dolazilo. «Umjesto njih došlo je do djela preko drugih, nakon dugog razdoblja izgrađivanja hrvatskih oružanih snaga, i u mnogo manjoj mjeri bosanskih snaga. Bosanski Srbi, koji su odviše protegnuli svoje snage, konačno su doživjeli svoj Waterloo u Krajini, koja je dovela do masovnog bježanja krajinskih Srba. Srbi su potpisali jer su znali da bi im hrvatska i bosanska protuofenziva mogla oduzeti cijeli zapadni dio bosanskog područja, i dovesti do vala izbjeglica koji bi ugrozio ne samo vladu u Palama, nego i onu u Beogradu.» (Martin Woollacoll, No fighting in Bosnia, but it´s a lousy peace (Nema oružanih sukoba u Bosni, ali se radi o šugavom miru), citirano po tjedniku ***Guardian Weekly,*** 11. I. 1998., str. 10.)

Čitajući ovu brutalno iskrenu procjenu, u kojoj nema lažnoga humanizma kojim se inače pokriva politika svih međunarodnih čimbenika na našemu području, moramo se upitati nisu li hrvatska popuštanja u Daytonu kao i prethodni potpis Erdutskog sporazuma, bile posljedica pogrešnih prioriteta hrvatske vlasti koja je nametljivo nastojala ući u Europu i u njene integracione oblike, za što Hrvatska nije bila spremna, umjesto da iskoristi hrvatskih «pet minuta» da učvrsti hrvatsku državu i hrvatske granice, a snove o ulasku u Europu prepusti sljedećem naraštaju hrvatskoga političkog vodstva. Za umislice, zbog pogrešnih procjena ili, možda, zbog osobnih ambicija sadašnjega državnog i političkog vodstva da uđe u povijest ne samo kao ostvaritelj hrvatske nezavisnosti nego i kao kormilar koji je zauvijek usmjerio hrvatsku budućnost u Europi, žrtvovane su konkretne, ostvarljive mogućnosti, i omogućeno je stranim silama da obnove politiku ravnoteže krivnje između Srbije i Hrvatske, što je dovelo do polovičnoga mira bremenita budućim sukobima radi neriješenih posljedica četirigodišnjega srpskog ofenzivnog rata protiv Hrvatske i Bosne.

Nije sva krivnja ili politička odgovornost na hrvatskomu političkom vodstvu, iako zbog njegova autoritativnoga načina vladanja ono snosi lavlji dio odgovornosti za pogreške i propuste. Nepostojanje nacionalističke, starčevićanske političke strukture, suvremeno demokratske i lišene rodoljubnoga fraziranja i nostalgije za preraslim političkim oblicima, prošlosti, predstavlja povijesnu krivnju hrvatskih nacionalista. Ovoj krivnji stoji uz bok krivnja hrvatskih antifašista koji su svojim nostalgijama (a kod nekih i radi stranačko-političkih interesa) posve nepotrebno oživljavali crnu legendu o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i time oslabili hrvatski položaj u času hrvatske vojničke pobjede 1995., koja nije bila ni ustaška ni partizanska nego samo hrvatska, pobjeda novih hrvatskih naraštaja u novome političkom i idejnom ozračju u Europi.

PAKT O STABILNOSTI

Uredništvo je zamolilo dr. Ivu Korskog da iznese svoje viđenje Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Europu kao važnome pitanju današnje hrvatske, europske pa i svjetske politike. Tekst je napisan između 1. i 7. studenog 1999. i do sada nije objavljen.

Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu prikazuje se kao najvažnija inicijativa u korist manjih država koje se nastoje uključiti u euroatlantske integracije. Začudo, ni danas još nije posve jasno tko spada u taj Pakt kao subjekt koji daje i odlučuje, a još manje koje su to države koje, kao objekti, primaju i trebaju slušati.

Tekst Pakta je kao božićno drvce na koje političari vješaju sjajne opaske kao pozlaćene ili posrebrene, kao pero lagane i krhke kugle i figurice, da bi svom narodu pokazali svoju važnost i, ako su političari a ne samo međunarodni birokrati (kao većina sudionika), da bi zaslijepili tim lepršavim frazama nezadovoljne, ponekad i skeptične birače.

Nije potrebno čitati ili raščlanjivati tekst Pakta, a još manje Sarajevsku deklaraciju koja ostvaruje propise sadržane u Paktu, jer to nisu zvona bez zvuka nego samo zvuk bez zvona.

Pa ipak treba znati što su taj Pakt i ta Deklaracija, koji bi trebali postati politički okvir za bližu ili dalju budućnost jedne skupine manjih europskih naroda.

Victor Jackovich, američki stručnjak i profesionalni diplomat za zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza i za donedavno komunističke zemlje jugoistočne Europe, a odnedavno pomoćnik direktora za međunarodne odnose u Europskom centru za sigurnosne studije George C. Marshall, spremno je odgovorio Zdenku Viziru na pitanje kako će se Pakt, kao nov okvir u koji su smještene zemlje kandidati za EU, a neke još i za NATO (dakle, po našem shvaćanju objekti toga Pakta), uklopiti u dosadašnje američke i europske regionalne inicijative (dakle, među subjekte tih inicijativa).

"Smatramo da Pakt o stabilnosti može biti odlučan korak naprijed u koordiniranju američkih i europskih napora u jugoistočnoj Europi. Ona je nov poticaj u tom procesu. Koliko znam, još nisu definirani odnosi između pakta i raznoraznih već postojećih inicijativa, kao što su SECI, Royaumont, CEI (Srednjoeuorpska inicijativa) i druge. Do prije mjesec dana bio sam u Washingtonu zadužen za rad na nekoliko takvih inicijativa. Kad sam napuštao tu dužnost, rasprava o koordinaciji između raznih inicijativa još je bila u tijeku", spremno i stručno odgovorio je bivši ambasador Jackovich. "Zemljama u tranziciji", nastavio je Jackovich, "sudjelovanje u takvim inicijativama može samo pomoći u nastojanjima da se što prije uklope u razne međunarodne i europske institucije. U današnjem je svijetu glavni moto međunarodna pomoć i suradnja. Kad neka zemlja pokaže izraženu volju da sudjeluje u takvim inicijativama, ona istodobno pokazuje političku zrelost. To je znak da je spremna preuzeti svoj dio posla i odgovornosti u osiguranju mira i stabilnosti u svijetu, a ne samo u svojoj regiji. Hrvatska ima dobre preduvjete i prigodu da se nametne u tom procesu i ubrza svoj pristup Eurposkoj uniji i NATO-u." (Obzor br. 234 od 2. 10. 1999., str. 61.).

Moramo priznati da je to veoma jasna i točna definicija političke filozofije koju velika središta moći žele nametnuti manjim narodima, kao kulturno-politički odraz gospodarske i novčarske globalizacije.

Međutim, u veoma naprednim i razvijenim državama i sredinama, u onim krugovima koji se ne žele utopiti u bezličnom moru svjetske potrošačke globalizacije, danas se već javljaju reakcije na to ekstremno nametanje europskog jedinstva.

U Engleskoj, u listopadu ove godine, William Hague, vođa sada oporbene konzervativne stranke, izjavio je na godišnjem sastanku stranke u Backpooleu, da će bojkotirati sve nove ugovore koji se žele nametnuti u Europi, kada bude došao na vlast. Napao je sve koji žele "ukinuti našu valutu i nezavisnost naše (tj.engleske)

zemlje”. Hague ne želi izlazak iz Europske unije, niti iz zajedničkog tržišta, “ali treba shvatiti da se ne smije stalno nastojati na što čvršćoj uniji (nego) treba stvoriti elastičnu i otvorenu Europsku uniju (sastavljenu od) nacionalnih država”. Riječi su odjek izjava koje je prije više od trideset godina davao francuski predsjednik Charles de Gaulle kad je povukao Francusku iz vojničke integracije koju je tada nametao NATO.

I na ljevici, naravno s drugih polazišta i s drugim argumentima ali u sličnom duhu, uoči sastanka Vijeća Socijalističke internacionale u Buenos Airesu od 23. i 24. Lipnja 1999. Izdan je dokument kao temelj za rasprave koji kritički gleda na globalizaciju. “Globalizacija je povećala moć multinacionalnih korporacija. Špekulanata na deviznim tržištima i međunarodnih organizacija nauštrb državnih vlada, birača i demokratskog procesa. Potreban je novi sustav kolektivne odgovornosti protiv negativnih posljedica globalizacije”, stoji u tom dokumentu prema dneviku *Buenos Aires Herald* od 22.6.1999.

Ova primjedba koristit će u daljnjoj raspravi o dometu Pakta o stabilnosti, da bi neutralizirale stalno pranje mozgova kojemu su izvrgnuti manji narodi ne samo od strane korisnika svjetskog potrošačkog duha, nego i od svojih predvodnika zaslijepljenih gospodarskim uspjesima Europske unije a nespremnih da bi se potrudili da vlastitim snagama prebrode zaostalost uzrokovanu polstoljetnom komunističkom vladavinom u istočnoj i jugoistočnoj Europi.

Za objekte, osam zemalja na koje se konačno srozala jugoistočna regija čekajući na SR Jugoslaviju da bude deveti kotač u tim nezgrapnim kolima, ova bi hibridna tvorevina, po slici budućnosti ambasadora Jackovicha, bila nešto između kluba i škole kamo bi male države, više ili manje nezavisne, mogle slati svoje diplomate i “diplomate” da u beskrajnim konferencijama nauče lijepo govoriti i ništa ne reći, predlagati rješenja i ni o čemu odlučivati, uz iluziju da će kad-tad neki od njih smjeti izaći iz te predigre u glavnu igru onih koji su već prihvaćeni kao punopravni članovi, naravno kao objekti a ne kao subjekti odlučivanja.

Unatoč lijepim riječima Pakt o stabilnosti ništa ne mijenja na činjenicama koje je definirao 27. svibnja 1999. Njemački ministar vanjskih poslova Joschka Fischer otvarajući sastanak o tom paktu u dvorcu Petersburg kraj Bonna: “Bez obzira na Pakt, Europska unija pridržava si pravo da sama odluči koga će i kada primiti u svoje članstvo.” Ministar Fischer je jasno potvrdio da unatoč svim privaćenim promjenama u tekstu, “Pakt o stabilnosti ne znači skraćivanje puta u članstvo Europske unije”.

Fischerov odlučan stav pokazuje da se ispod blistave površine ništa nije promijenilo u odnosu velesila prema manjim državama i da dioplomatski flaster gospodina Jackovicha da "Hrvatska ima dobre preduvjete i prigodu da se nametne u tom pravcu (tj. u međunarodnim inicijativama) i ubrza svoj pristup Europskoj uniji i NATO-u", nije ništa drugo nego melem na ranu jednom manjem narodu koji ne želi shvatiti da zvučne fraze i trijumfalizam njegove vlade mogu doduše zaslijepiti prije izbora vjerne ili neupućene birače, ali ne utječu na trvdu i realističnu međunarodnu zajednicu koja čita godišnje izvješće organizacije Transparency International (od 26. 10. 1999.) po kojemu je Hrvatska u pogledu korupcije na 73. mjestu, neposredno pred Kamerunom, dakle na dnu tablice, dok je susjedna Slovenija, koja je isto tako bila pod Titovim jugoslavenskim komunizmom, danas na 16. mjestu, dakle igra već u prvoj ligi.

Na tim činjenicama ništa ne mijenja mišljenje pomoćnika ministra vanjskih poslova Vladimira Drobnjaka koji je proglasio da je "Pakt ne samo okvir koji ubrzava približavanje euroatlantskim strukturama nego i uvjet za ulazak u EU", kako javlja *Vjesnik* od 15. lipnja 1999.

Smutnju u pogledu pristupa Hrvatske Paktu o stabilnosti povećava *Vjesnik* , poluslužbeni dnevnik vladajuće stranke, koji u svom broju od 13. lipnja 1999. Pod trijumfalnim naslovom "Hrvatski su prijedlozi ušli u konačnu redakciju Pakta o stabilnosti" javlja da, prema riječima ministra vanjskih poslova dr. Mate Granića, Pakt relativizira vrijednost za Hrvatsku spornog, regionalnog pristupa EU-a, a "nema ni govora o nekakvim novim asocijacijama." Prema dr. Graniću "Hrvatska je zadovoljna s usvajanjem Pakta o stabilnosti u formi u kojoj je usvojen".

Na istoj stranici 6., ispod ovog trijumfa vladine, hadezeovske vanjske politike, isti taj poslusužbeni list vladajuće stranke donosi raščlambu Pakta od Maje Freundlich pod izazovnim naslovom "Pakt o gubitku suvereniteta". Ova raščlabma predstavlja najbrutalniju, ali i najtočniju kritiku ovoga dokumenta i ispravno ističe kobnu točku 13. kojom se predviđa koordinator koji će biti odgovoran za promicanje ciljeva Pakta između pojedinih zemala (ne država!) i povremeno izvješćivati o napretku OESS, a ne državne poglavare suverenih država-članica "regije". Imenovanje koordinatora, koji u mnogome podsjeća na ustanovu prokonzula u pokrajinama starog rimskog carstva, usvojeno je 30. srpnja 1999. Na sarajevskom "summitu" šefova država i vlada u točki 12. Deklaracije. U njoj se pozdravlja i podupire imenovanje g. Bodo Hombacha za posebnog koordinatora Pakta o

stabilnosti od strane Vijeća EU, kojemu potpisnici Deklaracije obećavaju punu suradnju.

Teško je oteti se dojmu da je u odnosu na Pakt o stabilnosti vladajuća stranka uspjela ostvariti suvremeno oličenje rimskoga božanstva Janusa, onoga s dva lica, kad je istovremeno zauzela krajnje pozitivan i krajnje negativan stav o tome ključnom pitanju hrvatske dugoročne politike prema Balkanu i prema Europi. Za to originalno rješenje, Hrvatska demokratska zajednica zavrijedila bi da na sljedećim izborima pobere glasove i eurofila i euroskeptika.

Glavni argumenti za i protiv Pakta o stabilnosti dolazili su uglavnom iz istoga vrela, ali pod različitim imenima. Ovo se konačno očitovalo na sjedici Županijskog doma na kojoj je, prema *Večernjem listu* od 20. listopada 1999., ministar Granić demagoški izjavio da bi nesudjelovanje u Paktu značilo vezivanje uz Miloševića i Srbiju, izolaciju i propuštanje politike za aktivno kreiranje svoje budućnosti. Nije riječ ni o kakvoj obnovi Jugoslavije, istaknuo je Granić, i dodao je da su na popisu Pakta i Mađarska, Albanija, Bugarska, Rumunjska i Turska. No dr. Granić nije razjasnio zašto nije bila prisutna nijedna od tih država na sastanku u Sarajevu 30. srpnja 1999. na kojemu je šutke određen teritorijalni okvir jugoistočne regije. Slovenija i Mađarska odustale su od užih veza s regijom, jer se ne žele vidjeti na području koje je već zapadna diplomacija geopolitički svela na područje zapadnog Balkana, kako javlja *Vjesnik* od 28. srpnja 1999.

Sarajevski "summit" od 30. srpnja 1999. Nije spomenuo nijednu od država koje navodi dr. Granić, ali je u točki 4. svoje Deklaracije posebno požalio što nije mogao pozvati Saveznu Republiku Jugoslaviju da bude nazočna kao punopravan sudionik Pakta o stabilnosti. Zar je samo SR Jugoslavija potrebna da "regija" (za sada još bezimena) bude teritorijalno potpuna i zaokružena? Izgleda da rezerve Slovenije i Mađarske nisu bile bestemeljne.

U Hrvatskoj je raspravu o Paktu uglavnom vodila Hrvatska demokratska zajednica u svom obličju dvoličnog Janusa, istovremeno žestoko za i žestoko protiv Pakta, u čemu su joj pomagale one skupine na desnici koje su joj bliske i koje s njome stalno surađuju još od 1995. Prema tome, Miroslav Rožić od HSP-a, koji se na sjednici Županijskog doma od 19. listopada 1999. žestoko usprotivio Paktu "jer se temelji na nečemu što je pravašima najmrže – ograničavanju suvereniteta" i dao jedini glas protiv prihvaćanja Granićeva izvješća, spada u isto Janusovo lice u koje spadaju oštre kritike Maje Freundlich u *Vjesniku* i različite emotivne reakcije i izjave kao što

je bilo proglašavanje izdajicama onih koji su potpisali Pakt.

Zato ćemo se osvrnuti samo na dva stava izrečena izvan bučnih i proturječnih mišljenja vladajuće stranke i njenih javnih i manje javnih suradnika.

Prihvaćanjem Pakta o stabilnosti, javlja *Vjesnik* od 3. srpnja 1999., hrvatska diplomacija je direktno svrstala našu državu na "zapadni Balkan" i "jugoistočnu Europu", kako stoji u tekstu Pakta, rekao je u petak na konferenciji za novinare predsjednik Hrvatske čiste stranke prava Ivan Gabelica. Istaknuo je da će Pakt donijeti "samo štetu hrvatskom narodu i državi", budući da se njime "naši interesi vežu uz interese država poput Jugoslavije, Bugarske i Rumunjske s kojima nemamo ništa zajedničko". Gabelica je upozorio i na ulogu budućeg koordinatora koji će nadgledati provedbu Pakta, a kojeg će imenovati Europska unija. "Naša diplomacija je popustila pritiscima i stavljena je pred gotov čin, a taj koordinator bi predstavljao svojevrsnog kontrolora Hrvatske", naglasio je, dodavši da bi to značilo gubitak dijela hrvatskog suvereniteta. "Ministar vanjskih poslova trebao je glasno u Saboru reći tko je natjerao Hrvatsku na potpisivanje takva ugovora, kojim se naša domovina gura tamo gdje joj nije mjesto", kazao je Gabelica.

Načelno povoljno mišljenje o Paktu izriče predsjednik Hrvatske socijalno-liberalne stranke, prof. Dražen Budiša, u svom razgovoru s Deanom Sinovčićem (*Vjesnik* od 29. srpnja 1999.) gdje veli: "Stav je HSLS-a da je Pakt pozitivan politički program, a Hrvatska može iskoristiti niz prednosti tog političkog projekta. No, ne vidimo nikakvog razloga da se u sklopu Pakta stvaraju posebni aranžmani za skupinu zemalja, i to pod naslovom zapadnog Balkana, u koji, po Granićevoj izjavi, ulaze Hrvatska, BiH, SR Jugoslavija, Makedonija i Albanija. Tko nam može argumentirano obrazložiti to da je u sklopu Pakta potrebno stvoriti i nekakav poseban aranžman, dodatni pakt? Zašto Hrvatska ne bi uspostavljala jednako dobre i čvrste odnose sa Slovenijom i Makedonijom, Bugarskom i Albanijom?"

Budiša smatra da "Pakt nije dokument koji traži ratifikaciju Sabora, ali mislim da ovoga puta nije slučajno da se nije glasovalo. Tome treba dodati da parapolitičke organizacije, bliske HDZ-u, najavljuju demonstracije, prosvjede, prozivaju za nacionalnu izdaju, pozivaju na nepotpisivanje tog dokumenta, govore da će oni koji potpišu taj dokument biti nacionalni izdajice, itd. Mislim da se s njima upravlja izvana i da se stvara psihoza u Hrvatskoj koja ima i dimenziju unutarstranačkog sukoba, kako u sklopu HDZ-a tako i među strankama, i to o pitanju o kojem bi se trebao postići konsenzus u Hrvatskoj."

Za razliku od vladajuće stranke u obim njenim varijantama, kojoj je jedini cilj pomoću te rasprave postignuti što veći broj glasova na izborima, i Gabeličin i Budišin stav imaju svoju logiku. Gabelica je dosljedno protv Pakta, jer shvaća da je ulaskom u tu "regiju" na dulji rok ugrožen opstanak hrvatske države kao suverenog međunarodnog subjekta.

Budiša je pak dosljedan političkom stavu HSLS-a, istaknutom još prije travanjskih izbora 1990., da je za Hrvatsku prioritetan ulazak u Europsku uniju pa i uz neke žrtve u suverenitetu. I danas daje prvenstvo ovom cilju, ali u nešto ublaženom obliku, jer je hrvatska država već ostvarena (iako ne osigurana). Stoga priznaje da su za nas "Mađarska i Slovenija ključne, odnosno ključno je da u Paktu budu te dvije zemlje. Bez njih bi to za Hrvatsku bila neprihvatljiva asocijacija." Želimo samo primijetiti da ta formulacija nije točna. Mađarska i Slovenija su i danas u Paktu, dok je Hrvatska samo posredno u Paktu, kroz za sada bezimenu "regiju", te pod strogim nadzorom Europske unije treba dati prvenstvo zemljama "regije", na što Mađarska i Slovenija nisu pristale, da ne bi bile svrstane u "zapadni Balkan" koji sada čeka na ulazak SR Jugoslavije da bi zadobio svoj konačni teritorijalni oblik.

Caeterum censeo, potrebno je da se u predizbornu borbu uključi što življa rasprava o dometu Pakta o stabilnosti i sarajevske Deklaracije, da bi birači bili svjesni da li daju svoj glas za samostalnu hrvatsku državu, jednaku po pravima drugim nacionalnim državama u Europi, ili se zadovoljavaju s pukim imenom Republike bez stvarnih državnih obilježja. Kad smo 1868. godine potpisali ugarsko-hrvatsku nagodbu, većina naših tadašnjih vodećih političara nije o tome mnogo razmišljala. Ostali smo zemlja s praznim naslovom kraljevine, ali bez suverenosti. Ante Starčević je od muke posijedio u noći kad je tadašnji Hrvatski Sabor ratificirao Nagodbu.

GRANICE POPUŠTANJA

«Federalistička nasilja i različiti prijedlozi o unijama među susjedskim narodima upravo izruguju misao jedinstva čovječanstva, te silom hoće od jednog dijela napraviti nekakav totalno izolirani i organizirani otok. Svaki narod mora imati slobodan dodir s drugim narodima čovječanstva i ne može ga se trajno zarobiti zbog ***povremenih*** vojničko-političkih razloga u protuslovni gospodarski i kulturni okvir, a zbog povremenih ekonomskih razloga u stalni protuslovni vojničko-politički okvir. ***Narodi se moraju slobodno kretati u čovječanstvu i definirati svoje povremene ugovore, lige, saveze i zajedničke solidarističke poslove.»***

Ivan Oršanić: «Integralna sloboda Europe» (***Republika Hrvatska*** br. 64, prosinac 1965., str. 32).

1. Nametanje rješenja

Bez jasno definiranih ciljeva, bez ozbiljne raščlambe o putu do njih i bez sporazuma o uređenju zemlje na temelju nekih bitnih sporazuma u duhu povijesnog iskustva naroda ne može biti ni stabilnosti, ni slobode, ni reda.

Ali do sporazuma i do logičnih rješenja ne možemo doći ako nam strana

središta moći nastoje nametnuti svoje poglede, interese i predrasude te svojim premoćnim sredstvima sprečavaju slobodne rasprave koje su Hrvatskoj neophodno potrebne ako želimo svladati različite ostatke diktatorske prošlosti i izgraditi suvremeni, slobodarski politički, gospodarski i socijalni sustav.

No ako i unutar samih stranih središta moći koja nastoje nametnuti Hrvatskoj svoje poglede nema jedinstva i jasnoće u ciljevima, nasilje i kaos postaju nužnom posljedicom, u što smo se mogli uvjeriti u posljednje vrijeme.

Prirodna i zdrava reakcija jedne sredine kao što je hrvatska, koja je izbila na površinu u prosvjedima hrvatskih boraca iz Domovinskog rata, mora dovesti do krize kada smutnja vlada u vodećim svjetskim silama koje nameću manjim narodima svoje poglede i rješenja bez obzira na činjenično stanje i baštinjene tradicije.

U svom godišnjem izvješću europskom parlamentu, Romano Prodi, glavar izvršnog tijela Europske unije, napisao je da nedostaje intenzivna rasprava o tome što očekujemo od Europe i za Europu. Članice Europske unije «ne mogu nastaviti s izgrađivanjem Europe kroz niz nedorečenosti u bitnim pitanjima, bez jasne formulacije ciljeva. Moramo se suočiti s temeljnim pitanjima o Europi, i to već sada.» Prodi upozorava na ogromne napore u svezi s tehničkim reformama što je onemogućilo da se povedu rasprave o prirodi Unije i o točnom putu kojim ide europska integracija, stoji u izvješću agencije AP (objavljenom u različitim dnevnicima).

Uz neizvršene raščlambe temeljnih pitanja o prirodi Europske unije, ako se ta nedorečena pitanja nameću manjim državama s toliko prepotencije kao što ih nekim državama nameće međunarodna birokracija, Hrvatska će imati dosta poteškoća u izgradnji slobodarskog i socijalno pravednog poretka. Kao primjer ovakve prepotencije u nametanju rješenja navest ću jedan slučaj koji se samo neizravno dotiče Hrvatske. U jednoj vijesti objavljenoj 06.01.2001. prigodom beogradskog posjeta gospođe Carle del Ponte, glavne tužiteljice međunarodnog suda u Haagu, gospođa Florence Hartman, njezina glasnogovornica, izjavila je novinarima: «Jugoslavija, kao članica Ujedinjenih naroda, mora ispuniti svoje međunarodne obveze. Oni moraju surađivati s nama. Mi ne moramo surađivati s njima». Vraćamo se, dakle, pod drugim nazivljem, na samovoljnu vladavinu velikih sila – Berlinski kongres, Versailles, Jalta, Potsdam. Iz takvih sredina ne širi se ni demokracija niti duh suradnje i međusobnog poštivanja.

Osim prepotencije, u istoj vijesti otkriva se i nedostatak načelnosti koja pod

prividnom odlučnosti vlada u međunarodnim tijelima. Naime, dan prije (05.01.2001.) gospođa Madeleine Albright, tada još državna tajnica Sjedinjenih Američkih Država, složila se s gospođom del Ponte kad je ova izjavila novinarima, da ne bi prigovorila ako be se Miloševiću za ratne zločine sudilo u Beogradu pod jurisdikcijom jednog suda Ujedinjenih naroda sa sjedištem u Haagu.

Ovu nenačelnost u kriterijima Međunarodnog suda u Haagu istaknuo je Janusz Bugajski, ravnatelj za istočnoeuropska pitanja u Središtu za strategijska i međunarodna istraživanja [Center for Strategic and International Studies] u Washingtonu:

«Nakon što je okončana Tuđmanova vladavina, za Hrvatsku je uvedeno strogo mjerilo za prosuđivanje krivnje, koje se može primijeniti na široke slojeve vojničkih i političkih prvaka. Za Bosnu je ustanovljeno dvostruko mjerilo, te su podignute optužnice i izvršena uhićenja (samo) kada jedna osoba više nije bila neophodno potrebna za provedbu daytonskih odluka.»

«Kad je u pitanju Srbija, nastavlja Janusz Bugajski, sada se primjenjuje opušteno i fleksibino mjerilo. Zapad se razmetao praznim riječima kad se radilo o (mogućem) zatvaranju ratnih zločinaca, čineći perverzne napore da se predsjednik (tj. Vojislav Koštunica, moj dodatak) održi na vlasti. Jasno je da su se time ratni zločini pretvarali u pitanja političke svrsishodnosti a ne pravednosti, morala i «zapadnih vrednota».»

Uz odsutnost preciznih definicija što je ratni zločin za razliku od istog zločina bez pridjeva «ratni», zavladala je prilična samovolja u konkretnim osudama i, što je još štetnije, došlo je do politizacije osuda.

2. Simbolički slučaj

Mjesec dana kasnije, u slučaju generala Mirka Norca, nema kolebanja: zrakoplov čeka u Zagrebu da hrvatskog časnika odmah preuzme, bez pokušaja da mu se dopusti obrana pred jedinim nadležnim sudom, hrvatskim vojničkim sudom, kao što je to rekao u saborskoj raspravi zastupnik Ljubo Česić Rojs (***Vjesnik*** 16.02.2001.). Živimo doista u čudnome svijetu, u kojemu jedan uhićeni, srušeni državni poglavar, koji je započeo i izgubio četiri velika rata, ima prednost u kvalifikaciji ratnog zločina u usporedbi s jednim relativno nevažnim terenskim zapovjednikom na jednom veoma ograničenom bojištu. Mirko Norac iskrsnuo je naime kao 23-godišnji zapovjednik u

jednom stanju očajničke samoobrane gospićkog područja, na početku bez službenog vojničkog čina. Na tom području vodile su se kroz mjesec dana borbe prsa u prsa, na život i smrt, između na brzu ruku skupljenih neredovitih hrvatskih obrambenih snaga i premoćne sprske neredovite vojske koju su vodili jeugoslavenski oficiri. Prema tvrdnjama iz Haaga u tom je razdoblju na gospićkom području stradalo tridesetak nevojničkih osoba srpske narodnosti. Nitko ne pita koliko je stradalo hrvatskih nevojničkih osoba tijekom tih borbi i tko je sa strane agresora odgovoran za njihovu smrt. I da je postojala odgovornost Mirka Norca za te žrtve, to ne bi bio međunarodni ratni zločin (ako pod time razumijevamo kaznenu odgovornost visokih državnih i vojničkih dužnosnika za strategijske odluke ili operacije) nego kaznena odgovornost pred hrvatskim vojničkim sudom i po hrvatskim vojničkim zakonima.

Tek kad se slučaj generala Mirka Norca pretvorio u bojni poklik boraca iz Domovinskog rata koji su shvatili da se suđenjem u Haagu nastoji uništiti etička vrijednost hrvatskog otpora protiv jugoslavenskog oružanog napadaja i kad se ta spoznaja kristalizirala u masovnom prosvjedu u Splitu, sud u Haagu je shvatio da je preuzeo na sebe jedan slučaj u kojemu će se otkriti njegova politička pristranost.

Nakon oklijevanja i različitih netočnih vijesti i tvrdnji, hrvatska je vlada odlučila da je za slučaj Mirka Norca nadležan hrvatski sud (zašto redoviti sud, a ne vojnički sud, to nitko nije razjasnio) te je Mirka Norca predao Županijskom sudu u Rijeci uz licemjernu izjavu haškog suda da protiv Norca uopće nije otvoren postupak pred Međunarodnim sudom. Tako se uz pomoć hrvatske vlade gospođa del Ponte izvukla iz neugodnog položaja, a hrvatska je vlada mogla pokazati kako brani hrvatsku suverenost. Započeti postupak u Haagu u međuvremenu počiva u zapečaćenoj omotnici kao privremeno nepostojeći sudbeni čin.

Kraj svih tih diplomatskih poricanja da odgovornost za slučaj Mirka Norca ne bi pala ni na Haag ni na Zagreb, prosudba prof.dr. Adalberta Rebića u ***Večernjem listu*** od 15. veljače 2001. djeluje kao dašak svježega zraka kad se odškrinu vrata hermetički zatvorene sobe. «Ako se negdje 150.000 ljudi okupi i nešto kritizira ili zahtijeva, onda to treba uzeti u obzir. Takvi se skupovi ne smiju proglašavati nasiljem, rušenjem demokratski izabrane vlasti, jer ju je upravo taj narod izabrao, ali njome u određenim točkama više nije zadovoljan.»

Prof. Rebić ne ostaje kod te općenite prosudbe nego ukazuje na jednu činjenicu koju međunarodna zajednica nastoji prikriti, «Jedan visoki predstavnik Europske unije prije Oluje 1995., kaže dr. Rebić, rekao mi je na primanju: Ako se vi

Hrvati usudite krajinu oslobađati kao što ste oslobodili zapadnu Slavoniju, bit ćete kažnjeni. Eto, to naš narod ne može shvatiti.»

Sa svoje strane vlč. Živko Kustić u ***Jutarnjem listu*** od istog nadnevka pita «…kako da sadašnja vlast, koja bez odgađanja i bez obzira na zasluge želi pravedno suditi osumnjičenima za ratne zločine u Domovinskom ratu, još nije pozvala pred sud ni jednoga od partizana koji su zapovjedno ili osobno odgovorni za tolika ubojstva civila na spomenutim i drugim gubilištima?»

No nitko ne pita može li Mirko Norac, nakon svega što se dogodilo, pisalo i govorilo, uopće očekivati nepristrano suđenje na Županijskom sudu u Rijeci, «Istraga protiv Norca bit će glavno mjerilo vjerodostojnosti hrvatskog sudstva i haški dužnosnici kažu da će tužitelji pažljivo pratiti proces», kako piše agencija Reuters u vijesti objavljenoj 22. veljače 2001. Očevidno time Haag vrši snažan pritisak na cijelo hrvatsko sudstvo i na hrvatsku vladu da se Norca proglasi krivim. U Sjedinjenim Američkim Državama takvu bi presudu poništio Vrhovni sud bez ozbira na sve druge vidove ovoga slučaja.

Moram dodati da nije moguće hladno analizirati rezolucije donijete na masovnom prosvjednom skupu hrvatskih boraca u Splitu, jer to nije bila ni parlamentarna ni akademska rasprava nego krik ranjene duše. Ali dok shvaćam da se pojedini dijelovi toga krika ne mogu osuđivati, pokušaj stvaranja političke institucije iz toga skupa pod okriljem jedne stranke izlazi iz okvira legitimnog prosvjeda i pretvara se u pokušaj stvaranja općenarodnog političkog pokreta izvan ustavnih i demokratskih pravila.

3. Promašena prilika

Nakon izborne pobjede šestorke, 06. siječnja 2000., jedan dio stranih promatrača upozoravao je na opasnost prevelikog pritiska stranih krugova na novu vladu, što se u veoma blagom obliku odrazilo u izvješću Stevena Erlangera u The New York Times-u od 06.01.2001., ne toliko kao načelan stav koliko kao praktično izbjegavanje nepotrebnih poteškoća.

Međutim, osim ovakvih površnih, mogli bismo reći usputnih pokušaja objektivnosti, bilo je i načelnih stavova, od kojih ću navesti samo jedan. Raščlambu saborskih i predsjedničkih izbora (pod naslovom «Nije lako biti slobodan» u broju 204 našega časopisa) završio sam citatom iz najvećeg američkog poslovnog i

gospodarskog dnevika ***«The Wall Street Journal»*** od 06. siječnja 2000., u kojemu američki politički pisac Stephen Schwarz procjenjuje izbornu pobjedu lijeve opcije i kaže da bi trebalo prestati sa zazivanjem Titove baštine, što je toliko popularno među Europljanima i Amerikancima, te osuđuje «takozvani pakt o stabilnosti, koji su izradili udvorice američkog predsjednika Billa Clintona i njemačkog kancelara Gerharda Schrodera» i koji za mnoge predstavlja nešto što bi «sličilo na Titovu Jugoslaviju».

«Bilo bi daleko bolje za njihove građane, za njihove susjede i za cijeli svijet», hladno zaključuje Schwartz, «kad bi se dopustilo da se države bivše Jugoslavije samostalno razvijaju, a ne u okviru neke izvana nametnute federacije. (…) Treba ostaviti u XX. stoljeću staru Jugoslaviju i kao višenarodnu zajednicu i kao pokus tzv. Tržišnog socijalizma» (str. 23).

Međutim, pod pritiskom briselske birokracije, State Departmenta pod vodstvom gospođe Madeleine Albrihgt i Međunarodnaog sudišta u Haagu pod strogim vodstvom glavne tužiteljice, gospođe Carle del Ponte, razvitak odnosa između stranih središta moći i Republike Hrvatske pod novom, lijevom vladom bio je dijametralno oprečan onome što je predlagao Stephen Schwartz. Godinu dana nakon očekivane nove, liberalne demokracije Hrvatska je na rubu kaosa i podjele na autoritativnu lijevu i isto tako autoritativnu desnu opciju. Za ovo stanje snose jednaku krivnju većinski hrvatski politički krugovi i oni dijelovi međunarodne zejednice koji su odlučili silom demokratizirati Hrvatsku «na svoju sliku i priliku».

Hrvatsko političko vodstvo uvelike je pokazalo da mu je politički uzor Titova partija, organizacija koja se začela u nacionalnom hrvatsko-srpskom ratu od 1941. do 1945. i u istodobnom, dijelom s njime isprepletenom partizansko-ustaškom građanskom ratu. Ova politička struktura učvrstila se kao međunarodno priznati vladajući sustav nakon sukoba Staljin-Tito i postupno se okamenila u korumpiranu birokraciju «nesvrstane» jednostranačke SFRJ.

Titova partija iz posljednje faze njene političke dekadencije postala je uzorom vladanja u Republici Hrvatskoj i usidrena je u Izvorišnim osnovama Ustava od 22. prosinca 1990. kao stalna podjela na pobjednike antifašiste kao povlaštenu klasu i na pobijeđene nacionaliste kao radnu snagu, automatske glasače bez utjecaja na vlast, i kao poslušnu vojsku kada su potrebni požrtvovni borci za obranu nove države od Slobodana Miloševića i Jugoslavenske narodne armije. U razdobljima kad je bio vojnički ugrožen opstanak nove hrvatske države ublaživala se razlika u pravima

između povlaštenih i zapostavljenih, pogotovo u slobodnijim izražajima često pogrešnog folklornog patriotizma, što bi kasnije djelatnim i bivšim borcima prigovarali upravo oni koji su taj put u času opasnosti poticali na takve ispade. Organizacija vlasti, represivni i obavještajni aparat uvijek je ostao u rukama povlaštenog, «antifašističkog» sloja. Kad bi se smanjila opasnost, taj se antifašizam službeno promiče kao državna ideologija. Tako je to bilo nakon «Oluje» u izjavi Tuđmanova predstavnika ing. Hrvoja Šarinića u Budimpešti 21. kolovoza 1997. te u skoro istovremenom oživljavanju mita o X. korpusu kada je bio u tijeku pokušaj da se dotadašnji oslonac na njemačke kršćanske demokrate zamijeni osloncem na njemačke i druge socijaldemokrate, koji su tada došli na vlast u većini europskih zemalja.

Ovo oživljavanje sukoba i podjela iz doba građanskog rata služilo je kao stalna opomena puku da ne zaboravi čija je vlast, za Tuđmanova predsjedništva isto kao i nakon predsjedničkih izbora godine 2000.

Poslije saborskih i predsjedničkih izbora početkom godine 2000. srednji izvršni «antifašistički» sloj Tuđmanove vlasti skoro je netaknut prešao u novu vlast, koju danas predstavljaju dvije ne odviše prijateljske frakcije Titove partije, jedna pod vodstvom predsjednika Stipe Mesića, a druga koja odgovara premijeru Ivici Račanu. Treća frakcija iste Titove partije, koja je do svoga poraza 03. siječnja 2000. bila vladajuća politička stranka, danas predstavlja glavnu oporbu. Za devetogodišnje autoritativne vladavine predsjednika dr. Franje Tuđmana ova je frakcija, uz svoj izvorni antifašistički korijen, okupila širok općenarodni pokret koji sada nastoji obnoviti pod istom službenom kršćanskom, nacionalnom i konzervativnom vanjštinom u koju se je bila zaodjenula u doba prevlasti njemačkog kancelara Helmuta Kohla u poslijeratnoj Europi.

Kao politički temelj ustavnih povlastica koje su si u oslobođenoj Hrvatskoj osigurali bivši partizani svih frakcija i naziva bila je romansirana povijest partizanske borbe i pobjede. U sve se smije dirati osim u tu povijest. U tome je vlada dr. Franje Tuđmana bila isto tao nepopustljiva kao današnji lijevi sektori koji legitimnost svoje vlasti manje temelje na svojoj izbornoj pobjedi a više na pobjedi u drugom svjetskom ratu, u kojemu većina nije sudjelovala jer se nije ni rodila ili su još bili djeca.

Očekujući da će se u skorom ratnom sukobu pružiti prilika za rušenje diktature Slobodana Miloševića, engleski politički pisac Gwynne Dyer napisao je prije dvije godine raščlambu, koju sam našao u dnevniku ***Buenos Aires Herald*** od 03. svibnja 1999., te iz koje citiram sljedeći odlomak koji se odnosi na politički temelj današnjih

povlaštenih skupina:

«Jugoslavija nije bila strateški važna (u 2. svjetskom ratu, moj umetak) i samo je jedanput, godine 1943., Berlin ubacio u borbu tri prvorazredne divizije i jednu zračnu flotu da iskorijene gerilsku smetnju. Opkolili su oko 100.000 partizana u bitci kod Sutjeske. Jugoslavenski su se partizani dobro borili, ali je skoro polovica poginula prije nego što je ostatak izbio iz stupice, a nakon toga su se Nijemci vratili na ozbiljan posao, na istočnu frontu.

Sovjetska Armija koja se je približavala, a ne partizani, prisilila je Nijemce da se 1944. povuku iz Jugoslavije, no Titov je poslijeratni režim uvećao ulogu partizana da bi opravdao svoju vlast. Zapad je sudjelovao u toj fikciji kad je Tito prekinuo s Moskvom 1948. te sada svi u Srbiji i mnogi u drugim zemljama doista vjeruju u nju.

Srpski partizani nisu bili opasniji od ruskih i od grčkih partizana te nema dokaza da je njihova unučad baštinila od njih ni vještinu ni hrabrost. U balkanskim ratovima ovoga stoljeća Srbi su rijetko slali pješaštvo u borbu, iako su se pokazali sposobnim u etničkom čišćenju i bombardiranju nezaštićenih gradova.

Međutim, kad su žrtve dobile dosta oružja za protunapadaje, kao Bosanci i Hrvati 1995., Srbi su se uglavnom razbježali; na primjer; nijedan Srbin nije ostao u Krajini da vodi gerilski rat,» konstatira Gwynne Dyer.

4. Nesiguran ulazak u XXI. stoljeće

Živimo još uvijek u prošlosti koja nam ne dopušta potrebnu mentalnu medernizaciju – a bez ove nećemo biti politički spremni za ulazak u XXI. stoljeće u kojemu nas čekaju teške borbe za očuvanje naše osobnosti i posebnosti u odnosu na veće i manje europske države s kojima moramo naći oblike normalnog suživljavanja. Isto, ili možda još više, to vrijedi za naše buduće odnose sa Srbijom, koja ***nota bene*** pati od istog mentalnog defekta pojačanog nedostatkom samokritičnosti i znatnom dozom prepotencije. Našu slabost pokazale su naše reakcije, vladine i oporbene, prigodom tzv. Zagrebačkog «summita» 24. i 25. studenog 2000. Na tom sastanku trebao se ostvariti Zapadni Balkan koji je predviđen u Sarajevu 31. srpnja 1999. kad je svečano potpisan Pakt o stabilnosti. U ime Republike Hrvatske pristup tom Paktu potpisao je predsjednik dr. Franjo Tuđman, što mu pet mjeseci kasnije, prigodom njegova pogreba, nisu priznali ni oni međunarodni i europski dužnosnici koji su s njime sjedili za istim stolom u Sarajevu.

Zagrebački sastanak je dogovoren prije pada Slobodana Miloševića, da se pokaže Srbima što gube radi Miloševića. Izbor mjesta toga sastanka i supredsjedništvo hrvatskog predsjednika Stipe Mesića na tom kongresu trebali su biti Srbima i mamac i prijetnja. Međutim, Srbi su srušili Miloševića, a novi tada još privremeni predsjednik Jugoslavije, Vojislav Koštunica, došao je u Zagreb kao miljenik francuskog predsjednika Jacquesa Chiraca i uz specijalni blagoslov francuskog ministra vanjskih poslova Huberta Vedrinea.

U isto vrijeme, piše Jane Perlez u ***New York Timesu*** od 24. studenog 2000., da u Beču, na godišnjem sastanku ministara vanjskih poslova Organizacije za sigunost i suradnju u Europi, državna tajnica SAD Madeleine Albright, koja će doći na sastanak, daje najveće prednost (top priority) mogućnosti da pozdravi gospodina Koštunicu, koji će biti «zvijezda» na tom sastanku. (Koštunica je međutim diplomatski izbjegnuo sastati se s gospođom Albright, da ne bi time izazvao neke političke krugove u Beogradu.)

Kako je međunarodna birokracija tijekom posljednjih nekoliko mjeseci javno zahtijevala ostvarenje Zapadnog Balkana na tom summitu te predviđala imenovanje određenih (njezinih) osoba na ključne položaje u novome tijelu, Francuzi koji su imali predsjedništvo summita morali su prihvatiti formulacije koje nisu uključivale odsjev bivše, Titove Jugoslavije, da spase ugled hrvatske vlade koja nije bila spremna na posjet novog jugoslavenskog predsjednika i na posebnu važnost koju mu je u samom Zagrebu davala međunarodna zajednica. Bio je to manje uspjeh predsjednika Mesića i hrvatske diplomacije, koliko nemogućnosti da se u tako kratkom roku i s neriješenim stanjem u Srbiji izradi novo rješenje koje bi dalo Srbiji prvenstvo u novoj federaciji, a da se ne prinudi Hrvatsku na povlačenje sa sastanka. Stoga se sastanak u Zagrebu konačno pretvorio u puku formalnost bez stvarnih rezultata ili, kako to zovu Amerikanci, u «non-event».

Sa strane hrvatskog naroda oporba protiv ideje Zapadnog Blakana kao buduće državne zajednice bila je mirna i uspješna, vjerojatno zato što nakon pada Slobodana Miloševića nitko nije imao stvarnog interesa da se stvori jedna prkos-federacija u kojoj bi Hrvatska, a ne Srbija, bila najjača članica, pa makar bila pod izravnom upravom jednog dijela briselske birokracije.

U ovom prešutnom općem odgađanju svih rješenja u svezi sa stvaranjem novog federalnog tijela na području bivše Jugoslavije, disonantnu notu unio je zahtjev nekih hrvatskih desnih krugova, da bi Vojislav Koštunica tebao u ime Srbije tražiti

oproštenje od Hrvata. Oproštenje traže oni koji su bliski, koji su braća, a ne susjedi koji su međusobno ratovali. Oni koji su postavili takav smiješan, nepolitički zahtjev pokazali su da još nisu prebrodili jugoslavenski kompleks, za razliku od dr. Koštunice koji ga je, vjerojatno, prebrodio i koji se odlučio za srpski nacionalizam bez jugoslavenskih natruha.

Srbija pod Vojislavom Koštunicom i Hrvatska pod Stipom Mesićem najbolji su dokaz bitnih razlika između Srba i Hrvata. Uz povijesno ustanovljene i poznate činjenice, te razlike razjašnjavaju razdvajanje Titove Jugoslavije.

Nakon svih poraza, ali i s nekoliko bitnih i, sudeći po stranim izjavama, trajnih uspjeha, Srbi su danas dokazali da su samo Srbi i onda kad im se država zove Jugoslavijom i kad se pred stranim svijetom, iz taktičkih razloga, nazivaju Jugoslavenima.

Hrvati naprotiv, i kad imaju supredsjedništvo međunarodne konferencije u Zagrebu na kojoj se svi trude da im dokažu da Republika Hrvatska ostaje suverenom državom i nakon svog pristupa sarajevskom Paktu o stabilnosti od 31. srpnja 1999. te svih kasnije potpisanih protokola, svojim držanjem prema stranim središtima moći dokazuju da svi hrvatski intelektualci nisu, bar za sada, *svjesni* Hrvati ni kad imaju međunarodno priznatu državu Hrvatsku.

Gospodarski uništena Srbija, kojoj međunarodna zajednica nudi obilnu pomoć za izgrađivanje zemlje i preko međunarodnih birokrata brzu političku reintegraciju u Europu, još uvijek se koleba kada kao cijenu za svu tu pomoć zajednica traži da joj izruči na suđenje u Haagu nekoliko vodećih krivaca kojima uostalom i sami Srbi žele suditi. Srbi su naime shvatili da je izručivanje Haagu odricanje od suverenosti koje se nameće samo manjim, nevažnim državama.

Hrvatska pak, koja je pod predsjednikom Tuđmanom nagovorila generala Tihomila Blaškića i druge časnike da se dobrovoljno predaju Haagu na suđenje, pod novom je vladom praktički otvorila sve tajne državne arhive o općem vođenju rata i ratnim ciljevima, što bi međunarodnoj zajednici moglo poslužiti da konstruira kaznenu odgovornost hrvatske države. Hrvatska je država davala Haagu daleko više nego što to Haag traži od drugih država. Sve to nije bilo dovoljno nezasitnoj, izvanredno dobro plaćenoj međunarodnoj birokraciji, koja mora pred svjetskom javnošću opravdati sve materijalne i političke povlastice koje uživa. Zato je hrvatska vlada počela moliti da se bar ispunjavaju uobičajeni pravni oblici koje u pogledu Hrvatske Haag nije ni pokušao poštivati.

Ne možemo znati kako će dugo Srbija izdržati pritisak Haaga i Bruxellesa, ali znamo da je još za vrijeme Miloševićeve vlade međunarodna zajednica, preko Lorda Owena, ponudila Srbiji teritorijalne ustupke ako se odrekne Kosova, čime je povrijedila duh i slovo daytonskih sporazuma o nepovredivosti granica Bosne nakon što je u samom daytonskom ugovoru povrijedila svoje vlastito načelo da se s granicama područja ne trguje niti se priznaju oružjem izvršena osvajanja, pa ni onda kad je sila osvajača premoćna.

Naravno da privremenost granica nije nepoznata ni u suvremenim odnosima između naroda. I nakon Versaillesa i Lige naroda, u Ženevi kao i poslije Nurnberga i Ujedinjenih naroda, premoćna sila i interesi velesila i nadalje su glavni argumenti u promjenama granica kao i u svim promjenama u državnopravnim odnosima, osim u rijetkim izuzecima kao što je početkom XX. stoljeća bilo dogovoreno razdvajanje Švedske i Norveške, a koncem istoga stoljeća sporazumno odvajanje Slovačke od Češke. Dayton ne spada u ove časne izuzetke, koji su bili rezultat dvostranih dogovora s minimalnim utjecajem velesila.

Unatoč demokratskoj odluci na izborima 1990. Hrvatska je morala podnijeti teške borbe i dugotrajnu okupaciju dijelova svoga područja da bi se konačno osamostalila. Uspjela je zahvaljujući nezasitnosti srpske političko-vojničke vrhuške koja nije shvatila da je «pevazišla meru» kad se nije zadovoljila s dotada postignutim osvajanjima. Time što je zaprijetila potpunim uništavanjem preostalog muslimanskog dijela Bosne, dirnula je u ideološki temelj Saudijske Arabije, glavnog zaštitnika bosanskih muslimana, koja je, osim toga, najvažniji saveznik Sjedinjenih Američkih Država na Prednjem Istoku, što je dovelo do Bljeska i Oluje te konačno do oslobođenja Krajine.

5. Dvije tradicije

Nije mi svrha ponavljati već poznate događaje koji su doveli do Daytona, a još manje pozivati Hrvate na otpor protiv svih zahtjeva Europske zajednice. Želim samo upozoriti da sva popuštanja hrvatske države, kako ona pod predsjednikom Tuđmanom tako i sadašnja pod binomijem Mesić-Račan, nisu postignula nikakav učinak kod briselsko-haške Europe.

Nedavno je Hrvatska podnijela zahtjev sudu u Haagu da se Slobodanu Miloševiću sudi za 15.000 ljudskih žrtava i 40 milijardi dolara materijalne štete u

svezi s agresijom Jugoslavije protiv Republike Hrvatske od 1991. do 1995. U vijesti iz Londona, koja je objavljena u novinama od 02. ožujka 2001., nalazi se i sljedeći komentar: «Proglasivši svoju nezavisnost od Jugoslavije 1991. Hrvatska je prouzročila pobunu srpske manjine sa zaleđem u jugoslavenskoj armiji, koja je bila pod Miloševićevom kontrolom. Borbe su okončane 1995. kao dio daytonskog mirovnog sporazuma.» Ovaj komentar nije slučajan nego odražava duh briselsko-haške politike kojoj je svrha da oduzme srpskim ratnim djelatnostima značaj agresije, da bi se izjednačila krivnja obih strana u jugoslavensko-hrvatskom ratu. Nepobitna je činjenica da je srpska pobuna protiv hrvatske vlasti započela u Srbu 1990. i da su četničke vojničke akcije kako u sjevernoj Dalmaciji, Lici i Baniji tako i u zapadnoj i istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu prethodile proglašenju hrvatske (i slovenske) nezavisnosti. A do svršetka rata nije došlo u Daytonu nego u akciji Oluja, kad su hrvatske i bošnjačke snage sa zračnom i logističkom pomoći i vrhovnim vodstvom američkih oružanih snaga slomile Miloševićev četvrti agresivni rat.

Dosadašnji postupak međunarodne zajedice prema Hrvatskoj nameće zaključak da su mnoge humane fraze međunarodne birokracije samo šuplje riječi i da se manje države ne smiju bezuvjetno prepustiti samovolji europske birokracije kao što je to učinila Republika Hrvatska pod predsjednikom Mesićem, koji je s popuštanjem započeo još prije svoga izbora. Ali što je Hrvatska više popuštala, to se od nje više tražilo.

U procesu odvajanja Hrvatske od Jugoslavije i organiziranja vlasti predsjednika Tuđmana današnji predsjednik Republike Stipe Mesić zauzimao je veoma važne položaje. Bio je predsjednik vlade a zatim predsjednik Hrvatskog sabora, dakle jedna od ključnih osoba u prve četiri godine života naše države. U svojim dodirima sa stranim vlastima pokazao je i jednu posebnu crtu. Pišući veoma kritično o svojim dodirima s predsjednikom Tuđmanom na dan 13. listopada 1991. američki veleposlanik u Beogradu gosp. Warren Zimmermann spominje: «Ipak sam naišao na jedno prijateljsko uho, (uho) Stjepana Mesića, koji mi je rekao da su se možda i Hrvatska i Slovenija prenaglile na svom putu prema nezavisnosti» («Uspomene», str. 132.). U delikatnim časovima međunarodnih pregovora, a radilo se o mogućem razdvajanju Jugoslavije kao i o opasnosti ratnog sukoba, jedan od vrhovnih članova službenog hrvatskog izaslanstva ne bi smio iza leđa drugih članova delegacije davati «simpatične» izjave suprotnoj strani.

Srećom da kraj takve služboljudne tradicije u hrvatskom javnom životu postoji

i druga tradicija, koja ne napušta obranu državnih interesa ni u trenucima krize.

U razdoblju našeg najvećeg poraza, kad nitko «razuman» nije očekivao propast Jugoslavije, hrvatski politički mislilac Ivan Oršanić otvoreno raspravlja o toj mogućnosti i ne traži nikakve kompromise, a još manje oproštenje druge strane u hrvatsko-srpskom sukobu. Ali Oršanić ne psuje Srbe što nam nisu priznali ravnopravnost u tadašnjoj Jugoslaviji nego poručuje svima koji ga žele slušati da ne može postojati nikakva jugoslavenska ravnopravnost. U konačnom razdvajanju Srbije i Hrvatske, koje već tada predviđa, ne traži da Srbi priznaju svoju krivnju, nego im, malo ironično, savjetuje da kažu: «Što smo digli, digli, dobro nam je došlo; više se ne može ni silom, ni obmanom, ni sporazumom; moramo drugim putom, jer ***živjeti jedni kraj drugih moramo.***» Mi Hrvati trebali bismo tom prilikom reći: «Dobro ste nas udesili, jer smo bili naivni, ali sad više ne ide, vi to vidite, pa ćemo ***urediti susjedske odnose*** na bazi stečenih iskustava i povijesnih određenja, unatoč toga što je na nama red da «dugove» vraćamo.» (Izvađeno iz članka «Hrvatska i Srbija», ***Republika Hrvatska*** br. 3, Buenos Aires, travanj 1952.).

Dakle, hrvatski nacionalisti ni 1952., daleko od domovine i u veoma nepovoljnom međunarodnom ozračju, nisu ni tražili ni nudili oproštenje. Bili su ***spremni na čestit sporazum sa svojim susjedima, ali i spremni na nastavak borbe,*** jer su iskreno vjerovali u svoje pravo i u mogućnost pobjede. Zato nisu nastojali biti «simpatični».

III.

1. NDH – Crna legenda

SLIČNOSTI I RAZLIKE

Povijest se ne ponavlja, ali unatoč tome pojavljuju se neke sličnosti koje potiču na razmišljanje, da nakon sličnih poteškoća ne bi došlo do sličnih nedaća ili neuspjeha.

U suvremenoj hrvatskoj oslobodilačkoj borbi glavne sličnosti su u držanju srpske narodne skupine prema hrvatskoj većini kad se ova bori da se Hrvatska osamostali, te u držanju stranih čimbenika svaki puta kada hrvatski narod pokušava ostvariti svoje pravo na samoodređenje.

U Hrvatskoj je za vrijeme rata, a još više poslije poraza hrvatske države, komunistički propagandni aparat do besvijesti ponavljao tvrdnju da je Hrvatska proganjala domaće Srbe 1941., koji da su se zato pobunili i započeli rat protiv te države tvrdeći da su ovu – pod imenom Nezavisne Države Hrvatske – uspostavile nacistička Njemačka i fašistička Italija, ili da se poslužimo jezikom agitpropa, nacifašistički okupatori Jugoslavije, a ne hrvatski narod.

Za vrijeme rata ova je propaganda bila u svijetu prihvaćena jer se uklapala u tadašnji svjetski vojnički i idejno politički sukob, a održala se je i kasnije, u promijenjenim prilikama, da bi opravdala komunističku diktaturu i nasilno stvaranje Jugoslavije usprkos savezničkih izjava o pravu svakoga naroda na samoodređenje. Tako je u novom demokratskom ozračju Jugoslaviji dana pristojna odjeća da bi mogla prikriti svoju sramotnu stvarnost. Bez toga nije bilo moguće primati Tita i njegove ministre i generale koji su očevidno grubo vrijeđali načela proglašena u Atlanskoj povelji i Osnivačkoj povelji Ujedinjenih naroda. Nova Jugoslavije nije mogla stupiti na međunarodnu pozornicu samo sa četničkom šubarom ili partizanskim trorogom. Trebalo je prikriti suradnju i jednih i drugih, prvo s talijanskim fašistima, a kasnije, kad je Njemačka oslabila nakon bitke u Staljingradu, sve češće i s njemačkim nacistima. Konačno, trebalo je uklopiti u očima svijeta partizansku borbu protiv Hrvatske u okvir međunarodnog antifašističkog rata. Stoga su jugoslavenski povjesničari brižno skrivali činjenicu da je srpski ustanak protiv nove hrvatske vlasti buknuo prije ikakvih progona Srba. Osim toga već se godinama nastoji zatajiti potpuno otvorena suradnja desnih srpskih ustanika s talijanskim i njemačkim vojničkim i političkim snagama, dok se za suradnju lijevih ustanika sa službenim

saveznicima Nezavisne Države Hrvatske stidljivo prikazuje kao izmjena zarobljenika, a ne kao više ili manje otvorena kolaboracija – prema prilikama i potrebama.

Nasilje nije nikada opravdano, pa ni onda kada se država bori protiv ustanika koji je nastoje silom srušiti. No prešućivanje početnih oružanih djelatnosti Srba protiv Hrvatske, te prikrivanje njihovih kasnijih nasilja, da bi se hrvatski narod pred svijetom prikazao kao genocidan, jest obični povijesni falsifikat koji danas sputava i one koji su u prošlosti, vjerujući u Jugoslaviju i komunizam, prešutno ili otvoreno pristajali uz takvo prikazivanje srpsko – hrvatskog rata od 1941 do 1945.

Potpuno je nerazumljivo da dio hrvatske ljevice još i danas iskorištava ovu ratnu protuhrvatsku propagandu, misleći da time osigurava svoje mjesto na pobjedničkoj strani. Ti krugovi ne vide da je porazom hrvatske države poražena ne samo hrvatska desnica, koja je svjesna svoga poraza, nego cijeli hrvatski narod uključivši hrvatsku ljevicu koja toga nije svjesna i koja se čudi kako joj danas oni s kojima se osjeća idejno povezana ne priznaju ni antifašizam ni pobjedu.

Divlji srpski napadaj da hrvatski pokušaj oslobođenja 1941. te rušenje hrvatske države sa strane onih koji su tada, radi slučajnog poklapanja interesa bili hrvatski saveznici, dok su stvarno bili njezini tajni, trajni ili povremeni, neprijatelji te održavali veze sa srpskim nekomunističkim pa i komunističkim pobunjenicima, njihovim službenim neprijateljima, pokazuje dosta sličnosti s tadašnjim stanjem u Republici Hrvatskoj. Kao što je 1941. jedna borbena manjina, desne ali ne fašističke orijentacije, povela borbu za hrvatsko oslobođenje i u toj borbi imala na početku skoro jednodušnu, a kasnije nešto slabiju potporu hrvatskoga puka, na čelo novoga hrvatskog osloboditeljskog pokušaja 1989. ponovno je stavila jedna borbena manjina, ovaj puta umjereno lijeve orijentacije, većinom sastavljena od disidenata dotadašnje jugoslavenske komunističke vlasti. I ina je zadobila skoro jednodušnu potporu hrvatskog puka, koji je malo gledao na stranačke i ideološke razlike, nego je izabrao one koji su mu obećavali izlazak iz Jugoslavije i stvaranje novog slobodarskog i socijalnog sustava u Hrvatskoj.

Postoje, međutim, i neke razlike. Ustaški pokušaj 1941. poduprli su samo veoma malobrojni pripadnici hrvatske ljevice koji su ubrzo, izazvani od talijanskih progona, u okviru partizanskog rata ušli u oružanu borbu protiv hrvatske države i za obnavljanje Jugoslavije. Pokret hrvatskih disidenata 1989. i 1990. naprotiv dobio je iskrenu pomoć hrvatskih nacionalista, i to ne sami na početku kada se je radilo o političkoj i materijalnoj potpori hrvatskoj oporbi, nego i kasnije kada je trebalo dati

život za obranu onoga što se je postignulo na putu prema slobodi i nezavisnosti.

Iz istoga središta i s istim argumentima kao i 1941. Srbi su se ponovno podignuli protiv hrvatskog osloboditeljskog pokušaja. Ali ovaj puta je hrvatsko vodstvo je pokazalo zamjernu strpliivost i unatoč velikih nasilja protiv hrvatskog pučanstva u predjelima gdje su Srbi ili većina ili jača manjina, obuzdavalo je hrvatsku reakciju, često i na štetu hrvatske vojničke obrane. Politički učinak ove suzdržljivosti bio je povoljan, jer je tako srpska agresija postala očevidna i srpsko osvajanje hrvatskih krajeva toliko vidljivo, da ni najveći prijatelji Jugoslavije, na čelu s američkim političkim "establishmentom" i s europskim tehnokratima, nisu mogli prijeći preko toga. Zanimljivo je da unatoč hrvatske suzdržljivosti i srpske agresije, isti krugovi u slobodnom svijetu su najviše podupirali disidentske pokrete u komunističkim zemljama i tako su po logici trebali pomagati isto takve disidente, tj. razočarane komuniste, u Hrvatskoj, od samoga početka pomažu protuhrvatsku spregu sastavljenu od ultranacionalističkih i imperijalističkih srpskih krugova (dakle u biti fašista) i Jugoslavenske narodne armije, koja predstavlja elitu i oružanu snagu srpskog staljinizma i protuameričke srpske struje. Kroz četrnaest primirja i konačno kroz intervenciju Ujedinjenih naroda koja se treba ostvariti slanjem plavih šljemova, ova glavna središta demokratskoga svijeta pomagala su zadnjim ostacima komunističkog totalitarizma i srpskog nasilnog ekspanzionizma u borbi protiv Republike Hrvatske koju vode ti hrvatski disidenti, razočarani komunisti, dakle ljudi koji su im po simpatijama i idejama najbliži, te koje danas etiketiraju kao nacionalne ekstremiste da bi opravdalo očevidno pomaganje protuhrvatske agresije. (Neosporno je da se primirje nameće uvijek kad su hrvatske snage započimale protuofenzivu, a nikada kada su srpske i komunističke snage u ofenzivnim pokretima.) U tome etiketiranju ova se demokratska središta uglavnom služe argumentima iz drugog svjetskog rata koje također hrvatska ljevica, iz nerazumljivih razloga, održava na životu umjesto da ih konačno razotkrije i odbaci.

Sve hrvatske struje morale bi danas čvrsto zastupati jedinstveni značaj hrvatske osloboditeljske borbe, a ne radi političkih predrasuda praviti razlike između bivših i sadašnjih hrvatskih osloboditeljskih pokušaja. Niti godine 1941. kao ni godine 1990. hrvatska borba nije bila ideološka nego je bila nacionalna i pučka. Bila je samo i isključivo borba hrvatskoga naroda za ostvarenje svoje države. Desnica i ljevica su politički pregledi na različita društvena pitanja, u svojoj biti prolazni i promjenljivi, dok je javno izražena volja svih Hrvata da budu slobodni onaj čvrsti

temelj na kojemu treba počivati hrvatska međunarodna politika.

To bi trebala biti jedina poruka svih Hrvata stranome svijetu.

ODUŠEVLJENJE NIJE BILO SLUČAJNO

"U atmosferi ushita i odobravanja u dvorani Europskog doma, Jurišićeva 1, koja nikad dosad nije bila toliko nabita posjetiteljima – svečano je promovirana knjiga mr. Kazimira Katalinića 'Argumenti', kojoj je podnaslov 'NDH, BiH, Bleiburg i genocid'. Uz povremeni oduševljeni pljesak i povike odobravanja, saslušana su izlaganja recenzenata knjige prof. Radovana Grgeca, prof. dr. Nedjeljka Kujundžića i Mate Marčinka", piše Branka Džepić u Vjesniku od 8. srpnja 1993. [str.1]

Oduševljenje koje je vladalo nije bilo slučajno, iako je knjiga[105] stroga, argumentirana, mjestimično i teška radi obilja statističkih podataka, što je rezultat primjena strogog prirodoslovnog, znanstvenog dokazivanja, kako je to istaknuo jedan od recenzenata. "Ova knjiga već svojim naslovom naslućuje da se protiv svih iskrivljavanja povijesnih činjenica može ići samo argumentom; ona spašava čast suvremene hrvatske historiografije", rekao je recenzent prof. dr. Nedjeljko Kujundžić, "jer nas oslobađa boljševičkih iskrivljavanja istine o hrvatskom narodu i NDH". [Glas koncila, srpnja 1993., str. 7.]. Ovim je sudom Kujundžić dokazao da osjećaj i intuicija, pogotovo u slučaju dobrog intelektualca, bolje definiraju jednu političku

105Kazimir Katalinić: ARGUMENTI – NDH, BiH, Bleiburg i genocid. Izdaje časopis "Republika Hrvatska", Nova Ves 62, 41 000 Zagreb. Tel/Fax (041) 277-318, Zagreb 1993.

pojavu ili politički spis nego dugačka i složena razglabanja.

Knjiga od 150 stranica oduševila je hrvatsko općinstvo duboko povrijeđeno stalnim iskrivljavanjem hrvatske prošlosti i napadajima na one koji su se tijekom drugog svjetskog rata borili za hrvatsku državnu nezavisnost i žrtvovali se da obrane hrvatsku državu.

Bio je to i pljesak piscu koji je uporno radio na prebrođivanju jaza među Hrvatima koji je iskopan uoči drugog svjetskog rata i produbljen tijekom tadašnjih oružanih sukoba. Za tu ulogu mr. Kazimir Katalinić bio je predodređen. "Budući da se je politički izgradio poslije 1945. ali ipak u sredini u kojoj je hrvatska nacionalistička tradicija bila živa i netaknuta od pritiska jugoslavenskog komunizma, stekao je zamjernu otvorenost prema novim zbivanjima i ljudima u domovini, različitu od nepovjerenja i zatvorenosti nekih emigrantskih krugova, koji su nastavili sa sučeljavanjima iz ratnog razdoblja i time nesvjesno produbljivali jaz što su Tito i njegovi boljševici iskopali među Hrvatima, da bi učvstili Jugoslaviju kao državu i u njoj svoju komunističku diktaturu." (Dr. Ivo Korsky, Uvod knjige "Argumenti", str. 11.)

U tri velike rasprave Katalinić raščlanjuje tri bitna politička problema suvremenog hrvatskog narodnog života. Dvije od ovih rasprava donosi uglavnom onako kako su bile objavljene u emigraciji, dok je treću posuvremenio podacima objavljenim u knjizi ing. Vladimira Žerjavića "Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu", a potpunio ju je na temelju podataka sadržanim u "Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji", koji je izradio dr. Krunoslav Draganaović, a što nije imao na raspolaganju kad je pisao prvu redakciju ove rasprave.

Nemoguće je prepričavati ove rasprave, koje po sebi predstavljaju zgusnutu argumentaciju pisca kojemu su činjenice i dokazi važniji od pripovijedanja. Zato ćemo se ograničiti da iz svake izvadimo samo jedan citat onima koji te sastavke nikada nisu čitali, a kao podsjetnik onima, uglavnom u emigraciji, koji su ih svojedobno upoznali, da bi se u novim prilikama suočili s njihovom političkom aktualnošću.

U raspravi Da li je Nezavisna Država Hrvatska bila nacifašistička tvorevina?, koja je prvi puta objavljena u časopisu Republika Hrvatska br. 156 (10. IV. 1987.), Katalinić daje sažeto, političko opravdanje za obrađivanje ove sporne teme koja još danas dijeli i razjedinjuje hrvatske političke djelatnike. "Ne radi se samo o povijesnoj istini", piše Katalinić, "nego i o političkim implikacijama koje iz njih izviru. Jer nije

isto da li je NDH bila djelo hrvatskog naroda i da li se hrvatski narod borio za tu državu, unatoč njenih mana, te makar i bio protiv postojećeg režima, ili se samo radilo o nekoj marionetskoj tvorevini. Nije isto da li je druga Jugoslavija nastala kao posljedica ratnog poraza hrvatskog naroda, koji je izgubivši rat ujedno izgubio i svoju suverenu državu za koju se borio i koju je želio sačuvati, ili ta hrvatska država nije niti postojala kao takva, niti ju je hrvatski narod želio, već se on borio ne samo protiv ustaškog režima nego i protiv te nacifašističke tvorevine, a za bolju, drugu, avnojevsku Jugoslaviju." (14)

Da vladajući krugovi nisu prenijeli u sadašnjicu sukobe između Hrvata koji su se odigravali tijekom drugog svjetskog rata, unijevši ih prvo u Ustav a zatim, 1991. godine, službenom proslavom pedesete godišnjice "narodnog ustanka" kao idejne protuteže "Desetom travnju" i još više, kao političko opravdanje svoje prevlasti u javnom životu nove Hrvatske, tema bi bila samo povijesna. Uzdizanje ZAVNOH –a ima konkretno političko značenje, jer stvarno, iako ne formalno, nastavlja političku liniju koja je tada, prije pedeset godina, dovela do isključivanja velikog dijela Hrvata iz političkog života Hrvatske.[2]

Prividno čisto povijesna, druga tema u ovoj knjizi, Bosna između Srbije i Hrvatske, napisana povodom 50. godišnjice Sporazuma kojim je ustrojena Banovina Hrvatska, a koja je prvi put objavljena u časopisu Republika Hrvatska br. 166 (listopad 1989.), nakon srpske agresije na Bosnu pretvorila se u tragičan dokaz da "naša sudbina nije posljedica ni usuda, ni prokletstva ili, možda, krivnje samo jedne strane. Srbi su doduše pravi i glavni krivci za ove ratne strahote. No što je s nama, koji smo se svi zajedno trebali nalaziti s iste, naše stranke barikada? Ne bi li naša zajednička sudbina, sudbina muslimana i katolika, bila bitno drugačija da smo više naučili iz prošlosti? Kaže se, da su oni koji ne nauče poruke prošlosti suđeni ponavljati je, "kako je Katalinić napisao u uvodu ovog novog, drugog izdanja te rasprave (43).

Statističkim i političkim argumentima pisac razrađuje problematiku Bosne i Hercegovine i zaključuje:

"Sve, dakle, govori u prilog zajedničke federativne države Hrvatske, sastavljene od banske Hrvatske i Dalmacije te Bosne i Hercegovine. Tome u prilog govore i ekonomski kao i geopolitički razlozi. Bosna i Hercegovina čini s Hrvatskom i Dalmacijom zemljopisnu i ekonomsku cjelinu, dok istovremeno Bosna i Hercegovina nije povezana sa Srbijom, niti se ekonomske potrebe jedne od njih

popunjavaju s mogućnostima druge. Kroz Hrvatsku Bosna dobiva put u Europu (preko hrvatskog kopna) i put u svijet (preko Jadranskog mora), dok joj veza sa Srbijom ne pruža ništa.” (81)

“Prostori Bosne i Hrvatske međusobno se popunjavaju, dok za Srbiju prostor Bosne znači neprirodnu izraslinu, povijesnu slučajnost turskim osvajanjem Europe. Bez Turaka, naime, ne bi bilo ni Srba u Bosni, niti bi ikada Srbija sanjala o ‘srpskoj’ Bosni, jer prirodni smjer srpskog širenja nije bio prema zapadu, nego na liniji sjever – jug, prema plodnim nizinama sjevera i prema toplom moru na jugu.” (82)

Politički, a pogotovo vanjskopolitički, nedvojbeno je najvažnija treća rasprava Hrvatske i srpske žrtve 1941 – 1945. Izrađena je na temelju rasprava o istoj temi objavljenoj u časopisu Republika Hrvatska 153 (lipanj 1986.) i br. 160 (10. IV. 1988.) te popunjena osvrtom (i kritikom) na neke daljnje radove.

Radi se o statističko- političkoj analizi različitih popisa pučanstva kao i objavljenih zaključaka srpskog političkog pisca dr. Bogoljuba Kočovića, te, u dodatku, ing. Vladimira Žerjavića. U tom je radu bitna spoznaja mr. Kazimira Katalinića u čemu se razlikuje i od dr. Kočovića i od ing. Žerjavića, “da su popisne prevare 1931. godine povisile broj Srba, a smanjile broj drugih, pa su time automatski povećane srpske ratne žrtve, a smanjene žrtve drugih.” (135)

Izvrsno razrađena raščlamba dopušta da se 65 stranica te rasprave čitaju kao napeti roman koji kulminira zaključkom da je u srpsko – hrvatskom ratu između 1941. i 1945. broj žrtava Hrvata veći od broja srpskih žrtava.

Pa zašto su se onda jugoslavenske vlasti od 1945. pa do danas trudile da dokažu obrnuto? Da je Jugoslavija zaista zajednička država Srba i Hrvata, ovo bi nastojanje bilo neshvatljivo. Razlog je, međutim, da je Jugoslavija, prva kao i druga, u biti bila srpska država i zato Katalinić zaključuje:

“Svaki imperijalizam traži svoje opravdanje, pa je to pokušavao i srpski imperijalizam. U prvoj Jugoslaviji koristio je tezu da su oni balkanski Pijemont, da su oslobodioci južnoslavenskih naroda i da im, prema tome, prirodno pripada vodeća uloga u državi. U drugoj Jugoslaviji njihovom je imperijalizmu kao opravdanje služila, između ostalog, teza o genocidnosti hrvatskog naroda. Ratna stradanja koja su, dakako, postojala na svim stranama, krivo su se prikazivala i potencirala. Trebalo je proturiti u vanjskom svijetu tvrdnju da Hrvati nemaju pravo na vlastitu državu, jer bi ta nužno značila genocidno ubijanje Srba, a isto je tako trebalo stvoriti uvjerenje kod samih Hrvata o sveopćoj narodnoj krivnji da bi se što lakše moglo s njima vladati

i iskorištavati ih." (85)

Pročitavši ove raščlambe Hrvati ne mogu pristati ni na kakvu novu, bolju i pravedniju Jugoslaviju kao što je to potajno – i ne toliko potajno – žele nametnuti tehnokrati i eurokrati u Bruxellesu i, nešto diskretnije, neki diplomati u Washingtonu.

I zato je 7. srpnja u dvorani Europskog doma u Zagrebu na promociji Katalinićeve knjige vladala “atmosfera ushita i odobravanja”, kako je to napisala Branka Džebić.

BILO JE I STVARI KOJIH SE MORAMO STIDJETI

Što znate o navodnom postojanju židovskog blaga koje su u NDH pripadnici židovskog naroda prikupljali za otkupljivanje zatočenih sunarodnjaka?

- Prije više od tjedan dana nazvao me je novinar Globusa. Upitao me što znam o postojanju židovskog blaga o kojemu sada javljaju strana dojavna sredstva. Rekao sam mu da o takvom blagu ne znam ništa, a do njegova telefonskog naziva o toj temi nisam ništa čuo. Razgovor je bio veoma pristojan, no još nisam do- Ipak, treba malo pojasniti ratna zbivanja iz razdoblja Nezavisne Države Hrvatske. Od 1941. do 1945. bio sam u hrvatskoj vojsci kao niži, ustaški časnik. Nisam pripadao vrhovima tadašnje vlasti. Za Božić 1944. sam promaknut u čin pričuvnog časnika. U tom ra-cijeli narodni život i danas, pola stoljeća kasnije, kad sam mnogo čitao i proučavao hrvatska i strana vrela, više znam o tom razdoblju nego tada, dok sam ga proživljavao. Ali nisam bio slijep i shvaćao sam da se događaju nepravde i neredi kraj javnih djelatnosti. U svakoj revoluciji dolazi do ispada, nepravda i zločina, a pogotovo kad se u revolucionarna zbivanja miješaju strani interesi. Za vrijeme NDH bilo je vanjskih pritisaka, a i unutrašnjih propusta. Najčešće su to bile pljačke, ali osobne i mnogo rjeđe grupne prirode. sustavnog pljačkanja, što ne znači da u

nedopuštenim djelima nisu sudjelovali i pojedinci iz vlasti. Međutim, to nije bilo organizirano. Nije bio sustav, što ne znači da nije bilo na štetu državnog ugleda. Ako želimo biti iskreni, najviše su pljačkali Talijani, a u protjerivanju iz kuća i odvođenju u logore prednjačili su Nijemci, pogotovo kad se radilo o Židovima. Bilo je i Hrvata koji su u svemu tome sudjelovali, no njihov je broj bio prilično ograničen. Ne smijemo zaboraviti: na našem su se području istodobno vodila tri rata: Drugi svjetski rat koji se pre-vot na našem području; ideološki rat između komunista i protukomunista,te konačno nacionalni hrvatsko-srpski. Uz velika junaštva i žrtve bilo je u tim ratovima, kao u svim ratovima dosta onoga čega se moramo stidjeti, ali se i drugi moraju još više stidjeti. **Možete li posvjedočiti o kažnjavanju pojedinaca zbog pljačkanja?** - Nikada u životu nisam vodio dnevnik pa ne mogu odgovarati s punim činjenicama, odnosno imenima i prezimenima. Međutim radeći kao vojni sudac imao sam slučajeve vojnika optuženih zbog nasilja i pljačke nemaju svjetske razmjere, ali su tada bile veoma realne. U tom pogledu hrvatske vojničke vlasti bile su dosta stroge i dosljedne. Danas se spominje da je navodno hrvatska emigracija, odnosno onaj dio dužnosnika NDH koji je uspio izmaći Bleiburgu, svoju aktivnost financirala baš od tog, Židovima opljačkanog zlata. Možete li to komentirati? - Mogu govoriti samo o onom što sam vidio i doživio, dakle o svom osobnom iskustvu. O drugima ne mogu podrobno govoriti, ali uglavnom stanje je bilo dosta slično. U Hrvatskoj republikanskoj stranci, u čijim sam redovima politički djelovao, a koja se je 1991. preselila u Hrvatsku i u njoj registrirala kao Hrvatska republikanska zajednica, mi članovi i naši simpatizeri morali smo sve svoje djelatnosti sami plaćati od svoje zarade, što nam je ograničavalo djelokrug rada, ali nas je sačuvalo od različitih stranih utjecaja. Ne znam da li je u nekim drugim skupinama bilo ljudi koji su imali nešto opljačkanoga. Ako je bilo, takav se čovjek nije time hvalio. Ipak je potpuno isključeno da bi hrvatska emigracija svoje djelovanje kroz 40 godina temeljila na opljačkanom blagu, jer toga bi moralo biti toliko da bi bilo nemoguće zadržati tajnu ni pred članstvom, a ni pred vlastima zemalja u kojima smo živjeli i koje su vršile stalni nadzor nad našim djelatnostima.

Mnogobrojni jugoslavenski doušnici u našim redovima sigurno bi to otkrili i javili svojim gospodarima u različitim jugoslavenskim konzulatima. A takvih otkrića nije bilo za cijelo doba postojanja ploitičke emigracije.

UOČI 10. TRAVNJA 1998.

Zahvaljujem predsjedniku, ing. Josipu Puchesu, što me je počastio pozivom da na tradicionalnom desetotravanjskom sastanku ovoga kluba govorim o tom povijesnom događaju. Poziv me je iznenadio, što sam kasnije rekao njemu i tajniku, ing. Davorinu Poriću. Međutim, siguran sam da oni ne očekuju od mene da ću održati sentimentalan, nostalgičan govor koji će rodoljubnim miljem raznježiti prisutne i vratiti ih, bar na nekoliko trenutaka, u prošlost, u našu mladost, a mlađima, ovdje rođenim Hrvaticama i Hrvatima, u romantičnim, ružičastim bojama dočarati njihovo djetinjstvo, kad su u narodnim nošnjama pjevali i plesali u počast jednog događaja čiji domet tada nisu mogli shvatiti.

Za mene, hrvatski javni život nije ni nostalgija ni romantika, nego odgovorna, ozbiljna, često bolna služba narodu kojemu pripadam i zemlji koja mi je domovina. Pa kako je hrvatska javnost, uz povremeni bljesak uspjeha i sreće, uglavnom bila teška a ponekad i tragična, držat ću se i danas Starčevićeva pravila za javni život. *«Mi smatramo najsvetijom dužnošću* – napisao je Ante Starčević – *općinstvo po mogućnosti obavješćivati vjerno o javnim stvarima bez obzira da li nam*

ovo ili ono godi.»

Osjećam da vi, sestre i braćo, danas preko mene nastojite održati plamen koji smo svi mi zajedno čuvali od 1945. do 1990., a koji danas neki drugovi žele ugasiti, ili bar izbrisati iz hrvatske povijesti svaku pozitivnu uspomenu na taj događaj.

«Uspostava hrvatsko-izraelskih diplomatskih odnosa presudno poboljšava međunarodni položaj Zagreba i omogućuje veći ulazak stranog kapitala u zemlju», napisao je Davor Butković u Globusu od 29. kolovoza 1997.

No osim ove procjene o većem ulasku stranog kapitala u Hrvatsku, u što ozbiljno sumnjam, Butković ističe drugu političku dimenziju ovoga događaja, koja je ideološke stranačko-političke prirode. Piše naime:

«Činjenica da se Republika Hrvatska prvi put otkako postoji bezuvjetno odrekla Nezavisne Države Hrvatske, ocijenivši je kvislinškom i zločinačkom, događaj je s golemim posljedicama za odnos snaga na unutrašnjoj sceni.

> *Tvrdnja o zločinačkom i kvislinškom karakteru ustaškog režima dijametralno je oprečna poznatoj izjavi predsjednika Tuđmana na Prvom saboru HDZ-a da je NDH bila i izraz težnji hrvatskog naroda. Šarinićevom izjavom, prošlog četvrtka (tj. 21. kolovoza 1997.), službena je Hrvatska prvi put ukinula NDH i ustaštvo kao dio prihvatljive povijesti hrvatskog naroda.*
> *Za službenu su Hrvatsku, nakon Šarinićeve izjave, ustaše puki zločinci i kvislinzi.»*

Davor Butković svodi unutrašnjopolitički domet ove osude na političko uništavanje ustaškonostalgičarske desnice, koja se uglavnom okupljala u jednom dijelu vladajuće stranke i na izborima se politički izražavala dajući svoje glasove HDZ-u. Ali mi koji nismo nikakvi nostalgičari, nego nastojimo prodrijeti u bit hrvatskih povijesnih zbivanja, procjenjujemo taj neobično oštar napadaj na osjećaje znatnog dijela hrvatskog naroda kao vrhunac i završnu točku jednog stranačkopolitičkog procesa, koji je započeo s prihvaćanjem glasovitih Izvorišnih osnova Ustava Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990.

U ovim Osnovama, koje smo više puta ocijenili štetnim za izgrađivanje

poslijeratnog jedinstva novih hrvatskih naraštaja, u nizu hrvatskih državotvornih pokušaja nakon Banovine Hrvatske 1939. godine ne navodi se proglašenje hrvatske nezavisnosti 10. travnja 1941. kao dio hrvatskog osloboditeljskog procesa. Naime, u daljnjem nizu navode se odluka ZAVNOH-a 1943. «izražena nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.)» i svi različiti jugoslavensko-komunistički ustavni pokusi od 1947. do 1990. godine. Osuda Nezavisne Države Hrvatske od 21. kolovoza 1997. nije dakle slučajan ili nužan ustupak za međunarodno učvršćivanje Republike Hrvatske, a još manje sredstvo za dobivanje stranih investicija. Ta je osuda nametanje ideologije i politike jedne od sučeljenih strana iz rata od 1941. do 1945. kao jedine prihvatljive ideološke odrednice za budućnost Hrvatske. Nepotrebno je i nepravedno najvjernije i najpožrtvovnije dijelove današnjih hrvatskih nacionalista, koji su svojim glasovima omogućili ostvarenje nove Republike Hrvatske i davali joj najveći postotak boraca dok je stajala pod pritiskom jugoslavenske komunističke agresije, sada pretvarati u građane drugog reda. Republici Hrvatskoj, koja je i njihova, a ne samo onih koji su nekada bili komunisti, nameće se kao povijesna istina politička promidžba one strane koja se je prije pol stoljeća u prvom redu, svjesno ili nesvjesno, borila za ponovnu uspostavu Jugoslavije i uvođenje komunističke diktature. I, što je još gore za hrvatsku budućnost, daje se pečat povijesne istine promidžbi koju protuhrvatski krugovi u svijetu stalno upotrebljavaju protiv Republike Hrvatske s jedva prikrivenom namjerom da novu hrvatsku državu uguraju u što prisnije veze s ostacima Jugoslavije.

Zašto se ovo očituje tako jasno tek danas? Po pisanju Davora Butkovića:

«Jasno je da predsjednik Tuđman prije šest godina, u prvoj godini domovinskog rata, nije mogao riskirati da se posvadi s brojnim proustaškim političkim emigrantima, jer je Hrvatskoj bila prijeko potrebna sva pomoć iz inozemstva. Sad su veze s emigrantskim političkim organizacijama mnogo veće opterećenje nego korist za Hrvatsku, osobito kad je riječ o proustaškim udrugama.»

Sudbina je htjela da spadam u veoma malobrojne politički djelatne i zainteresirane osobe koje bi bile dovoljno izgrađene da bi mogle svjesno sudjelovati u događajima povezanim s Desetim travnja, a danas su još dovoljno svježe, duševno i

tjelesno, da su preokret Tridesetog svibnja i daljnji politički razvitak u Republici Hrvatskoj mogle pratiti izbliza i izdaleka, hodajući bez štapa, razgovarajući bez audiofona, i pišući na računalu, a ne guščjim perom.

Nikada nisam zanijekao svoju političku prošlost, ali nikada je nisam pokušavao nametnuti mlađima koji su za vrijeme komunističke Jugoslavije stasali bilo u slobodnom svijetu, bilo u neslobodnoj Hrvatskoj. U svom prvom javnom nastupu u novoj Republici Hrvatskoj, u opširnom interviewu objavljenom u magazinu Rubikon (4. studenog 1990.) iskreno sam odgovorio na pitanje o mojoj ustaškoj prošlosti. Uredniku Hrvoju Vojkoviću, koji mi je poslao pitanja, napisao sam tada u privatnom listu: «*Hvala na trudu oko toga interviewa. Dao Bog da koristi da mladež počne revidirati predrasude o nama iz prošlosti, koja nije tako crna kao što su ih poučavali u školi, niti tako sjajna kao što se priča na emigrantskim proslavama, nego je normalna u nenormalnim vremenima.»* Bilo je to napisano prije donošenja božićnog Ustava i njegovih Izvorišnih osnova, koje su u oslobođenu Hrvatsku prenijele klice onoga što se sada, u novim političkim prilikama nakon svršetka domovinskog rata, očitovalo u Budimpešti 21. kolovoza 1997.

Stoga se moramo ponovno vratiti na Deseti travnja, ne s nostalgičnim sjećanjem na rodoljubne nade da će u budućnosti biti onako ista i bijela kao što je 10. travnja 1941. bila u našim očima netom uskrsnula hrvatska država, nego realno, tvrdo, starčevićanski, s iskustvom četvorogodišnjeg obrambenog rata i našeg poraza 1945., kao i s iskustvom ponovnog oslobođenja 30. svibnja 1990. bez iluzija, ali i bez ideoloških i osobnih predrasuda i razočaranja.

Svjesni smo da Deseti travnja ostaje i da će ostati kao pozitivan dio hrvatske povijesti, bez obzira na Izvorišne osnove i budimpeštansku izjavu gosp. Hrvoja Šarinića. Jer «Povijest se ne briše», kako je to lapidarno napisao 1951. prof. Ivan Oršanić. No povijest se često piše prema časovitim potrebama vladajuće strukture u Hrvatskoj, nekada tuđinske, a sada, vidjesmo, i naše vlastite. Takva, po potrebama vladavine priređena, povijest prestaje biti poviješću, i pretvara se u političko oružje i oruđe u borbi za vlast. Nije više učiteljica života, niti spojnica niza naraštaja što tvore svjestan narod, nego se pretvara u smicalice prema potrebama dnevnog života, ili za dobivanje stranih investicija odno. diplomatske pomoći, ili bar

tolerancije nesklonih, odn. zanimanja indiferentnih stranih središta moći i bogatstva.

No mi koji još uvijek vjerujemo u povijesni slijed kao temelj narodnog bitka i koji se ne odričemo nijednog razdoblja hrvatske prošlosti, koja nije uvijek bila ni sretna ni slavna, nego prečesto tužna i nesretna, mi koji i svoje političke protivnike smatramo nužnim i neuništivim dijelom toga lanca hrvatskoga narodnog života, nećemo dopustiti da ugasne ili da se zamrači u svijesti hrvatskog naroda prvi međunarodno priznati, iako neprihvaćeni, pokušaj hrvatskog oslobođenja i nezavisnosti.

Usprkos svim napadajima izvana i iznutra, unatoč propustima, pogreškama i zločinima, u čemu nismo bili nimalo gori od onih koji nas sada osuđuju i proglašavaju kvislinzima i zločincima, mi za desetotravanjsku revoluciju prihvaćamo sud Ivana Oršanića izrečen u času kad je hrvatski narod bio obespravljen. On je 1961. napisao:

«Mi se možemo staviti politički u red ostalih država jedino po tome što smo htjeli hrvatsku državu, i što smo je ostvarili. Samo po tome i ni po čemu više.»

Bez proglašenja hrvatske državne nezavisnosti 1941. nikada ne bi došlo do odluke Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), niti do Ustava Narodne Republike Hrvatske (1947.) i Ustava Socijalislitčke Republike Hrvatske (30. svibnja 1990.), nego bi svi ti događaji ostali ono što su stvarno bili: pokusi i pokušaji izgrađivanja veoma ograničene upravne, a ne državnopravne autonomije Hrvatske unutar totalitarne, jednostranačke, svemoguće i međunarodno priznate Jugoslavije.

Samo uspomena na postojanje Nezavisne Države Hrvatske i njezina četverogodišnja obrana od napadaja njezinih tadašnjih službenih saveznika, kao i od njezinih službenih neprijatelja, održala je u duši hrvatskog naroda vjeru da će kad-tad, u novoj međunarodnoj krizi, hrvatski narod imati priliku osloboditi i ujediniti svoju zemlju, i dati Hrvatskoj suvremeni značaj normalne nacionalne države. Bez povijesne epizode Nezavisne Države Hrvatske pad svjetskog komunizma, koji je započeo u Poljskoj a završio raspadanjem Sovjetskog Saveza, na hrvatskom području bio bi

doveo do promjene vladavine, ali ne i do uspostave hrvatske nezavisnosti. Bez uspomene na Nezavisnu Državu Hrvatsku ne bi bilo na predizbornim skupovima u proljeće 1990. toliko tisuća hrvatskih radnika s hrvatskim zastavama okićenim hrvatskim kockastim grbom, niti bi pritjecale stotine tisuća dolara hrvatske pomoći iz stranoga svijeta. Bez svega toga ne bi došlo do neočekivane izborne pobjede Hrvatske demokratske zajednice i do izbora dr. Franje Tuđmana za predsjednika tadašnje Socijalističke Republike Hrvatske.

Osloboditeljski proces i obrambeni rat bili su uspješni samo zato što je narod vjerovao u mogućnost oslobođenja, jer su hrvatsku državu, bar na kratko vrijeme, ostvarili njihovi očevi i djedovi, a ne zato što bi znali da je Hrvatska bila nezavisna kraljevina sve do 1102. Tako daleko ne ide djelotvorna svijest nijednog naroda.

Govoriti o fašizmu kad se radi o tako živim, duboko ukorijenjenim narodnim osjećajima, doista nema opravdanja. Godine 1949., u vremenu najdubljeg pada nakon teškog poraza, napisao je prof. Ivan Oršanić ovu misao:

«Poneki pak vide otežavajuću okolnost za borbu i uspjeh hrvatskog naroda u tome što je narod došao do svoje države u fašističkoj eri, i što se u toj eri borio za njezin opstanak. Pomišljati na ovu okolnost znači nepotrebno opterećivati savjest, kočiti političku djelatnost i brinuti se oko nečeg suvišnog. Što se tiče naše savjesti, budimo na čistu da smo bili u pravu iskoristiti i fašističku eru da bismo izrazili svoju želju za slobodom i nezavisnošću (...) Treba iskoristiti svaku priliku, a uspjeh će doći ako za njega ima izgleda u općoj dinamici, a ne s obzirom na to kako smo se u povijesti vladali.»

Oni koji danas osuđuju hrvatsku Desetotravanjsku revoluciju zbog njezine autoritativne vladavine ne žele vidjeti da isti neprijatelji, iste strane političke intervencije, slične vojničke intervencije i prijetnje koje smo proživljavali između 1941. i 1945. dovode i danas do sličnih reakcija i do pojava autoritativnog načina vladanja. Isti uzorci, naime, dovode do istih ili sličnih posljedica.

No Hrvatska nije ni u fašističkoj eri prihvatila fašizam, nego ga je samo

više ili manje nevoljko podnosila. Prodanih duša bilo je i tada kao i sada, no najbolji hrvatski mislioci među hrvatskim nacionalistima nisu zastupali ni fašističko obožavanje države, ni nacističko obožavanje rase ili narodnosti.

Za izgrađivanje zdrave slobodarske budućnosti hrvatske države nije, međutim, dovoljno ukazivati na pokušaje onih krugova koji danas žele brisati uspomenu na Nezavisnu Državu Hrvatsku s antifašističkih polazišta negdašnjeg ustaško-partizanskog građanskog rata, koji se vodio istovremeno s hrvatsko-srpskim nacionalnim ratom i koji je često bio s njime isprepleten.

Potrebno je isto tako oštro odbiti političke oblike koji se pozivaju na Nezavisnu Državu Hrvatsku, ali koji toj državi nastoje dati fašističko ili nacističko obilježje. Dizanje desne ruke na pozdrav nije nikakav hrvatski pozdrav, nego su ga sile Osi nametnule tek stvorenoj hrvatskoj državi, da bi na izvanjski način izrazile njenu podređenost svom političko-vojničkom bloku.

U tome su se posebno isticali Talijani, koji su to dizanje ruke nazivali *«rimskim pozdravom»*. Koliko je taj pozdrav bio nametnut vidjelo se nakon pada talijanskog fašizma, kad je već sljedeći dan jedan ustaški časnik, poručnik Zdenko Boras, ulazeći u blagovaonicu Ustaške vojnice na Trgu Kulina bana u Zagrebu, prisutne pozdravio vojničkim pozdravom umjesto dizanjem ruke. Među ustaškim časnicima primjer se proširio munjevitom brzinom, i zapovjedništvo je, na zahtjev Nijemaca, moralo izdati dnevnu zapovijed u kojoj se ističe obvezatnost tzv. Ustaškog pozdrava.

Slovo «U», kao znak tada jedinog javnog političkog pokreta u Hrvatskoj, bilo je uvedeno kao obrana od nametanja fašističkog ili nacističkog znakovlja. Međutim, ni taj znak ne treba prenijeti u budućnost. Zbog građanskog rata, koji se u Hrvatskoj vodio istodobno s hrvatsko-srpskim nacionalnim ratom, taj znak nije postao općim hrvatskim znakom, nego je, isto kao petokratka crvena zvijezda druge sučeljene strane, postao znakom unutarhrvatskog oružanog i političkog sukoba.

Nerazumljivo je i neprihvatljivo da se danas neke političke skupine, koje se pozivaju na Nezavisnu Državu Hrvatsku, služe tim znakom, i još više dizanjem ruke, pružajući svojim nepromišljenim držanjem neočekivan i dobrodošao argument protuhrvatskoj promidžbi, koja bije hrvatski narod već preko pol stoljeća.

Ne želim nagađati, kao neke publikacije u Hrvatskoj, da li su takvi istupi svjesna provokacija u dosluhu s vlastima, da bi se dao «*povod za uvođenje izvanrednog stanja u Hrvatskoj»,* ili se radi o neodgovornoj demagogiji u sredinama gdje vlada nezadovoljstvo službenom hrvatskom politikom. No i u jednom i u drugom slučaju politički je učinak jednak: ovi bi istupi trebali bar privremeno spriječiti utjecaj hrvatskog nacionalizma na hrvatski javni život i obeshrabriti one koji svoj idejni korijen ne vuku iz Titova antifašizma.

Hrvatski nacionalizam, i Desetotravanjska revolucija kao njegovo veliko dostignuće, uvijek je bio izrazito pučki, slobodarski pokret. Ne želim citirati spise objavljene nakon pada komunizma, kad je često samo formalna demokracija postala službenom ideologijom, umjesto dotadašnjeg lijevog totalitarizma u jednom dijelu svijeta, i desnog, autoritativnog antikomunizma u dobrom dijelu takozvanog «slobodnog svijeta». Navest ću samo sljedeću misao:

> *«Hrvatski narod je očevidno dovoljno zreo da mu se pod firmom jedinstva ne može podvaliti niti kolonijalno-imperijalističko gledište o državi, a niti fašističko gledište o državi. Njemu je država glavno u smislu neposredne tehničke ciljnosti, a ne u smislu iznad i izvan svega života. Iznad i izvan svega je on sam, koji hoće da je država zato da bi mogao zreo i slobodan narod živjeti prema drugima i u sebe, a ne možda zato da bi tuđe diktature i totalitarističke pothvate zamijenio vlastitim. Upravo zbog takvog shvaćanja on se ne da uništiti u sadržajima svoje personalnosti, ni u ime borbe za državu, ni u ime postojanja države».*

To je napisao 1959. godine, u doba hladnog rata, bez ikakva neposrednog političkog ili taktičkog probitka, čovjek koji je bio za vrijeme Nezavisne Države

Hrvatske zapovjednik Ustaške mladeži, i koji je takve i slične slobodarske misli javno isticao dok je još bio na tom položaju. Na velikoj ustaškoj smotri u Osijeku, 27. rujna 1942., Ivan Oršanić je rekao:

> *«Treba da shvatite značaj Ustaške mladeži. Vi vidite svuda bezbroj zapovjednika, vodnika, rojnika itd.. Svi postoje zato da se od najmanjih pa dalje mogu da stvore osobe koje će znati samostalno voditi i upravljati u najmanjim djelatnostima, pa kad dođu na najviše položaje u državi Hrvatskoj, znat će zapovijedati, upravljati i voditi, tako da više nikada niti jedan čovjek neće moći prigovoriti da Hrvati ne znaju vladati svojom sudbinom, da ne znaju stvarati svoju povijest, samostalnost i nezavisnost.»*

Koliko je to suvremeno: organizirati, odgojeni narod koji zna upravljati svojom sudbinom. Doista, u hrvatskom nacionalizmu, pa i u najtežim časovima i pod najnepovoljnijim okolnostima, uvijek je izbijao na površinu ideal političke slobode kao temeljni motiv javnoga života.

I u teškom ratnom razdoblju ostale su u svijesti naroda opore riječi Ante Starčevića:

> *«Ne priznati da sam narod najbolje zna svoje prave koristi, nego tvrditi da to znanje ima netko izvan njega, znači u sljepoći primati na se preveliku odgovornost, kojoj se razumni vladari ukljanjaju; znači k prezrenju naroda od kojih vladari stoje još i porugu pridati.»*

Na takvom idejnom temelju, izrečenom javno kad su u zemljama pod istim žezlom glavnu riječ vodili grofovi, baruni, veliki trgovci, sveučilišni profesori i generali, dok seljak i radnik nije mogao djelovati u javnom životu, nije se u Hrvatskoj mogao pojaviti nikakav protunarodni politički pokret, što se očitovalo nakon Starčevićeve smrti u seljačkom pokretu braće Radića i u svim slobodnim porivima hrvatskoga javnog života. Samo je sila mogla sprečavati ovaj duboki slobodarski

poriv. A protiv te sile podigao se hrvatski narod 10. traavnja 1941., i samo mu je sila tada onemogućila da tu državu ustroji u duhu slobode. Ista sila koja je u Bleiburgu mislila da je zauvijek zauzdala Hrvatsku. No na travanjskim izborima 1990. slobodarski je duh ponovno izbio na površinu i obnovio hravtsku državu, koju je narod morao krvlju i žrtvama isto tako braniti kao što je pol stoljeća ranije branio svoju prvu nezavisnu državu u novom vijeku. A to nije ni fašizam ni antifašizam, nego čisto i nepatvoreno hrvatsko rodoljublje, dubok osjećaj za pravdu i slobodu.

PROCES PROTIV DINKA ŠAKIĆA

U politici bitno je suočiti se s činjenicama. Ali da bi takvo suočavanje dovelo do korisnih sudova, odluka i djela, potrebna je moralna snaga i čvrst idejni temelj. Jer često činjenice nisu ugodne, posebno kad se radi o malim narodima koji u svjetskim razmjerima nisu važni i, prema tome, mogu poslužiti kao neopasan objekt za različite neopravdane ili licemjerne stavove od kojih se veći narodi mogu lakše obraniti.

Ali, ako javni djelatnici manjih naroda uoče ovu istinu, i pogotovo ako su iskreni prema svome vlastitom narodu, narod se može obraniti kako od međunarodne hipokrizije tako i od uvriježenih predrasuda, što su česte pojave u današnjem svijetu u kojemu snažni neizabrani skupovi, novčarski, ideološki pa i kriminalni (na primjer trgovci drogom), znatno utječu na izabrana politička tijela ovisna od javnoga mnijenja koje nije uvijek tako spontano kako se želi prikazati.

Takav slučaj, koji je započeo u Argentini, doživljavamo danas u našemu javnom životu.

Prije nekoliko mjeseci bili smo neugodno iznenađeni kad je na argentinskoj televiziji nastupio naš zemljak Dinko Šakić da govori o gorućem i politički važnom pitanju Jasenovca. Samo po sebi ovo pitanje ne bi smjelo biti opasno, jer uočavanje različitih događaja iz naše nedavne prošlosti spada u nužne zadatke javnoga života. Međutim, Jasenovac je opasan za Hrvatsku jer je oko njega stvorena politička legenda koja je za vrijeme Drugoga svjetskog rata poslužila za rušenje Nezavisne Države Hrvatske, a nakon komunističke pobjede za brutalno uništavanje politički aktivnih dijelova hrvatskoga naroda i za opravdavanje nasilnog uključivanja Hrvatske u Jugoslaviju. Pod imenom Jasenovca stvorila se argumentacija o zločinačkomu značaju Nezavisne Države Hrvatske i Ustaškoga pokreta koji je za vrijeme rata izdvojio Hrvatsku iz Jugoslavije i u skladu s općom tendencijom u svakomu ratu uveo u novoj državi autoritativan način vladanja. Prvo četnički ustanak, a zatim, nakon njemačke agresije na Sovjetski Savez, od komunista ustrojena gerila, ojačali su te autoritativne tendencije nove vlade. Jedna od posljedica takvoga stanja bila je izuzimanje pobunjenika i osumnjičenih osoba iz nadležnosti redovitoga sudstva i stvaranje logora u kojemu su upravne i različite neredovite vlasti odlučivale o životu i slobodi okrivljenih. Nije to bio specijalitet NDH ni ustaša, pa ni ostalih dijelova bivše Jugoslavije gdje je u isto vrijeme u Srbiji djelovao glasoviti logor Banjica, nego su se

takvi logori stvarali ili povećavali u svim zaraćenim zemljama, bez obzira na ideologiju i politički predznak.

Kad su prestale ratne operacije, ove pojave nisu se ni brzo ni lako rješavale, ali nakon mnogobrojnih pokušaja i lutanja većina je država mukotrpno preboljela ove često nepravedne a nekada i zločinačke pojave. Uništena hrvatska država i rascjepkane hrvatske zemlje na silu uključene u Jugoslaviju onemogućile su hrvatskomu narodu da izvrši potreban ispit savjesti, jer za taj je potrebna sloboda. Poslije stvaranja nove, Titove Jugoslavije, nakon Bleiburga i jugoslavenskih narodnih sudova, nije se moglo govoriti o Hrvatima kao političkome narodu koji bi trebao zauzeti stav prema svojoj prošlosti, nego o Hrvatima kao zatvorenicima, okrivljenicima, osuđenicima na smrt ili dugotrajne zatvorske kazne. To je, naime, bio hrvatski narod od 1945. do 1950. godine kad je Titova Jugoslavija fizički uništavala ili moralno lomila hrvatsku nacionalnu i političku elitu da bi obezglavila narod i stvorila novoga socijalističkoga, jugoslavenskog čovjeka. Ako je ikoji narod bio suočen sa svojom prošlošću, bio je to hrvatski narod od 1945. do 1950. Plaćao je za zločine, pogreške i nepravde koje je počinio i još više za one koje nije počinio. Plaćao je i za političke odluke i poglede koji nigdje nisu smatrani kažnjivim djelom ili zločinom.

I kad je prestao ovaj petogodišnji revolucionarni teror i nastupila nova legalnost, obrana hrvatske prošlosti nije bila moguća jer se svaki pokušaj objektivnoga gledanja u te događaje smatrao kontrarevolucionarnim djelovanjem ili rušenjem bratstva i jedinstva «naših» naroda i dovodio je do dugotrajnoga boravka u «popravnim domovima» ili u logorima tipa Golog otoka. Do pada Aleksandra Rankovića 1.300.000 Hrvata prošlo je kroz jugoslavenske zatvore. U Hrvatskoj nije bilo moguće slobodno suočavanje s prošlošću, kao što se sada traži od sinova i unuka onih koji su tijekom prvih dvadeset poratnih godina bili podvrgnuti jugoslavenskomu preodgajanju. U takvom ozračju stvorena je slika o hrvatskoj prošlosti, koju je Jugoslavija nametnula ne samo novim naraštajima nego i međunarodnoj zajednici kao dogmu i na koju se pozivaju svi koji bi željeli obnoviti Jugoslaviju ili bar staviti Republiku Hrvatsku pod svoje političko tutorstvo.

U razdoblju četrdeset-peto godišnje jugoslavenske komunističke diktature nije bilo moguće ozbiljno i iskreno govoriti o četiri godine postojanja Nezavisne Države Hrvatske niti o djelovanju Ustaškoga pokreta. Svako, pa i najmanje priznavanje hrvatskih zločina ili pogrešaka, jugoslavenska propaganda i njeni pomoćnici u

iznozmstvu pretvarali su u potvrdu crne legende koja je ispletena protiv hrvatskoga naroda i njegove borbe za oslobođenje. U slobodnome svijetu vladalo je slično stanje. Jugoslavija je brižno pratila hrvatski izbjeglički tisak i hrvatsko djelovanje te je nastojala sve iskorititi kao dokaz da Hrvatska mora ostati u Jugoslaviji i da hrvatski narod nije sposoban biti slobodan i samostalan.

Ova sustavna promidžba nije prestala ni kad je Hrvatska početkom 1990. glasovima, a ne bombama zbacila jugoslavensku komunističku diktaturu. Mogli bismo reći da je vrlo brzo pojačana. U prvom redu iz Beograda, kao psihološka i politička priprema za ponovno vojničko osvajanje Hrvatske. Ali i nakon što je međunarodna zajednica veoma nevoljko i ograničeno priznala hrvatsku samostalnost, crna legenda stalno je podgrijavana, i to ne samo sa strane Srba, nego i od onih Hrvata koji su kao jugoslavenski nacionalisti, bilo desne ili lijeve orijentacije žalili za Jugoslavijom.

Za hrvatski javni život bilo bi korisno kad bi se Hrvati, kao narodna zajednica, mogli slobodno suočiti sa svojom prošlošću, bez pritiska nehrvatskih ili protuhrvatskih središta moći, jer je takvo slobodno suočavanje potrebno za izgrađivanje integralne slobode u novoj hrvatskoj državi.

Međutim, u tom stalnom nastojanju mnogih stranih središta da se hrvatska prošlost prikaže kao niz zločina i time onemogući učvršćivanje hrvatske slobode i nezavisnosti, izlaganje o Jasenovcu taštoga i politički neukoga Dinka Šakića na argentinskoj televiziji poslužilo je neprijateljima Hrvatske za obnavljanje crne legende o Hrvatskoj. Umjesto da je Šakić odbio sudjelovati u toj igri, on je neprijateljima hrvatske nezavisnosti pružio lice i ime, ono što su trebali, ne da bi sudili njemu kao osobi, nego preko njega Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i hrvatskim borcima koji su prvi puta u novome vijeku obnovili Hrvatsku državu. No Dinko Šakić, kriv ili nedužan, ne može predstavljati Hrvatsku, niti onu od 1941. do 1945., niti ovu današnju ustrojenu 1990. godine.

Uoči nestanka Jugoslavije izvršen je sličan pokušaj. Sramotan proces protiv umirućega dr. Andrije Atrukovića imao je za svrhu suditi hrvatskim osloboditeljskim pokušajima u času kad je Jugoslavija već ušla u konačnu političku, gospodarsku i socijalnu krizu. Sami su Srbi kasnije priznali da je Artukoviću suđeno za ono što nije počinio (konkretne zločine), a nije mu suđeno za ono za što je bio kriv (protujugoslavensko djelovanje). No polumrtvi Artuković, u jednome času kad je bio pri svijesti, na raspravi 17. travnja 1986., izazvan izrazom «takozvana Nezavisna

Država Hrvatska» koji je upotrebljavala okružna javna tužiteljica Ivanka Pinter-Gajer, uzbuđeno i mašući desnom rukom ispruženoga kažiprsta povikao je: «Nezavisna Država Hrvatska je postojala juristički, stvarno i internacionalno. Nije to takozvana, nego stvarna država.» Tada, za mnoge hrvatske naraštaje rođene i odgojene pod Titom, ovaj povik bio je otkriće i iskra što je ponovno zapalila hrvatski narodni otpor.

Dinko Šakić nije ni intelektualno ni politički ono što je bio Andrija Artuković i svojim je nesmotrenim nastupom na argentinskoj televiziji poslužio kao klin (iako ne prvorazredne kvalitete) na koji će hrvatski neprijatelji objesiti sve što su kroz pedeset godina ispleli protiv Hrvatske. No u jednomu pogledu, bez krivnje i bez zasluge, Šakić je poslužio da su novi hrvatski naraštaji osjetili da crna legenda o Hrvatskoj nije traženje istine, nego pokušaj da se javno osudi hrvatska osloboditeljska borba koja je, za vrijeme Drugoga svjetskog rata, bar kroz četiri godine, suočila svijet s hrvatskom željom za oslobođenje Hrvatske. Iako se još ne želi javno priznati, ova osuda NDH u sljedećoj fazi trebala bi poslužiti za osporavanje legitimnosti današnje hrvatske države.

Pod međunarodnim pritiskom Republika Hrvatska nema danas druge mogućnosti nego suditi Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a ne Dinku Šakiću, iako je to u suprotnosti s Ustavom Republike Hrvatske, kao i protiv njena Kaznenoga zakonika. No u taj je škripac dovela Harvatsku sama hrvatska vlada svojim pogrešnim vanjskopolitičkim prioritetima. Umjesto organskoga približavanja Europi strogom primjenom suvremenoga slobodarskoga političkog poretka i izgrađivanjem skladnoga gospodarskog i socijalnog sustava u okviru dugoročnih ozbiljnih planova, da bi se zemlja približila standardima manjih i srednjih demokratskih država u Europi, vlada je iz čisto demagoških razloga nastojala pod bilo koju cijenu ući u europske integracione oblike, za što zemlja još nije spremna. Nije uzimala u obzir da je Hrvatska politički i gospodarski zaostala radi pola stoljeća komunističke vlasti, a teško oštećena u obrambenom ratu i u vojničkoj okupaciji koju je provodila međunarodna zajednica pod izgovorom zaštite srpske manjine. Jedini uspjeh u tom pogledu bio je ulazak u Vijeće Europe u kojemu se Hrvatska uvijek nalazi veoma blizu izlaznim vratima.

Hrvatska je radi te iracionalne želje za brzim formalnim (ali ne stvarnim) ulaskom u Europu izložena stranim pritiscima koji su, uglavnom, suprotni dugoročnim hrvatskim nacionalnim, strateškim, političkim i gospodarskim interesima. Pod tim pritiscima suđenje Dinku Šakiću (to jest Nezavisnoj Državi Hrvatskoj) bit će

loša repriza suđenja dr. Andriji Artukoviću. Dok je proces protiv dr. Artukovića ubrzao oslobođenje Hrvatske, suđenje Šakiću pod otvorenim vanjskim pritiskom negativno će djelovati na unutarnji politički razvitak Hrvatske države. Umjesto promišljenih, razumnih rješenja dovest će u nekim hrvatskim krugovima do razočaranja i nezainteresiranosti za javno djelovanje, a u drugim do prkosnih, nerazumnih reakcija koje će poslužiti stranim silama kao dokaz da treba pojačati pritisak na Hrvatsku i svesti hrvatsku nezavisnost na izdavanje lijepih hrvatskih poštanskih markica i na pravo hrvatskih športaša, tih dobrih hrvatskih poslanika u svijetu da po uzoru na Škotsku ili Wales smiju igrati pod hrvatskim imenom i u hrvatskomu dresu, što je svakako više nego u Titovoj Jugoslaviji, ali za što nije bilo potrebno podnijeti toliko ljudskih i materijalnih žrtava, koliko je hrvatski narod podnio od 1991. do 1995. godine.

2. Budućnost hrvatskog nacionalizma

ANTE STARČEVIĆ I HRVATSKA BUDUĆNOST
Misli Ante Starčevića kao idejni okvir za suvremenu hrvatsku političku djelatnost

- I -
Okvir: nezavisna država

Skoro četverogodišnji hrvatski oslobodilteljski rat približava se kraju. Ne možemo govoriti ni o hrvatskom porazu ni o hrvatskoj pobjedi, nego samo o hrvatskim žrtvama, o hrvatskim pogreškama i propustima, o hrvatskoj izdržljivosti i međunarodnom priznanju – doduše zakašnjelom i nevoljkom – da Hrvatska ima pravo na slobodu i nezavisnost.

Možemo govoriti o nepravednom postupku međunarodne zajednice prema Hrvatskoj, o pritisku na Hrvatsku – no koje li koristi od takvih razgovora? Stvarno, sve naše poteškoće i nevolje cijena su koju moramo platiti zato što je 1918. većina hrvatske inteligencije bila jugoslavenska i predala Srbima staro hrvatsko kraljevstvo. Tada je dobar dio stranoga svijeta u čudu gledao kako nestaje jedan opće priznati državni narod i nastoji se pretopiti u novi, jugoslavenski narod. Plaćamo i cijenu za zaslijepljenost hrvatske ljevice, marksističke i nemarksističke, koja se je borila za obnovu Jugoslavije rušeći Nezavisnu Državu Hrvatsku umjesto da ruši desničarsku, ustašku vladavinu i da kao hrvatska ljevica, pa makar bila i marksistička, u toj državi preuzme vlast. Gubitkom područja, dobara i, što je najvažnije, mnogobrojnim ljudskim žrtvama otkupljujemo sada grijeh što smo 1918. i 1945. zaboravili poruku Oca Domovine koji je poučavao:

"Čemu se imaju od tih načela nadati narodi koje tuđinci još drže sužnjene? Onomu se imaju nadati što zaslužе. Ako budu za se radili te dokazali da žele i vrijede svoji biti, oni će dobiti slobodu; ako li budu radili tomu protivno, oni će dokazati da nisu za drugo nego za ono što jesu, pa će i pravo biti da propadnu".[106]

Možda u posljednji čas shvatila je velika većina Hrvata, a ne kao prije u

106Svi su Starèeviæevi citati izvaðeni iz knjige dr. Blaža Jurišiæa "Ante Starèeviæ: Izabrani spisi", izdanje Hrvatskog izdavaèkog bibliografskog zavoda, Zagreb 1943. Dr. Jurišiè je uspio posuvremeniti Sztarèeviæev jezik i pravopis, da bi približio misli današnjem èitatelju, ali je zadržao ne samo duh nego i poseban stil Oca Domovine.

kriznim časovima samo jedan dio Hrvata, da je Ante Starčević ispravno naučavao:

"Narod bo je naš upućen da on samo kao međunarodna osoba može svoju narodnu budućnost osigurati i upravo u vlasti da može svoje stanje i odnošaje prema sebi mijenjati stoji život naroda. I doista, ne bijaše i nije vrsna naroda, koji se tim prirodnim pravom ranije ili kasnije posluži, i osim nepravednika nitko se toj težnji naroda ne protivi".

Kasno, ali nadamo se ne prekasno, poslušali smo onoga koji je protiv svih političkih fantasta, neznalica, fanatika i, recimo otvoreno, tuđih sluga, ukazano na opće poznato pravilo, da se narod može održati slobodno i razvijati u suvremenom svijetu samo ako izbori ili osigura svoj međunarodno priznati okvir.

- II -
Sadržaji: Konkretna rješenja

I sada stoji pred nama sljedeći zadatak: Ovaj okvir treba popuniti, dati mu sadržaj. Sadržaj pak ne pada s neba, niti je moguće izgraditi ga u totalitarnom jedinstvu koje se često rađa u tijeku narodno -osloboditeljskih pokreta, nego su za to potrebni razgovori svjesnih i odgovornih hrvatskih državljana. Ni vođa naroda, ni vođa pokreta, ni izabrani i ili nametnutu poglavari ili vladari, nego narodna volja i općenarodni, slobodarski sporazum dovodi do ispravnog, prihvatljivog sadržaja.

Nasuprot stalnoj tendenciji svih neslobodnih ili nedavno oslobođenih naroda, koji traže oca patrijarhalnog vođu, da im pokaže put i da ih vodi cilju, Ante Starčević kaže:

"Najstrašnije su vam riječi, da ćete mene slijediti.

Ako trebate gončina, tražite si ga drugdje: ja niti koga vodim niti gonim. To je glavna nesreća Hrvata, da se drže ljudi, a ne načela, programa. Stoga je ovaj narod tako često izdan i prevaren, i vazda mu stvari ispadaju drugačije nego li je os očekivao.

Gončin će vas tim većma priznati, čim mu većma podate. Nas će jedan za drugim u zemlju, a program, kao i narod, ima živjeti. Ja ne držim ni izdaleka do mojih nazora koliko vi, nago razmišljam kako mogu, pa razmišljam iskreno kako mogu. Tako treba da svi radimo. Kad se mnijenja prokrešu i izbistre: dršimo se onoga, koje ih je najbolje i najpogodnije po sav narod. Tako ću biti ja s vama i vi sa mnom. Svi ćemo biti jedinstveni za dobro domovine. Držimo se i u tome non quis sed quid".

Mogao bi netko pomisliti da je nepotrebno samostalno tražiti rješenja i da bismo se svi trebali staviti pod kapu Ante Starčevića, i da ćemo tako, bez duševnoga napora, po gotovu receptu, doći do suvremene, pravedne, slobodarski uređene hrvatske države. Takvim stavom dokazali bismo da nismo shvatili Antu Starčevića niti njegovo "kresanje mišljenja".

Politička načela Ante Starčevića nisu istovjetna s njegovim prije više godina izrađenim konkretnim političkim rješenjima. Njegova načela nisu program za političku djelatnost Hrvata u današnjoj Europi, uoči trećeg tisućljeća poslije Krista, nego su etički i povijesni okvir za zdrav i realističan pristup problemima današnjice.

Prvo moramo uočiti da će, bar neko vrijeme, slobodan i normalan politički život biti moguć samo u onom dijelu hrvatskog naroda, koji će živjeti u Republici Hrvatskoj, dok će drugi dijelovi, a pogotovo islamski dio hrvatskog naroda, biti više skučeni u svojoj političkoj djelatnosti, što je posljedica izgubljenog rata, stranih intervencija i tuđih interesa koji su doveli do današnjeg ograničenja hrvatske vlasti i razgraničenja hrvatskih krajeva. Odgovornost Hrvata u Republici Hrvatskoj zato je veća nego bi bila da je ostvarena povijesna Hrvatska, a posebno je velika povijesna odgovornost Hrvata katoličke kulturne sfere (ne govorim o katoličkim vjernicima), jer će o njihovoj mudrosti i osjećaju za slobodu i pravednost uvelike ovisiti razvitak u dijelovima povijesne Hrvatske izvan današnje Republike Hrvatske.

- III -
Stranački život u današnjoj Hrvatskoj

Ljudi koji su 30. svibnja 1990., na temelju prvih slobodnih izbora, došli na vlast svakako imaju pravo da im se priznaju zasluge za sve što je Hrvatska uspjela postići, ali su i odgovorni za sve što je izgubila ili propustila. Nema zasluga bez odgovornosti, i narod će prije ili kasnije, na sljedećim ili daljnjim izborima, sigurno izreći svoj pravorijek. Uvjeren sam da će se uskoro smanjiti brojčana premoć Hrvatske demokratske zajednice, koja nije uspjela postati strankom, nego je ostala općenarodni pokret, sličan fronti narodnog spasa u nekim drugim zemljama u kojima je donedavno vladao komunizam. Kriza koja je nastala u Saboru nakon javne kritike vodećih prvaka HDZ –a Josipa Manolića i Stipe Mesića najbolji je dokaz da je prošlo razdoblje ne sporne prevlasti današnje vladajuće stranke i da politička diferencijacija zahtijeva nove, političke strukture.

Pogledamo li u našu bližu političku prošlost, opazit ćemo koliko je razvitak ovog današnjeg općenarodnog pokreta sličan razvitku Hrvatske seljačke stranke, koja se je poslije šestosiječanjske diktature pod dr. Vladkom Mačekom i demokratske organizacije preobrazila u Hrvatski seljački pokret, s Vođom na bijelom konju. Sličan je razvitak doživjela i "Ustaša", hrvatska revolucionarna organizacija, poslije 10. travnja 1941., kada je promijenila ime u Ustaški pokret, a njezin predvodnik dr. Ante Pavelić, bivši narodni zastupnik Hrvatske stranke prava, postao je poglavnik s atributima vođe naroda. Razumljiv je bio takav razvitak i jedne i druge političke organizacije. Dugotrajna borba protiv jugoslavenske diktature i tada vladajući autoritativni pokreti u cijeloj Europi pogodovali su razvitku takvih političkih oblika i među Hrvatima. Ovo je još pojačao opći rat koji je zahvatio i naše područje, na kojemu su zatim nastala još dva lokalna rata, jedan hrvatsko – srpski, izazvan srpskim ustankom protiv novostvorene Nezavisne Države Hrvatske, a drugi građanski rat između komunista i nekomunista koji isto tako nije bio autohton, nego je nastao u skladu s različitim otporima u Europi, u kojima su komunisti iskorištavali narodni otpor protiv stranog osvajanja da nametnu svoj politički sustav. Činjenica je međutim da je razvitak ustaške organizacije prema autoritativnom sustavu bio jednako suprotan liberalnoj pravaškoj tradiciji, iz koje je poteklo ustaštvo, kao što autoritativan stav dr. Mačeka bio negacija Radićeve seljačke demokracije.

Osim Hrvatske demokratske zajednice, koja je već prešla svoj zenit, na hrvatskoj političkoj pozornici danas se nalaze još dvije konačno oblikovane stranke: HSS i HSLS.

Hrvatska seljačka stranka nije nikada prestala djelovati, iako je tijekom posljednjih pedeset godina doživjela podjele i promjene u temeljnim političkim stavovima. Današnji stranački oblik, veoma različit od nekadašnje žive stranke jednoga davnoprošloga razdoblja, najbolji je dokaz povijesne uloge koju je ta stranka odigrala pod vodstvom Stjepana Radića u integraciji hrvatskog naroda nakon propasti Austro –Ugarske i stvaranja Kraljevine SHS, te srpskog nastojanja da pod jugoslavenskom krinkom protegnu srpsku vlast na susjedne, većinom hrvatske krajeve. Ta stranka, danas više ostatak prošloga, nestalog razdoblja, a ne začetak novih, budućih političkih i socijalnih formulacija. Ali i kao takva, kao nosilac jedne vrijedne, slobodarske i socijalno napredne političke predaje, ona bi mogla odigrati važnu ulogu u daljnjem razvitku hrvatskog političkog života.

Hrvatska socijalno liberalna stranka, prva hrvatska stranačka organizacija

nastala nakon početka krize jednoumlja u SR Hrvatskoj, upala je, nakon svog prvog uspješnog poleta, u ozbiljnu krizu identiteta, kad su neki njeni ugledniji članovi stranačku taktiku priznavanja jugoslavenskog državnog okvira počeli prihvaćati kao strateški cilj. Nisu shvatili da je 1990. bila u Hrvatskoj isto tako odsudna i prijelomna kao što su bile 1918. i 1945., te da prvotni cilj hrvatske borbe nije bio ulazak u tadašnju Europsku gospodarsku zajednicu uz cijenu da taj ulazak bude u okviru Jugoslavije, pa niti liberalizacija privrede, iako je i ta bila važan cilj, nego da je prvotni cilj bio stvaranje hrvatskog državnog okvira kao sredstva za buduću organizaciju slobodnog i nezavisnog hrvatskog prostora. Svojim sudjelovanjem u hibridnoj Koaliciji narodnog sporazuma ona je odgovorna da je Hrvatska demokratska zajednica ostala jedinom hrvatskom alternativom na izborima 1990. što je bio temelj skoro isključive vlasti koju je ova politička organizacija stekla nakon svije izborne pobjede. Kasnije, pod novim predsjednikom prof. Draženom Budišom, i pogotovo nakon njegova uspješnog djelovanja u koalicionoj vladi 1991.godine, ovaj je pogrešan nastup u 1990. pao u zaborav i stranka je postala prihvatljiva srednjem i višem sloju hrvatskog građanstva kao alternativa većinskoj stranci, iako se u pogledima na noviju hrvatsku prošlost, a pogotovo na ulogu hrvatskih nacionalista za vrijeme rata, ne razlikuje od vodstva većinske stranke.

Osim ovih stranaka počinju se očitovati obrisi nove hrvatske ljevice. Ovi su obrisi za sada još dosta kaotični i nesustavni, što je prirodno nakon što je ljevica izgubila svoj dugogodišnji priznati temelj, marksističku ideologiju sa svim njenim političkim posljedicama: diktaturom proletarijata, demokratskim centralizmom i Titovim jugoslavenskim nacionalkomunizmom kao vladajućom marksističkom devijacijom na području bivše Jugoslavije, koju je popunjavalo Kardeljevo radničko samoupravljanje, čudna i nesustavna mješavina Proudhonova socijalizma, Bakunjinova anarhizma i socijaldemokratskog zadrugarstva europskog XIX stoljeća.

Radi sloma njenog idejnog temelja, hrvatska ljevica stoji sada pred zadatkom da okupi one koji su osjećajno povezani s prošlošću, ali koji su shvatili da je njihov ideološki temelj povijesno iscrpljen, te vide u zapadnoj socijaldemokraciji svoje idejno utočište. Ubrzo će se pokazati je li hrvatska ljevica shvatila da se je zapadna socijaldemokracija razvijala u okvirima liberalne demokracije i da je dolazila na vlast, ili kao oporba do jačeg utjecaja, poštujući liberalni parlamentarizam i njegova politička pravila, a ne revolucijom a još manje diktaturom, jednostranačjem i fizičkim likvidiranjem protivnika.

U ovom previranju, osim ideološkog izgrađivanja na novim, demokratskim temeljima po uzoru na socijalističke i socijaldemokratske stranke zapadne i sjeverne Europe, hrvatska ljevica mora u sebi potpuno prevladati Titovo jugoslavenstvo pod kojim su stasali i odgajali se njeni stariji i srednji naraštaji, da bi se doista mogla izgraditi kao hrvatska a ne jugoslavenska ljevica. Hrvatska mora računati s takvom političkom formacijom uz želju da ova isto tako bude braniteljica hrvatske državne nezavisnosti kao što su to socijalističke stranke u Švedskoj, Norveškoj, Danskoj i Finskoj – da se zadržimo samo na manjim zemljama - koje su čvrsti stup političke slobode i narodne nezavisnosti svojih država.

No pokrivaju li ove četiri stranačke formacije cijeli spektar hrvatskog javnog života? Jesu li preko njih adekvatno zastupane u hrvatskom javnom životu sve glavne struje hrvatskog naroda?

- IV -
Umjerena hrvatska desnica

Umjerena hrvatska desnica, ona koja se je napajala Starčevićevim mislima i koja nikada nije prihvatila jugoslavenski državni okvir kao svoje rješenje, niti Titov komunizam kao politički ideal, ostala je osjećajno izvan postojećih stranaka i isto tako traži svoju političku formulaciju kao što je traže bivši komunisti koji su odbacili koncepciju diktature proletarijata i političko jednoumlje, ali koji se ne osjećaju u svojoj prirodnoj sredini u strankama koje vode djelatni antimarksisti, nego traže organizacije u kojima glavnu riječ imaju ljudi koji su ih vodili, ili bar koji su s njima politički djelovali u prošlosti dok je komunizam bio vladajući sustav.

Ova umjerena hrvatska desnica danas stoji pred istim problemom političke integracije pred kojim stoji hrvatska ljevica.

U prvom redu moramo shvatiti razliku između starčevićanstva kao idejno – političke misli i Stranke prava kao političke organizacije, stranke. Na slavnom saboru 1861. Ante Starčević i Eugen Kvaternik stvorili su političku zamisao pod imenom Stranke prava, no ova je kao stranačka organizacija procvala tek mnogo kasnije. Rakovička buna 1871. i tragični konac Eugena Kvaternika doveo je stranku u krizu i pravaštvo je nekoliko godina bilo proskribirano. Tek početkom osamdesetih godina ono je naglo procvalo kao stranačka organizacija i proširilo se ne samo u banskoj Hrvatskoj nego drugim hrvatskim zemljama, od Istre na zapadu, do Bosne i

Dalmacije na istoku i na jugu. Stalno u opoziciji, pod jakim pritiskom svih vlasti, kako onih u banskoj Hrvatskoj za 20 –godišnje vladavine grofa Khuen – Hederváryja, u Bosni pod isto tako dugom i teškom diktaturom Benjamina Kállaya, a u Dalmaciji i Istri pod austro – talijanskim pritiskom, stranka se nikada nije mogla razvijati u slobodi, i zato je u njoj dolazilo do kriza, otpada i cijepanja te je sam dr. Ante Starčević istupio iz stranke koju je osnovao i s prijateljima stvorio "čistu" stranku prava. Na sjednici Hrvatskog sabora, 29. listopada 1918. predsjednik pravaškog kluba dr. Vladimir Prebeg najavio je raspuštanje Čiste stranke prava, dok je Starčevićeva stranka prava (tzv. milinovci), zaplovivši u jugoslavenske vode, 17. srpnja 1919. stvorila s naprednom demokratskom strankom novu političku stranku, Hrvatsku zajednicu, na čisto jugoslavenskom temelju narodnog jedinstva troimenog naroda. Hrvatska stranka prava stvorena je tek uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu 1920., uglavnom od članova bivše Čiste stranke prava,prvo pod vodstvom dr. Aleksandra Horvata a zatim, nakon Horvatove smrti, pod vodstvom narodnog zastupnika dr. Ante Pavelića. Djelovala je uz tada većinsku Radićevu HSS, a nakon Radićeve pogibije ušla je u zastupnički klub Hrvatske seljačke stranke. Poslije proglašenja kraljevske diktature 6. siječnja 1929. dr. Ante Pavelić stvara u Zagrebu , prije odlaska u emigraciju, Ustašku, hrvatsku revolucionarnu organizaciju, i napustivši parlamentarno djelovanje započinje svije revolucionarno djelovanje. Nikada kasnijem ni za vrijeme NDH, niti u emigraciji nakon 1945.,nije dr. Pavelić obnovio Hrvatsku stranku prava, nego je stvorio hrvatsku državotvornu stranku, koja se kasnije, s nekim drugim skupinama, oblikovala kao hrvatski oslobodilački pokret. Drugi pravaški prvak, dr. Branimir Jelić, posljednji predsjednik pravaške omladine, stvarao je nove organizacije u svijetu prvo pod imenom Hrvatski domobran, a kasnije, nakon svršetka rata, kad se je već razišao s dr. Pavelićem, stvorio je Hrvatski narodni odbor pod kojim je imenom djelovao do svoje smrti.

Prema tome stvaranje Hrvatske stranke prava u SR Hrvatskoj, kad se je počelo rušiti jednoumlje, potpuno je legalno, jer je već bilo proteklo 60 godina od kada je prestala djelovati ona Hrvatska stranka prava koja je stvorena 1920. Jedino se ne može govoriti da je to obnovljena stranka iz 1860., nego je to nova stranka. Ako njeni predvodnici i njeno članstvo osim staroga imena usvajaju idejne postavke Starčevića, njihovo je djelovanje pod tim imenom legitimno isto kao što bi bilo legitimno djelovanje koje druge starčevićanske skupine koja bi to ime preuzela da već nije bilo registrirano.

- V -

Pravaštvo i ustaštvo

Ivan Oršanić, kao izraziti hrvatski nacionalisitčki mislilac i borac, kako u razdoblju prije stvaranja Nezavisne Države Hrvatske tako i u razdoblju njezina pada, posvetio je raščlanjivanju pravaštva i ustaštva dio svojih spisa i u jednoj od tih raščlambi donio je sažetak svojih proučavanja, koji smatram povijesno – politički ispravnim. U eseju pod naslovom "Argumenti Hrvatske politike", objavljenom u tromjesečniku *Republika Hrvatska* (br. 47/48, prosinac 1961.,str. 40/41), piše prof. Oršanić:

"Pravaštvo je pokušaj hrvatskog naroda osloboditi se osjećanja okvira, te ističe, da bismo morali imati državu, kao što smo je nekada imali, jer to je naše pravo. Uništenjem argumenta okvira odbija se međutim ne samo zajednica kao što je Austro –Ugarska nego i zajednica kao što je Jugoslavija. (. . .) Pravaštvo je dakle jedan izvanredan i solidan argumenat u hrvatskom političkom razvitku, jer poništava valjanost austro – ugarskog argumenta s iskonskim argumentom hrvatske državnosti. (. . .)

Ustaški povijesni argumenat predstavlja upotrebu svih sredstava u likvidaciji austro – Jugoslavenskih argumenata. To je izraz naše revolucionarno – vojničke odlučnosti. No između pravaštva i ustaštva ističe se očevidna razlika. Pravaštvo i ustaštvo dva su bitno različita argumenta na liniji stvaranja države: jedan uvjetovan austro – ugarskim mentalnim kompleksom zapadne kulture, a drugi balkanskim kompleksom bizantinstva. (. . .)

Pravaštvo kao argument protiv okvira i reformi predstavlja trajan prinos hrvatskoj personalnosti, ali kao nekadašnja organizacija ne može imati suvremenu vrijednost. Isto tako ustaštvo kao revolucionarno- vojnički argumenat predstavlja neuništivo bogatstvo svijesti naroda, ali kao isključiva organizacija ostvarivao bi monopolističko cementiranje jednog argumenta, koji je postao nacionalnom svojinom i obvezom za sve organizacije i za sve politike. Argumente, koje je narod jednom usvojio kao narodni kapital, nije uputno prisvajati kao posebnički kapital, kao izvor monopola i isključivosti".

Iako smatram točnim Oršanićev sud da su pravaštvo i ustaštvo usvojene, opće hrvatske vrednote, što je dosljedno zastupala Hrvatska republikanska stranka u

emigraciji, a što danas zastupa njezina nasljednica u Domovini, Hrvatska republikanska zajednica, uspio pokušaj jedne skupine mlađih hrvatskih nacionalista da pod tim povijesnim imenom nastupe u hrvatskom javnom životu zaslužuje priznanje svih onih koji djeluju na temelju starčevićanskih ideja i načela. Ova je skupina dokazala da nakon svih pranja mozgova kroz pola stoljeća, i to ne samo sa strane jugoslavenskih komunista, ideja Ante Starčevića još uvijek živi u narodu i toliko je aktualna da već samo ime te povijesne stranke bilo dovoljno da privuče znatan broj hrvatskih izbornika. Time je dokazano da se na starčevićanstvu kao misaonom temelju hrvatskog nacionalizma može voditi suvremena hrvatska politika s dobrim izgledima na uspjeh.

Ipak, ne smijemo smetnuti s uma da je starčevićanstvo kao politička ideja šire od samoga stranačkog okvira, što je izvrsno definirao drugi hrvatski mislilac i nacionalist Dušan Žanko riječima:

"Starčević je kao moralist formulirao duhovnu jezgru hrvatskog naroda i nahranio njenom uzvišenom ljepotom sve generacije toga naroda za sva vremena, učinio ga svjesnim njegove moralne dubine, po kojoj će se jednoga dana suditi vrijednost ove zemlje". (Dušan Žanko: Svjedoci [*Eseji/Prikazi/Sjećanja*], Knjižica Hrvatske revije, knjiga 13., München – Barcelona 1987. Iz eseja "Ante Starčević kao moralist", str. 84.)

"Starčević nije ništa drugo, sa svim svojim rijetkim talentima, "piše prof. Žanko, "nego sublimirana svijest o povratku u izvorno povijesno stanje, koje se zvalo *Regnum Croatiae*, tj. Država Hrvatska, čak u sjaju kraljevstva. Sudbonosni nanosi vjekova oduzimali su toj Državi komad po komad njezina suvereniteta, dijadem po dijadem iz njene krune, riječ po riječ iz njena jezika ; ostala je kao 'nasukana lađa', o kojoj će pjevati nesretni pjesnik 'na pijesku je, al' još tu je'. (. . .)

Njegovo – od realne politike ironizirano pravo – nije mrtva juridička pergamena, nego autentična i živa afirmacija ljudskog dostojanstva, utemeljena na baštini metafizičkog uspona čovječanstva. Usred hrvatskog XIX. stoljeća izdići zastavu prava, to je bilo kao stati na sudbonosno raskršće: ili – ili. Ili povratak u izvorno povijesno stanje, ili definitivna katastrofa!" (Esej "Univerzalno značenje Starčevićevih satira" u navedenoj knjizi *Svjedoci*, str. 88.)

- VI -

Odsutnost organiziranog starčevićanstva

Starčevićev politički aksiom, Država Hrvatska, nije jedina misao koju današnjica preuzima, ili bi trebala preuzeti, iz blaga njegovih misli.

Od onoga časa kada je na XIV. kongresu SKJ u Beogradu delegacija SK Hrvatske pod vodstvom Ivice Račana izjavila da se povlači s Kongresa, nakon što se je povukla slovenska delegacija pod dr. Janezom Drnovšekom, započeo je proces ostvarenja hrvatske državne nezavisnosti. Vjerojatno tada ni sami glumci u toj drami nisu bili potpuno svjesni dometa svoje odluke. Možda su mislili da će svojom odlukom proširiti , ili bar učvrstiti, autonomiju tadašnje SR Hrvatske unutar Jugoslavije, ili bar liberalizirati i posuvremeniti komunističku vladavinu u njoj. Kao često u prijelomnim časovima hrvatske povijesti, konkretne formulacije nisu bile jasno izražene, no hrvatska iskonska snaga, vis a tergo kako ju je nazvao dr. Milan Šufflay, počela je neumoljivo djelovati i iz početne male pukotine stvorila je jaz koji je omogućio da zapretana ideja hrvatske nezavisnosti, oslobođena sofizma "bratstva i jedinstva" i iluzije slavenske uzajamnosti, izbije na površinu i započne javno djelovati u daljnjem tijeku hrvatskog narodnog života.

Za taj razvitak bilo bi bolje da su svi sudionici u njemu bili zadojeni idejom koju je izrekao Ante Starčević: " . . . dok narod hoće da bude narodom dotle će narod biti za svoju samostalnost i neovisnost. Ovo je uvjet njegova opstanka, ovo je duh i smjer našega programa". Jer tada bi se zamisao povijesne Hrvatske jasnije izrazila, a manje bi dolazio do izražaja jugoslavenski reformizam koji je prožimao veći dio tadašnjeg hrvatskog vodstvenog sloja. Ovaj je naime vjerovao da Hrvatska treba u svom interesu braniti Titovo državno uređenje iz 1974. Ne tvrdim da je 1990. bilo moguće potpuno ostvariti povijesnu Hrvatsku kao što se je počelo ostvarivati 1941. Titova i Kardeljeva muslimanska narodnost uspješno je narušila jedinstvo hrvatskog etnikuma. Zato u onom času nije bila ostvariva Starčevićeva maksima:

"Što je po naravi spojeno istim porijeklom, istim jezikom, istim običajima, istim interesima, mora da se sljubi u jednu državnu cjelinu, pa ako nije prošlost, mora da im je budućnost zajednička".

Tadašnja hrvatska stvarnost i odnos snaga zahtijevali su da se bar djelomično ostvari oslobođenje Hrvatske, da bi se hrvatski narod mogao održati kao posebna, samosvojna narodna jedinica sa svojom predajom i svojim etničkim vrednotama u suvremenom svijetu u kojemu su proizvodnja i potrošnja vladajuća božanstva. Ostaje

na budućim hrvatskim naraštajima da se bore za Starčevićevo načelo:

“Ne pojedina pučanstva ni imena, bilo kakova, ni pojedini kraj, makar koji, nego ukupni stanovnici kraljevine Hrvatske imaju i mogu steći državna prava”.

Ali da je ta želja za ostvarenjem povijesne Hrvatske bila dublje ukorijenjena u vladajućim slojevima, pa i u samom hrvatskom narodu kao cjelini, ili da je tada u hrvatskom javnom životu starčevićanstvo bilo snažnije zastupano, sigurno bi se izbjeglo mnogim taktičkim pogreškama koje su produbljivale Titovo cijepanje hrvatskog naroda i hrvatskoga područja i otežavale ostvarenje željenoga cilja.

Ante Starčević je predviđao poteškoće u ostvarivanju povijesne Hrvatske. Nikada nije zastupao nasilno ujedinjavanje, ali isto tako nikada nije zaboravljao da je to hrvatsko jedinstvo ideal koojemu treba težiti. I kao realist savjetovao je kako treba postupiti:

“Kada se govori o sjedinjenju pokrajina hrvatskih, ne govori se o podloženju njih koje pod drugu, nego o složenju svih, kako su pod jednim vladarom tako pod jednom vladom i pod jednim ustavnim zakonotvorstvom”.

Ovo nije bilo dovoljno usvješteno u krugovima koji su 1990. i 1991. jedini dolazili do riječi i koji su možda poznavali Starčevićeve misli, ali su vjerovali da nisu realistične. U tome su bili veoma slični Starčevićevim suvremenicima, koji su na saboru 1861. oduševljeno pozdravili prijedlog Starčevićeva suborca Eugena Kvaternika o izravnoj vezi kraljevine Hrvatske s Krunom, ali su to smatrali neostvarivim i stoga su se borili između sebe, kome da podlože Hrvatsku: Austriji ili Ugarskoj. Žalosno iskustvo zadnjih godina pokazalo je međutim da bi dosljedno prihvaćanje Starčevićevih misli u razdoblju poslije 30. svibnja 1990. bilo bolji okvir za usklađivanje odnosa između Bosne i Herecegovine i Hrvatske nego pokušani sporazum sa Srbijom. Ne mislim na nametanje nacionalnog ili državnog jedinstva, jer to bi bilo, kao što sam već rekao, suprotno starčevićanskom duhu. Mislim na međusobno poštivanje i na izgrađivanje sporazumne politike prema vanjskim snagama koje ugrožavaju oba dijela povijesnog hrvatskog područja.

Nasuprot sustavnom izgrađivanju zajedničke politike Bosne i Hrvatske, stvaranje drugih državnih zajednica, pa prema tome i južnoslavenske konfederacije, potpuno je tuđe starčevićanstvu. Ono je protiv višenarodnih zajednica ne zato što bi mrzilo druge narode nego jer je uvjereno da ovakve višenarodne zajednice onemogućavaju slobodan život naroda. I u tom pogledu držao se je Ante Starčević svoga pravila “da izvan povjesnice, izvan života, ništa ne priznajem za siguran, za

stalan temelj politike" i naučavao je:

"Nemoguće bo je, jer proti naravi, načiniti jedinstvo oblasti, zakona, uprave, uz slobodu ili uz samovolju, kod naroda različitih pasminom, poviješću, stupnjem prosvjetljenja, zemljišnjim ležajem, društvenim odnošajima, gospodarskim probicima, zakonima vjere.

Jer da bi društvo (zajednica) već kao takovo sreću davalo ili povećavalo, ovo dvanaest godina što smo združeni sa svim narodima Austrije morali bi najsretniji biti, pa i tako znamo da je upravo protivno. Zašto to? Zato, jer budući nas svaki po sebi nije ništa imao osim sužanjstva, ni svi skupa ne mogosmo drugo imati nego samo sužanjstvo".

Na temelju cijelih dvanaest godina Bachova apsolutizma Starčević je dokazivao štetnost višenarodnih država. Sto i tridesetgodišnje iskustvo hrvatskoga naroda nakon tih Starčevićevih riječi nepobitan je dokaz o ispravnosti njegove teze koji je na brutalan ali jasan način formulirao prof. Ivan Oršanić riječima: Susjedska ljubav uvijek se izrazila kao ljubav jahača prema konju na trkama". (Ivan Oršanić: Argumenti Hrvatske politike", Republika Hrvatska br. 47/48, prosinac 1961., str. 45.)

- VII -
Država – izražaj suvereniteta naroda

Hrvatski državni okvir koji zastupa Starčević nije okvir praznine, a još manje fašističko obožavanje države kao ustanove, nego je u prvom redu, i bez ikakve dvojbe, temelj za izražavanje narodne suverenosti. Za Starčevića država nije apstrakcija, nego je u njoj bitan narod koji u njenom okviru odlučuje o svojoj sudbini:

"Zakon bo je izražena volja naroda, sabor je odbor naroda, vlada je odbor sabora, vladar je prvi državljanin, kojim i sam izvršava i pomoću vlade bdije da i svi ostali izvršavaju zakon".

Da bi pak narod mogao doista odlučivati o svojoj sudbini, treba taj narod ispravno upućivati: "Mi smatramo – veli on –najsvetijom dužnošću općinstvo po mogućnosti obavješćivati vjerno o javnim stvarima bez obzira da li nam ovo ili ono godi. Tko zna samo jednu stranu stvari i kod toga ostaje ne mareći za druge strane, taj je iznenađivan i varan; a tko nastoji poznati što je moguće više različitih, možda protivnih strana, taj gleda da se za svaki slučaj pripravi". Ovo je naučavao Ante Starčević prije više od sto godina, u feudalnoj Austro – Ugarskoj u kojoj je većina, a

ne samo njezini hrvatski podanici, bila ili polupismena ili nepismena, dok su politička prava bila ograničena na manjinu pučanstva. Tada nije bilo bolje ni u drugim, bogatijim ili naprednijim europskim državama u kojima se demokracija tek stvarala u borbi s feudalnim, a dijelom i građanskim povlasticama,

U tom pogledu piše prof. Dušan Žanko: "Poznata je ona njegova (tj. Starčevićeva) maksima: 'Ako u ovom narodu bude pedeset muževa osvjedočenih o svetosti slobode i zauzetih za svoj narod – oni, nas tri i naši drugovi, učinismo više nego li su agitatori ikada učinili'". I u nastavku Žanko tumači tu moralističku misao: "Čovjek mu je iznad stranke, politike, države, jer sve je to samo radi čovjeka i za čovjeka, sve relativum moralnoj ličnosti, koja je vječna i u čitavom tom strančarstvu, diplomatiziranju, paktiranju uvijek primarna i sakrosanktna – u biti svojoj određena za slobodu i slobodna". (Dušan Žanko: Starčević kao moralist", u navedenoj zbirci eseja Svjedoci, str. 79.)

Ovo političko odgajanje hrvatskih državljana bit će u razdoblju koje stoji pred nama glavni zadatak hrvatskih stranaka koje žele izgraditi autentičnu hrvatsku demokraciju, a posebno to mora biti zadatak starčevićanaca čiji je politički temelj, kako je to sažeto izrazio Nehajev: "Starčević je problem političke promjene u Hrvatskoj zahvatio kao problem preporoda pojedinaca". (Citirano po Žanku, na str. 79. knjige svjedoci.) Nikada naime ne smijemo smetnuti s uma da je jugoslavenska diktatura po svojoj prvoj, desničarskoj varijanti, uvjetovla diktatorske oblike u hrvatskom javnom životu, kako na području Hrvatske seljačke stranke tako i na ustaškom području, a da je u svojoj drugoj, ljevičarskoj varijanti ostavila diktatorske navike koje i danas svaki čas izbijaju u hrvatskom javnom životu, pa i kod ljudi koji iskreno namjeravaju voditi slobodarsku politiku.

Starčeviću nisu bitni oblici državnog ustrojstva nego sadržaj:

"A svaki postojeći kakav, bio kakav mu drago i bio gdje god, ja sudim po njegovu plodu, a taj se najjasnije pokazuje u moralu i u blagostanju naroda.

Nije li republika, kako i monarhija, samo forma vladanja, a nije li glavna stvar svake vladavine – sloboda i blagostanje naroda?"

Starčević usvaja većinu kao mjerilo u javnom životu, ali je svjestan da je to samo mehaničko pravilo, jer nema boljeg načina izbjeći sili i nasilju kao načinu odlučivanja, te zahtijeva da svaka vlada nastoji "iznaći pravu većinu, te reći onu većinu, koja zastupa sav narod, sve njegove probitke".

U doba kad se još nije govorilo o pravnoj državi i o ljudskim pravima, nego

više o prirodnim ili državljanskim pravima, potpuno moderno zvuči njegova arhaičkim rječnikom izražena misao:

Na taj način u državi da tako rečemo zakonitoj ne stoji nauk koji hoće da svaki državljanin , za biti državljaninom, za državu, mora više manje od svojih osobnih prava otpustiti, te ta prava ustupiti najvišoj vlasti. Protivno, u pravnoj državi, i samo u njoj, pojedinac dobiva mogućnost i sigurnost služiti se svojim pravima".

U našem političkom djelovanju trebamo biti dosljedni starčevićanci, a ne samo formalno se pozivati na njegovu obranu hrvatske državne nezavisnosti. Hrvatski narod nije se borio za ostvarenje samostalne hrvatske države da bi u njoj samo slobodno mahao hrvatskim zastavicama i isticao hrvatski grb, nego zato da bi živio kao slobodan narod, i slobodnim i zakonom zaštićenim radom podigao svoj životni standard, naravno i uz slobodnu kulturnu i vjersku djelatnost. Ako ovako shvaćamo novu hrvatsku državu, onda će se ona izgraditi kao država slobode a neće pod hrvatskim imenom i hrvatskim znakovljem biti odraz ni kraljevske ni komunističke Jugoslavije.

Ali prošlost je u nama ostavila teških taloga koji se pojavljuju i u našem dnevnom životu. O tom je pitanju, s obzirom na desetotravanjsku revoluciju i NDH, pisao Ivan Oršanić u listopadu 1951., u svom možda najljepšem i najdubljem eseju "Povijest se ne briše", u prvom broju našega časopisa Republika Hrvatska:

Zašto nije eksplodiralo samo i isključivo sve što je lijepo i dobro? Zašto i kako, jasno je, kada su vjekovi naše povijesti pripadali onima, koji su lijepo i dobro uništavali i progonili. Ta mi, koji volimo Hrvatsku, ne možemo željeti i nismo željeli, da zlo caruje Hrvatskom, makar je zlo bilo također u nama i po nama".

Upravo zato što ne želimo da zlo caruje u Hrvatskoj, vraćamo se na svoje idejne temelje, na misli dr. Ante Starčevića, koje nam pokazuju put i daju nam snage da hrabro i iskreno uočimo svoje probleme, koji su danas u mnogočemu istovjetni s onima pred kojima je stajala Nezavisna Država Hrvatska.

- VIII -
Pluralizam u Hrvatskoj

Hrvatska nije zemlje u kojoj postoji vjersko jedinstvo nego je u vjerskom pogledu pluralistička zemlja. Nema dvojbe da se je hrvatski narod kulturno razvijao na području zapadnoga kršćanstva, ali ne u središtu toga kruga nego na njegovoj

krajnjoj periferiji, te su zato na na dijelu njegova područje dolazili do izražaja kako istočno – kršćanski tako i islamski vjersko – kulturni utjecaji, što je dovodilo do velikih sukoba i ratova isto onako kao u drugim europskim narodima. Suvremeno doba izrazilo se je povećanom sekularizacijom hrvatskoga društva. U Hrvatskoj danas agnostici, ateisti i vjerski indiferentni krugovi predstavljaju znatne snage koje imaju pravo na slobodno izražavanje svojih gledišta jednako kao i različite tradicionalne vjerske zajednice. Osim toga, neki krugovi iskorištavaju i danas vjersku pripadnost i ideološka opredjeljenja za svrhe koje svrhe koje nemaju nikakve veze s vjerom ili ideologijom kao svjetonazorom odnosno kao odnosom pojedinca prema Stvoritelju ili prema svijetu.

Odluke drugog vatikanskog crkvenog sabora o vjerskoj slobodi i o pravima pripadnika drugih vjerskih zajednica u katoličkim sredinama uglavnom ne predstavljaju u hrvatskom javnom životu neki bitni zaokret, jer se u Hrvatskoj pravo na slobodno vjersko i ideološko opredjeljivanje razvijalo usporedno s takvim razvitkom u drugim europskim zemljama, možda s nekim manjim zakašnjenjem u usporedbi s onim najnaprednijim i najslobodnijim. Kao ilustraciju za ovu tvrdnju možemo navesti zanimljivu izjavu dr. Ante Starčevića, koja je doduše odraz polemika što su se vodile u drugoj polovici prošlog stoljeća, ali koja, osim toga. ocrtava njegovo iskreno poštivanje vjere i odbacivanje konfesionalnih dominacija:

"Mi smo bezuvjetno proti svjetovnoj vlasti pape i osvjedočeni smo, da je on najviše škodila kršćanstvu i papama. Ali mnogi katolici, i među njima nada sve Talijani, misle da bez one vlasti papa ne može slobodno izvršivati svoju duhovnu vlast. Iz povijesti znamo da ta stvar upravo protivno stoji: dok papa nije imao svjetovnu vlast vlast, on je slobodan bio, i nemalo svi pape, dok ne bijahu svjetska sloboda, uvršteni su među svece".

Starčević dakle ne priznaje vjersku dominaciju na političkom polju, ali isto tako oštro odbija državnu dominaciju na vjerskom području:

"Mi razumijemo i priznajemo da državna vlast ima pravo na osobe i stvari crkve, ali mi ono pravo na stvari vjere, tj. na uređenje i držanje odnošaja među dušom ne priznajemo nikomu osim crkvenoj vlasti".

I postavlja veoma jednostavno ograničenje prava države na području unutrašnjeg, vjerskog života:

"Zato je državniku dosta ne dirati i ne dati da itko dira čiju vjeru: ali on mora raditi, postavno raditi za uvesti i učvrstiti slobodu i blagostanje naroda".

Dakle, njegovo je načelo na vjerskom području u skladu s evanđeoskom poukom "Dajte caru carevo, a Bogu Božje".

Moglo bi se postaviti pitanje, je li o tome danas uopće potrebno govoriti, kad na primjer, Ustav Republike Hrvatske u svom članku 40. jasno određuje: Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja". Iskustvo je ipak pokazalo da nismo svi prožeti tim ustavnim načelom i da postoji opasnost da se ono pretvori u običnu deklamaciju ako se ne usvijesti u javnom životu i ako se ne dokaže da je to priznavanje vjerske slobode duboko uvriježeno u hrvatskom javnom životu.

- IX -
Etničke razlike u Hrvatskoj

Isti je slučaj s etničkim razlikama. Ustav jasno osigurava ravnopravnost svim etničkim skupinama, ali skoro četverogodišnji rat na području Hrvatske, a posebice držanje hrvatskih državljana srpske narodnosti, pokazuje da je mogućnost ostvarenja te ravnopravnosti još uvijek samo ideal a ne stvarnost. Zato je potrebno da se stalno vraćamo na svoj idejni početak. Ne smijemo smetnuti s uma da su stoljetni ratovi i invazije s različitih strana, te susjedne imperijalističke državne informacije dovele do naseljivanja stranih nehrvatskih etničkih skupina, kao što je to uostalom bilo u najvećem dijelu Europe. Velika većina tih skupina normalno se je integrirala, iako se ne bi možda asimilirale, da je vlast bila u hrvatskim rukama. No vrhovna vlast bila je u stranim središtima koja su imala interesa da preko tih različitih skupina osiguraju svoju nadmoć prvo protiv domaćeg plemstva koje je, od pogiblje Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, bio nosilac hrvatske državne istovjetnosti i predvodnik u hrvatskom narodu kao političkom tijelu u kojemu je hrvatski etnički značaj bio glavni ali nikada jedini sadržaj, a u novije doba i protiv većinskog hrvatskog pučanstva. Tradicionalni hrvatski nacionalizam – ako pod tim izrazom razumijevamo osjećaj samoobrane hrvatske političke i državne istovjetnosti – nikada nije bio isključiv i u njegovu su izgrađivanju sudjelovali integrirani pojedinci i skupine drugog etničkog podrijetla. Ovaj obrambeni hrvatski nacionalizam dolazio je do snažnijeg izražaja kad su Beč ili Pešta ugrožavali ostatke hrvatske državne autonomije, ali ni u najtežim časovima nije prelazio u mržnju na nehrvatske stanovnike hrvatskog kraljevstva. I u tome je Ante Starčević dao izvrsnu definiciju koja nam i danas može poslužiti:

“ . . . mi držimo narodnost za svetinju”, rekao je on, “i plašimo se onoga koji ju manje ljubi negoli mi, a to jer takova smatramo za utvoru koja je lišena, poslije ćućenja čiste duševnosti i onoga slobode, najugodnijega i najveličanstvenijega čuvstva što ga narav čovječja može imati; nu mi vam iskreno ispovijedamo da se pod izlikom narodnosti radilo i da se radi o nesreći svih nas, i da nam se narodnost, ako se za vremena ne osvijestimo i ne stupimo na pravu stazu, svima može glave vrći”.

Time je Starčević, otac suvremenog hrvatskog nacionalizma, postavio jasne granice tom snažnom osjećaju pripadnosti jednome narodu i jednoj političkoj zajednici kao što je država, za razliku od mnogih europskih pokreta koji su narodnost ili naciju pretvorili u laičko božanstvo i time jednu društvenu vrlinu pretvorili u porok. Starčević je tome bio dosljedan i iz toga njegova umjerenog i humanog nacionalizma izvire i njegov značajni argument o odnosu prema nehrvatskim narodnim skupinama u Hrvatskoj.

U jednom od svojih najznačajnijih i najpoznatijih argumenata, čiju aktualnost nitko ne može poreći, Ante Starčević je napisao:

“Pisac pita, kakovo smo stajalište zauzeli naprama pučanstvu, koje se u Hrvatskoj izda za srpsko. Mi smo naprama njemu zauzeli sasvim isto stajalište koje i naprama bilo kojemu drugom pučanstvu.

U svakoj zemlji ima pučanstva različitih jezikom, vjerom, pasminom itd., pa se potom i različnim imenima zovu. I u Hrvatskoj ima pučanstva talijanskoga, židovskoga, ciganskoga itd.,

Mi ne uviđamo da ti nazivi općenitosti stanovništva ili domovini škode. Dok je tako, naše je načelo: te nazive ne otimati ni ni narivavati; neka ih svatko rabi i mijenja kako hoće.

Ali ima stvari koje mogu i moraju koristiti ili škoditi ne samo pojedinim pučanstvima i imenima, nego i svim stanovnicima domovine zvali se oni kako im drago.

Takove su stvari cjelokupna zakonotvorstva. Zli zakoni, težina neraznjernih daća, nesigurnost osobe i imetka, itd, itd., te i takove stvari ne tište na primjer katolike nego i Srbe, i Luterovce, i Kalvinovce, i Židove; sve stanovnike Hrvatske, zvali se oni kako im drago.

A da bi se te stvari dobro uredile, njima bi se koristili svi stanovnici domovine, opet bez razlike na njihova imena. Dakle za dobro uređenje ovih odnošaja imaju biti složni svi stanovnici Hrvatske bez svakog obzira na ona pojedina imena.

Držeći se toga načela mi iskreno ljubimo i za brata držimo i Srbina, i Nijemca, i Talijana, i Žida, i Ciganina, i Luterovca itd., svakoga tko radi za općenito dobro svega naroda i cijele domovine, a plašimo se jednako i Hrvata i Srba itd., svakoga tko je proti onim skupnim svetinjama".

U nekoliko rečenica, bez pseudoznanstvenih ukrasa, jezikom razumljivom svakom čovjeku dobre volje, on je Hrvatsku o kojoj je sanjao definirao kao slobodnu političku zajednicu svih njenih državljana, kojima ova jamči i slobodu i posebnosti, a od njih traži samo da rade "za općeniti dobro svega naroda i cijele domovine". na korist svih stanovnika Hrvatske.

U tome Starčević nije bio osamljen ili izvan općega mišljenja. Prije njega, u apelu banske konferencije Dalmaciji od 18. prosinca 1860., koji je sastavio Ivan pl. Kukuljević - Sakcinski, ima stavka koja pokazuje etnički ispravan stav tadašnje Hrvatske prema talijanskoj manjini:

"Ali i vi braćo susjedi talijanskoga porekla, što zovete Dalmaciju domovinom svojom! Ne gledajte u nas Hrvatih neprijatelje svoje. Nije ni s daleka želja naša dirati u jezik vaš, u običaje vaše, u prava vaša, u ustanove vaše. Nam su sveta slobodna prava naša, sveta nam moraju biti i vaša".

(Josip Horvat. Politička povijest Hrvatske, Izdanje Nakladnog zavoda "Binoza- Svjetski pisci", Zagreb 1936., str. 226.)

Sustavno prihvaćanje vjerskog i etničkog pluralizma, koje se očituje u Starčevićevim riječima, može danas zvučiti odbojno onim Hrvatima koje su pobunjeni Srbi silom istjerali iz njihove djedovine ili im pobili obitelj. Pa i oni Hrvati, koji su 1990. iskreno željeli izgraditi pravednu Hrvatsku u kojoj bi etničke manjine imale ista prava kao i većinski hrvatski narod, a uz to bile potpuno zaštićene u svojim posebnostima, pitaju se danas jeli u novoj hrvatskoj državi uopće moguć suživot sa Srbima, koji su surovim etničkimčišćenjem od Knina, povijesne prijestolnice staroga hrvatskog kraljevstva, pokušali stvoriti glavni grad nezavisne Zapadne Srbije, a od baroknog hrvatskog Vukovara i od isto tako hrvatskog renesansnog Dubrovnika nastojali napraviti kolonije srednjovjekovnog srpsko – bizantskog duha. Ovakve su sumnje najveća pobjeda srpskih ekstremista u Hrvatskoj. Ovi naime nastoje izazvati kod hrvatskog pučanstva mržnju na sve što je srpsko, da bi zadržali vlast nad srpskim pučanstvom i prisilili ga da potaknut strahom od Hrvata zatraži komadanje Hrvatske i pripajanje otkinutih hrvatskih krajeva Srbiji s kojom ga, osim vjere i imena, ništa drugo ne veže.

Nasuprot ovoj nečovječnoj i protupovijesnoj politici vodstva pobunjenih Srba u Hrvatskoj, Hrvati moraju u svom vlastitom interesu čvrsto ostati na nančelima pluralističke Hrvatske koju je zastupao Ante Starčević, jer samo takva država može biti država slobode. Moramo biti svjesni da ni vjerski ni etnički fundamentalizam, koji zrači iz današnjeg Knina, ne može donijeti slobodu ni Hrvatima niti Srbima koji žive u Hrvatskoj, nego samo može pretvoriti Hrvatsku u zemlju u kojoj će kao robovi mržnje životariti i Hrvati i Srbi.

Starčevićevo poštivanje etničkih, vjerskih i pokrajinskih posebnosti nije znak slabosti. Ono je znak snage i rodoljublja koje je kod njega sustavno i otvoreno izraženo, jer je dio njegovih etničkih pogleda na značaj hrvatske države koju je želio obnoviti.

- X -
Vjera u Hrvatsku

Isto kao 10. travnja 1941. i današnje hrvatsko oslobođenje počelo je kao prividno lagan proces odvajanja bez većih lomova i žrtava, da se ubrzo pretvori u težak rat u kojemu je dio srpskoga pučanstva Hrvatske uspio pridobiti na svoju stranu vanjske čimbenike. I danas, isto kao i prije pedeset godina, proces oslobođenja Hrvatske ubrzo se pretvorio u krvav rat u kojemu su se na obim stranama početne suprotnosti pretvarale u neprijateljstvo, da završe u mržnji i želji za osvetom.

Duhovne i moralne posljedice takvih ratova često su još gore od samoga rata. Izbjeći tim posljedicama, ili ublažiti ih, više je u interesu većinskog hrvatskog pučanstva nego li srpskih pobunjenika. Ovi, naime, kao što se već pokazalo u prošlosti, i ovaj put imaju kao odstupnicu odlazak iz opustošene Hrvatske i smještaj u Srbiji uz iluziju da će ih ova nagraditi doživotnom mirovinom za njihove zasluge za srpstvo. Hrvatsko pučanstvo nema takvu odstupnicu. Za Hrvate iseljavanje je odlazak u tuđinu, u kojoj hrvatstvo na dulji rok neminovno mora nestati.

Opustošena Hrvatska će se nakon svršetka rata brzo oporaviti, no ostat će posljedice rata. I nadalje će u njoj ostati veći dio predratnog nehrvatskog pučanstva s kojim će biti potrebno uskladiti život, ako želimo izgraditi Hrvatsku kao slobodarsku, pravednu državu. U tom normalnom procesu ozdravljenja trebamo se držati mudrog savjeta Oca Domovine, koji načelno odbija osvećivanje kao politiku i iz svog groba u Šestinama poručuje nam:

"Osveta je slaboća koja se drži pojedinaca, ne naroda slobodnih, ne država jakih, ne vlada pravih. Za osvetu može vojevati samo despot ili tuđin".

Završit ću ovaj osvrt na misli Oca Domovine, koje trebaju postati vodiljom svih starčevićanskih snaga u Hrvatskoj, tvrdnjom da je svima nama danas, više nego ikada potrebna vjera u budućnost Hrvatske, ona vjera koju je veliki Starčevićev protivnik Ivan Mažuranić javno izrazio u svojim posljednjim riječima na saboru 1886.: "Nitko me nije pitao, dok sam bio ban, u što vjerujem. Da su me pitali, bio bih im odgovorio: vjerujem u prošlost, sadašnjost i budućnost Hrvatske".

(Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske, knjiga 1str. 282/3.)

ŽIVOT JE UNIŠTIO JUGOSLAVENSTVO I DAO POTVRDU HRVATSKOM NACIONALIZMU

** Doktore Korsky, sva ova Kalvarija kroz koju je morao proći naš narod uzrokovana je zlosretnom jugoslavenskom idejom. Kako vi tumačite njezin nastanak?*

KORSKY: U Hrvatskoj, jugoslavenska ideja proširila se je kao odraz hrvatske slabosti i hrvatskog straha. Hrvati su se naime bojali da bi mogli nestati bilo u austrijskom, bilo u mađarskom, bilo u talijanskom moru. Međutim, ona nije nastala zbog toga straha zbog toga straha. Pojavila se je prvenstveno kao romantičarska ideja hrvatske inteligencije o velikom slavenskom carstvu. Takve ideje sanjaju uglavnom mali, politički neslobodni narodi. Politički nije bila nikada konkretno formulirana, što je bila opća bolest hrvatske politike u 19. stoljeću, kad je malobrojna hrvatska inteligencija, uglavnom sastavljena od svećenika, učitelja i odvjetnika, rado plovila u višim sferama, dok su konkretnu politiku vodili eksponenti tuđinske vlasti.

Ova sveslavenska ideja, koja se pojavila i u drugim, tada neslobodnim slavenskim narodima, nastala je kao imitacija ideje o velikom njemačkom carstvu ili o ujedinjenoj, velikoj Italiji. Ljudi koji su sanjali takve ideje osjećali su se jakima u iluziji o slavenskoj bliskosti. Bila je, osim toga, i izražaj slavenskog rasizma kao reakcija na njemački rasizam. No u biti je ipak ostala samo izražaj jedne romantike koja je zasjela na hrvatsko područje, prvo pod ilirskim imenom, a zatim pod jugoslavenskim. Stvarno je to bio osjećaj nemoći maloga naroda koji je, u svom nastojanju da se održi kao poseban narod, prihvatio ovu iluziju. Nju je definirao biskup Josip Juraj Strossmayer rekavši da je Rusija majka svih Slavena. Pritom je Strossmayer također mislio na mogućnost ujedinjenja Crkve preko udruživanja svih Slavena.

Jugoslavenstvo, međutim, nije ništa drugo doli prazno misionarstvo, vizionarstvo, ili iluzija i nastalo je na svim nerealnim postavkama.

Protiv toga Strossmayerova jugoslavenstva vrlo je oštro ustao krug hrvatskih realista pod vodstvom dr. Ante Starčevića pozivajući se na pravo Hrvata da uspostave svoju hrvatsku državu, jer su smatrali slobodu svakog naroda jedinom ispravnom pretpostavkom za normalan razvitak narodne zajednice. Ante Starčević je naučavao da je hrvatski narod kroz povijest oblikovan kao samosvojan narod, koji se temelji na zajedničkom iskustvu i zajedničkom interesu, a ne na rasi ili na vjeri, pa niti

isključivo na etničkim razlikama.

Oko Strossmayera i Starčevića oblikovale su se u Hrvatskoj dvije koncepcije koje su se cijelo vrijeme do 1918. godine borile za prednost u hrvatskom narodu. Bilo je trenutaka kada je prevladavala jedna a bilo je razdoblja kad je prevladavala druga koncepcija. U doba bana grofa Khuena Hederváryja, iako u oporbi, u narodu je prevladavalo starčevićanstvo i isticala se je želja da se obnovi hrvatska država, hrvatska kraljevina u svome starom sjaju. "Hrvatske krune sjaj" bio je romantičan oblik u kojemu se je izražavao novi hrvatski politički realizam. A s druge strane stajalo je štrosmajerovsko mesijanstvo koje je u Hrvatima gledalo prosvjetitelje slavenskog svijeta, a dijelom i kao most koji bi doveo do ujedinjenja crkava, što je biskup Strossmayer simbolički izrazio kad je svoju novu katedralu u Đakovu dao izgraditi u romanskom slogu s pseudobizantskom kupolom.

Godine 1918. privremeno je pobijedilo Strossmajerovo jugoslavenstvo koje se je ostvarilo u neočekivanom i nelogičnom poklapanju različitih, veoma oprečnih nastojanja. S jedne strane ojačalo je srpsko nastojanje da se proširi na susjedne, uglavnom hrvatske zemlje, a s druge strane razvijala se je hrvatska želja da bi se Hrvatska riješila habsburške vlasti i ostvarila svoju slobodu u velikoj, bratskoj slavenskoj zajednici. Istovremeno su u Hrvatskoj liberalni, antikatolički krugovi prihvatili jugoslavensto kao sredstvo da se smanji utjecaj Katoličke crkve, jer bi ujedinjavanje katoličkih Hrvata i pravoslavnih Srba svakako skučilo utjecaj Katoličke crkve, jer bi ujedinjavanje katoličkih Hrvata i pravoslavnih Srba svakako skučilo utjecaj katoličkog svećenstva na taj "jedinstveni narod" koji bi tada imao pravoslavnu većinu. Bila je to prilično javno izražena misao antiklerikalnih Hrvata, kao što su bili Supilo i njegovi suradnici u Jugoslavenskom odboru, koji su u ujedinjenju sa Srbijom očekivali ostvarenje svojih gibelinskih ideja primljenih iz Italije.

Bio je to i program dijela katoličkog svećenstva, koje se je zanosilo ulogom Hrvata kao mosta između pravoslavnog slavenskog Istoka i katoličkog Zapada. Godine 1919. je katolički episkopat prihvatio kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca u nadi da će koristiti hrvatskom narodu. U svojoj izjavi prihvatili su štoviše i "narodno jedinstvo", dakle lozinku onih koji su htjeli zaustaviti hrvatsku povijest i pretvoriti ju u pretpovijest novoga "jugoslavenskog" naroda. Iluzija nije bila duga vijeka i ubrzo je u katoličkim krugovima došlo do otrežnjenja. No povijesna je laž kad se tvrdi da je Katolička crkva kao ustanova od početka bila protiv Jugoslavije i da ju je rušila. Uoči prvog svjetskog rata i za vrijeme njega znatan dio hrvatskih katoličkih intelektualaca

bili su Jugoslaveni, i to ne "kupljeni". Osjećali su se misionarima i vjerovali su u sveslavensko bratstvo.

** Neki povjesničari tvrde da je stvaranje jugoslavenske države 1918. godine zaključak jednog logičnog povijesnog razvitka?*

KORSKY: Na slučajnom spletu oprečnih i nespojivih misli, želja i namjera stvorena je 1918. godine nova jugoslavenska država, uz duboko nerazumijevanje, pa i čuđenje širokih slojeva u Srbiji i u Hrvatskoj. Utemeljena na iluzijama i fantazijama, nikada se nije stabilizirala te je stalno bila u krizi. Život je pokazao da je Starčevićeva hrvatska državna ideja bila realnija od Strossmayjerova jugoslavenstva.

Upravo je nevjerojatno, i ja Vam moram priznati da još uvijek ne mogu razumjeti, kako se je jedan Ante Starčević uopće mogao pojaviti u hrvatskom javnom životu onoga doba. Pa taj je život bio toliko zaostao i primitivan, s odnarođenim plemstvom, s građanstvom koje je bilo malobrojno i gospodarski prilično slabo, a koje osim toga većim dijelom još nije bilo pohrvaćeno, i sa siromašnim, uglavnom nepismenim seljaštvom. U takvoj nerazvijenoj sredini pojavljuje se čovjek, liberal francuskog tipa, koji jednostavno preskače etape te piše i drži govore kao da govori u Francuskoj ili Italiji, a ne u siromašnoj Hrvatskoj.

Već prva godina nastanka Jugoslavije pokazala je da su neopravdane nade koje su postojale i da se neće ispuniti očekivanje skladnoga zajedničkog života sa Srbima. Otkrili smo da se ne stvara novi jedinstveni narod nego da bi se u novoj državi novi narod trebao pretočiti u srpski narod, a da se hrvatska državnost treba ukinuti i da Hrvati trebaju prihvatiti državnost naroda koji je kulturološki, civilizacijski i povijesno potpuno različit od nas. Dakle, što nam se je dogodilo? Mi smo Hrvati iz jedne države koja nas je tlačila, ali koju smo poznavali i koja nam je kulturno bila bliska, otišli u drugu državu koja nas je također tlačila, ali koju niti smo poznavali niti nam je kulturološki bila slična, nego nam je naprotiv, bila potpuno strana unatoč jezičnoj sličnosti.

Zato je tako brzo došlo do reakcije i Radićev se je pokret, koji je prvotno isto bio utemeljen na sveslavensku sveslavenstvu i južnoslavenskom bratstvu, ubrzo pretvorio u hrvatski republikanski pokret i morao je napustiti ideju o jednom troimenom narodu. Hrvatski seljak, koji je četiri godine ratovao protiv Srba, a kasnije je od tih istih Srba kao žandara bio premlaćivan, nije mogao shvatiti zašto bi on bio brat onome koji ga tuče. Život je uništio jugoslavenstvo. I život je dao potvrdu

hrvatskom nacionalizmu. A hrvatska inteligencija koja je uvela Hrvatsku u Jugoslaviju bila je prva koja je shvatila da je mora izvesti iz Jugoslavije.

** Vi 1935. godine dolazite iz Osijeka, gdje ste rođeni, na Zagrebačko sveučilište. Ujedno je to vrijeme bujanja hrvatskih nacionalnih gibanja na hrvatskoj političkoj sceni. Recite nam nešto pobliže o tom vremenu.*

KORSKY: Bitna oznaka razdoblja koje ste spomenuli jest da je do njega došlo nakon sedam godina šutnje, jer je sedam godina vladala vrlo tvrda kraljevska, četnička diktatura. Hrvatski politički život odvijao se je većinom u podzemlju, a u svakom se podzemlju politička djelatnost ograničava na temeljno, na ono što je od bitnog nacionalnog značaja, kao na primjer očuvanje jezika i pravopisa. Dakle, u takvom političkom podzemlju nije moguć puni nacionalni zamah i procvat.

Nakon Jeftićevih izbora nastalo je poludiktatorsko stanje, stanje relativne slobode, što je nakon sedmogodišnje šutnje dovelo do bujanja javnog života u Hrvatskoj i do diferencijacije u hrvatskom javnom životu koji je 6. siječnja1929. doživio dubok prekid čije se posljedice osjećaju još i danas. Nakon ubojstva Stjepana Radića gotovo sve su se hrvatske stranke raspustile i hrvatski su političari ušli u HSS ili barem u klub zastupnika HSS –a. I Hrvatska stranka prava tada se je raspustila, a njezin vođa zagrebački narodni zastupnik dr. Ante Pavelić, isto je stupio u Klub zastupnika HSS- a, no odmah nakon proglašenja kraljevske diktature osnovao ja sasvim nov pokret pod imenom "Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija" te je zatim otišao u emigraciju. Bio je to prijelaz s parlamentarnog polja na revolucionarno. Naravno je da su sve te pojave dovele do znatnog osiromašenja javnog političkog života u Hrvatskoj.

Na izborima 5. svibnja 1935. dr. Vladko Maček samo je formalno izgubio. Naime, po izbornom zakonu cijela je država tvorila jednu izbornu jedinicu, tako da je Mačekova lista, za koju su glasovali skoro svi Hrvati , bila manjinska u odnosu na druge jugoslavenske, bolje reći srpske stranke. Mačekova lista zadobila je doduše nešto malo srpskih glasova, uglavnom od pristalica Pribičevićeve Samostalne demokratske stranke, a isto tako i nešto slovenskih glasova kroz slovensku kmetijsku stranku, ali sve je to bilo nedostatno za neki značajniji izborni uspjeh izvan hrvatskih zemalja. Moralno je Mačekova lista pobijedila, jer je među Hrvatima njezin uspjeh bio izvan svake sumnje.

Mačekova većina pokrivala je sve moguće opcije hrvatskog javnog života, no

u tom razdoblju već su se počele javljati razlike. Treba uzeti u obzir da je tada, osim sukoba između jugoslavenstva i hrvatske ideje, postojao i svjetski sukob između ljevice i desnice, i u tom su rascjepu neki krugovi zauzeli potpuno antikomunističko stanovište, dok su drugi govorili da zbog demokracije treba ući u savez i s komunistima pa i za toleranciju komunističkog utjecaja u samoj stranci.

Nu ti isti koji su tolerirali lijevo krilo, koje je kao temelj za rješenje hrvatskog pitanja zahtijevalo stvaranje hrvatske države. Stoga su se nacionalisti sve više odvajali od HSS-a i stvarali posebna politička žarišta, koja nisu bila žarišta, jer se u tadašnjem jugoslavenskom poludemokratskom sustavu nisu smjela politički ustrojiti, ali su ipak zadobila posebna obilježja koja su ih razlikovala od većinskog HSS-ovskog djelovanja. Narod je tada smatrao da su dr. Maček preuzeo ulogu pacifista, a Pavelić ulogu ratnika. Ja sam od svoga dolaska na Sveučilište 1935. bio u ustaškim redovima i sjećam se da se tada, upravo među mlađim nacionalistima, govorilo da će u budućoj hrvatskoj državi dr. Maček biti predsjednik a dr. Pavelić ministar vojske. Ovo nije nigdje službeno rečeno nego je bilo mišljenje koje se često pojavljivalo u tim nacionalističkim sredinama.

Zbog spomenutih razlika u pogledima te sukoba između ljevice i hrvatskih nacionalista, došlo je do snažne idejne diferencijacije i do bujanja hrvatskog javnog života. Tada je hrvatski nacionalizam ponovno zadobio svoje intelektualne oblike uz već postojeće duboke osjećajne motivacije.

Ti intelektualni oblici bili su dobro izgrađeni i razlikovali su se od tadašnjeg HSS- ovskog političkog razmišljanja. Nu bilo bi pogrešno govoriti o nekoj posebnoj nacionalističkoj ideologiji u onom razdoblju, jer je među hrvatskim nacionalističkim misliocima bilo ljudi koji su dolazili iz različitih političkih i idejnih struktura i prema tome donosili su u novi pokret različite ideološke predaje. Tako je iz federalističke stranke došao prof Filip Lukas, te iz disidentskih radićevskih krugova dr. Mile Starčević, a bilo je i ljudi iz iz stare Hrvatske stranke prava kao i brojnih , mlađih pripadnika i različitih katoličkih udruga koji nisu bili vezani uz bivše stranačke tradicije. Sve skupa bio je to vrlo širok sloj različitih ljudi koje je vezala samo ideja oslobođenja Hrvatske, jasno formulirana kao zahtjev za stvaranjam posebne, samostalne hrvatske države. U drugim su se pojedinostima, kulturnim, ideološkim i političkim, međusobno dosta razlikovali. Neki su bili bliži crkvenom nauku, drugi su bili liberalniji, neki su bili antitalijanski i antinjemački orijentirani, a drugi su smatrali da bi nam upravo te sile mogle pomoći u borbi. Nije točna tvrdnja da tada među

Hrvatima nije bilo nikakvih simpatija za desne pokrete u Europi, jer je takvih simpatija u ono doba bilo svagdje, počevši od Francuske i Velike Britanije, pa do Poljske i ondašnje službene Jugoslavije. Posebno je zanimljivo da su tada brojni muslimani iz Bosne i Hercegovine, pogotovo sveučilištarci i drugi intelektualci, bili djelatni u hrvatskim nacionalističkim redovima.

U kratkom razdoblju od šest godina, od Jeftićevih izbora do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, nastali su zameci budućih političkih gibanja na hrvatskom području. Na izrazito nacionalističkom području bila su najutjecajnija dva idejna središta: Jedno oko Matice hrvatske i njenih publikacija, a drugo oko šestomjesečnog časopisa Hrvatska smotra. U prvom središtu prevladavali su liberalni pogledi a u drugome katolički, no između njih nije postojala stroga podjela nego je često dolazilo do tijesnih dodira suradnje , iako se razlike nisu brisale. Stoga Ustaški pokret, koji je došao na vlast 1941. i koji je okupio najveći dio nacionalističke inteligencije u Hrvatskoj nije mogao biti totalitaran, jer nije imao nekakvu posebnu, sveobuhvatnu ideologiju, nego je odražavao uglavnom ova dva većinska pogleda među nacionalistima, naravno uz druga, manja žarišta, neka više na desno a poneka više na lijevo. Pritom se ne smije smetnuti s uma da su brojni članovi Hrvatske seljačke stranke odmah nakon 10. travnja 1941. pristali uz novu vlast i ulazili u vladajuće strukture u kojima su isto tako idejno dolazili do izražaja. Konačno, uz ideološki izgrađene skupine postojali su brojni pragmatičari, koji su željeli biti uz vlast. Ovo ne znači da bi to bili isključivo negativni ljudi, nego jednostavno njima je bilo, prometna pitanja ili neko tehničko područje negoli ideologija, što je u starim ustaljenim državama posve normalno. U svakom narodu naime samo male elite izgrađuju samo ideološke oblike, koje većina više ili manje prihvaća ili odbija.

Sve ove raznolikosti, koje su se u hrvatskom javnom životu stvarale ili pojavljivale već 1935. do 1941., uvjetovale su da su hrvatska država i Ustaški pokret bili samo autoritativni, pa i diktatorski, a ne totalitarni. Vi ste tada u Hrvatskoj mogli mirne duše ići ili ne ići u crkvu i niste bili povlašteni bilo zbog jednog ili drugog ponašanja. Tako je bilo svećenika koji su bili za hrvatsku državu, ali i onih koji su bili protiv nje, ili su se kritički odnosili prema novoj vlasti. Bilo je dakle raznolikosti kojih nema u jednom totalitarnom sustavu, jer ustaštvo nije bilo ideologija nego samo revolucionarno oblik hrvatskog nacionalizma koji je nastao u razdoblju kad su autoritativni pokreti bili u usponu u cijeloj Europi a demokracija bila na najnižoj točki popularnosti radi velikih škandala i korupcije. Čak je u jednoj Francuskoj, zbog

takvih škandala koji su dnevno izbijali, riječ demokracija zadobila loš prizvuk. Ova autoritativna crta u ustaštvu pojačana je ratnim stanjem i radi pobune Srba u novoj hrvatskoj državi, te se je tijekom obrambenog rata u ustaštvu smanjivao politički naglasak u odnosu na njegov vojnički naglasak, te je ono pri koncu bila isključivo vojnička opcija, pogotovo za one dragovoljce koji su nastojali bezuvjetno spasiti hrvatsku državu.

** Akademik Ivan Supek je u svojoj knjizi "Krivovjernik na ljevici" iskazao čuđenje nad činjenicom da su predratni zagrebački sveučilištarci, koji bi po svom socijalnom habitusu trebali biti marksistički orijentirani, ili orijentirani nacionalistički.*

KORSKY: Mislim da dr. Ivan Supek nije shvatio snagu tradicije, osobito u hrvatskim seljačkim krajevima. On je govorio više sa stanovništva jednog slabije izraženog nacionalnog osjećaja koji je prevladavao u nekim manjim hrvatskim gradovima. Naime, hrvatsko građansko društvo bilo je dosta prožeto izvjesnom austrijanštinom, u kojoj je na primjer i Tito bio odgojen tako da je postao tipičan predstavnik potpuno anacionalnog austromarksizma. Ne može se reći da Tito nije volio naciju; jednostavno on nije shvaćao da netko može biti nacionalan kad se može biti anacionalan ili internacionalan.

Supek ne predstavlja takav ekstreman slučaj pa je sam odgovorio na svoje pitanje kad je rekao da su studenti iz južnih krajeva po svojem socijalnom statusu, po svom siromaštvu, trebali biti marksisti, ali da su oni zbog svoje čvrste katoličke tradicije bili poput nositelja baklje katoličanstva, te su bili izrazito nacionalno opredijeljeni i otišli na desno. Nisam potpuno uvjeren da je većina tih studenata svjesno bila nositelj baklje katoličanstva, ali sam uvjeren da su u sebi nosili jeku kršćansku tradiciju koju su donijeli iz svojih veoma kkonzervativnih sela. I ta je jaka predaja ostala temeljem njihova pogleda na svijet i njihova hrvatskog nacionalizma i kasnije kad je oslabila pod utjecajem nove sredine.

To je znak da sve u životu naroda nije uvijek uvjetovano materijalnim čimbenicima nego da postoje i kulturne vrednote koje izgrađuju narodnu svijest. Narod nije zajednica samo proizvođaća i potrošaća. Narod je prvenstveno skup uspomena i tradicija iz prošlosti, životno iskustvo i promjene u sadašnjosti, te nade i pogledi prema budućnosti.

Narod je veoma složeno tijelo koje će to manje razumjeti što ga duže analizirate. Narod kao duhovnu zajednicu ne možete samo analizirati, nego je trebate i

osjećati, Što Supek nije znao. On nije osjećao da u tom "dinarcu", koji je iz svoga sela došao u Zagreb, žive pokoljenja koja su slijedila jednu određenu tradiciju i koju on nosi, često nesvjesno, pa i onda kad je prihvatio druge toj predaji strane pa i oprečne ideje. Radi se o predajama koje su jače od materijalnih interesa. I mislim da tu možemo naći odgovor na pitanje što je narod i da ga samo tako možemo shvatiti.

U mojim je očima pozitivan svaki nacionalizam koji brani te narodne tradicije, jer veže ljude u zajednicu duha čiji su članovi u potrebi žrtvovati se za opće dobro. Bez tih vrednota narodne predaje zajednica može biti samo čopor, masa. Tako svi koji govore o rasi kao o temelju naroda, govore o čoporu. Pa vi kod krava možete putem genetskih pokusa postići da sve budu iste boje i istog oblika, ali će uvijek ostati krave. Dok narod nije uvijek iste boje, ali ima sve iste misli i osjećaje, istu kolektivnu memoriju i prepoznaje se kao dio jedne povijesno oblikovane zajednice.

S druge strane nije sve što dolazi iz prošlosti ni korisno ni pozitivno, jer su mnoge osebine i razlike bile nametnute stranom intervencijom. Tako, na primjer, dalmatinstvo po sebi nije ni dobro ni zlo, ali nije autohotno nego je posljedica mletačkog osvajanja. Slavonstvo po sebi nije bilo ni dobro ni zlo, ali je bilo posljedica mađarskog posezanja za sjevernim hrvatskim područjem. Pa i pravoslavci u Hrvatskoj većim su dijelom žrtve tuđih posezanja, ti bi se ljudi, unatoč vjerskih i etničkih posebnosti, normalno razvijali kao dio hrvatskoga područja.

Pretrpljeno etničko čiščenje u ovom ratu i miješanje pučanstva koje je uslijedilo radi prisilnog iseljivanja iz pojedinih krajeva reško će narušiti hrvatsku tradiciju koja se kao svaka tradicija temelji na stabilnosti, ali će ta nesreća srušiti pokrajinske razlike koje za mali narod kakav je hrvatski mogu biti tragične i opasne, jer se lako izrode u lokalni patriotizam koji često služi tuđinskim osvajačkim interesima.

Na nama je intelektualcima velika odgovornost da svom narodu ponudimo rješenja koja će mu pomoći da se održi kao slobodna zajednica i da u okviru te zajednice slobodno napreduje. Ali ako se budemo bavili problemima Bijafre, kao što su se tim problemom bavili hrvatski intelektualci za vrijeme Titove vladavine, jer se nisu smjeli baviti hrvatskim problemima, tada ćemo doista biti izvan problematike svoga naroda. Bit ćemo slični predratnim hrvatskim komunistima koji su se živo zanimali za probleme Indije i Kine, a zanemarivali naše domaće probleme, što je u biti izdaja naroda koji je tu inteligenciju školovao.

** Doktore Korsky, što bi bilo s nama Hrvatima da 1941. godine nismo iskoristili prigodu koju su pružile povijesne okolnosti i stvorili svoju državu? I kako gledate na činjenicu da među nama još uvijek ima onih koji žale za propalom jugoslavenskom tvorevinom i to nakon svih tragičnih i žalosnih iskustava koja smo proživjeli u toj zlosretnoj tvorevini?*

KORSKY: Svi koji žale za bivšom Jugoslavijom ili su Jugoslaveni ili su anacionalno orijentirani. Naime, morate znati da je većina Titovih komunista bila jugoslavenski orijentirana. Kao jugoslavenski nacionalisti bili su svjesni da jugoslavenski narod, koji su željeli stvoriti, ne može postojati bez Jugoslavije. Hrvatski narod, kao povijesni narod, može opstati i bez svoje države, pa i u Jugoslaviji, iako se bez svoje države ne može slobodno razvijati niti može napredovati. Ali bez Jugoslavije nema jugoslavenskog naroda! Toga su svjesni integralni Jugoslaveni, kojih još uvijek ima kako na ljevici tako i na desnici.

Hrvatsku državu nisu 1941. stvorili ni Hitler ni Mussolini, jer njeno stvaranje nije bilo u planovima ni njemačkih nacionalsocijalista ni talijanskih fašista. Hrvatsku državu su stvorili osjećaj hrvatskog puka i svijest hrvatske inteligencije da ako su Hrvati narod i ako se žele održati kao narod, onda trebaju stvoriti svoj politički okvir u kojemu će se živjeti i razvijati se, a to može biti samo država. Ako nemamo taj svoj politički okvir, onda smo samo sirovina za stvaranje nekakvog novog naroda ili za povećanje već postojećih susjednih naroda. Pridoda se pružila 1941. kad je izbio rat između Njemačke i Jugoslavije.

Prigoda nije bila povoljna, ali zamislite drugu moguću alternativu. Što bi bilo da su tada Hrvati u ime antifašizma ili u ime mirotvorstva rekli: Mi se ne možemo uspješno boriti protiv njemačke premoći (kao što su nakon kratkog otpora rekli Srbi), pa ćemo zato pristati da nas Nijemci okupiraju kao što su okupirali Srbiju, a o svojoj slobodi razgovarat ćemo tek kad nas Amerikanci, Englezi i Rusi budu oslobodili. Ja vam tvrdim da nikada više ne bi bilo Hrvatske. U svijest naroda ušla bi činjenica da smo imali prigodu osnovati svoju državu, ali da smo ju propustili u nadi da će strane sile osloboditi Jugoslaviju pa da ćemo onda ponovno pregovarati sa Srbima da li će nam dopustiti obnovu Banovine Hrvatske i koje će biti nadležnosti te autonomije. Dakle, ostali bismo kao unutarnje pitanje Jugoslavije, s međunarodnim priznanjem da smo u kritičnom času izabrali ostati sa Srbima.

No mi smo u tom kritičnom času pokazali da želimo biti slobodni i da smo spremni platiti cijenu koju je do sada morao platiti svaki narod koji se je želio

osamostaliti. U jednom času , koji je dr. Maček prosuđivao bezizglednim, pokazali smo da možemo stvoriti svoju državu i svoju hrvatsku vlast. Morate znati da je stanje 1941. bilo daleko teže nego 1990. Tada je naime zadnja hrvatska vlast bila udaljena od nas 800- godišnjim povijesnim razdobljem skučenih autonomija te su mnogi Hrvati posve iskreno vjerovali da je nemoguće osnovati hrvatsku državu. Rat je bio samo detonator koji je doveo do hrvatskog ustanka i hrvatski je narod prvi puta u suvremenoj povijesti postao međunarodni subjekt. Hrvatska država se pokazala mogućom i postala je inspiracijom za budućnost. Nadvijala se je kao prijeteća sila nad Jugoslavijom. Svojim ustankom 1941. Hrvatska je kao mogućnost izašla iz srednjeg vijeka i postala suvremena alternativa Jugoslaviji.

U Titovoj Jugoslaviji, kad je nakon dugotrajne diktature zavladalo beznađe i apatija, izručenje dr. Andrije Artukovića djelovalo je kao novi detonator. Srbi su se na tom bespomoćnom starcu iživljavali dokazujući hrvatska tobožnja nedjela i nasilja, da bi ukazali da smo mi Hrvati nesposobni za stvaranje države. Sjećam se da sam tada, kao urednik časopisa Republika Hrvatska, dobio anonimno pismo od nekog mladića iz domovine, koji je pozivom na optužbe protiv Andrije Artukovića jednostavno napisao: "Pokazali smo im da smo i mi Hrvati jedanput imali batinu u svojim rukama." Surovo i sirovo, no ljudski i razumljivo.

Taj osjećaj da možemo stvoriti državu važniji je od svih propisa i analiza.

** Mi u svojoj povijesti nismo bili samo u različitim zajednicama nego smo često dobijali i kojekakve zvučne uloge poput one kad smo nazivali amtemurale christianitatis.*

KORSKY: Svaki bi narod trebao brinuti svoju brigu, a nikada ne bi smio biti u funkciji drugoga. Stoga mislim da ta naša uloga u prošlosti nije bila pozitivna. Sa stanovišta opće civilizacije bilo je vrlo lijepo što se jedan mali narod žrtvuje za spas europske civilizacije. Ali, jeli taj narod, koji se je žrtvovao i tom prilikom izgubio polovicu svoga područja, za uzvrat nešto dobio? Osjećam da je požnjeo samo nezahvalnost te Europe koju je branio. Zar nije naše seljaštvo iseljivano u Austriju, Mađarsku i Slovačku, dok je na naše područje došlo drugo pučanstvo. Naša je zemlja opustjela, naš je narodni entitet izgubljen; izgubili smo svoje plemstvo a s time i sve drugo što jedan narod čini nacijom u političkom smislu. Drugi narodi, poput Mađara i Poljaka, koji su također dobivali zvučne titule, ipak su sačuvali svoga kralja i svoje plemstvo i svoju organizaciju, a mi smo izgubili skoro sve.

U ono doba ostati bez svojega plemstva značilo je obezglaviti narod. Jedan grof Zrinski mogao je pregovarati s bilo kime u Europi, što obični seljak ili obrtnik nije mogao, jer tada je u Europi vladao takav sustav. Bio je nepravedan, ali je bio takav tijekom mnogih stoljeća. Solidarnost europskog plemstva mimo granica matičnih država bila je velika. Oni su se međusobno priznavali i ženili. Stoga mislim da smo previše žrtvovali za Europu. Naši su biskupi postajali nadbiskupi ostrogonski, dakle postali su primas Hungariae, te su s toga položaja jačali mađarsko kraljevstvo. Mi smo svoje najbolje umove, svoje Draškoviće i Vrančiće i mnoge druge svećenike i redovnike poklanjali Mađarskoj, Italiji i drugima; njih smo jačali a sami smo slabili i nestajali.

** Kako tumačite činjenicu da je baš razdoblje Nezavisne Države Hrvatske bilo razdoblje pravog procvata hrvatske kulture?*

KORSKY: To je najbolji dokaz da u vlastitom političkom okviru i kultura cvate , jer njoj treba ozračje slobode da bi se mogla razvijati. Tragedija je neslobodna naroda da se i na kulturnom polju mora boriti i baviti najtemeljnijim oblicima nacionalnog izričaja, kakvi su jezik ili pravopis. U broju 187 časopisa Republika Hrvatska objavio sam nekrolog slovenskom političaru Branku Pistivšeku, u kojemu sam naveo njegov opis kako je Austrija probleme svih malih naroda, koji su je sačinjavali, svodila na pitanje jezika. A pitanje jezika samo je jedno od važnih pitanja za opstojnost jednoga naroda, ali nije glavno pitanje.

Glavno pitanje je politička sloboda: tko upravlja životom naroda. Ako životom naroda upravljaju pripadnici toga naroda, onda je pitanje jezika samo od sebe riješeno, ali ako vi morate ići u neki ured tuđe vlasti i tamo sa strancem razgovarati njegovim, tuđim jezikom, tada jezično pitanje postaje političko pitanje. Kad je Italija još bila podijeljena , nije bio nikakav problem govori li se u Firenzi talijanski ili latinski, jer narodni jezik u javnosti nije bio sporan. Ali kad se u našoj Dalmaciji moralo u školama i u upravi, govoriti talijanski onda je opstanak Hrvata kao posebnog naroda došao u pitanje. Nasuprot tome, kad smo u doba Austro – Ugarske u banskoj Hrvatskoj imali za odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu jednoga Isu Kršnjavoga, Izgradili smo Hrvatsko narodno kazalište, jer smo tada imali vlast barem u pogledu kulture i školstva, i nismo se morali baviti temeljnim pitanjima jezika i pravopisa. Tada smo imali hrvatsku akademiju (bez obzira na jugoslavensko ime), muzeje, školstvo i bar na kulturnom polju bili smo svoji gospodari.

** Kad je stvorena naša današnja hrvatska država, mnoge su se političke organizacije i stranke iz emigracije vratile u domovinu i dokinule svoje političko djelovanje.*

KORSKY: Moje je mišljenje da mi u emigraciji nismo ni imali stranaka. Jedino se je Hrvatska republikanska stranka priznavala strankom. Njezin utemeljitelj, prof. Ivan Oršanić, smatrao je naime da narod treba imati instrumente borbe za izgrađivanje slobode, a to su stranke u koje se ljudi istog ili sličnog mišljenja udružuju da bi zajednički djelovali. Sve druge emigrantske skupine htjele su biti ili narodni pokret ili dio takvih općenarodnih pokreta. Njihov je cilj bio borba za obnovu hrvatske države i smatrale su da će se nakon uspostavljanja hrvatske države odlučiti kako treba urediti tu državu. Bila je to logika: što ćemo praviti ražanj dok je zec u šumi. Stoga se je naša politička emigracija najviše bavila kulturom, najviše književnošću, dok se na političkom području sve svodilo na najminimalnije očitovanje hrvatske želje za slobodom, bilo da se radilo o želji za potpuno samostalnom državom, bilo o nastojanju za demokratizacijom javnoga života u Hrvatskoj bez vlastite neovisne države.

Iako svi znamo da su u cijelom svijetu glavni nositelji političkog razvitka upravo političke stranke, kod nas su se, nakon prvih višestranačkih izbora gotovo sve političke organizacije jednostavno utopile u HDZ –u. I to ne stoga što bi bile politički ili idejno srodne, nego zato što je HDZ radi općenarodnih razloga postao većinskom državotvornom strankom. Mnogim Hrvatima u svijetu to je bilo ispunjenje njihova sna, jer su oni kroz cijelu svoju emigraciju željeli da bi Hrvati imali svoj jedinstveni općenarodni pokret umjesto stranačkog razlikovanja koje su odbijali kao cijepanje narodnih snaga.

Dakle s jedne strane dugogodišnje jednostranačje koje je oblikovalo političko iskustvo i običaje u domovini, a s druge strane ovo, u biti rodoljubno nastojanje za stvaranjem općeg narodnog jedinstva koje je gajila emigracija, onemogućili su da bi HDZ doista postao prava, ideološki i programski izgrađena stranka. HDZ se zato pretvorio u sredstvo za vladanje i za okupljanje naroda oko jednoga oca, predsjednika republike. Ovo je loš doprinos hrvatske političke emigracije domovini. Nije se vratila u Hrvatsku s demokratski izrađenim programima koji bi se međusobno razlikovali, nego su se njeni pripadnici mehanički okupljali oko novoga oca naroda.

** Doktore Korsky, kod mnogih hrvatskih nacionalista postoji strah od mogućnosti*

ponovnog gubljenja hrvatske države , koji ih onda gura u kompleks nekakve hrvatske "patriofobije" zbog koje postaju tek pasivnim promatračima zbivanja oko nas. Nije li taj pretjerani strah štetan?

KORSKY: Ta strah je sigurno štetan, ali on je posljedica toga što hrvatski intelektualci nisu razrađivali ulogu države u životu narodne zajednice nego su samo iznosili postulat da je hrvatskom narodu potrebna hrvatska država. Ljudi teško shvaćaju da nije država zbog države. O tome je prof. Oršanić pisao prije 40 godina. I tada smo živjeli u državi, ali ne u državi koja bi odgovarala potrebama hrvatskog naroda. Dakle, pravo pitanje glasi: zašto trebamo hrvatsku državu, što ne možemo pokriti samo usklikom: trebamo državu! Državu imamo i uvijek smo je imali. Nažalost često nam je bila maćeha i tukla nas je. Nije, naime, svejedno u kakvoj državi živimo.

I baš u hrvatskoj desnici odnos prema hrvatskoj državi pretvorio se je u fraziranje. Kad su nama vani prigovarali da treba nastupati isključivo borbeno, a ne politički, odgovarali smo: nije naša dvojba šaka ili glava, nego neka glava vlada šakom, a ne šaka glavom. Jer ako mi samo u sili vidimo neko rješenje, pretvorit ćemo se u nasilnike, a to je ono najgore što nam se može dogoditi.

Unatoč svim našim propustima, ipak sam optimist da će s vremenom doći do okupljanja istinskih hrvatskih nacionalista koji će zacrtati ozbiljan program za izgradnju onakve hrvatske države kakvu treba hrvatski narod u današnjim konkretnim prilikama i neprilikama. Ali ni takvo okupljanje ne smije se pretvoriti u nametanje nego treba biti dogovor ozbiljnih ljudi, kako je to savjetovao Otac Domovine.

VJERA U HRVATSKI NAROD

Nacionalizam je najveći napor narodne duše, i njen najvredniji život u teškim vremenima, i on ne može biti zločin i nasilje nad narodnom dušom, a ako to "nacionalisti" počnu jednom činiti, izgubili su smisao i potrebu opstanka.

Ivan Oršanić: Problem nacionalizma

(Hrvatska smotra, svibanj 1938., god. VI., 235.)

Prije trideset godina, na groblju Remedios do Escalada, predgrađu Buenos Airesa, dan nakon smrti prof. Ivana Oršanića, zapala me je dužnost da se u ime Hrvatske republikanske stranke oprostim od njega, našega utemeljitelja, predsjednika, idejnoga i radnog predvodnika, i iznad svega našega dragog prijatelja i vjernog suborca. Pod neposrednim dojmom njegova odlaska s ovoga svijeta rekao sam:

"Ako je itko bio tipičan predstavnik onoga hrvatskog pokoljenja, koje je stupilo na hrvatsku političku pozornicu nakon 1918. godine, onda je to bio prof. Ivan Oršanić.

Riječju, perom, djelom i životom on je bio predvodnik onih, koji su sebi uzeli za cilj "ideju hrvatske slobode kao apsolutnu ideju hrvatske politike".

Istaknuo sam, kao njegovu bitnu značajku, vjeru u hrvatski narod, riječima:

"Ni u časovima naših najvećih poraza niste posumnjali u hrvatsku budućnost, koja za Vas, kao i za nas, nije bila neki nedostižni i neostvareni ideal, nego cilj koji se može i mora ostvariti."

Brojni hrvatski nacionalisti, mlađi kao i srednjih godina, čitali su misli zreloga Ivana Oršanića, prekaljena u borbi i političkome radu, u porazu i asketskome životu u emigraciji. Malo nas je danas među živima koji smo ga poznavali u mladosti, u prijelaznim godinama od 1935. do 1943., kada se rađala suvremena hrvatska politika nakon mrtvila nametnutoga diktaturom kralja Aleksandra Karađorđevića, koji je silom nastojao prekinuti tisućljetne osobnosti hrvatskoga i srpskog naroda dokazujući time da je da je bila ispravna procjena srpskoga radikalnog prvaka Stojana Protića u jesen 1920. godine: "A što ću mu govoriti," odgovorio je tada Protić hrvatskom kiparu Ivanu Meštroviću na pitanje da li će govoriti s tadašnjim Regentom, kasnijim kraljem

Aleksandrom, "on je tek vojničina. Vi ste, brate, svi tamo od njega mnogo nadate. A teško vama i nama, ako ga se ne bude držalo, kao što smo mu držali oca. Nije ni on mnogo pametniji. Samo ima djedovu lukavost i osvetljiv je."

Ali, zahvaljujući upravo toj vojničini i njegovima njemu sličnim suradnicima tijekom sedam godina šesto siječanjske diktature, hrvatski se javni život uveliko oslobodio jugoslavenskih iluzija, opsjena i zabluda. Nakon paroksizma jugoslavenstva pod Kraljevim "ličnim režimom", u Hrvatskoj su stari politički oblici izgubili aktualnost i ubrzo su se počela stvarati nova središta političkoga razvitka.

Na ljevici, među intelektualcima i građanima, razvio se "zagrebački revizionizam", zanimljiv ali u velikoj mjeri neuspio pokušaj djelovanja mimo beogradskih i uopće srpskih središta lijevoga pokreta. O tom je pokušaju napisao fizičar I komunist dr. Ivan Supek u svojoj knjizi "Krivovjernik na ljevici":

"Premda je Hrvatska seljačka stranka obuhvatila golemu većinu hrvatskoga naroda, na samom Sveučilištu nije imala tako superiorno uporište," piše Supek. "Borbeniji dio studenata opredjeljivao se stoga za revoluciju, bilo komunističku bilo nacionalističku u smislu stvaranja samostalne hrvatske države. Dok su komunisti podredili nacionalno pitanje viđenju svjetske zajednice prema manifestu Marxa, Engelsa i Lenjina, nacionalisti su prije svega htjeli postići svoju državu, odlažući gospodarske i ideološke probleme za kasnije. Površna je ocjena da su nacionalisti bili desno orijentirani u uvriježenom značenju. Većina tih studenata dolazila je iz pograničnih i miješanih krajeva Hrvatske, gdje je srpski pritisak bio najjači, mnogo je njih nosilo na koži ožiljke žandarmerijskoga terora, a u srcu stari katolički zavjet."

Točno je Supekovo zapažanje da tada "HSS i nije bila stranka s određenim programom, nego više legalno političko predstavništvo opozicije monarhiji", što je olakšalo komunističku inflitraciju u znatne dijelove Mačekove organizacije. "To približavanje hrvatskih komunista i demokratske većine HSS bit će odlučno za kasniji ustanak protiv fašističke okupacije," zaključuje Supek.

Kraj ovih i sličnih ispravnih zapažanja, Supek i mnogi komunisti, a danas još uvijek dobar dio onih koji potječu iz njihovih redova bez obzira na njihovo današnje stranačko ime, pokazuju zamjerno nepoznavanje svojih nacionalističkih protivnika. Nacionalisti se ni sada, kao ni prije 1941. godine, nisu ograničavali na puko pripremanje okvira - hrvatske države kao političkoga oblika za slobodan život hrvatskoga naroda - nego su u svojim najboljim manifestacijama uvijek spremali

sadržaj za taj državni okvir, naravno ne u svjetskim razmjerima kao predratna hrvatska ljevica, nego u funkciji potreba svoga naroda, hrvatskoga čovjeka.

Normalno je, tada kao i sada, da u hrvatskom političkom životu postoji ljevica onako kao u svim europskim narodima. Nije bilo normalno da ta ljevica bude pod tako snažnim utjecajem Srba, koji su nakon propasti jugoslavenskih nacionalističkih formacija iza 1935. ulazili u velikome broju u Partiju. "U nekim se komunistima od toga doba zadržala prava alergija na svaku manifestaciju hrvatstva," priznaje Supek.

Spominjem opširnije ovaj zagrebački revizionalizam, jer se u političkoj i ideološkoj borbi s njime razvijao drugi pol hrvatske borbene politike i jer je hrvatska ljevica, za razliku od komunista među Srbima, pokazivala jednu tipičnu hrvatsku negativnu osobinu. Umjesto da se posveti hrvatskoj stvarnosti, zagrebački revizionalizam se gubi u svjetskim razmjerima i humanizmu za druge narode i druge zemlje. U tome je dosljedan onoj iracionalnoj struji u hrvatskome narodu, koja je ginula za krst časni s jedne strane a za islam s druge strane zaboravljajući svoju napaćenu zemlju; koja je išla u pravoslavnu Rusiju da je pokatoliči a prepustila stranim utjecajima svoj vlastiti narod koji je ostajao bez svoje malobrojne inteligencije što se posvećivala misionarskim djelatnostima u drugim sredinama; koja je na desnici, preko Strossmayera, pokušavala zadobiti Srbe za Rim, a zanemarila je borbu za hrvatsku narodnu afirmaciju i samostalnost, a na ljevici se borila u svjetskim relacijama i sa svjetskim argumentima milo i protiv konkretnih hrvatskih seljaka i radnika, koji su nastojali biti svoji na svome, slobodni od bilo čije dominacije i tuđinskoga iskorištavanja. U takvomu ozračju i u onom razdoblju pojavio se novi, suvremeni hrvatski nacionalizam.

II.

Došao sam u Zagreb, na Sveučilište, u jesen 1935. godine kad se već pojavilo hrvatsko nacionalističko gibanje koje je kasnije dovelo do deseto travanjske revolucije. Kao mladi sveučilištarac, član Marijine kongregacije akademičara, čuo sam prvi puta za binomij Oršanić i Žanko. Za nas je to bilo nešto novo, pomalo tajanstveno, jer su to bili katolički intelektualci koji nisu samo išli u crkvu nego su se također bavili politikom i kao hrvatski nacionalisti borili su se za svoj hrvatski narod izvan katoličkih organizacija, što nam je bilo veoma simpatično, ali novo. Osim toga

oni nisu bili u svakoj strani konzervativni nego su u mnogim pitanjima javnoga života bili izvanredno napredni. Tu se govorilo o socijalnim pravima, o radničkim pravima, o narodnim pravima, dakle nešto što mi, pogotovo provincijalci, nismo ni slutili da se može nalaziti u katoličkim redovima. To je za nas bilo pravo otkriće. I tako smo ih upoznali preko predavanja i preko razgovora. otkrili smo da postoji bogatstvo ideja koje nam pružaju ti mladi intelektualci, nama koji smo jedva prestali biti djeca. Davali su nam potpuno jednostavno, kao brat bratu. Nisu tražili nekakve posebne formalnosti. Doista su bili naši prijatelji.

Valja, međutim, odmah reći da, za razliku od lijeve borbene orijentacije, koja je u svim svojim oblicima, pa i u zagrebačkome revizionalizmu, imala marksistički ideološki temelj, nacionalisti nisu bili ideološki toliko jedinstveni.

U razgovoru s uredništvom časopisa Republika Hrvatska prigodom svoga posljednjeg posjeta Buenos Airesu dvije godine prije smrti, prof. Dušan Žanko je dao izvrstan pregled nacionalističkoga strujanja između 1935. i 1941. godine. Iako je posebno ocrtavao skupinu oko mjesečnika Hrvatska smotra, kojoj je pripadao, i njenoga urednika prof. Ivana Oršanića, Žanko je istaknuo da je istakao da je Smotra bila samo jedan od čimbenika u procesu izgrađivanja hrvatskoga nacionalizma, te da "nije bio jedini. Bilo je tada grupa mladih oko Matice hrvatske koji su se okupljali oko dr. Mile Starčevića, pa oko dr. Blaža Jurišića. To su bili krasni ljudi koji su već počeli djelovati i davati ton u Matici kad se sve približavalo zadnjoj eksploziji."

U hrvatskome nacionalizmu prije 1941. godine bilo je, dakle, više struja i pokret nije bio stranački oblikovan, niti je do toga došlo prije pada Jugoslavije. Ni povratak u domovinu dr. Mile Budaka to konkretno političko djelovanje oko tjednika Hrvatski narod, što je učvrstilo tu suradnju, nije dovelo ni do organizacijskoga jedinstva ni do jedinstvene ideologije.

Govoreći o skupini kojoj je pripadao, prof. Žanko spominje da je 1928. godine došao iz Vukovara u Zagreb Ivan Oršanić, tada 25 godina star, "kao izgrađeni nacionalist". "Kod njega nema prepisivanja, citiranja. On govori direktno, iz svoga potpuno izgrađenoga filozofskog nazora I katoličke formacije. Jasno je da je takav čovjek počeo osvajati."

Nakon višegodišnjega djelovanja na katoličkome području Oršanić prelazi, sa skupinom u kojoj je djelovao, na područje nacionalne politike, na kojemu nastupa kao urednik časopisa Hrvatska smotra od 1936. do 1941. godine. Ovaj je časopis bio osnovao don Kerubin Šegvić te ga je predao dr. Avolinu Čepuliću I dr. Vilku Riegeru.

"On (tj. Oršanić) u Hrvatskoj smotri ima dvije funkcije: prvo kao oštri, izgrađeni, ideološki jasan kritičar ondašnje sredine. Zatim kao pozitivni nacionalistički borac. To su njegove funkcije," kaže Žanko.

Prvi veliki Oršanićev članak u Smotri, još 1936., bio je protiv marksizma, upozorenje na opasnost od marksizma. "Marksizam je opasan," veli Žanko, "jer negira, prelazi preko nacionalizma u borbi za neke utopijske, proleterske, internacionalne ideale. To je bila teza Oršanićeve studije."

"Na to je sigurno utjecalo njegovo poštivanje ljudske osobe koje je donio iz kršćanske sredine u kojoj se razvio, jer bez sumnje u njemu se savršeno razvija nacionalist, filozof i kršćanin."

Kao politički kritik, tumači Žanko, Oršanić "nastupa s izgrađenim filozofskim principima i napada marksizam, liberalizam, jugoslavenstvo, masoneriju, indiferentno buržujsko društvo zagrebačkih kavanskih intelektualaca, političko sporazumaštvo, HSS recimo, i onda mlakost, neodređenost baš te političke stranke za koju se nikada nije znalo što zapravo misli o problemu hrvatske države. To je bilo ono sporazumaštvo protiv kojega je Oršanić bio najoštriji, jer on traži da se u jasnim, ravnim linijama definira hrvatska politika."

Ubrzo je porastao politički utjecaj Ivana Oršanića s katedre u koju se pretvorila Hrvatska smotra pod njegovim uredništvom. "Oršanić je katalizator," kaže Žanko. "On je tu kao kritičar, sve se vrti oko njega. Sada, naravno, svi reagiraju. Reagira sam Krleža, reagiraju oni liberalni elementi iz Savremenika."

No bilo bi nepotpuno, kad bismo Oršanića, eminentno društvenoga, političkog čovjeka, opisivali kao u nekomu političkom vakuumu. On naime nije bio samotni stvaralac na političkomu polju, nego je bio racionalni odjek općih gibanja u živom odnosu s ostalim čimbenicima hrvatskoga javnog života, što se posebno očitovalo u njegovim osobnim i idejnim dodirima s predsjednikom Matice hrvatske, prof. Filipom Lukasom. Među starijim, građanskim elementima više liberalne orijentacije, Lukas je zauzimao posebno mjesto. Tadašnje političke potrebe zahtijevale su pročišćavanje pitanja da li su Hrvati i Srbi dio troimenoga jugoslavenskog naroda ili plemena istoga naroda, ili su dva posebna, povijesno oblikovana naroda. Ovo nije mučilo niti je zanimalo seljake i radnike ili srednji stalež, koji su znali što jesu, nego je to bio isključivo problem hrvatske inteligencije koja je velikim dijelom bila nosilac jugoslavenstva. Ako ni jezik ni država ni kulturna pripadnost nisu kvalifikacije da se jednoj zajednici na određenome području prizna kategorija naroda, po čemu ćemo

utvrditi da su Hrvati doista poseban narod. "Dakle mi smo Hrvati narod zbog nečega drugog," kaže prof. Žanko I nastavlja: "I onda dolazi Lukasova teza: samobitnost. On na cijelo hrvatsko pitanje gleda kroz svoju tezu samobitnosti. On još ne može zamisliti perspektivu jedne države, koju smatra utopijom, neostvarivom. Kad s njime diskutira, Oršanić postavlja jasno svoju tezu da svaki narod treba imati svoju državu. Lukas nije tako daleko došao, ali je njegova teza ipak djelovala i probudila mnoge intelektualce. Članak je imao upravo povijesnu vrijednost."

Lukas i Oršanić pripadnici su dviju različitih generacija. Lukas je iz jugoslavenski orijentirane generacije preko hrvatskoga federalizma došao do hrvatskoga nacionalizma. Predstavlja hrabar i pošten pokušaj hrvatske inteligencije da pogleda u oči činjenici što znači za hrvatski narod Jugoslavija i da se na temelju te spoznaje odrekne svojih zabluda. Oršanić je pak, iako radikalan u pogledu hrvatskoga prava na državnu nezavisnost, kao intelektualac i filozof znao cijeniti ovakve iskrene pokušaje i među njima se, uz političku suradnju, razvilo i iskreno osobno prijateljstvo. Njihovi slični, no ne istovjetni pogledi predstavljaju nijanse spojene težnjom za ostvarenje hrvatske slobode i nezavisnosti.

Ova iskonska sloboda mišljenja u novome hrvatskom nacionalizmu privlačila je stare pravaše, koji su sve više dolazili u Hrvatsku smotru i koji su bili sretni što ona izlazi. Za primjer Žanko navodi Baru Poparića, prof. Ćiru Truhelku i prof. Stjepana Ratkovića, prvorazredne intelektualce i kulturne djelatnike koji svojim prilozima obogaćuju časopis i učvršćuju njegovu intelektualnu razinu. "Oni su nas smatrali kao svoju djecu koja izviru iz istoga vrela," komentira Žanko. "Postoji, dakle, kontinuitet u hrvatskom nacionalizmu."

"Osim Ratkovića dolazi (u krug Hrvatske smotre, moja primjedba) jedna figura, velika i gospodska, aristokrat duha, a to je sveučilišni profesor dr. Stjepan Zimmermann. Profesor Zimmermann ima veliki ugled kao filozof, kao rektor, kao figura. Nezavisan, samostalan. On počinje čitati Hrvatsku smotru. I on nas zove k sebi. On otkriva u Smotri jedan novi aspekt hrvatskog naroda, hrvatskog nacionalizma, neke mogućnosti da bi taj hrvatski narod ostvario samoga sebe u jednoj novoj formulaciji suvereniteta. Dolazi Oršanić, dolazim ja (Žanko), i postajemo najveći prijatelji prof. Zimmermana a on naš. On je postao suradnik Smotre," navodi Žanko.

Hrvatski nacionalizam je velikim koracima išao prema stvaranju jednoga slobodnoga nacionalnog pokreta, što se očitovalo i na vanjski način, kad je prof. Filip

Lukas na nagovor prof. Zimmermanna uzeo u odbor Matice hrvatske Ivana Oršanića i Dušana Žanka. "Nažalost bili smo u tom odboru samo mjesec dana," rekao je Žanko u svome interviewu, "jer su slavna Banovina i ban dr. Ivan Šubašić likvidirali Maticu i rastjerali nas. Šubašić je htio uhapsiti Lukasa, ali ga nije mogao, pa je uhapsio Oršanića. To je jedna historijski žalosna činjenica, ali dokazuje da je u ono doba prof. Oršanić već politički faktor u Zagrebu, jer ga prof. Lukas uzimlje u Maticu, a Šubašić ga šalje u Lepoglavu."

Šest desetljeća nakon ovih događaja, s iskustvom svega što se kasnije dogodilo, možemo ustvrditi da je ovim činom nastupila nezaustavljiva radikalizacija hrvatskoga nacionalizma, toga autohtonog, slobodarskog i visoko inteligentnoga hrvatskoga političkog pokreta. Preko bana Šubašića, čovjeka odanog dinastiji, Jugoslavija je onemogućila racionalno i miroljubivo rješenje hrvatskoga pitanja i prinuždila je Hrvate na revolucionarno djelovanje sa svim posljedicama koje donosi revolucionarna borba. Preko istoga Ivana Šubašića, ističući njego naslov hrvatskoga bana (što tada nije ni bio) uz njegov položaj predsjednika izbjegličke kraljevske jugoslavenske vlade, Saveznici su nakon rata legalizirali nasilno uključivanje Hrvatske u Titovu Jugoslaviju i uspostavljanje komunističke diktature u njoj. Stalna, tužna uloga hrvatskih Jugoslavena u službi svakoga protu hrvatskoga nasilja.

III.

Za razumijevanje hrvatskoga nacionalizma, koji je predstavljao idejni temelj hrvatske revolucije 1941., potrebno je upoznati pokretnice njegova razvitka u razdoblju od 1935. do 1941. godine kad se je pojavio, procvao i proširio. Samo tako se može doći do objektivne procjene koju danas onemogućava sustavno demoniziranje hrvatske desetotravanjske revolucije tijekom drugoga svjetskog rata s kojim su se na hrvatskome području istovremeno vodila i bila s njime (kao i međusobno) isprepletena dva lokalna rata: nacionalni rat između Hrvata i Srba, s jedne strane, politički, građanski rat između hrvatskih nacionalista i komunista, hrvatskih i srpskih, s druge strane. Demoniziranje hrvatskoga osloboditeljskog poriva nije prestalo pobjedom Titovih komunista i obnavljanjem jugoslavije, nego se nastavilo, katkada jače a katkada nešto slabije, tijekom sljedećih pedeset godina, prvo da bi se pred stranim svijetom opravdalo rušenje hrvatske države oružanom silom I njeno nasilno uključivanje u novu Jugoslaviju, a zatim za opravdanje Titove diktature

I komunističkoga totalitarizma. Bez diktature Titova Jugoslavija nije se mogla održati, što je tijekom svih tih godina slobodni svijet prešutno prihvaćao kao opravdanje za "strogost" njegova režima.

Možda najsavjesniju i najpotpuniju raščlambu nacionalizma kao idejnoga temelja u hrvatskomu narodnom životu prije 10. travnja 1941. godine dao je Ivan Oršanić u svom eseju "Problem nacionalizma", objavljenom u časopisu Hrvatska smotra (br. 5, svibanj 1938). Iako ne ističe hrvatsku specifičnost ove raščlambe, što je bilo nužno radi jugoslavenske cenzure, ta specifičnost izvire iz svakoga retka. "Tko pozna vrijeme postanka ovih nacionalizama, taj zna, da su oni nastali u teškim, tmurnim i turobnim danima svoje domovine i svojega naroda," te se pojavljuju "kao široka težnja samoobrane i spasa domovine i naroda od zla neprijatelja, koji su naj aktualnije ispoljeni i evidentirani". Već u ovoj prvoj definiciji vidi se da Oršaniću ne lebdi pred očima nacionalizam kao opća ideologija za različne narode, jer ističe da su kvalifikacije zla i neprijatelja "specifične (nacionalne) naravi"; dakle zlo i neprijatelj su uzeti historijski, prema aktualnosti i činjeničnom stanju a ne doktrinarno. "Svakako je očevidno, da narav teškoća, pa prema tome i težnji, predstavlja u svakom nacionalizmu bitnu posebnost," piše Oršanić.

Na tome temelju gradi on svoj sud, koji su potvrdili kasniji događaji, o različitoj prirodi historijskoga i doktrinarnog nacionalizma."Nacionalizam u ovom historijskom značenju živi u nekom ratnom stanju i shvaćanju zajedničke obrane, napada i ostvarenja cilja, i nužno poprima jače i slabije autoritativne oblike. Zbog neshvaćanja ove historijske nužnosti ustalilo se neko demagoško isticanje, da je nacionalizam u sukobu s demokracijom. Naravna stvar, da u času prirodnoga iživljavanja nacionalizma demokratski sistem gubi na svojoj aktualnosti, vrijednosti i mogućnosti, jer su oni u historijskoj isključivosti. No historijska isključivost nije isto što i principijelna isključivost. Ovo demagoško isticanje sukoba ne proizlazi iz poznavanja problema, ali ima svoj osnov u činjenici doktrinarnoga nacionalizma, koji je u svojoj ograničenosti cementirao vremenite nužnosti i prolaznost u sistematiku apsolutne i trajne vrijednosti, potrebe i značenja. Tako, na primjer, doktrinarni nacionalizam smatra, da autoritativni sistem po historijskoj nužnosti mora biti zauvijek vladavinski sistem - vođe i diktature, uz vječno isključenje različitih pokreta, stranaka i demokratskih oblika, kao i slobodnih natjecanja. U ovoj točki doktrinarni nacionalizam pokazuje kulturnu i filozofsku primitivnost i reakcionarnost, jer je usvojio princip okamine, tj. usvojio je iživljavanje jedne epohe i njene oblike kao

apsolutno."

Ovako postavljeni nacionalizam, historijski nacionalizam koji zastupa Oršanić, bio je pravi, idejni poticaj deseto travanjske revolucije, čas kad se narod spremao na oslobođenje, "na potrebu izvršenja velikih zadataka i ulaganja velikih napora", što znači, po njegovu mišljenju, "neko nenormalno stanje u historijskoj dinamici. Očito se vidi, da je na nacionalizmu da riješi velike zadatke, koji odgovaraju domovini i narodu."

Kao jedan od glavnih političkih analitičara i formulatora nacionalističke politike u Hrvatskoj prije 1941. godine, Ivan Oršanić jasno pokazuje da su ograničenja slobode i privremena autoritativna rješenja u tadašnjoj borbi bila historijska nužnost, dok za doktrinarni, nametnuti nacionalizam koji se ne temelji na posebnim potrebama svoga naroda s prijezirom kaže da bi se katkad moglo reći da je "majmuniranje"."Uopće, možemo reći, doktrinarni nacionalizam je surogat, karikatura ili degeneracija historijskog nacionalizma."

U tome ne pravi razlike da li su takve doktrinarne diktature izraz većine ili manjine i odlučno tvrdi da većinska, totalitarna, nacionalistička diktatura "nema ništa zajedničko s autoritativnim iživljavanjem historijskog nacionalizma", koji je izuzetna historijska koncepcija, "koja ima izvršiti svoju misiju i onda nestati".

Ne smije se smetnuti s uma da je Oršanićev esej napisan i objavljen pod dvostrukim pritiskom: s jedne strane jugoslavenska, protu hrvatska cenzura, a s druge strane silan pritisak tadašnje europske konstelacije koja je 1938. godine stajala pod snažnim utjecajem fašizma i nacizma kao dominantnih pokreta, uz virulentni komunizam, tada svjež, i još više totalitaran od prva dva.

Oršanićeva intelektualna strogost očitovala se i u takvim vremenima i zato je postao, kao što to reče njegov prijatelj Žanko, katalizatorom u razvitku hrvatskoga nacionalizma. Ali ona mu je donijela dosta neprijatelja. Dok je bio u opoziciji, među onima koji traže uljepšavanje I eufemizme, jer da istina vrijeđa, a na vlasti, za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, među onima kojima je vlast sredstvo za zadovoljavanje ambicija, a ne starčevićanska služba narodu.

Ivan Oršanić je, naime, svoje shvaćanje nacionalizma nastojao prenijeti u novostvorenu državu. S istom jasnoćom kao u opziciji, on je na velikoj ustaškoj smotri u Osijeku dne 27. rujna 1942. godine formulirao glavni cilj Ustaške mladeži:

"Stvaramo novo pokoljenje, da se više nikada ne pojavi niti jedan pripadnik hrvatskoga naroda, koji bi svoje ime pomiješao s drugim imenima u svijetu. Stvaramo

novo pokoljenje zato, da se više nikad ne pojavi nijedan pripadnik hrvatskoga naroda, koji bi htio, koji bi mogao poželjeti, da hrvatski narod živi izvan svoje Nezavisne Države Hrvatske."

Za ostvarenje ovoga dugoročnog cilja, on je smatrao potrebnim da i u ratu, pod nepovoljnim uvjetima, treba stvoriti organizaciju mladeži, da bi se osigurao sustav slobode u budućnosti, jer ovaj za svoju izgradnju zahtijeva spremne i odgovorne ljude. Stoga:

"Svi ti postoje zato, da se od najmanjih pa dalje mogu da stvore osobe, koje će znati samostalno voditi i upravljati u najmanjim djelatnostima, pa kad dođu na najviše položaje u državi Hrvatskoj, znat će zapovijedati, upravljati i voditi, tako da više nikada niti jedan neće moći prigovoriti, da Hrvati ne znaju vladati svojom sudbinom, da ne znaju stvarati svoju povijest, samostalnost i nezavisnost."

Puno godina kasnije, nakon propasti Nezavisne Države Hrvatske, odgovarajući na napadaje protiv njena četirigodišnjega postojanja i borbe za sačuvanje državne samostalnosti, Ivan Oršanić, živeći u svijetu daleko od svoje domovine, u svome klasičnom eseju "Povijest se ne briše" (časopis Republika Hrvatska, Buenos Aires, br. 1., listopad 1951.) napisao je ove misli:

"Tko hoće, na primjer, francusku revoluciju shvaćati samo kao rezanje glave na giljotini, u najblažem je slučaju lud; tko hoće hrvatsku revoluciju gledati samo u zločinu - ništa manje.

No tko misli, da se zla francuske revolucije, pa i hrvatske, mogu bilo kakvim razlozima brisati i stavljati u stranu, potpunoma se vara. Tko hoće uništiti smisao, vrijednost francuske, ruske itd., itd., i hrvatske revolucije po tome, što je u njima bilo mnogo nepodopština, u najmanju ruku je naivan, jer se to ne može postići ni što se tiče francuske, ni što se tiče hrvatske revolucije.

Povijest se ne briše - ni u svojim strahotama, ni u svojim veličinama, ničija, pa ni hrvatska, nikome za volju, ljubav, štetu ili korist."

Donosimo tekst pisma dr. Ive Korskoga, člana GO HRZ pod naslovom: Budućnost hrvatskoga nacionalizma (II.) koga je uputio uredniku mjesečnika "Politički zatvorenik", gospodinu Tomislavu Joniću, povodom članka objavljenoga u tom glasilu (u broju 82, siječanj 1999.); pod naslovom Budućnost hrvatskoga nacionalizma. U nastavku donosimo spomenute članke u cijelosti.

BUDUĆNOST HRVATSKOGA NACIONALIZMA

Ima li hrvatski nacionalizam budućnost? Je li on nakon uspostave neovisne hrvatske države izgubio povijesno opravdanje i smisao? To su pitanja koja se u Hrvatskoj posljednjih mjeseci očito s razlogom postavljaju, posebice u svezi s očevidnim narastanjem i izbornim pobjedama snaga koje - najblaže rečeno - hrvatski nacionalizam drže zastarjelim i posve potrošenim motrištem društveno-političkih kretanja na prijelazu u treće tisućljeće.

Isto se pitanje postavlja ne samo na toj strani, nego i među pristašama i pobornicima starčevićanske, pravaške misli. U tim redovima malodušje povećava i činjenica da se u javnosti stvara dojam kako su na braniku državotvorne misli doista samo potrošeni pojedinci koji - kako se nekad govorilo za francusku emigraciju - nisu nikad ništa zaboravili, niti su kad što naučili, pa samo ponavljaju stare, otrcane i nesuvremene fraze, svojim naklapanjem svjedočeći vlastitu frustriranost, nemoć i nedostatak vizije. Odgovaraju li te predodžbe stvarnomu stanju, ili se ribari ljudskih duša u našim priopćivalima uspješno trse kompromitirati hrvatske nacionaliste, drugo je pitanje. Mi vjerujemo da je stvarno stanje bitno drugačije. Mi vjerujemo ga je bez hrvatskoga nacionalizma budućnost upitna. Pođe li se od postavke da je hrvatski nacionalizam i tijekom povijesti i danas bio i ostao isključivo obrambena kategorija, mi vjerujemo da on ima opravdanje i nakon stvaranja Republike Hrvatske. Osuvremenjen i obogaćen novim povijesnim, političkim, gospodarskim i kulturnim spoznajama, on mora biti putokaz za rješenje hrvatskoga pitanja u Bosni i Hercegovini (ako se tamo još išta može učiniti), ali i instrument očuvanja hrvatskoga nacionalnog bića u Bačkoj, Srijemu i Boki Kotorskoj.

U isto vrijeme njegova je uloga nezamjenjiva u hrvatskom približavanju tzv. ujedinjenoj Europi. To približavanje ujedno je suočavanje s vlastitom poviješću, ali i još više od toga, približavanje Europi izazvat će - kao što pokazuju primjeri niza europskih zemalja - prijepore i u pogledu hrvatske budućnosti. Činjenica da su pobornici brzopletoga srljanja u europske integracije na juriš zauzeli položaje u hrvatskoj javnosti, pokajuje da smo iz povijesti malo naučili. Iako nam predbacuju historicizam, kao da stalno predviđamo protimbe i opreke koje u Hrvatskoj postoje stoljećima: Gajevo slavenstvo nasuprot Kuzmanićevu hrvatstvu, Starčevićevo i Kvaternikovo pravaštvo i "samohrvatstvo" nasuprot Strossmayerovu i Račkijevu slavjanskom "našijenstvu" i slavosrpstvu, Frankov taktički trijalizam nasuprot kvijetističkoga jugoslavenstva, prosrpskoga Supilova i Trumbićeva koalicionaštva, Pavelićeva neovisna - nasuprot Mačekovoj "slobodnoj" jugoslavensko-federalističkoj i Hebrangovoj sovjetskoj komunističkoj i opet jugoslavenskoj Hrvatskoj. I napokon, Tuđmanova odluka da (uz potporu većine manjih hrvatskih stranaka) ne propusti već prvu prigodu za uspostavu države, nasuprot ljevičarsko-socijaldemokratskim frazama o federacijama i konfederacijama, koje se predlažu iz Europe i za koje bi ta Europa možda platila Judine škude, u obliku posebnoga, pridruženog statusa jugoslavenske (kon)federacije.

Razdjelnica kao da je konstanta. I čini se kako se produljuje u sadašnjost i u budućnost. Oni koji se s ljubavlju i simpatijama vraćaju Gaju, Strossmayeru, Račkomu, Supilu, Mačeku i Hebrangu, koji iz njihova povijesnoga primjera crpe duhovne uzore, i danas će čeznuti za utapanjem Hrvatske u Europsku uniju. Oni, kojima na srcu leže simboli borbe za hrvatsku državnu neovisnost, žele njezino očuvanje. Ne samo iz simboličkih razloga. Ne žele ni s kim dijeliti suverenitet, ako se to Hrvatskoj ne isplati. Ostalo je stvar matematike. Ako su pobornici utapanja u Europi uvjereni u ispravnost svojih pogleda, ni oni se ne bi smjeli protiviti matematičkomu dokazivanju svoje teze. Krajnje je vrijeme da mi, što bi Matoš kazao, mekoputni Hrvati shvatimo kako se šah politički igra glavom, a ne srcem. Pobjeda se dokazuje državnim proračunom, slobodom i standardom žitelja, a ne umilnim glasovima iz Bruxellesa.

To je jedna od ključnih zadaća hrvatskoga nacionalizma. Međutim, već na prvome koraku postavlja se krupno, možda i sudbonosno pitanje: kako se postaviti pred zaoštrenim stranačkim borbama u Hrvatskoj. Poduprijeti HDZ i dr. Tuđmana, kao snagu koja je nesumnjivo najzaslužnija za uspostavu neovisne Hrvatske i koja je ideološki najbliža hrvatskim nacionalistima, ali se prema njima počesto postavlja s omalovažavanjem, ili ogledati pobjedu oporbenoga bloka predvođenu bivšim komunistima-socijalistima, kako bi u prijelaznom periodu nastupilo otrježnjenje i snaženje (tj. organiziranje) nacionalističkih redova. Sve je izglednije da će se to, skoro hamletovsko pitanje, iz dana u dan postavljati u sve zaoštrenijem obliku.

Odgovor na članak "Budućnost hrvatskog nacionalizma", koji je izišao u siječanjskom broju Političkog zatvorenika

BUDUĆNOST HRVATSKOG NACIONALIZMA (II.)

Gospodine glavni uredniče, dragi kolega!

Već dulje vrijeme želim Vam pisati ili, točnije izraženo, razgovarati s Vama pisanom riječju. Primivši prosinački broj Političkog zatvorenika, počeo sam u glavi sastavljati misli i opažanja za taj razgovor, no različite obveze onemogućile su taj razgovor, koji će ostati nedorečen i nezabilježen, kao što se većina mojih tema ne može utjeloviti, dijelom radi pomanjkanja vremena, a dijelom i mojom krivicom, o

čemu ću, možda, drugi put pisati.

"Budućnost hrvatskog nacionalizma", Vaš uvodnik u siječanjskom broju Političkog zatvorenika potaknuo me je na pisanje ovoga lista. Radi se, naime, o pitanju (a ne samo o temi za pisanje), koje mi leži na srcu i koje je posljednjih godina postalo crvenom niti mojih razmišljanja.

Od sveučilišnih sam dana bio djelatan u nacionalističkim redovima - što u mome naraštaju nije bilo rijetko - ali se nisam zadovoljavao samo djelovanjem u okviru te široke hrvatske struje, nego sam je proučavao kao specifičnu društvenu, političku i sociološku pojavu, koja se tijekom posljednja dva stoljeća očitovala u različitim stranačkim okvirima i pod različitim imenima, obično s duboko osjećajnim izražajima, a tek vrlo rijetko na racionalan i politički izgrađen način. A ipak, ova bi pojava zavrijedila ozbiljan pristup. Emotivan je pristup često otežavao ostvarenje političkih postulata hrvatskog nacionalizma i doveo do pojave političkih nastupa pod tim imenom, koje s njime nisu istovjetne, a nekad su mu i suprotne.

U jubilarnome (200.) broju časopisa Republika Hrvatska, osvrćući se na 30. obljetnicu smrti prof. Ivana Oršanića, prikazao sam u glavnim crtama jedan od povijesnih oblika hrvatskog nacionalizma, koji se tada razvio. Nije mi bila svrha oživljavati prošle političke oblike, jer se povijest ne ponavlja, nego tražiti u prošlosti poticaj za nove oblike upodobljene novim prilikama u kojima živi hrvatski narod.

Ako pod nacionalizmom mislimo na iskonsku obranu jedne određene, povijesno oblikovane, žive narodne zajednice, na njezinu isto tako povijesno oblikovanu području, koja je zajednica u biti duhovna, kulturna pojava, a ne puka "masa" ljudi na bilo kojoj zemlji i u bilo kakvoj političkoj ili kulturnoj sredini, onda ćemo shvatiti da taj nacionalizam ne može biti jednako snažno izražen u cijelom narodu, niti jednako prezentan u svim razdobljima. Jača se i širi u trenutcima kad je ugrožena "samobitnost" (pojam prof. Filipa Lukasa) narodne zajednice, a slabi i prepušta prvenstvo drugim političkim strujama, kad su ostvareni temeljni postulati te zajednice. No, nikada ne smije nestati, jer ne postoji apsolutna sigurnost da narodna zajednica neće biti ugrožena, kad nepostojanje jedne svjesne, pa makar i manjinske nacionalističke struje može dovesti do nestanka zajednice koja je izgubila smisao za samoobranu svoje posebnosti.

Razdjelnice će uvijek postojati. Uvijek će biti struja koje će davati prednost socijalnim i gospodarskim pitanjima, drugih kojima će vjerski ili kulturni pogledi biti prvenstvenom brigom, te konačno onih kojima su osobni ili staleški interesi

prekomjerno važni i koji u narodu predstavljaju oportunističku, nekad i većinsku struju. Sve te struje, u stalnoj napetosti i mijeni, tvore narod koji će, ako živi u slobodi i bez jačih stranih pritisaka, instinktivno dati prednost onoj struji, koja je u danom trenutku najpotrebnija za napredak ili spas zajednice.

U hrvatskom nacionalizmu, u našoj novoj državi, došlo je, međutim, do nekih negativnih pojava. Umjesto da bude politički određen i organiziran, da kao takav djeluje u spletu svih struja koje sačinjavaju narod, zahvaljujući stalnim kriznim stanjima, nacionalisti su držali kako se trebaju utopiti u drugim strujama. Odrekli su se mogućnosti da surađuju kao posebna, organizirana politička snaga s drugim časovito srodnim strankama. Za ostvarenje i obranu hrvatske neovisnosti bilo je korisno što su i druge struje prihvaćale postulate zdravog nacionalizma, no pokazalo se da nije bilo dobro što su neke od njih prisvojile te postulate nakon što su prošle najveće opasnosti, te zadržale simbole hrvatskog nacionalizma, a napustile njegove temeljne postulate, dovevši tako do pomutnje u narodu.

Još štetnije je što su se tada mnogi nacionalisti povukli iz djelatnoga javnog života i prepustili da se nacionalizam u javnosti kod jednih pretvori u nostalgičnu obranu prošlih oblika (a ne sadržaja), a kod drugih u praznu školjku, u koju se mogu smjestiti upljuvci stranih, nehrvatskih ideja, koje nemaju nikakve veze s autentičnim hrvatskim nacionalizmom.

Nije loše što bivši marksisti u Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama, u kojima je donedavno vladao komunizam, danas zastupaju potrebu neovisnih, demokratskih, narodnih država. Loše je kad nacionalisti ne postoje kao organizirana politička snaga, da na demokratski način kao oporba bdiju da se narodna država ne izgubi ni u lijevim, ni u desnim nadnacionalnim utopijama. Svakako, bilo bi još bolje da nacionalisti kao takvi, a ne kao trpljena glasačka masa ili hrabri i požrtvovni vojnici, odgovorno sudjeluju u državnom životu. Ali, za to bi trebali politički postojati kao takvi. Hamletovsko je pitanje, kad će shvatiti da se u demokratskim političkim oblicima (koji često nemaju slobodarski sadržaj) ni apstinencijom, ni ulaskom pojedinaca u druge političke strukture neće ojačati utjecaj hrvatskog nacionalizma na vođenje hrvatske države.

Uz srdačan, hrvatski pozdrav Vaš odani

dr. Ivo Korsky

Buenos Aires, 8. veljače 1999.

Dr. Ivo Korsky rođen je 22. veljače 1918. u Osijeku. Na zagrebačko sveučilište dolazi 1935. gdje je kao sveučilištarac djeluje u hrvatskim nacionalnim i katoličkim organizacijama, a ilegalnom Ustaškom pokretu pristupa koncem iste godine. Zbog sudjelovanja u demonstracijama protiv velikosrpskog režima dobiva izgon iz Zagreba, a samo proglašenje Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. dočekuje u zatvoru na Savskoj cesti. U svojoj dvadesettrećoj godini života biva promoviran u doktora prava na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu. Za vrijeme NDH pripadnikom je Ustaške vojnice i postaje sucem vojnog suda. Domovinu napušta 6. svibnja 1945. i jedno vrijeme se nalazi u Austriji, a potom u zarobljeničkom logoru u Italiji. U Argentinu stiže 1947., gdje postaje istaknutim članom Hrvatske republikanske stranke, koju je 1951. u Buenos Airesu utemeljio hrvatski vizioinar prof. Ivan Oršanić . Nakon smrti prof. Oršanića postaje njegovim nasljednikom na čelu stranke te urednikom najznačajnijeg političkog glasila Hrvata u izbjeglištvu - časopisa Republika Hrvatska. Dr. Ivo Korsky je sasvim sigurno jedan od naših najlucidnijih nacionalističkih mislilaca, te svojim raščlambama i prosudbama iznimno doprinosi razvoju hrvatske državotvorne političke misli, nastavljajući ideje svojih slavnih prethodnika dr. Ante Starčevića i prof. Ivana Oršanića.

Razgovarao: Stanislav Pejković